DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - SAYI : 123-9

SAHÎH-İ BUHÂRÎ
MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH
TERCEMESİ
ve Şerhi

ONİKİNCİ CİLT

BEŞİNCİ BASKI

 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI — SAYI : 123 — 9

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCEMESİ

ve Şerhi

ON İKİNCİ CİLT

MÜELLİFİ
Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed
b.. Abdi'l - Lâtifi'z - Zebîdî

MÜTERCİMİ
ve Şârihi
KÂMİL MİRAS

BEŞİNCİ BASKI

EMEL MATBAACILIK SANAYİ — ANKARA 1980

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱلذَّبَائِحِ وَ ٱلصَّيْدِ وَ ٱلتَّسْمِيَةِ عَلَى ٱلصَّيْدِ

BU BAHİS, ZEBÎHA DENİLEN KESİM HAYVANLARİYLE AV HAYVANLARINA DÂİR HÜKÜMLERİ VE AVA, AVCIL KELP SALIVERİLİRKEN BESMELE ÇEKİLMESİ VÂCİB OLDUĞUNA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR.

Bu ünvandaki *Zebâih*, *Zebîha*'nın cem'idir. Zebîha, mezbûha demektir. Ve boğazlanan hayvan ma'nâsınadır. Zebîha bahsi, İslâm hukūkunun halâla, harâma dâir olan en önemli bir bahsidir. Bu cihetle zebîhalara dâir tafsîlât fıkıh mevzû'una âit bulunduğundan biz burada müellifin rivâyet ettiği hadîsleri îzâh ile iktifâ edeceğiz. İmâm Buhârî âdeti veçhile bu unvânında da zebîha bahsi ile ilgili olan Mâ'ide Sûresi'nin aşağıda, terceme ve îzâh edeceğimiz üç âyetini zikretmiştir.

BİRİNCİ ÂYET:

يا ايها الذين آمنوا ليبلونكم الله بشئ من الصيد تناله ايديكم و رماحكم ليعلم الله من يخافه بالغيب فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب اليم .

Kavl-i şerîfidir ki, meâli şöyledir: "*Ey îmân edenler! Allah, kendisinden gizlide korkanları âşikâr etmek için her halde sizi av nev'inden küçük bir şey ile imtihân edecek. Bir av bolluğu ki, siz avı ellerinizle ve mızraklarınızla yakalayabileceksiniz. Bu imtihandan sonra her kim hudûdu tecâvüz eder* (de avlar) *sa artık ona çok ıztırab veren bir azâb mukarrerdir*". [Mâ'ide: 94.]

Bu âyet-i kerîme Hudeybiye gazâsı seferinde nâzil olmuştur[1]. Bu seferde Resûl-i Ekrem Ashâbiyle Ten'îm[2] mevki'ine vardıklarında bir çok av kuşları ve vahşî hayvanlar bunların etrâfını sarmışlardı, yüklerinin aralarına kadar sokulmuşlardı. Elleriyle tutulabilecek ve mızraklariyle vurulabilecek bir halde yaklaşmışlardı. Hey'et-i seferiye ihramlı bulunduklarından (لا تقتلوا الصيد و انتم حرم = *Mü'minler ihramlı iken siz, av öldürmeyiniz!*) kavl-i şerîfiyle bu av hayvanlarına ihramlıların el uzatmaları men' olunmuştu ve bu yasak bir imtihan idi: Önlerine serilen bu mebzul ni'met karşısında Allah yasağına boyun eğenlerle inkıyâd etmiyenler ayırd edilecekti.

İKİNCİ ÂYET:

يا ايها الذين آمنوا اوفوا بالعقود احلت لكم بهيمة الانعام الا مايتلى عليكم غير محل الصيد و انتم حرم ان الله يحكم ما يريد.

Kavl-i şerîfidir ki, meâli şöyledir: "*Ey îmân edenler! Bütün akidleri* (vermiş olduğunuz sözleri) *yerine getiriniz, size* —(aşağıda) okunacaklar müstesnâ olmak üzere ve siz ihramlı iken avı halâl kılmamanız şartiyle— *En'âm behîmeleri* (ki deve, sığır, davardır) *halâl kılındı.* (Bunları yiyebilirsiniz). *Muhakkak ki Allah neyi dilerse onu hükmeder*" [Mâ'ide: 1.].

Bu âyet-i kerîme mûcibince Behîme-i en'âm denilen dört ayaklı deve, sığır, davar etleri halâldır. Ekl ve intifâ'ları mübahtır. Ancak bunlardan aşağıda üçüncü âyette tâ'dâd olunacak on bir nevi' müstesnâdır. Onları ekl ve intifâ' haramdır.

Bir de bu deve, sığır, davar makûlesinin avlanmış olanlarının etleri de halâl değildir. Binâenaleyh bir ihramlı kimseye

---

[1] Hudeybiye seferi için bu eserimizin 10 uncu cildinde geçen 1598 numaralı hadîsin tercemesine ve îzâhına bakınız.

[2] Ten'îm, Mekke-i Mükerreme'ye üç - dört mil mesâfede bir yerin adıdır. Beyt-i Şerîfe halâl olan ve Beyt'i her taraftan kuşatan dâirenin Mekke'ye en yakın olanıdır. [Bak: C. 6, S. 70, 71 (İkinci baskı: 52)].

av eti harâm olduğu halde, zebh-i şer'î ile kesilmiş olan kasaptan satın aldığı etin ekli halâl oluyor.

ÜÇÜNCÜ ÂYET:

حرمت عليكم الميتة و الدم و لحم الخنزير و ما اهل لغير الله به و المنخنقة و الموقوذة و المتردية
و النطيحة و ما اكل السبع الا ما ذكيتم و ماذبح على النصب و ان تستقسموا بالازلام ذلكم فسق .

Kavl-i şerîfidir ve meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Size şunlar haram kılındı: Kesimsiz ölen hayvan, mesfuh kan*[1] (bütün eczâsiyle) *hınzîr eti, Allah'dan başka her hangi bir şey adına boğazlanan, boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, süsülmüş, canavar yırtıp da diri iken kesmediğiniz, dikili taşlara boğazlanan, fal zarlariyle kısmet dilediğiniz hayvanlar*".

"*Bütün bu muharremât birer fısktır* (bunlarla intifâ' Allāh'a itâ'attan çıkmaktır). *Ey mü'minler! Bütün kâfirler sizin kendi dinlerine dönmenizden ümidlerini kestiler. Artık bundan böyle onlardan korkmayınız da benden korkunuz!*" [Mâ'ide: 3.].

Bu âyet-i kerîmede ta'dâd olunan muharremât on bir nevi'dir. Bunlardan dört evvelkiler hürmet husûsunda esastırlar ki, 1) Kesilmeksizin murdar ölen hayvan, 2) Dem-i mesfuh, 3) Domuz eti, 4) Allah adından başka nâma kesilen hayvandır. Bunlardan sonrakiler bu dört esâsa mülhak olup şer'an bunların şümûlü dâhilindedir. Bu cihetle bir çok âyetlerde buradaki gibi tafsîl buyurulmayıp yalnız bunların zikriyle iktifâ' olunmuştur.

Bu âyette ta'dâd olunan muharremâttan bir kısmı vâzıhdır, bâzıları da aşağıda âit oldukları hadîslerde îzâh olunacaktır. Şunları da burada îzâh edeceğiz:

MEVKÛZE: Ağır bir ağaçla vurula vurula öldürülen hayvandır. Katâde'den rivâyete göre, câhiliyet devri halkı sopa

[1] Mesfuh kan, hayvan kesilirken akan kandır ki, haramdır. Fakat kesimden sonra hayvanın damarlarında kalan ve mesfuh olmıyan karaciğer, dalak makûlesi kanın yenilmesi halâldır.

ile öldürürlerdi ve onun etini yerlerdi. İslâm devri hulûl edince bu âyet-i kerîme ile bu vahşiyâne âdet men' olunub zebh-i şer'î ikāme olundu.

MÜTEREDDİYE: Dağ başından aşağı, yâhut kuyu içine düşmek sûretiyle düşüp ölen hayvandır. Kesilmeksizin bu sûretle murdar ölen hayvanın eti ve eczâsı da haramdır.

NATÎHA: Başka bir hayvan tarafından boynuziyle süsülerek ölen hayvandır. Vuran hayvanın boynuzu yaralayıp kan aksa bile haramdır. Hattâ bu yara boğazında olsa da kesim yeri olan boğazından kan aksa dahi yine haramdır.

CANAVAR YİYEN: Âyette Sebu' ta'bîr olunan canavar arslan, kaplan, kurd, köpek gibi sivri dişli olup canlı hayvanlara saldırıp öldüren hayvan artığı. Bunların öldürdüğü ve bir kısmını yediği hayvanın geri kalan eti de haramdır. Kan aksa bile bi'l-icma' haramdır. İslâm hukūkunda *Mihleb* ta'bir olunan ve pençesi bulunup canlı hayvanlara saldıran yırtıcı kuşlar da aynı hükümdedir. Şu kadar ki (إلا ما ذكيتم = *Ancak tezkiye ettikleriniz başka)* buyurulduğuna göre, canavar taarruzuna uğrayan hayvanın henüz canı çıkmadan yetişip kesilerek hayâtı sona erdiği sûrette bu nevi' hayvan haram değildir.

İbn-i Abbas *radiya'llāhu anhümâ*'dan Sa'îd İbn-i Cübeyr, Hasan Basrî gibi bir hayli Tâbi'î âlimlerinden rivâyete göre, canavar taarruzuna uğrayan, süsülen ve boğulan, yüksekten düşen bir hayvan kesildikten sonra rûhun ve hayâtın varlığına delâlet eder bir halde hareket ederse o hayvan halâldır. Fukahânın Cumhûrunun mezhebi de budur. Ebû Hanîfe, Şâfi'î, Ahmed İbn-i Hanbel hazarâtı da bu sûretle hükmetmişlerdir.

DİKİLİ TAŞLARA KESİLEN HAYVAN DA HARAMDIR. Bu tercememizin aslındaki *Nusub* kelimesini Mücâhid ile İbn-i Cüreyc şöyle îzâh etmişlerdir: Nusub (dikili taşlar) Kâ'be'nin

etrâfına dikilen birtakım taşlardı. İbn-i Cüreyc bunların üç yüz altmış tâne olduğunu haber verip demiştir ki, câhiliyet devrinde Arablar bu dikili taşların yanında kurban keserler ve kanını bu taşlara sürerlerdi. Ve kurbanı parçalayıp bu dikili taşların üzerlerine korlardı.

Bu taşların her biri ya bir Arab kabîlesine veyâ âilesine âit idi. Bu taşlar yerlerine kurşunlarla dikilip tahkîm edilmişti. Mekke-i Mükerreme'nin fethi günü Resûl-i Ekrem Efendimiz Kâ'be-yi Mu'azzama'yı asırlık putlardan temizlettirdiği sırada bu şirk nişânesi olan taşlara da elindeki çukan denilen baston ile dokunmuş ve dokundukça o müstahkem şirk âbideleri birer birer devrilmişlerdi. Bu eserimizin Onuncu cildindeki Feth-i Mekke bahsine bakınız!.

Bu dikili taşlar put makûlesinden değildir. Put, nakışlı ve sûretli taştan ve ma'denî şeylerden düzülmüş şirk nişâneleridir. Bu taşlar ise resimsiz veyâ resimli düzülmüş nakışsızdır. (ما اهل لغير الله به) kavl-i şerîfi mûcibince tâğut, put, sanem gibi şirk alâmetleri namlarına ve her hangi bir mahlûk nâmına kurban kesmek ve kesilen hayvanın etinden yemek bi'l-icmâ' haramdır.

Ezlâm ile **istiksâm** zarlarla rızk ve tâlih aramaktır, bu da haram kılınmıştır. Ezlâm, zelemin cem'idir. Zelem, demirsiz ve yelesiz üç oktan ibârettir ki, fal zarı ta'bîr olunur. Bu zarlardan birisinde *(If'al=işle)*, öbürüsünde *(Lâ tef'al=işleme)* yazılı, üçüncüsü yazısız boştu.

Bir rivâyete göre bu üç zardan birisinde (Emerenî rabbî =*Rabbim bana emretti)*, öbürüsünde (Nehânî rabbî=*Rabbim beni nehyetti)* yazılı idi. Üçüncüsü yazısızdı, boştu.

Falcı bu ok ve zardan birisini çekerdi. (İşle veyâ Rabbim emretti) yazılı kalem çıkarsa tereddüt etmekte olduğu işi işlerdi. (İşleme veya Rabbim nehyetti) kalem çıkarsa işlemez,

bırakırdı. Boş ok kalemi çıkarsa fal tekrâr edilirdi. Âyet-i kerîme'de nehyolunan Ezlâm ile İstiksâm budur, haramdır.

Âyet-i kerîme'nin: *(Ey mü'minler! Bugün kâfirler sizin dinlerine dönmenizden ümidlerini kestiler. Artık onlardan korkmayınız, benden korkunuz!)* meâlindeki cümlesini Resûl-i Ekrem Vedâ' Hacc'ında Arafat'da îrâd ettiği meşhûr hutbesinde teblîğ buyurmuştur. Bu eserimizin Onuncu cildinde Haccetü'l-Vedâ' bahsindeki Arafat hutbesine bakınız!.

* * *

1873. عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَيْدِ الْمِعْرَاضِ قَالَ مَا أَصَابَ بِحَدِّهِ فَكُلْهُ وَمَا أَصَابَ بِعَرْضِهِ فَهُوَ وَقِيذٌ وَسَأَلْتُهُ عَنْ صَيْدِ الْكَلْبِ فَقَالَ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَكُلْ فَإِنَّ أَخْذَ الْكَلْبِ ذَكَاةٌ وَإِنْ وَجَدْتَ مَعَ كَلْبِكَ أَوْ كِلَابِكَ كَلْباً غَيْرَهُ فَخَشِيتَ أَنْ يَكُونَ أَخَذَهُ مَعَهُ وَقَدْ قَتَلَهُ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنَّمَا ذَكَرْتَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تَذْكُرْهُ عَلَى غَيْرِهِ.

TERCEMESİ

Adiyy İbn-i Hātim *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir: Ben bir kere Nebî *Sallâ'llāhu aleyhi ve sellem*'e Mi'râz avı (nın hükmü) nü sordum. Resûl-i Ekrem: "*Okun sivri tarafı dokunan avı ye! Okun enli tarafı dokunan avı yeme! Çünkü okun enli tarafıyle vurulan av vekizdir.* (sopa ile vurulmuştur, haramdır)" buyurdu.

Resûlu'llāh'a kelbin avının hükmünü de sordum. Resûl-i Ekrem şöyle cevab verdi: "*Kelbin senin için tuttuğu* (ve muhâfaza ettiği) *avı ye! Çünkü kelbin avı yakalayıp tutması şer'î kesimdir. Eğer kelbin avı yaralayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin veyâ köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulursan, ve bu cihetle yabancı köpeğin kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından endîşelenirsen bu halde o avı yeme! Çünkü sen ava salıverirken çektiğin Besmele kendi köpeğine âittir, başka köpek için değildir.*"

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfin Sehâbî râvîsi olan Adiyy *radiya'llāhu anh* cûd ü sehâ ile meşhûr olan Hātem Tâ'î'nin oğludur. Ve babası Hātem gibi oğlu Adiyy de cömerdlikle meşhûrdur. Adiyy hazretleri Mekke'nin fethi yılında kendi kabîlesi halkı ile berâber müslümân olmuş ve hem kendisi, hem kabîlesi halkı İslâm'da sebât etmişlerdir. İrtihâl-i Peygamberî üzerine Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet edip, Irak fütûhâtında bulunmuştur. Hazret-i Alî'nin hilâfeti zamânındaki ihtilâflarda Alî İbn-i Ebî Tâlib'in ma'iyyetinde bulunmuştur. Hicret'in altmış sekizinci yılında Kûfe'de vefât etmiştir. Vefâtında yüz yirmi yaşında olduğu bildiriliyor. Ebû Hātem *Mu'ammerîn* adlı kitâbında Adiyy İbn-i Hātem yüz seksen sene yaşadı dediklerini kaydetmiştir.

Hadîs metnindeki (معراض = *Mi'râz*) kelimesinin medlûlü hakkında ehl-i lûgat müteaddit vecihler bildirmişlerdir. Bunların hadd-i müştereki şudur: Mi'râz, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok zarı ve kalemidir. Bu kalemin sivri ucu ava dokunursa o av halâl oluyor. Çünkü sivri ucun ava saplanması zebih demek oluyor. Fakat ortası, kalın ve enli kısmı dokunursa âyet-i kerîme'de hurmeti bildirilen Mevkûze yâni ağaç sopa ile murdar öldürülmüş bulunuyor. Bu cihetle hadîs-i şerîf metnindeki (*Vekîz*) mevkûz ma'nâsınadır. Hadîsin sayd-ı kelbe dâir olan ikinci kısmı ise zâhirdir, îzâha muhtaç değildir.

Bu hadîs-i şerîften İslâm hukukçuları şu hükümleri istifâde etmişlerdir:

1) Avın meşrû'iyeti hükmü: Bu hüküm Kur'ân-ı Kerîm ile de tebliğ buyurulmuştur. Şöyle ki Mâ'ide sûresi'nin birinci âyetinde

ihrâma girenlere avın halal olmadığı bildirildikten sonra ikinci âyetinde de (وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا = *İhramdan çıktıktan sonra da avlanabilirsiniz)* buyurularak avın mübâh olduğu bildirilmiştir.

Kādî Iyâz der ki: Kazanç için, yemek için lüzum ve ihtiyâca göre av avlamak mübahtır, ancak eğlence olarak avlanmak husûsunda ihtilâf edilmiştir. İmam Mâlik mekruhtur, demiş. Leys İbn-i Sa'd tezkiye şartiyle tecvîz etmiştir. Tezkiyesiz av haramdır, abes olarak itlâf-ı nefstir.

2) Av için terbiye edilen mu'allem kelbin avı öldürmesi kesim demektir. Fakat köpek avı tutup yerse o köpek mu'allem değildir, tuttuğu av haramdır. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm-ı Şâfi'î mezhebi budur. Bunlara göre, kelbin mu'allem olmasının mi'yârı, avı yememesidir, bu şarttır. Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk İbn-i Râhûye, Ebû Sevr, Dâvud-ı Zâhirî gibi zevâtın mezhebleri de böyledir. İmam Mâlik böyle bir şarta lüzum görmemiştir. Bu içtihadda Selmân-ı Fârisî, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Alî, İbn-i Ömer, Ebû Hüreyre gibi Ashâb ile Sa'îd İbn-i Müseyyeb, Süleymân İbn-i Yesâr, Hasan Basrî, Zührî gibi Tâbi'î âlimlerinden nakil olunmuştur. Bunlar yine Mâ'ide Sûresi'nin dördüncü âyetindeki فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ kavl-i şerîfinin ıtlâkıyle istidlâl etmişlerdir. Ve: "*Mu'allem avcıl kelbin avı yakalaması zekât ve zebhi şer'îdir. Avı yakalamasiyle av mübâh olur ve avın bir kısmını yemesiyle bakıyesi murdar olmaz*" demişlerdir.

Hanefî ve Şâfi'î fukahâsının delilleri ise îzâhiyle meşgul bulunduğumuz Adiyy İbn-i Hātem hadîsidir. Bu hadîsin *Tecrîd*'e geçmemiş olan ve *Sahîh-i Buhârî*'de bundan sonra rivâyet olunan Buhârî'-nin mufassal bir tarîkında Resûl-i Ekrem'in: "*Ey Adiyy! Avcıl kelbini Besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye.*" kavli üzerine Adiyy İbn-i Hātem: "*Yâ Resûla'llāh! Ya bu avcıl köpek avı tuttuktan sonra yerse* " diye sormuş. Resûl-i Ekrem de: "*Bu halde yeme! Çünkü köpek avı senin için tutmamıştır, kendi canı için tutmuştur*" diye cevab vermiştir ki, bu cevab ile âyet-i kerîmenin ıtlâkı takyîd ve îzâh buyurulmuştur.

3) Bu hadîsden istinbât olunan bir hüküm de avcıl hayvan ava salıverilirken Besmele çekilmesi şartıdır. Çünkü mevzû'umuz olan hadîste: "*Ey Adiyy! Sen Besmele'yi kendi kelbine çekmiştin, başka kelb hesâbına çekmemiştin*" buyurulmuştur.

Şârih İbn-i Battâl ava Besmele husûsunda ulemânın şöyle ihtilâflarını bildiriyor: İbn-i Sîrîn, Nâfi', Şâ'bî'den: "*Ava, avcıl kelb veyâ avcıl kuş salıverilirken Besmele çekilmesi farzdır. Amden veyâ sehven Besmele çekilmezse mu'allem av hayvanının tutup zebhettiği av yenilmez*" dedikleri rivâyet olunmuştur ki, bu içtihad Ebû Sevr ve Zâhirî ulemâsının mezhebidir.

İmam Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, İmam Ebû Hanîfe ile ashâbı: "*Avcı, usta köpeğini salıverirken Besmele'yi bile bile terkederse o avın eti yenilmez; eğer sehven ve gafletle terkederse yenilir!*" buyurmuşlardır. İbn-i Münzir'in beyânına göre bu içtihad İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre, Sa'îd İbn-i Müseyyeb, Hasan İbn-i Sâlih, Tâvus, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Neha'î, İbn-i Ebî Leylâ, Hakem, Rebî'a, Ahmed İbn-i Hanbel, İshak İbn-i Râhûye, Zührî, Katâ'de gibi Sahâbî ve Tâbi'î âlimlerinden naklolunmuştur.

İmâm-ı Şâfi'î'nin bu babdaki içtihâdı mutlak sûrette müsbettir. Şâfi'î hazretlerine göre Besmele ister amden, yâhut sehven terkedilirse her iki halde avın da, zebîhanın da eti yenilir. İmâm-ı Şâfi'î'nin bu içtihâdı Ebû Hüreyre'den, İbn-i Abbas'tan, Atâ'-'dan da rivâyet olunmuştur. Bütün bu ilmî ihtilâf ava ok veyâ silâh atılırken, zebîha kesilirken Besmele'nin amden veyâ sehven bırakılmış olması hususlarında da cârîdir.

* * *

1874. عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ ٱلْخُشَنِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ
يَا نَبِيَّ ٱللّٰهِ إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ أَفَنَأْكُلُ فِى آنِيَتِهِمْ
وَبِأَرْضِ صَيْدٍ أَصِيدُ بِقَوْسِي وَبِكَلْبِي ٱلَّذِى لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ
وَبِكَلْبِي ٱلْمُعَلَّمِ فَمَا يَصْلُحُ لِى قَالَ أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ
ٱلْكِتَابِ فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا
غَيْرَهَا فَٱغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا وَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ

ٱسْمَ ٱللّٰهِ فَكُلْ وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ ٱلْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ ٱسْمَ ٱللّٰهِ
فَكُلْ وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ غَيْرِ مُعَلَّمٍ فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ.

TERCEMESİ

Ebû Sa'lebetü'l-Huşenî *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur. Müşârün-ileyh demiştir ki, ben bir kere Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e:

— Yâ Nebiyya'llāh! Biz Ehl-i Kitap bir kavmin diyârında (Şam'da) bulunuyoruz. Biz Müslümanlar bunların kaplarını kullanıp içinde yemek yiyebilir miyiz? Yine böyle Yâ Nebiyya'llāh, biz bir av sâhasında bulunuyoruz, yayımızla, okumuzla ve gayr-i mu'allem, mu'allem av köpeğimizle av avlaya bilir miyiz? Bizim için iyi ve doğru nedir? diye sordum. Resûl-i Ekrem şöyle cevab verdi:

— Ehl-i Kitab evânîsine dâir suâlinin cevâbı şöyledir: *Eğer siz Ehl-i Kitâb'ın evânîsinden başka yemek kabı bulursanız onların kaplarından yemeyiniz! Eğer onların kabından başka bulamazsanız Ehl-i Kitâb'ın kabını yıkayıp onun içinde yersiniz!* (Av mes'elesine gelince:) *Ey Ebû Sa'lebe yayınla, okunla Allah adını anarak avlarsan onu ye! Allah adını anarak mu'allem kelbinle avladığın avın etini de ye! Gayr-i mu'allem kelbinle avladığında avı* (diri iken) *yetişib boğazlarsan onu da ye!*.

İZÂHI

Râvî Ebû Sa'lebe'nin kendi adında ve babasının adında tabakāt sâhiplerinin ihtilâfı vardır. Fakat Cerhüm İbn-i Nâşim olduğuna dâir rivâyet, çoğunluğu hâizdir. Ebû Sa'lebe hazretleri Şecere-i rıdvân altında bî'at eden bahtiyarlardandır [1]. Hicret'in yetmiş beşinci yılında vefât etmiştir.

[1] Bu eserimizin onuncu cildinde geçen Hudeybiye bahsindeki 1598 inci Berâ' hadîsi ve îzâhiyle, müteākip hadîsleri okuyunuz!

Râvî Ebû Sa'lebe'nin Ehl-i Kitâb diyârı diye bahsettiği mıntıkanın Şam olduğunu şârih 'Aynî kayd ederek şöyle îzâh ediyor: Arab kabîlelerinden bir kısım halk sâkindiler. Bunlar Müslümân olmuşlarsa da bilâhara bâzıları tanassur etmiştir ki, Âl-i Gassân, Tennuh[1] Ebû Sa'lebe oğullarından Benû Hüşeyn, Kuzâ'a kabîlesinin bâzı şû'beleri o tanassur edenlerdendir.

Ebû Sa'lebe Resûl-i Ekrem'den iki mes'ele sormuştu. Birincisi: Ehl-i Kitâb'ın kabında yemek yemek câiz midir? Resûl-i Ekrem de: "*Eğer başka kap bulunursa Ehl-i Kitâb'ın yemek kabından yemeyiniz!. Eğer başka bulunmazsa yıkayıp onların içinde yersiniz!*" buyurmuştu. Bu mufassal cevâba başka kap bulunurken Ehl-i Kitâb'ın kabını kullanmanın kerâhetini îcâp eder. Halbuki fukahâ başka bir kap bulunsa da bulunmasa da yıkadıktan sonra kullanmakta kerâhet olmadığına hükmetmişlerdir.

Hadîsten müstefâd olan kerâhet hükmü ile fukahânın adem-i kerâhet içtihâdını te'lîf ederek şöyle cevab verilmiştir: Hadîsteki nehiy, Ehl-i Kitâb'ın içinde domuz eti pişirdikleri ve şarap içtikleri kaplar hakkındadır. Fukahânın yıkadıktan sonra mutlak sûrette kerâhet olmadığına hükmetmeleri domuz eti ve şarap gibi necâsetlerde kullanılmayan kaplar hakkındadır. Bir de eşyâda asıl olan tahâret olduğu için bu nevi' necâsetlerde kullanıldıkları tahakkuk edinceye kadar asla istinâd ederek Ehl-i Kitab ile mecûsîlerin kaplarının tâhir olduğu fıkhan kabûl edilmiştir. Hadîste yıkanmakla emrolunması ihtiyâta mebnîdir, müstehabdır.

Hadîsteki Ebû Sa'lebe suâlinin ikincisi: Ok ve yayla, mu'allem ve gayr-ı mu'allem kelb ile av hakkında idi. Bu suâl ile Resûl-i Ekrem'in cevâbından şu hükümler istifâde olunmuştur: 1) Ava atarken Besmele çekilmek şartiyle okla avlamak câiz olduğu, 2) Besmele çekilmenin cevâzı saydda şart olduğu ki, yukarıda îzâh ettik, 3) Kelbin mu'allem yâni terbiye edilmiş av köpeği olması. Binâenaleyh avcı böyle usta av köpeğini Besmele çekerek ava salarsa, o av yenilir. Avcıl olmıyan köpekle avlandığı zaman arkasından koşarak yetişilir, diri iken kesilirse, bu av da yenilir, yetişilip kesilmeden av ölürse haram olur ,yenilmez.

* * *

[1] Arab kabîlelerinden büyük bir kabîlenin ismi olup bunlar vaktiyle Enbar ve Hıyer'e cihetlerinde sâkin iken bilâhara Sûriye'ye hicretle yakın vakitlere gelinceye kadar Cebel-i Lübnan etrâfında bulunmuştur [*Kâmûsü'l-A'lâm*].

1875. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ رَأَى رَجُلاً يَخْذِفُ فَقَالَ لَهُ لَا تَخْذِفْ فَإِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ ٱلْخَذْفِ أَوْ كَانَ يَكْرَهُ ٱلْخَذْفَ وَقَالَ إِنَّهُ لَا يُصَادُ بِهِ صَيْدٌ وَلَا يُنْكَأُ بِهِ عَدُوٌّ وَلٰكِنَّهَا قَدْ تَكْسِرُ ٱلسِّنَّ وَتَفْقَأُ ٱلْعَيْنَ ثُمَّ رَآهُ بَعْدَ ذٰلِكَ يَخْذِفُ فَقَالَ لَهُ أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنِ ٱلْخَذْفِ أَوْ كَرِهَ ٱلْخَذْفَ وَأَنْتَ تَخْذِفُ لَا أُكَلِّمُكَ كَذَا وَكَذَا .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mugaffel *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh bir kimsenin sapan ile fiske taşı attığını görmekle ona: "*Böyle taş atma! İyi bil ki Resûlu' llāh Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem sapan ile taş atmaktan* (ümmetini) *men etti.* —Yâhut sapanla taş atmayı çirkin gördü[1]— demiştir. Râvî *İbn-i Mugaffel* (rivâyetine devâm ederek:) "*Şüphesiz ki bu sapan taşıyle ne av avlanır, ne de düşman paralanır ve öldürülür. Ancak bu taş diş kırar, göz çıkarır!*" demiştir.

Abdullāh İbn-i Mugaffel bir zaman sonra yine sapanla taş attığını görmüş de ona: "*Be adam ben sana Resûlu' l-lāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem'in sapan taşı atılmasını nehyettiğini, yâhut bu atışı çirkin gördüğünü hikâye ettim. Sen hâlâ atmağa devâm ediyorsun. Artık sana bundan sonra edebî söz söylemem*" demiştir.

[1] İki nâkıs arasındaki terdîd ile rivâyet râvînin şekkidir.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Abdullāh İbn-i Mugaffel'den de büyük bir Türk âlimi ve hâkimi Ebû Sehl Abdullāh İbn-i Büreyde rivâyet etmiştir[1]. Sapanla taş atılarak vurulan hayvan etinin harâm olması âyet-i kerîme ile harâm olduğu beyan olunan Mevkûze yâni tokaçla ve sopa ile vurularak öldürülen hayvan nev'inden olması i'tibâriyledir. Bir de bu zebîha bahsinin mukaddimesinde terceme ettiğimiz Mâ'ide Sûresi'nin 94 üncü âyetinde halâl av (تَنَالُهُ اَيْدِيكُمْ وَ رِمَاحُكُمْ = *Ellerinizle tuttuğunuz ve mızraklarınızla vurduğunuz)* diye tavsîf buyurulmuştur. Sapanla vurulan hayvan bu av sıfatını hâiz değildir, mevkûzedir, halâl değildir. Meğer ki hayvan ölmeden yetişilip diri iken kesile. Bu sûrette etini yemek câizdir.

Bu hadîs-i şerîfin ihtivâ ettiği bir mühim hüküm de Abdullāh İbn-i Mugaffel'in sapan atan kimseye: "*Artık bundan sonra sana ebedî söz söylemem!*" demekle ebedî küsmesidir ki, bununla Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyelerine muhâlefet eden kimseyi bırakıp hiç söz söylememek câiz olduğu hükmü müstefâd olur. Binâenaleyh bu şiddetli hüküm, üç günden ziyâde mü'minin küs durmasından nehiy cümlesinde dâhil değildir.

* * *

1876. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا لَيْسَ بِكَلْبِ مَاشِيَةٍ أَوْ ضَارِيَةٍ نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطَانِ.

---

[1] Abdullāh İbn-i Büreyde Eslemî'dir, gerek kendisi, gerek büyük kardeşi Süleymân İbn-i Büreyde vaktiyle büyük bir medeniyet merkezi olan Merv'de ve Türk câmi'asında uzun zaman hâkimlik etmişlerdir. Bu cihetle Mervezî nisbetiyle meşhûrdur. İlk önce Süleyman İbn-i Büreyde kâdı olmuş, ve 105 târihinde vefât etmiş sonra Abdullāh kâdı olup bu vazîfede iken 115 târihinde vefât etmiştir.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhüma*'nın Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurdu(ğunu işittim), dediği rivâyet olunmuştur:

Her kim koyun ve av köpeği olmıyarak (eylence nev'inden) *köpek edinir* (evinde muhâfaza eder) *se o kimsenin her gün işlediği hayrın sevâbından iki kırat eksilir.*

Î Z Â H I

Bu hadîs rivâyet tarîklerinin çokluğu ve İslâm medeniyeti ve iktisâdî hayâtı i'tibâriyle pek ziyâde ehemmiyeti hâizdir. Bu hadîsin üç rivâyet tarîkı da bu eserimizin 7 inci cildinde 1046, 1047, 1048 numaralarla ve Ebû Hüreyre rivayetiyle geçti. Bunların tercemeleri ve son hadîsin mühim olan îzâhı mütâle'a olunsun!

* * *

1877. حَدِيثُ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ تَقَدَّمَ قَرِيباً وَزَادَ فِي هٰذِهِ ٱلرِّوَايَةِ وَإِنْ رَمَيْتَ ٱلصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ لَيْسَ بِهِ إِلَّا أَثَرُ سَهْمِكَ فَكُلْ وَإِنْ وَقَعَ فِي ٱلْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ.

TERCEMESİ

Adiyy İbn-i Hātim *radiya'llāhu anh*'in hadîsi yakında az önce geçti. (Buradaki) şu rivâyette şunu ziyâde etmiştir:

Ey Adiyy, ava ok atıp da avı bir, yâhut iki gün sonra — avın üzerinde kendi okunun vurumundan başka hiç bir yara eseri bulunmazsa avın etini ye! Eğer av vurulduktan sonra suya düşmüşse onu yeme.

Î Z Â H I

Müellif Zebîdî'nin yakında geçtiğini haber verdiği Adiyy İbn-i Hātim hadîsi zebîha bahsinin başında 1873 rakamiyle geçen hadîs-i şerîftir [O hadîsi okuyunuz!]. Oradaki rivâyet şu hükümleri ihtivâ etmekte idi: 1) Avcı, köpeğini ava Besmele çekerek salıverir de köpek avı tutar ve muhâfaza ederse o avın etini yemek halâl olur. 2) Eğer avın bir kısmını yerse halâl olmaz. 3) Eğer avcının köpeğine, Besmele ile salınmayan başka köpekler karışır da öldürüp muhâfaza ederlerse bu avın eti de halâl olmaz. Çünkü hangi kelbin öldürdüğü ma'lûm değildir. *Tavzîh*'te beyân olunduğuna göre Hicaz ve Irak ulemâsının bu hususta ittifakları vardır.

Buradaki rivâyet de şu iki hükmü ihtivâ ediyor: 1) Vurulan av kaybolup da bir iki gün sonra bulunduğunda avın üzerinde yalnız av sâhibinin eser-i cerhi bulunursa, bu avın eti de yenilir. 2) Av vurulduktan sonra suya düşerse —suda boğulup ölmüş olması ihtimâline mebnî— halâl olmaz. Eğer okun, avın suya düşmezden önce hayvanın ölümünü mûcib bir yerine nüfûz ettiği tahakkuk ederse cumhûr-ı ulemânın mezhebine göre bunun da eti yenilir.

* * *

1878. عَنِ ٱبْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ غَزَوْنَا مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْ سِتًّا كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ ٱلْجَرَادَ .

TERCEMESİ

İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan: "*Biz, Nebî Salla'llāhu aleyhi ve sellem ile berâber yedi, yâhut altı muhârebede* (gazâda) *bulunduk, onunla berâber çekirge yedik*" dediği rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfin râvîsi İbn-i Ebî Evfâ'nın adı Alkame İbn-i Hālid'dir. Bî'at-ı Rıdvan'da hazır bulunmuştur. Bu baba ve

oğul ikisi de Sahâbî'dir. Vâkıdî 86, Ebû Nu'aym de 87 yaşında vefât ettiğini bildirmişlerdir. Kûfe'de en son vefât eden Sahâbî İbn-i Ebî Evfâ'dır.

Bu hadîs, çekirgenin yenilmesi câiz olduğuna delâlet eder. Bu hadîsten başka da birtakım hadîsler vârid olmuştur. Cümleden birisi İbn-i Mâ'ce'nin rivâyet ettiği Abdullāh İbn-i Ömer hadîsidir. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz: "*Biz Müslümanlara iki ölü hayvanın yenilmesi halâl kılındı ki, balıkla çekirgedir. İki nevî' kanın da yenilmesi halâl kılındı : Karaciğerle dalak*" buyurmuştur. Yalnız bu hadîsin râvîlerinden Abdürrahmân İbn-i Zeyd'in za'îf olduğunu Yahyâ İbn-i Ma'în ile başkaları bildirdiklerinden hadîs za'îftir. Bu cümleden birisi de Câbir İbn-i Abdullāh hadîsidir. Bu rivâyete göre Câbir: "*Biz Resûlu'llāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem ile berâber gazâda bulunduk. Ve çekirgeye tesâdüf ettik, yedik*" demiştir.

Fakat bu rivâyetlerden başka çekirge yemekten men' edildiğine dâir de rivâyetler vardır. O cümleden birisi Hazret-i 'Âişe hadîsidir ki, Dârekutnî rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre Hazret-i 'Âişe: "*Resûl-i Ekrem çekirge yemekten çocuklarımızı men' etti. Halbuki o zamâna kadar yerlerdi*" demiştir. Ebu'l-Hasan bu rivâyetin mevkûf olduğunu bildirmiştir.

Ebû Dâvud'un Süleymân İbn-i Yesâr'dan bir rivâyetine göre de Resûl-i Ekrem'den çekirgenin yenilmesinin halâl veyâ harâm olduğu sorulmuş da: "*Ne halâldır derim, ne de haramdır*" buyurmuştur. Ebû Dâvud bu rivâyetin mürsel olduğuna işâret etmiştir.

Bu müsbet ve menfî rivâyetler arasında en sahîh ve kuvvetli olan, mevzû'umuz olan Buhârî'nin rivâyetidir. Bu cihetle çekirgenin yenilmesi halâl olduğunda icmâ' vardır. Yine böyle tezkiyesiz yenilmesi câiz olduğunda da icmâ' vardır. Yalnız Mâlikîler tezkiyenin lüzûmunu iddia etmişlerdir. Ancak çekirgenin tezkiyesinin keyfiyetinde ihtilâf edilmiştir. Meşhûr olan kafasının koparılması çekirgenin tezkiyesidir.

Tahâvî'nin Kitâbü's-Sayd adlı eserinde beyânına göre, İmam Ebû Hanîfe Hazretlerine:

— Çekirge hakkındaki içtihâdınız nedir? Çekirge sana göre balık mesâbesinde olup Besmele çekilsin, çekilmesin kim tutarsa yemesi câiz midir? diye sorulmuş. O da:

— Evet câizdir! diye tasdîk etmiş.

— Nerede bulursam yiyebilir miyim?
— Evet! demiş.
— Yer üzerinde bulursam da mı?
— Evet!
— Yağmur suyunda olsa da yenilir mi? Yine:
— Evet! demiş. Ve: Çekirgeyi ne hal ve sûrette olursa olsun hiç bir şey haram kılamaz! buyurmuş.

* * *

SAYDÜ'L-BAHR = DENİZ AVI

Müellif Buhârî burada bir bab açarak Mâ'ide sûresi'nin 96 ncı âyetindeki (أحل لكم صيد البحر و طعامه متاعا لكم وللسيارة) kavl-i şerîfini unvân olarak zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Ey mü'min ler! Deniz avı tâze tâze yemek ve kurutulup azık edinmek için size ve sefer hâlinde bulunanlara halâl kılındı*" [1].

Deniz avı kara avı derecesinde önemi hâiz iken müellif Zebîdî merhum *Sahîh-i Buhârî*'yi ihtisâr için ne bu âyeti, ne de şimdi bildireceğimiz Buhârî'nin mu'allak sûrette rivâyet ettiği hadîsleri *Tecrîd*'e almamıştır. Hattâ Buhârî'nin mevsûfen rivâyet ettiği Câbir hadîsini de yukarıda Seyfü'l-bahr gazâsında zikrederek burada terketmiştir. Bu cihetle *Tecrîd* metninde burada deniz avına dâir bir cümle ve bir kelime bile yoktur. Biz bu boşluğu doldurmak için yukarıdaki unvânı açmağı lüzumlu bulduk.

Yukarıdaki âyet-i kerîmede balık vesâir deniz hayvanlarının su içindeki dirilerinin avlanması, su içinde ölüp de suyun yüzüne çıkanlarının da tutulup yenilmesinin halâl olduğu bildirilmiştir. Bu sûretle deniz avının mükîm olan yerliler için

---

[1] Bu tercemenin Sa'îd İbn-i Cübeyr ile Sa'îd İbn-i Müseyyeb'in İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göredir. İbn-i Abbâs sayd, tâze avdır, ta'âm ile murad da kurutulandır, demiştir.

tâze tâze yemeleri, sefere gidenlerin de kurusunu yol azığı yapmaları da teblîğ olunmuştur. Ancak bu hükümler âyet-i kerîmede en vecîz bir üslûb ile ifâde buyurulmuştur.

Âyetteki (ta'âm) ile ne kasd olunmuştur? (Bahr) ta'bîri 'âmm bir lafız olup acı su balıklariyle berâber göl, nehir gibi tatlı su balıklarına da şumûlü var mı? Beyâna muhtaç olan bu mühimmeleri müellif Buhârî ta'lîk sûretiyle rivâyet etmekte bulunduğundan biz de onları nakil ve terceme ederek îzâh edeceğiz.

Buhârî'nin Hazret-i Ömer'den rivâyetine göre, âyetteki (Saydü'l-bahr), diri olarak denizde avlanılanlardır, (Ta'âmü'l-bahr) da denizin yüzüne ölü olarak atılanlardır. Abd İbn-i Humeyd'in rivâyetine göre, Ebû Hüreyre demiştir ki, ben bir ara Bahreyn'e gitmiştim. Orada halk bana: Denizin yüzüne attığı ölü balıklar yenir mi? Diye sordular, ben de: Yiyiniz, dedim. Medîne'ye geldiğimde bu mes'eleyi Hazret-i Ömer'e arzettim. O da benim cevâbımı tasdîk ederek şöyle dedi: (أحل لكم صيد البحر) âyetini okuyarak âyetteki saydü'l-bahr, deniz içinde diri avlanılandır, Ta'âmü'l-bahr ile murad da ölüp de denizin yüzüne attığı balıktır!

Buhârî'nin Ebû Bekir'den rivâyetine göre müşârünileyh Hazretleri: "*Tafî halâldır, kim yemek isterse yesin!*" buyurmuş. Tafî: "*Denizde ölüp de suyun yüzüne çıkarak dolaşan balık*" diye terceme olunmuştur. Fakat bu mes'ele hakkında mezâhib-i erba'a imamları arasında ihtilâf vardır: İmam Ebû Hanîfe ile ashâbı: Tafînin eti mekruhtur, demişlerdir. Ve Hanefî imamları Ebû Dâvud ile İbn-i Mâce'nin rivâyet ettiği Câbir hadîsiyle istidlâl etmişlerdir. Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz: "*Deniz dalgasının sâhile attığını, yâhut cezir hâlinde suyun çekilerek sâhilde bıraktığını yiyiniz, tâhirdir, fakat denizde ölüp de suyun üstünde yüzen tâhir değildir, yemeyiniz!*" buyurmuştur.

İmam Mâlik, Şâfi'î, Ahmed İbn-i Hanbel ile zâhirîler Tafîyi yemekte beis yoktur, demişler ve Resûl-i Ekrem Efendimiz'in: "*Denizin suyu tâhirdir, mutahhirdir ve meytesi de halâldır*" kavlinin mutlak olmasiyle istidlâl etmişlerdir.

İmam Buhârî'nin bir rivâyetine göre de İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ* da âyetteki ta'âmı Hazret-i Ebû Bekr ve Ömer gibi suda ölüp de suyun üstünde yüzmeğe başlayan balıkla tefsîr ettikten sonra mühim bir istisnâ ile kokmuş olanları çıkarmış ve suyun üstünde bayatlayıp kokanların harâm olduğuna hükmetmiştir.

Ashab'dan Şüreyh *radiya'llāhu anh* de Hazret-i Ebû Bekr'den: "*Denizde yaşayan her hayvan mezbuhdur. Allāhu Teâlâ denizde yarattığı her hayvanı sizin için zebhetmiştir*" hadîsini rivâyet etmiştir ki, bu rivâyet deniz mahlûkātı hakkında geniş hükmü ihtivâ etmektedir.

* * *

TATLI SU BALIKLARI: Buhârî'nin yine bu bâbında Abdülmelik İbn-i Cüreyc'den rivâyetine göre, müşârünileyh demiştir ki: "Ben, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh'a nehir ve göl gibi tatlı suların balığı da saydü'l-bahr midir? diye sordum. O da: "*Evet!*" diye tasdîk edip sonra: (هذا عذب فرات سائغ شرابه و هذا ملح اجاج و من كل تأكلون لحما طريا) âyetini okudu. Fâtır Sûresi'nin 12 inci âyeti olan bu kavl-i şerîfin meâli şöyledir: "*Şu su tatlıdır, hoş içilir, öteki biri de tuzludur, acıdır, boğazı yakar. Bunların ikisinden de tâze et* (balık) *yersiniz*". Hakîkaten bu âyet-i kerîme acı ve tatlı su balıklarının av etlerinin halâl olduğundan sarihtir.

Bundan sonra Buhârî Tâbi'î âlimlerinin en benamlarından Şa'bî'nin: "*Eğer âilem kurbağa yemek isteselerdi hiç tereddüt etmez, yedirirdim*" dediğini rivâyet ediyor. Şa'bî'nin bu içtihâdını Dârimî'nin Kitâbü'l-At'ime'sindeki sahîh senedle İbn-i

Ömer'den bir rivâyeti reddediyor. Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem Efendimiz'den devâda kullanılmak üzere kurbağanın öldürülmesi câiz midir? Diye sorulmuş da Resûl-i Ekrem nehyetmiştir. Dârimî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: Zebih ve katli menhî olunca ekli de câiz olmaz, demiştir. Bu hadîsi Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî *Sünen*'lerinde İshak İbn-i Râhûye, Tayâlisî *Müsned*'lerinde, Hākim de *Müstedrek*'inde rivâyet etmişlerdir. Beyhakî de kurbağa hakkında vârid olan en sahîh olan haber budur, demiştir.

Bu babda Mâlikî imamlarının içtihadları muhteliftir ve İbnü'l-Kāsım *Müdevvene*'de İmam Mâlik'ten kurbağa, yengeç, kaplumbağayı kesmeksizin yemek câiz olduğunu nakletmiştir. Yine İbnu'l-Kāsım'dan şu yolda tafsîlât rivâyet olunmuştur: Kurbağanın suda yaşayan kısmı kesmeksizin yenilir. Fakat karada yaşayan kısmı kesilmeden yenilmez, demiştir. İbnü't-Tîn: "*İmam Ebû Hanîfe ile Şâfi'î'nin re'y ve içtihadları da böyledir*" demiştir.

* * *

Müellif Buhârî'nin Saydü'l-Bahr konusundaki mühim bir rivâyeti de İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'nın: "*Deniz avı ister hıristiyan, ister yehûdî, ister mecûsî tarafından avlansın yiyiniz!*" demiş olmasıdır.

Buhârî'nin Saydü'l-Bahr bâbında isnâd-ı muttasıl ile rivâyet ettiği yegâne hadîs Câbir'in şu rivâyetidir: Câbir *radiya'llāhu anh* der ki: "*Resûl-i Ekrem Salla'llāhu aleyhi ve sellem* sâhil tarafına üç yüz kişilik bir süvârî müfrezesi göndermişti. Bunların üzerine de Ebû 'Ubeyde İbn-i Cerrâh'ı kumandan ta'yîn buyurmuştu. Esnâ-yı seferde bizi şiddetli bir açlık yakaladı. Kumandan Ebû 'Ubeyde mücâhidlere yanlarında ne kadar erzak varsa getirmelerini emretti ve getirilen erzâkı bir araya topladı ki, iki dağarcık hurmadan ibâret idi.

Bu hurmadan her gün Ebû 'Ubeyde azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihâyet bu da sona erdi, herkese günde bir hurma düşüyordu. En sonra deniz sâhiline varmıştık. Bir de ne görelim? Sâhilde küçük dağ gibi bir balık bulunuyordu. Bunu deniz sâhile atmıştı. Hey'et-i seferiyemiz sekiz gün bu balığın etini yediler. Medîne'ye geldiğimizde bunu Rasûlu'l-lāh'a arzettik. Resûl-i Ekrem: *Azîz mücâhitler yeyiniz! Allah onu denizden merzûk olasınız diye çıkarmıştır. Yanınızda varsa bize de yediriniz!* Diye tasvib buyurdu. Askerden bâzıları o balık etinin pastırmasından bir parça Resûlu'llāh'a verdi, Resûl-i Ekrem de yedi.

Buhârî, Hazret-i Câbir'in bu hadîsini Megāzî bahsinde Seyfü'l-Bahr gazâsı bâbında da rivâyet etmişti. Bu eserimizin 10 uncu cildinde 1644 ve 1645 numaralarla geçen bu rivâyetleri ve oradaki îzâhımızı okuyunuz.

Bu hadîsin ifâde ettiği hükümler: Denizin sâhile attığı balığın ve onun kurutulmuş pastırmasının yenilmesi halâl olduğundan ibâret olup (احل لكم صيد البحر وطعامه متاعا لكم) âyetinin tefsîr ve îzâhı mâhiyetindedir.

* * *

1879. عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَساً وَ نَحْنُ بِالْمَدِينَةِ فَأَكَلْنَاهُ .

TERCEMESİ

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Esmâ' şöyle demiştir: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında Medîne'de iken biz at keserdik, etini de yerdik.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî gibi Müslim, Nesâî, İbn-i Mâce de Zebîha bahsinde rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Şâfi'î, Ebû Yûsuf, Muhammed bu hadîs ile istidlâl ederek at etinin yenilmesini tecvîz etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik, kerâhet-i tahrîm ile mekruhtur, demişlerdir. Bâzıları kerâhet-i tenzihtir demiş.

SIĞIR ZEBHİ:

Bu hadîsten önce de Buhârî sığır kesmenin ve etinin yenilmesinin halâl olduğunu beyân için (و اذ قال موسى لقومه ان الله يأمركم ان تذبحوا بقرة) ve (فذبحوها و ما كادوا يفعلون) [Bakara: 67-71.], âyetlerini zikretmiştir. Âyetlerin meâli şöyledir: "*Yâ Muhammed*! *Mûsâ'nın kavmi* (İsrâil oğulları) *ne: "Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor!" dediğini de* (Kavmin Kureyş'e) *an!*" ve "*İsrâil oğulları da sığır kesmişlerdi. Ve az kalsın kesmeye-yazıyorlardı*".

Bu iki âyetten birincisinde Allâh'ın İsrâil oğullarına sığır kesip kurban etmelerini emretmesi, onların da bu emr, bir hayli suâl ve i'tirazlarına hedef olduktan sonra nihâyet emre icâbetle kesmeleri sığır zebhinin ve etinin yenilmesinin halâl olduğunu sarâhatle ifâde eder[1].

EHL-İ KİTÂB'IN ZEBÎHALARI:

İmam Buhârî'nin burada açtığı mühim bir bâbında da harbî olsun, harac-güzâr olsun, mutlak sûrette hıristiyanın kestiği hayvan

---

[1] Bakare kıssasının Mûsâ *Aleyhi's-Selâm*'a sebeb-i nuzûlü şöyledir: Benî İsrâil içinde ihtiyar bir zengin vardı. Bu ihtiyarın bir oğlu ile bir kaç birâder-zâdeleri vardı, ihtiyar öldüğünde oğlu, amuca oğullarını mîrastan mahrûm edecekti. Bunlar amucalarının mîrâsına konabilmek için ihtiyârın biricik oğlunu gizlice öldürürler. Sonra cenâzesini kapı önüne koyarak cinâyeti şunun bunun üstüne atmağa yeltenerek yaygaraya başlarlar. Kātil bulunamayınca büyük bir fitne çıkar. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ'ya bir sığır kurban etmeleri ve kesilen sığırın bir parçasiyle ölüye vurmaları emrolunup bu sûretle ölünün dirilip kātili haber vereceği bildirilir. Hazret-i Mûsâ İsrâil-oğullarına bu emri teblîğ edince onlar: "Yâ Mûsâ! Bizimle alay mı ediyorsun?" diye istib'âd ederler. Bakare zebhinin emrolunmasına hayret etmelerinin sebebi onlara göre sığır mukaddes hayvan idi. Nasıl ki, Fir'avunların putperest olan kavmi Bakare'ye taparlardı ve boğa bunların en büyük mâ'budlarını temsîl ediyordu.

Bu sûretle Benî İsrâil hayli tereddütten ve Bakarenin evsâfı hakkında bir hayli suâlden sonra sığırı kestiler. Ve bir parçasiyle vurulunca ölünün dirildiğini gördüler ki, gâye Benî İsrâil'e Ba'sü ba'de'l-mevt mûcizesinin gösterilmesi idi.

etinin yenilmesi halâl olup-olmadığını tahkîk etmesidir. Müellif bu bâbının unvânında (اليوم احل لكم الطيبات و طعام الذين اوتوا الكتاب حل لكم و طعامكم حل لهم) [Mâ'ide: 5.] âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Bugün size temiz ve nefîs şeyler halâl kılındı. Ehl-i Kitab olanların kestiği hayvan eti de size halâldır, sizin zebîhalarınız da onlara halâldır.*"

Bu âyet-i kerîme yahûdî ve hıristiyan ve Ehl-i Kitâb olan bütün milletlerin zebîhalarının yenilmesi câiz olduğuna istidlâl için vârid olmuştur. Çünkü âyet-i kerîme'deki (ta'âm) lâfziyle murâd, Ehl-i Kitâb'ın zebîhalarıdır. İbn-i Abbâs, Ebû Ümâme, Mücâhid, Sa'îd İbn-i Cübeyr, 'İkrime, 'Atâ', Hasan, Mekhûl, İbrâhîm Naha'î, Süddî, Mükātil İbn-i Hayyân hep âyetteki ta'âmı zebîha ile tefsîr etmişlerdir. Bu hususta ülemânın ittifâkı vardır ki, Ehl-i Kitâb'ın zebîhaları Müslümanlara halâldır. Çünkü yahûdî, hıristiyan ve bütün Ehl-i Kitâb olan milletler, Allah adından başka bir nâma zebih olunmasını haram i'tikād ederler. Ve zebîhalarına muhakkak Allah adını zikrederler, her ne kadar Hak Teâlâ hakkında Allāh'ın münezzeh olduğu bâzı bâtıl şeylere i'tikād ederlerse de.

Ehl-i Kitâb'dan başkalarına gelince ki, müşriklerle ehl-i şirke benziyen milletlerdir, bunların zebîhaları mübâh ve halâl değildir. Çünkü bunlar zebîhaları ve kurbanları üzerine Allah adını zikretmezler. Ve bunlar Allah adına kesilmesinin meşrû'iyetine i'tikād da etmezler. Ve böyle kesilen hayvan etini yemekten çekinmezler de belki ölü hayvan etini yerler. Benî Tağleb, Cüzam, Lahim gibi Nasârâ-yı Arab'ın zebîhaları da ulemânın cumhûruna göre yenilmez. Zührî'den, Nasârâ-yı Arab'ın zebîhası sorulmuş da: "*Allah adından başka nâma kestiğini işitirsen yeme, işitmezsen ye!*" diye müsâit bulunmuştur.

* * *

1880. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ مَرَّ بِنَفَرٍ نَصَبُوا دُجَاجَةً يَرْمُونَهَا فَلَمَّا رَأَوْهُ تَفَرَّقُوا فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ مَنْ فَعَلَ هٰذَا إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ مَنْ فَعَلَ هٰذَا .

Tercemesi

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre müşâ-rün-ileyh bir kere bir tavuğu nişangâh dikerek ok atmakta olan beş on gencin yanından geçmişti. Bu gençler İbn-i Ömer'in gelmekte olduğunu görünce dağıldılar. Bunun üzerine İbn-i Ömer: "*Bu tavuğu kim dikti? İyi biliniz ki Nebî Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (canlı) *tavuğu* (veya her hangi bir hayvanı) *böyle hedef ittihâz ed* (erek öldür) *en kimseye lâ'net etti*" demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi müellif Buhârî her hangi bir hayvanın kuyruğunu, kulağını ve her hangi bir a'zâsını keserek yâhud hedef ittihâz etmek üzere bağlayıp habsederek azab ve işkence etmenin kerâhet ve fenâlığı başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

İbn-i Ömer'in bu hadîsini Buhârî burada ayrı ayrı üç metin ve isnâd ile rivâyet etmiştir. Ve mevzû'umuz olan rivâyet bunlardan birisidir. Öbür iki rivâyetteki ziyâdeleri tercememizde kavis içinde gösterdik ki, birisi aşağıdaki hadîsde mutlak sûrette (hayvan) rivâyetidir.

* * *

1881. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ لَعَنَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَثَّلَ بِالْحَيَوَانِ .

Tercemesi

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhüma*'dan bir rivâyette: "Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem hayvana işkence ve azâb edene lâ'net etti*" dediği rivâyet edilmiştir.

* * *

1882. عَنْ أَبِي مُوسٰى رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ دُجَاجاً .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den: "Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem'in tavuk* (eti) *yediğini gördüm*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsin *Buhârî* metninde mufassal bir rivâyet tarîkı da vardır. Bu rivâyet tarîkında Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin bu hadîsi ne münâsebetle rivâyet ettiğini Ebû Mûsâ'nın râvîsi Zehdem şöyle bildiriyor. Bir ara ben, Cerm kabîlesinden bâzı kimselerle Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi ziyâret etmiştik. Aramızdaki dostluğa mebnî Cermîler Ebû Mûsâ'ya yemek ikrâm ettiler. Yemekler arasında tavuk eti de vardı. Cemiyet içinde kızıl suratlı birisi de şöyle oturuyordu ve sofraya yaklaşmamıştı. Ebû Mûsâ el-Eş'arî: Yemeğe gelseniz a! Diye çağırdı. Kızıl suratlı adam: "*Ben tavuk eti yemem. Bu hayvanın bir kere iğrendiğim bir şeyi yediğini gördüm de bir daha tavuk eti yememeğe yemîn ettim!*" demesi üzerine Ebû Mûsâ mevzû'-i bahsimiz olan hadîsi rivâyet ederek Resûl-i Ekrem'in tavuk eti yediğini gördüm, demiştir.

* * *

1883. عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ ٱلسِّبَاعِ .

TERCEMESİ

Ebû Sa'lebe *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh: "*Resûlu'llāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem dört ayaklı hayvanlardan azı dişi olanların hepsinin* (kuşlardan da tırnaklı ve pençeli olanların) *etini yemekten nehyetti*" demiştir.

İZÂHI

Tırnaklı ve pençeli kuşlar da harâm olmakta, yırtıcı dört ayaklı hayvanlara mülhak olduklarından tercememizde kavis içinde gösterdik.

İslâm hukukçuları bu hadîsin te'vîl ve tevcîhinde ihtilâf etmişlerdir. Kûfe ülemâsiyle İmâm-ı Şâfi'î, hadîsteki nehyin tahrîm için olduğuna zâhib olmuşlardır. Gerek yırtıcı dört ayaklı bir hayvanın, gerek pençeli yırtıcı kuşların etleri yenilmez demişlerdir. Şu kadar ki, İmâm-ı Şâfi'î sırtlan ile tilkiyi yırtıcı hayvan fasîlesinden çıkarmıştır. Sebep olarak da bu iki cins hayvanın dişleri zayıf olduğunu bildirmiştir.

İmam Mâlik hadîsdeki nehyi kerâhete hamletmiştir. Ve: "*Yırtıcı hayvanların hınzır derecesinde hurmeti sâbit değildir. Çünkü Ashâb'ın yırtıcılar hakkında ihtilâfı vardır*" demiştir. Hâkim'in Hazret-i Câbir'den rivâyet ettiği bir hadîse göre de Resûl-i Ekrem sırtlan etini tecvîz etmiştir.

HÜLÂSA: 'Atâ' İbn-i Ebî Rabâh, Mâlik, Şâfi'î, Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk sırtlan etinin mübâh olduğuna zâhib olmuşlar; Hasan Basrî, Sa'îd İbn-i Müseyyeb, Evzâ'î, Sevrî, Abdullâh İbn-i Mübârek, İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed sırtlan eti yenilmez, demişler ve mevzû'-i bahsimiz olan Ebû Sa'lebe hadîsinin umûmiyle istidlâl etmişlerdir. Câbir hadîsine gelince şüphesiz ki, Ebû Sa'lebe hadîsi derecesinde şöhreti sâbit değildir.

* * *

1884. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَثَلُ جَلِيسِ ٱلصَّالِحِ وَ ٱلسَّوْءِ كَحَامِلِ ٱلْمِسْكِ
وَ نَافِخِ ٱلْكِيرِ فَحَامِلُ ٱلْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ وَ إِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ
مِنْهُ وَ إِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً وَ نَافِخُ ٱلْكِيرِ إِمَّا أَنْ
يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَ إِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً خَبِيثَةً .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

İyi hem-dem ile kötü dostun benzeri, misk sâhibi ile ateş üfleyip saçan demirci körüğü gibidir. İmdi misk sâhibi ya bu (güzel) kokudan bir mikdar sana (hediye) verir, yâhud satın alırsın, yâhud da ondan güzel koku alır, istifâde edersin! Fakat demirci körüğünün nefesi ya senin elbîseni yakmak, yâhud da ondan ağır bir koku koklamak zorundasın!.

İ Z Â H I

Misk, herkesin bildiği şeydir. Bu kelime farscadan alınıp arablaştırılmıştır. Farscada aslı müşk'tür. Misk'in Kitâbü's-Sayd'da zikrolunmasının vech-i münâsebeti misk'in geyikten alınan bir madde olması (geyiğin de av hayvanlarından bulunmasıdır) [1].

Hanefî imamları miskin erkekler ve kadınlar tarafından kullanılması halâl olduğuna hükmetmişlerdir.

Tavzîh'te beyân olunduğuna göre, İbn-i Münzir misk isti'mal ve intifâ'ını câiz görenler şunlardır demiş: Ashab'dan Alî İbn-i Ebî Tâlib, İbn-i Ömer, Enes, Selmân-ı Fârisî; Tâbi'în'den Sa'îd İbn-i Müseyyeb, İbn-i Sîrîn, Câbir İbn-i Zeyd; fukahâ'dan da İmam Mâlik, Leys İbn-i Sa'd, Şâfi'î, Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk İbn-i Râhûye.

Bunlara muhâlefet edip mekruh addedenler de: Hazret-i Ömer, Ömer İbn-i Abdülazîz, 'Atâ', Hasan Basrî, Mücâhid, Dahhâk'tır. Bunlardan ekserîsi: Misk ne ölüye, ne de diriye kullanılır, demişlerdir. Bunlara göre, misk sanki meyteden ayrılmış bir parçadır.

Şüphesiz ki bu içtihad gayr-i sahih bir kıyastır. Ebû Dâvud'un Ebû Sa'îd-i Hudrî'den merfû'an bir rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: "*Sizin en güzel kokunuz misktir*" buyurmuştur. Bu rivâyet aradaki ihtilâfı kesip atan bir nasstır. İbn-i Münzir'in ceyyid bir isnâd ile rivâyetine göre Resûl-i Ekrem'in miski vardı onu sürünürdü.

* * *

[1] Miskin madde-i asliyesi hakkında pek çok ve muhtelif rivâyetler varsa da bunların naklini lüzumsuz bulduk.

1885. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُضْرَبَ الصُّورَةُ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan: "Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem yüz, surat döğünlenmesini nehyetti*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi müellif Buhârî hayvan ve insan suratına vurulan dağ ve alâmetin hükmüne dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hayvana vurulan dağ sürü dâhipleri tarafından kendi koyunlarına başkalarının sürülerine karıştığında medâr-ı temyîz olmak üzere vurulurdu. İnsan yüzüne, suratına vurulan dağ ve iğne ile nakşedilen Döğün alâmeti de Sûdan ve Habeşistan halkının yüzlerinde ve dudaklarında görülürdü.

Tavzîh'te bildirildiğine göre gerek hayvan, gerek insan yüzünü ve suratını dağlayarak alâmet vurmak Şâfi'îlere göre mekruhtur. Biz Hânefî'lere göre mevzû'umuz olan hadîsdeki nehyin sarâhatına binâen haramdır. Müslim'in Hazret-i Câbir'den münferiden rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bir kere yüzü dağlanmış bir merkebin yanından geçerken: "*Şu hayvanı dağlayana Allah lâ'net etsin!*" diye bed-du'â buyurmuştur. Yüze dağ vurulmasının bu derece çirkin görülmesi yüzün her a'zâdan ziyâde şerefli bir uzuv olması, fıtrat-ı asliye ve hılkat-i ilâhiyeyi tağyîr etmesi ve hiç şüphesiz yüzde mûcib-i şîn bir manzara meydana gelmesi cihetleriyledir. Fakat medâr-ı temyîz olmak ve mücerred alâmet ve menfa'ati mûcib bulunmak üzere yüzden başka bir a'zânın damgalanmasında beis görülmemiştir. Nasıl ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in zekât ve kurban develerine alâmet vurduğu Zekât ve Hac bahislerinde geçti, oralara bakınız!.

Buhârî'nin îzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Ömer'in bu hadîsinden sonra Enes İbn-i Mâlik'ten de menkûlen bir rivâyeti vardır. Bu rivâyete göre Hazret-i Enes demiştir ki: Resûl-i Ekrem deve ahırında zekât develeriyle meşgûl bulunduğu bir sırada

yeni doğan kardeşim Abdullâh'ı teberrüken hurma çiğnemi yedirmesi için[1] alıp huzûra girmiştim. Bu sırada Resûl-i Ekrem'in zekât koyunlarının —öyle sanıyorum ki, kulaklarını— damgalıyordu.

Bu hadîs-i şerîfde alâmetin yüzden başka yere bilhassa koyunlarda kulağa vurulması husûsunda nassdır. Bu cihetle memleketimizin her tarafında sürü sâhipleri koyunlarını kulaklarından alâmetlerler ki, Peygamber Efendimiz'in âdet-i seniyyelerine tamâmiyle muvâfıktır. Bu alâmete dilimizde *(İyn)* denilir.

Nevevî der ki: Yüze dağ vurmak her hayvan hakkında menhîdir. İnsan hakkında ise mecma-ı mehâsin olmak i'tibâriyle bu nehiy daha şiddetlidir. Husûsiyle bâzı a'zânın hissinin ta'tîlini mûcib olursa böyle mahzurlar da inzimâm edince bize göre bu iptidâ'î ve âdetâ vahşiyâne hareket cinâyet derecesine varır.

---

[1] İslâm âileleri yeni doğan çocuklarını Resûl-i Ekrem'e götürürlerdi ve nevzâdın mi'desine ana südü girmeden teberrüken Resûl-i Ekrem'in hurma çiğnemini yalattırırlardı.

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ ٱلْأَضَاحِى

BU BAHİS, KURBANLARIN AHKÂMINI BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Unvandaki Adâhî kelimesi udhiyenin cem'idir. Udhiyye Kurban bayramına verilmiş bir isim olub yevmü'l-Adhâ denildiği gibi kendisinde kesilmesi teşrî' buyurulan bu vakte izâfetle kesilen hayvana da Udhiyye denilmiştir. Şerî'at örfünde Udhiyye: Deve, sığır, davardan ibâret olan husûsî bir hayvanı Allāhu Teâlâya yakınlık kasdiyle bayram gününde kesmektir.

Müellif Buhârî *Sahîh*'inde *(Kitâbü'l-Adâhî)* unvânından sonra *(Sünnetü'l-udhiyye)* unvâniyle bir bab açarak İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'nın :"*Udhiyye yâni kurban sünnettir, mâ'ruftur*" dediğini rivâyet etmektedir. Mâ'rûf, Allāh'a itâ'at ve yakınlıktan, halk da ihsandan ibâret olduğu ma'lûm olan ibâdet demek. Buhârî'nin bu rivâyetinden İbn-i Ömer'e göre kurbanın sünnet bir ibâdet olduğu anlaşılıyor.

Esas i'tibâriyle udhiyyenin hükmünde Ashâb, Tâbi'î ülemâsiyle mezâhib-i fıkhiyye imamları ihtilâf etmişlerdir, Sa'îd İbn-i Müseyyeb, 'Ata' İbn-i Rebâh, 'Alkame, Esved, Şâfi'î, Ebû Sevr kurban farz ve vâcib değildir, mubahdır: Kesen sevab kazanır, kesmeyen günahkâr olmaz demişlerdir. Bu içtihad Ebû Bekr, Ömer, Ebû Mes'ûd,

Bilâl *radiya'llâhu anhüm*'den rivâyet olunmuştur. İmam Mâlik: Zengin kurban kesmeyi bırakmamalıdır. Özürsüz bırakılırsa fenâlık edilmiş olur, demiştir. İbrâhîm Naha'î: Kurban zengin şehir halkına vâcibdir, demiştir. İmam Muhammed'in içtihâdı da mukîm olmak kaydiyle böyledir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yûsuf: Hür, mukîm, müslim, zengin olan kimseye vâcibdir, demişlerdir.

Hidâye sâhibi Mürginânî udhiyye hakkındaki Hanefî mezhebinin nokta-i nazarını şöyle takrîr etmiştir: Udhiyye her hür, mukîm, zengin, müslümana kurban gününde kendi nâmına ve küçük çocuğu nâmına vâcibdir. Vücûb hükmü sâhib-i mezheb İmam Ebû Hanîfe ile ashâbından Muhammed, Züfer, Hasan ve bir rivâyete göre, Ebû Yûsuf'un eser-i içtihadlarıdır. İmam Ebû Yûsuf'dan sünnet olduğuna dâir de bir rivâyet naklolunmuştur.

Sünnet olduğuna kāil olanlar Buhârî'den başka ehl-i hadîsin Ümm-i Seleme'den rivâyet ettikleri şu meâldeki hadîs-i şerîftir: Her kim Zilhicce ayının hilâlini görür de kurban kesmek dilerse kurbanının tüyünden ve tırnaklarından bir şeye dokunup ayıblamasın. Bunları muhâfaza etsin, buyurulmuştur.

Bu hadîste kurban, (dilerse) kaydiyle sâhibinin irâdesine bırakılmış olması vücûba münâfîdir, demişlerdir.

Vücûb delîline gelince, bu da İbn-i Mâce'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği: "*Kim ki kurban kesmeğe mâlî kudreti müsâid olur da kurban kesmezse o kimse bizim namazgâhımıza sakın yaklaşmasın!*" meâlindeki hadîs-i şerîftir. Bu hadîsi Hākim de rivâyet etmiş, ve: "*İsnâd-ı sahîhdir*" demiştir. Görülüyor ki Resûl-i Ekrem'in: "*İslâm cami'ası içine gelmesin!*" sûretindeki şiddetli va'îdi ancak vâcib bir ibâdetin bırakılmasına terettüb eder, vâcibden başka bir hükme lâhik olmaz. Hattâ İbn-i Hazm, İmam Ebû Hanîfe'nin: Kurban farzdır, dediğini bile kaydetmiştir.

Udhiyye hakkında Hanefî mezhebinin nakle istinâd eden delîli sâir İslâm mezheblerinden kuvvetli olmakla berâber İslâm dîninin zekât, sadakāt gibi her vesîle ile her dinden ve her içtimâ'î teşekkülden ziyâde ehemmiyet verdiği beyne'l-İslâm ve hattâ beyne'l-beşer içtimâ'î yardım umde-i fâdılasına uygundur. Bu eserimizin Beşinci cildindeki Zekât bahsinin baş tarafındaki mukaddimemizi okuyunuz!.

* * *

1886. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ بَعْدَ
ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ
اللهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا الْعَامَ الْمَاضِيَ قَالَ كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا
فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا .

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* (Bayram hutbesinde) "*Sizden her kim kurban keserse* (Bayramın) *üçüncü* (gece) *günden sonra evinde kurban etinden bir şey bulunduğu halde sabahlamasın*" buyurdu. Ertesi sene hulûl edince Ashâb: Yâ Resûla'llāh! (Kurban etini) geçen sene yaptığımız gibi mi dağıtacağız? Diye sordular. Resûl-i Ekrem şöyle cevab verdi; bu yıl (kendiniz) yiyiniz, (müsâfirlere, fukarâya) yediriniz, (âilenize) azık da ediniz. Çünkü geçen sene halk arasında geçim zorluğu vardı. İstedim ki (fakir) halka yardımda bulunasınız.

Î Z Â H I

Bu hadîsin yüksek bir husûsiyeti vardır ki, Buhârî'nin (Sülâsiyyat) ından olmasıdır. Sülâsiyyât, rivâyet olunan haberin üç râvî vâsıtasiyle Peygamber Efendimiz'e vâsıl olmasıdır. Bir haberin sâhibi ile râvîsi arasında isnad vâsıtası ne kadar az olursa o nisbette medâr-ı sıhhat olacağı tabî'îdir. Müellif Buhârî'nin kendisiyle Peygamberimiz arasında üç vâsıta ile rivâyet ettiği hadîsler yirmi üç tânedir. Ve Seleme'nin bu hadîsi on sekizincisidir. Bu hadîsdeki üç vâsıta: Ebû 'Âsım, Zeyd İbn-i Ebû 'Ubeyd, Seleme İbn-i Ekva'dır.

Bu hadîs-i şerîfin ilk kısmında kurban etinden sâhibinin üç günden fazla istifâde etmesi ve azık edinib kavurma yapması haram kılınmıştır. Nasıl ki, Buhârî'nin bu hadîsten sonra Hazret-i 'Âişe'den bir rivâyetinde de: Kurban etini ancak üç gün yeyiniz, buyurulmuştur. Hadîsin ikinci kesiminde de nehyin bir sebebe, halkın geçim husûsunda zorluk çektiği bir zarûrete müstenid olduğu beyan buyurulub o zarûretin zevâli üzerine artık kendilerinin yemeleri, fukarâya dağıtılmaları, bir kısmını da azık edinmeleri emrolunub üç günden fazla yiyebilmeleri tecvîz buyurulmuştur. Nasıl ki zarûrete müstenid bir hâdisede Hazret-i Osman'ın 'âsîler ve ihtilâlciler tarafından muhâsara olunduğunun böyle bir kurban bayramına tesâdüfü ile Medîne halkı ma'îşet husûsunda güçlük çekmeğe başlamıştı. Bu cihetle Hazret-i Alî îrad buyurduğu bayram hutbesinde Hazret-i Peygamber'in vaktiyle darlık zarûretine mebnî kurban etinin üç günden fazla yenilmesini nehyettiğini hatırlatmıştı. Şüphesiz ki bu da, o yolda ferâgatkâr bir harekete tergîb idi. Şimdi böyle bir hüküm hâlâ bâkî midir, değil midir?

İmâm-ı Şâfi'î'den rivâyete göre müşârün-ileyh hazretleri: Bu hüküm muhakkak sûrette nesh olunmuştur. Öyle sanıyorum ki üç günden fazla yenilmesine dâir hurmetin nesh olunduğu Hazret-i Alî'ye vâsıl olmamıştır. İbn-i Abdi'l-Berr de şöyle demiştir: Kurban etinin bayramın üçüncü gününden sonra da yenilmesi câiz olduğunda ülemâ arasında —bildiğimize göre— ihtilâf yoktur. Bu husustaki nehiy mefsuhdur. Şârih 'Aynî de şöyle îzâh ediyor: Ülemânın ve fukahânın cümhûruna göre kurban etinin üç günden fazla zamanda yenilmesi ve bir kısmının azık edinilmesi mübahdır. Bu cumhûr içinde eimme-i erba'a ile bunların ashâbı da dâhildir. Bu hususta (îzâhiyle

meşgul bulunduğumuz) Seleme hadîsinin fıkra-i sâniyesiyle ve başka hadîslerle istidlâl etmişlerdir.

Buhârî'nin Hazret-i Câbir'den bu bâbdaki bir rivâyetine göre de müşârün-ileyh: "*Peygamber'in zamânında biz Hediy kurbanlarımızın etini Medîne'ye getirir, azık yapardık*" demiştir. Bu hadîsin ikinci fıkrasında musarrah olduğu üzere kurban eti üç kısma ayrılıp bir parçası sâhibine, diğer bir parçası fakir ve zengine hediye edilir, birisi de ev azığı olarak iddihâr olunur. Hediye ve sadaka olarak ayrılan kısım da mendûb olan sülüsden eksik olmamalıdır. Kesîrü'l-âile olan kimse bu hediye ve sadaka kısmını terkedebilir.

Tahâvî de bu husustaki nâsih hadîsleri rivâyet etmiştir. Fakat biz bahsi daha fazla uzatmamak için naklinden sarf-ı nazar ettik.

* * *

1887. عَنْ عُمَرَ بْنِ ٱلْخَطَّابِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ صَلَّى ٱلْعِيدَ يَوْمَ ٱلأَضْحٰى قَبْلَ ٱلْخُطْبَةِ ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ يَا أَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ نَهَاكُمْ عَنْ صِيَامِ هٰذَيْنِ ٱلْيَوْمَيْنِ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَيَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ وَأَمَّا ٱلآخَرُ فَيَوْمٌ تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ نُسُكِكُمْ .

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh hazretleri bir kurban günü hutbeden önce bayram namazını kılıp sonra hutbe îrâd edip demiştir ki: Ey nâs! Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* sizi şu iki (bayram) günü oruç tutmaktan nehyetti: Biri orucunuzu bozduğunuz (Ramazan bayramınız) günüdür, öbürüsü de kurbanınızın etinden içinde yediğiniz (Kurban bayramınız) günüdür.

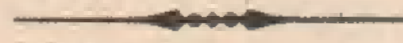
Î Z Â H I

Ramazan bayramının ilk günü ile eyyâm-ı teşrîk dediğimiz Kurban bayramının dört gününde oruç tutmak Hazret-i Ömer'in bu hadîsinin sarâhati veçhile menhîdir, haramdır. Bu cihetle savm-ı visâl dediğimiz yıl orucu tutmayı nezreden kimse bile bu iki bayramın beş gününde orucunu yer, tutmaz. Bu günlerde oruç tutmayı neznezretmek doğru değildir. Fakat nezir ederse nezri sahîh olur. Ancak o günleri yine oruç tutmayıb iftar eder, sonra başka günleri kazâ eder.

* * *

Bir ifâde: İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde Udhiyye bahsinde rivâyet ettiği hadîslerden müellif Zebîdî merhum burada yalnız yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîsi *Tecrîd*'in bu bahsine almıştır. Öbürlerini yukarıda geçen bahislerde zikretmekle iktifâ etmiştir. Biz de bu hadîslerin geçtiği bahislere ve hadîs numaralarına işâret etmekle iktifâ edeceğiz.

Bu hadîslerden birisi Resûl-i Ekrem'in Vedâ' Haccı'nda kurban bayramının arefe günü Arafat'ta ve bayram günü Minâ'da îrâd buyurduğu meşhur hutbelerinden bir parçadır. Bu eserimizin 10 uncu cildinde terceme ettiğimiz bu hutbelere bakınız! Birisi de Resûl-i Ekrem'in kurbanlarına dâirdir. Bunun için de oraya bakınız!. Diğer birisi kurbanın bayram namazından sonra kesilmesidir. Bunun için de 3 üncü cildde geçen 516, 517 numaralı hadîslere ve îzâhlara bakınız!

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱلْأَشْرِبَةِ

Bu kitâb, harâm ve mübâh olan içkilere dâir hükümleri ihtivâ eden hadîs-i şerîflere dâirdir.

Unvândaki *eşribe*, şarabın cem'idir. Şarab, harâm olsun, mübâh olsun içilen mâyi'in ismidir ki, içki demektir. Dilimizde her nasılsa şarab lâfzı ve onun tercemesi olan içki ta'bîri bildirdiğimiz umûmî ma'nâda kullanılmayıp yalnız nassan harâm olan hamir ile sâir müskiratta kullanılmıştır. Halbuki (Kitâbü'l-Eşribe) yalnız bu harâm olan içkilerin hürmetine dâir nassları değil, su, süt gibi halâl, mübâh olan meşrûbâta dâir rivâyetleri de muhtevîdir

Müellif Buhârî bu unvânında Mâ'ide Sûresi'nin 90 ıncı انما الخمر و الميسر و الانصاب و الازلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون. âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Hamr, kumar, dikili taşlar ve putlar, fal zarları ve kalemleri necisdir, murdardır. Artık bu iğrenç şeylerden sakınınız. Umulur ki felâh bulasınız*". Dikili taşlar, fal zarları ve kalemleri bu cildin baş tarafında Zebîha bahsinde îzâh olundu, oraya bakınız!.

Bu âyet-i kerîmeyi Buhârî hamrın hurmeti hakkında vârid olan hadîs-i şerîflere bir temhîd ve mukaddime olmak üzere zikretmiştir. Câhiliyet zamânında Arablar içkiye düşkündüler. İptidâ-i İslâm'da da mübâh idi. Fakat Hazret-i

Ömer dâimâ hurmetini iltizâm ederdi. Ahmed İbn-i Hanbel'in de Hazret-i Ömer'den rivâyetine göre: Hazret-i Ömer dâimâ Peygamber'in huzûrunda: *(اللهم بين لنا فى الخمر بيانا شافيا = Allāh'ım, biz mü'minlere hamr hakkındaki hükmünü açık, şifâ verici bir sûrette bildir!)* diye du'â ederdi. Bunun üzerine Bakare Sûresi'nin *(يسألونك عن الخمر و الميسر قل فيهما اثم كبير = Peygamberim! Sana hamrın ve kumarın hükümlerini soruyorlar. Sen onlara bunlarda büyük günah bulunduğunu söyle)* [219.] âyeti nâzil oldu. Bu âyet, Hazret-i Ömer'e okundu. O yine: "*Allāh'ım, hamr hakkındaki açık ve kesin hükmünü bildir!*" du'âsında bulundu. Bunun üzerine Nisâ' Sûresi'nin *(يا ايها الذين آمنوا لا تقربوا الصلاة و انتم سكارى = Ey îmân eden kullar, sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayınız!)* [43.] âyeti nâzil oldu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in münâdîsi namaz vakti olunca: "*Sarhoş olarak namaza yaklaşılmasın!*" diye i'lân ederdi. Bu âyet Hazret-i Ömer'e de okundu. O yine: "*Rabbim, hamr hakkındaki hükmünü açık ve kesin olarak bildir!*" temennîsinde bulundu. Bu def'a da Mâ'ide Sûresi'nin 91 inci âyet-i kerîmesi şeref nâzil oldu ki, meâli şöyledir: "*İçki ile kumar* (beliyyesiyle) *de şeytan muhakkak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi, Allāh'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık şimdi siz* (bu iki beliyyeden) *vazgeçtiniz mi?*". Bu âyet de Hazret-i Ömer'e okundu ve sonundaki *(فانتهون = Nasıl vazgeçtiniz, değil mi?)* istifhâmı okununca Hazret-i Ömer bu ilâhî suâli: *(انتهينا = Vazgeçtik Allāh'ım!)* diye karşıladı.

Âyetin sebeb-i nuzûlü olmak üzere Ahmed İbn-i Hanbel'in rivâyet ettiği İbn-i Ömer'in bu hadîsini Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâ'î de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî sıhhatini de kaydetmiştir.

* * *

1888. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ
يَتُبْ مِنْهَا حُرِمَهَا فِي الْآخِرَةِ .

TERCEMESİ

Abdullah İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhüma*'dan Resûlullâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Kim ki dünyâda şarab içer de, sonra bu günâhından dünyâda tövbe etmez* (den ölür) *se, o kişi âhirette Cennet şarâbından mahrûm olur,* (içemez)" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Bu hadîste dünyâda şarab içip de yine dünyâda tevbekâr olmıyanların âhirette müttekîlere va'dolunan Cennet şarâbından mahrûm olacakları bir cezâ ve 'ukûbet olarak bildiriliyor. Ma'sıyet ve günâh Cennet'ten mahrûmiyeti mûcib olmadığından bu zavallılar Cennet'e girecekler; fakat hiç sekrî olmıyan ve içenlere yüksek lezzet bahşeden bu rengâ-renk şarablarla dolu bardakları ehl-i Cennet hiç el dokunmamış sâkî hûrîlerin elinden alıb içerlerden dünyânın bu zavallı bekrileri mahrum kalacaklardır. İbn-i Abdi'l-berr der ki: Bâzıları ileri giderek şarab içip de tevbekâr olmıyan kimse Cennet'e giremez, demişlerse de bize göre bu mezheb gayr-i merzîdir. Meğer şöyle tevcîh oluna: Şarab içib tevbesiz ölen kişiyi Allah affetmedikçe Cennet'e giremez.

* * *

1889. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَشْرَبُ
الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ
وَهُوَ مُؤْمِنٌ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Zinâkâr (mü'min) kişi zinâ ettiği sıra (tam ve kâmil bir) mü'min olduğu halde zinâ edemez. İçki içen de içki içtiği zamanda (kâmil bir) mü'min olarak içemez. Hırsız da sirkat ettiği sıra (kâmil bir) mü'min olduğu halde sirkat edemez.

* * *

1890. وَعَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أَيْضاً وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ ٱلنَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ فِيهَا حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ .

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den bir rivâyette *(*Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

Halkın gözü önünde yağmacılık eden yüksek mevkî sâhibi (zâlim kişi) yağmacılık ettiği zaman mü'min olarak çapulculuk edemez.

Î Z Â H I

Bu 1889 ve 1890 numaralı hadîsler hakîkatte bir hadîs olup ancak isnâdında bir fark bulunduğundan ayrı ayrı rivâyet olunmuştur. Şârih İbn-i Battal der ki şürbü hamr hakkında vârid olan haberler içinde en şiddetli rivâyet Ebû Hüreyre'nin bu hadîsidir. Çünkü hadîsde zikrolunan dört nevi' fazîhayı irtikâb edenlerden irtikâb ettikleri cürmü îkâ' ettikleri sırada îmân şuûrunun kendilerinden münselib olduğu bildiriliyor ki, zâhir şekline göre çok ağırdır. Teblîğin bu zâhir şekline bakarak hâricîler: Bu büyük cürümleri —harâm olduklarını bilerek amden— irtikâb edenleri tekfîr etmişlerdir. Ehl-i sünnet ulemâsı ise bu husustaki îmânı kemâle hamlederek: "*Büyük günâhları ve bu meyanda şürb-i hamri irtikâb edenlerin îmânı tam ve kâmil olmaz*" sûretinde tefsîr etmişlerdir. Şârih Hattâbî de: "*Sürb-i hamri*

ve diğer fazîhaları halâl addederek irtikâb edenler" diye tavsîf etmiştir. Bâzı âlimler de büyük bir tehdiddir, demişlerdir. Bu bâbda vârid olan sâir haberler de bu sûretle tefsîr ve tevcîh olunur. Meselâ: Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadîsinde: "*Üç sınıf mücrim Cennet'e giremez: şârib-i hamr, kât'-ı rahm, sihre inananlar*" buyurulmuştur. Ebû Hüreyre'nin bir hadîsinde de: "*Şârib-i hamr, puta tapan gibidir*" buyurulmuştur ki, bütün bunlar tağlîz ve tehdîde hamlolunmuşlardır.

Bu hadîslerden sonra Buhârî *Sahîh*'inde (باب الخمر من العنب = *Üzümden yapılan Hamr)* unvâniyle bir bahis açarak burada bir takım hadîsler rivâyet etmiştir ki, bunlardan hiç birisi bu bahiste *Tecrîd*'e alınmamıştır. Halbuki ehl-i ilmin bu mevzû üzerinde bir çok muhâkemeleri bulunduğundan bu başlığı îzâhımızla dolduracağız.

Yukarıdaki unvânı bir hüküm mâhiyetinde telâkkî eder de (Hamr, üzümden yapılandır) diye terceme edersek müellif Buhârî'nin Ebû Hanîfe mezhebi üzerinde yürüdüğünü göstermiş oluruz. Çünkü İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebine göre hamr, üzüm suyunun galeyân eden ve kaynaması kesb-i iştidâd ederek üzerindeki kaymağını ve tortusunu atan şeklidir. Binâenaleyh Ebû Hanîfe'ye göre: Üzümden başka meyva ve hubûbattan yapılan içkilere hakîkî ma'nâsiyle hamr ıtlâk olunamaz, teşbih sûretiyle denilebilir.

Ebû Hanîfe'den başkasının mezhebine göre, hamr üzümü münhasır değildir. Nasıl ki, Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivâyetına göre: "*Hamr, hurma ve üzüm ağaçlarının mahsûllerinden ittihaz olunur*" buyurulmuştur. Bu hadîsin de zâhirine göre hamr bu iki ağacın mahsûlüne münhasır olmak iktizâ ederse de böyle değildir. Çünkü aşağıda göreceğimiz Buhârî'nin İbn-i Ömer'den bir rivâyetinde Hazret-i Ömer îrâd ettiği bir hutbesinde hamrın haram kılındığını bildirdikten sonra bu nesnenin beş şeyden (üzüm, hurma, buğday, arpa, bal) dan yapıldığını söylemiştir.

Şu halde Hanefîler için bu hadîsleri te'vîl etmek zarûreti vardır ve bir kaç sûretle te'vîl etmişlerdir:

1) Bu iki şecerenin yâni üzümle hurmanın ikisi birden değil, ancak birisi (üzüm) matlûbdur. Nasıl ki (يا معشر الجن و الانس الم يأتكم رسل منكم = *Ey Cin ve İns cemâ'ati, size içinizden peygamberler gelmedi mi?)* [En'âm: 130.] kavl-i şerîfinde hakîkatte muhâtab olan insanlardır. Çünkü peygamberler insan nev'indendir.

2) Yâhut hamr üzümle hurmanın ikisinden yapılan içkidir, deniliyor. Bunlardan üzüme hamr ıtlâkı hakîkat, öbürüsüne mecâz olur. Şu halde üzüm şarabının azına da, çoğuna da; sekir versin, vermesin hamr ıtlâk olunur. Öbürlerinin sekir hâli hamr ile tavsîf olunur.

İmam Buhârî'nin bu unvânındaki bir rivâyetinde İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ: "Hamr harâm kılındığında Medîne'de hamrdan bir şey yoktu"* demişti. Halbuki Enes İbn-i Mâlik'in bir hadîsine göre o kadar çoktu ki, sokaklara döküldü de sel gibi aktı. Şu halde İbn-i Ömer'in: Medîne'de hamr yoktu sözü, üzümden ittihâz olunan şarab yoktu, demek olur. Bu cihetle de: Hamr mutlak zikrolununca kemâline sarfolunur ki, o da üzümdür. Buhârî'nin unvânından sonra İbn-i Ömer'in bu hadîsini rivâyeti, yukarıda bu unvânı bir hüküm ifâde eder mâhiyette tercememizin isâbetini gösterir.

Burada şunu da kaydedelim ki hamrın tahrîmi Mekke'nin fethi senesi, Mekke fethedilmezden önce vukū' bulmuştur. Dimyâtî Hudeybiyye senesi dediğine göre, Hicret'in altıncı senesi haram kılınmış demek olur.

* * *

1891. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ سُئِلَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ ٱلْبِتْعِ وَهُوَ نَبِيذُ ٱلْعَسَلِ وَكَانَ أَهْلُ ٱلْيَمَنِ يَشْرَبُونَهُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ.

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den Biti' (içkisinin hükmü) sorulmuştu —ki bu Biti', Yemen halkının içtikleri baldan ma'mûl içki idi— Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Sekir veren her içki haramdır, diye cevab verdi...

Î Z Â H I

Hadîsdeki (Biti') hakkında İmam Ebû Hanîfe: "*Bu Yemen içkisidir, fakat Yemen halkı bu kelimenin* (T) *harfini üstün okurlar da* (Bita') *derler*" demiştir ki, baldan yapılan koyu ve kıvamlı şıradır. İbn-i Muhayriz, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Basra câmi'inin minberinde hutbe îrâd ederken şöyle söylediğini işittim, demiştir: Ey Basralılar! Medîne ahâlîsinin içkisi Büsr ve Temr denilen hurma şarabıdır: Fârs halkının içkisi de üzüm suyudur; Yemenlilerin Biti'; Habeşlilerin de Sükürkedir ki, pirinçten, darıdan yapılır.

Hazret-i 'Âişe hadîsinde Resûl-i Ekrem'e bu suâli soran zâtın adını bildirmemiştir. Fakat yakın bir ihtimal olarak Ebû Mûsâ el-Eş'arî olduğu söylenmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Yemen'e vâli göndermişti. Her halde Yemen'in içkisini Resûl-i Ekrem'in sormuş olması, Ebû Mûsâ'nın da biti' diye cevâb vermiş bulunması, bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in: Sekir veren her içki haramdır, diye hükmünü bildirmiş olması en yakın ihtimaldir.

(Sekir veren her içki haramdır) hadîsi Resûl-i Ekrem'in (Cevâmi'ü'l-kelim) diye anılan toplu sözlerinden birisidir. Kelimeleri az, ifâde ettiği mâ'nâlar ve hükümler çoktur. Resûl-i Ekrem'den yalnız Yemen'in içkisinin hükmü sorulmuştu. O, içkinin mâhiyetini umûmî bir kānûn halinde ta'rîf ederek cevâb vermiştir ki, her içki bununla ölçülmelidir, demek oluyor. Bu cihetle İmam Buhârî'nin bu bâbda bir rivâyetine göre, Ma'n İbn-i 'Îsâ, Enes İbn-i Mâlik Hazret leri'ne Fukkā'ın hükmünü sormuş[1] o da: Sekir vermedikçe içmekte günâh yoktur, demiş.

Yine bu bâbında Buhârî'nin rivâyetine göre, Abdullāh İbn-i Ömer der ki: Ömer *radiya'llāhu anh* Resûlu'llāh'ın minberinde bir hutbe îrâd ederek şöyle demişti: Allāhu Teâlâ hamrı harâm kıldı. (Bugün) hamr şu beş şeyden yapılıyor ki; üzüm, hurma, buğday, arpa, baldır. Hamr (âmm bir isim olup mutlakā) akıl ve şu'ûru karıştıran ve kendi hâlinde bırakmıyan (sekir veren) içkidir.

Şârih İbn-i Hacer der ki; Hazret-i Ömer bu hitâbesiyle şunu demek istemiştir: Âyetteki hamr ile murâd, üzümden yapılan şaraba

---

[1] Fukkā', şerbetçilerin çarşıda sattıkları mutlakā şerbete denir ki, hubûbattan ve meyvalardan ve sâireden tertîb ederler. [*Kāmûs Tercemesi*]. Bu cihetle şıra ve boza envâ'ı sekr verecek derecede tahammür etmedikçe içilmesi halâldır.

münhasır olmayıp başka şeylerden yapılanlara da şâmildir. Şârih ʿAynî de onu tâkip edip: *"Üzümden başkasına hakîkaten hamr denilmez, teşbih tarîkiyle denilir"* diyerek aşağıda îzâh edeceğimiz Hanefî mezhebini müdâfaʿa etmiştir.

Hazret-i Ömer'in hutbesinde şarab iʿmâl edilen beş şeyi zikretmesi Ömer zamânında Medîne'de yalnız bunların meşhûr olmasına mebnîdir, yoksa bunlara münhasır demek değildir.

* * *

1892. عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيَكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ
يَسْتَحِلُّونَ الْحِرَ وَ الْحَرِيرَ وَ الْخَمْرَ وَ الْمَعَازِفَ وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ
إِلَى جَنْبِ عَلَمٍ يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ يَأْتِيهِمْ لِحَاجَةٍ
فَيَقُولُونَ ارْجِعْ إِلَيْنَا غَدًا فَيُبَيِّتُهُمُ اللّٰهُ وَ يَضَعُ الْعَلَمَ وَ يَمْسَخُ
آخَرِينَ قِرَدَةً وَ خَنَازِيرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .

TERCEMESİ

El-Eşʿarî Ebû ʿÂmir *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur: (Bir zaman gelecektir ki) ümmetimden muhakkak birtakım zümreler türeyecektir. Bunlar zinâ etmeyi, ipekli elbîseler giymeyi, şarab içmeyi, def, dümbelekler (çengi, çiğâna ile) eğlenmeyi halâl ve mübâh sayacaklar. (Bunlardan) birtakım (merhametsiz, hodgâm) zümreler de dağ mesîrelerine yanlayacaklar, onlara âit koyun sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek, (akşamları gidecek). Bunlara bir fakir bir hâcet için gelecek de bu (duygusuz insan) lar fâkîre: Haydi

(bugün git) yarın gel! Diyecekler. Bunun üzerine Allah (sevip eğlendikleri) dağı üzerlerine indirerek bir kısmını helâk edecek, (sağ kalan) öbürlerini de kıyâmet gününe kadar maymun ve domuz sûretlerine tebdîl edecek.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî (Hamrı halâl addedenlerin ve ona başka ad takanların beyânı) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Fakat îzâh edeceğimiz Eş'arî hadîsi bu unvânın birinci fıkrası'na mutâbık ise de unvânın ikinci fıkrası ki: "*Şaraba başka ad takanlar*" dır. Buna dâir hadîste bir şey yoktur. Buhârî'nin *Sahîh*'ini yazarken iltizâm ettiği mesleği îcâbı kendi şartına uymıyan hadîsi tahrîc etmez de ona yalnız unvânında işâret etmekle iktifâ eder. Burada da öyle yapmıştır. Hamra başka ad takanlara dâir unvanda işâret ettiği hadîs, Ebû Dâvud'un İbn-i Ebî Şeybe'nin, Ebû Mâlik Eş'arî[1]'den rivâyet ettikleri: "*Ümmetimden bir takım türediler şarabı içerler de ona şarabdan başka bir ad takarlar*" hadîsidir.

Hadîsteki maymun ve domuz sûretine mesih ve tebdîl hakkında İbnü'l-Arabî bu tebdîlin, geçmiş ümmetlerde olduğu gibi hakîkat olmak ihtimâli bulunabileceği tebdîl-i ahlâktan kinâye olmak ihtimâli de vardır, demiştir.

* * *

1893. عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ دَعَا
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُرْسِهِ فَكَانَتِ امْرَأَتُهُ خَادِمَهُمْ .

---

[1] Bu hadîsi Buhârî metninde Ebû Âmir Eş'arî ve Ebû Mâlik Eş'arî'den terdîd ile rivâyet etmiştir. Hattâ bundan dolayı bâzı ehl-i intikād arasında Buhârî'nin bu rivâyeti vesîle-i muâhaze olmuştur. Zebîdî merhum da Buhârî'nin (عن ابى عامر الاشعرى و ابى مالك الاشعرى) isnâdını almalı idi. Yâhut da İsmâ'ilî rivâyeti veçhile Ebû Âmir'i değil, Ebû Mâlik'i zikretmeli idi. Çünkü Ebû Mâlik daha meşhûr bir Sahâbî'dir.

وَهِىَ ٱلْعَرُوسُ قَالَتْ أَتَدْرُونَ مَا سَقَيْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْقَعْتُ لَهُ تَمَرَاتٍ مِنَ ٱللَّيْلِ فِي تَوْرٍ .

TERCEMESİ

Es-Sâ'idî Ebû Üseyd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre müşârün-ileyh, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i kendisinin düğün yemeğine da'vet etmişti. Filhal gelin olan karısı da dâ'vetlilere hizmet etmekte idi. Üseyd (râvîsi Sehl İbn-i Sa'd'e) demiştir ki: Ey, Sehl! Bu gece ziyâfette Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e ne içirdim bilir misin? Tevr (dediğimiz kab için) de geceden bir kaç hurma ıslattım. Bunun şırasını içirdim.

Î Z Â H I

Râvî Ebû Üseyd'in adı Mâlik İbn-i Rebî'a'dır. Bu hadîsi Ebû Üseyd'den rivâyet eden Sehl İbn-i Sa'd da Hicret'in 91 inci senesinde Medîne'de en son vefât eden Sahâbî'dir.

Hadîsteki *Tevr* kelimesini ehl-i lûgat dediğimiz dilciler müte'addit sûrette tefsîr etmişlerdir: Bakır kab, çömlek gibi kâse, desti, taştan oyulmuş çanak.

Yine hadîsteki inka' lâfzı da kuru hurma ve üzümü ıslatarak hoşaf ve şıra yapmaktır. Gece ıslatılırsa gündüz içilir, gündüz ıslatılırsa gece içilirdi ve tahammür ettirilmezdi. Bu cihetle şıra ve hoşaf makûlesi meşrûbât İmam Ebû Hanîfe'ye göre kükreyip, kükremesi iştidâd ederek üzerindeki kaymağını, tortusunu atmadıkça tahammür etmez. İmam Ebû Yûsuf'la Muhammed'e göre tahammür için kükremek ve iştidâd şarttır, kaymağını atmak şart değildir.

* * *

1894. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا نَهَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ ٱلْأَسْقِيَةِ قِيلَ لَهُ لَيْسَ كُلُّ ٱلنَّاسِ يَجِدُ سِقَاءً فَرَخَّصَ لَهُمْ فِي ٱلْجَرِّ غَيْرِ ٱلْمُزَفَّتِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i ʻAmr (İbn-i ʻÂs) *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* kırba ve tulum makūlelerinden başka kablarda şıra ve sirke yapılmasını nehyetmiştir. Bu nehy üzerine Ashâb: "*Yâ Resûla'llāh! Herkes tulum, kırba bulamaz ki*" demeleri üzerine, Resûl-i Ekrem halkın balçıktan maʻmûl çömlek ve küp makūlesinde ziftlenmemiş olarak hoşaf, şıra, ve sirke kurmalarına müsâade etti.

Î Z Â H I

Ziftli ve sırlı küplerde ve çömleklerde nehyin devâmı bunlarda üzüm ve hurma daha çabuk tahammür ettiğindendir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde terceme ettiğimiz bu hadîsten sonraki rivâyetinde Hazret-i Alî ziftli kab gibi kuru kabaktan oyulmuş susak içinde kurulmasının nehiy olunduğunu rivâyet ediyor.

İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde der ki: Bu kablarda intibaz sadr-ı İslâm'da haram kılınmıştır. Sonra nesih olundu. Ancak İmam Mâlik'le Ahmed İbn-i Hanbel bu babdaki tahrîmin bâkî olduğuna zâhib olmuşlardır [*Nihâye:* C. 1, S. 10].

* * *

1895. عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُجْمَعَ بَيْنَ ٱلتَّمْرِ وَ ٱلزَّهْوِ و ٱلتَّمْرِ وَ ٱلزَّبِيبِ وَلْيُنْبَذْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى حِدَةٍ .

TERCEMESİ

Ebû Katâ'de (Hâris) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre Ebû Katâ'de şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* hurma ile ermemiş hurma koruğunu, yine hurma ile üzümü bir arada birleştirmeyi nehyetti. Bunlardan her birisi ayrı ayrı hoşaf ve şira yapılmalıdır, buyurdu.

İZÂHI

Hadîs metnindeki temr, kemâle gelmiş hurmanın adıdır. *Zehv* de kemâle gelmemiş, fakat alacalanmış hurma koruğunun adıdır. Arablar hurma koruğu üzerinde kırmızı, sarı renkler görülünce mahsûlün bu televvün hâline zehv derler ki, hurmanın bu çağdaki manzarası pek câzib olması zehv adının verilmesine sebep olmuştur. Hurma Arab'ın ve hattâ bütün milel ve akvâmın en nefis meyva ve gıdâsı olduğu için Arablar bu güzel meyvaya çiçek faslından başlıyarak *temr* denilen en olgun çağına varıncaya kadar her tekâmül devrine ayrı ayrı ad vermişlerdir. *Kāmus* mütercimi 'Âsım Molla buna dâir (الروض المسلوف فيما له اسمان الى الالوف) adlı bir eser yazdığını bildirir. Eserin adına göre hurmanın adı binlere çıkarılıyor. Arabcanın zorluğu da bundan değil midir? Hurma gibi devenin, atın, kılıcın yüzlerle adı vardır.

Temr ile zehvin, temr ile üzümün birleştirilmesinin sebeb-i nehyine gelince, bu nehyin sebebi ma'îşet darlığı ve tasarruf endîşesidir. Yoksa iki katığın bir arada birleştirmesini nehiy değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem'den böyle bir nehyin sudûru sahîh değildir. Bu cihetle ehl-i intikād hadîsdeki nehyi tenzîhîdir, kerâhete mahmuldür, tahrîmî nehiy değildir, demişler.

* * *

1896. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ جَاءَ أَبُوا حُمَيْدٍ بِقَدَحٍ مِنْ لَبَنٍ مِنَ ٱلنَّقِيعِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَّا خَمَّرْتَهُ وَلَوْ أَنْ تَعْرُضَ عَلَيْهِ عُوداً .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Ebû Humeyd Resûl-i Ekrem'e *Nakî'* (mer'asın) dan bir kâse süt getirmişti. Resû-lu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ebû Humeyd'e: Bu kâseyi bir bezle örtmedin mi? Keşki bunun üzerine bir ağaç tahta parçasını olsun üstüne eymine koysaydın, buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî (Süt içmenin beyânı) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Çok süt içmek sekir verir diyen bâzı kimselerin, iddi'âlarını red için Buhârî bu bâbı açmıştır. Ve süt içmenin halâl olduğunu Kur'ân'ın şehâdetiyle beyân için Nahl Sûresi'nin şu 66 ıncı âyetini zikretmiştir. (و ان لكم فى الانعام لعبرة نسقيكم مما فى بطونه من بين فرث و دم لبنا خالصا سائغا للشاربين) Meâli şöyledir: "*Muhakkak ki sağım hayvanlarında sizin için şüphesiz yüksek bir ibret vardır. Bakınız, size o sağmal hayvan karınlarında kanla gübre arasından hâlis bir süt içiriyoruz ki, bunu içenlerin boğazlarından kayar gider*".

Buhârî'nin bu bâbında ve gerek Hac ve Savm bahislerinde rivâyet ettiği veçhile Vedâ' Haccı'nda Arefe günü Arafat'ta Hazret-i Peygamber hutbe îrâd ederken herkes Resûl-i Ekrem'in oruçlu olup olmadığında tereddüt ettikleri sırada amucası Hazret-i Abbâs'ın karısı Ümm-i Fadl bir bardak süt göndermişti. Resûl-i Ekrem deve üzerinde enzâr-ı âmmede içerek herkesin şüphesini izâle etmişti.

Buhârî bu rivâyetiyle de sütün sekir vermesi gibi bâtıl bir kanâati reddetmiş bulunuyor. Aşağıdaki hadîsi de okuyunuz.

Hadîs metnindeki *Nakî'*, Akîk vâdîsinde bir yerin adıdır. Medîne'ye yirmi fersah mesâfede bulunan bu mevkî'i koyun yaylımı olmak üzere Resûl-i Ekrem kurmuştu. Bu süt bu koyunlardan sağılıp getirilmiş olacaktır. Bir bezle ve hiç olmazsa bir tahta parçası, üstüne konularak kapatılmasını Resûl-i Ekrem'in tenbîh buyurması bütün hayât-ı senelerinde nezâfet ve tahârete ihtimâm buyurmalarının bir nümûnesidir. [Bu eserimizin Üçüncü cildinin baş tarafındaki Cum'a bahsine bakınız].

* * *

1897. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نِعْمَ ٱلصَّدَقَةُ ٱللِّقْحَةُ ٱلصَّفِيُّ مِنْحَةً وَ ٱلشَّاةُ ٱلصَّفِيُّ مِنْحَةً تَغْدُوا بِإِنَاءٍ وَ تَرُوحُ بِآخَرَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Bol sütlü bir sağım devesi — sağılıp sâhibine i'âde edilmek üzere — hediyesi ne güzel sadakadır. Mümtaz sağmal koyun hediyesi de böyledir. Bu bereketli hayvan bir kap sabahleyin, bir kap akşam vakti sağılır.

İZÂHI

Bu hadîs de Buhârî'nin (Süt içmenin beyânı) unvanlı bâbının hadîslerindendir. Hadîs metnindeki Menîha'yı İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde şöyle ta'rîf eder: Menîhatü'l-lebeni yâni kişinin sağmal devesini veyâ koyununu sütünden istifâde etmek üzere başkasına vermesi, onun da sağındıktan sonra sâhibine i'âde etmesidir.

Menîha fi'l-asıl hibe ve atıyye demek olup mevzû'umuz olan hadîs-i şerîf mûcibince en güzel sadakadır. Menîha hibe mâhiyetinde olduğu için müellif Buhârî Menîhayı hibe bahsinin zeylinde zikretmiş ve orada Menîhanın fazîleti başlığiyle bir bâb açarak Enes İbn-i Mâlik ile Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'nın birer hadîslerini rivâyet etmişti. Bu eserimizin 8 inci cildindeki 1145, 1146 rakamlı hadîslerin tercemelerini ve îzâhlarını okuyunuz.

* * *

1898. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ وَمَعَهُ صَاحِبٌ
لَهُ فَقَالَ لَهُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ مَاءٌ
بَاتَ هٰذِهِ ٱللَّيْلَةَ فِي شَنَّةٍ وَإِلَّا كَرَعْنَا قَالَ وَٱلرَّجُلُ يُحَوِّلُ ٱلْمَاءَ
فِي حَائِطِهِ قَالَ فَقَالَ ٱلرَّجُلُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ عِنْدِي مَاءٌ بَائِتٌ

فَانْطَلِقْ إِلَى الْعَرِيشِ قَالَ فَانْطَلَقَ بِهِمَا فَسَكَبَ فِي قَدَحٍ ثُمَّ
حَلَبَ عَلَيْهِ مِنْ دَاجِنٍ لَهُ فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ثُمَّ شَرِبَ الرَّجُلُ الَّذِي جَاءَ مَعَهُ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere Ensâr'dan bir zâtın bostanına girdi. Yanında dostu (Ebû Bekr) berâber bulunuyordu. Resûl-i Ekrem bostan sâhibi (Ensâr'dan Ebu'l-Heysem)'e:

— Eğer yanında eski kırba içinde bu gece gecele (tip soğutul) muş su varsa (içeriz), yoksa biz şu sudan (bardaksız) dudağımızla içeriz, buyurdu. Câbir der ki: Bu sırada bostan sâhibi (ağaçları sulamak için) bostanın bir tarafından öbür tarafına su çeviriyordu. Yine Câbir der ki. bostan sâhibi:

— Yâ Resûlu'llah! Gecelemiş suyum var, dedi. Ve bostan çerkesine gitti. Sonra Resûlu'llāh ile Ebû Bekr'in yanına geldi. Ve bir bardağın içine su koydu, sonra suyun üzerine de Elcil koyununun sütünden sağdı. Bunu Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* içti, sonra kendisiyle berâber gelen zat (Ebû Bekr) içti[1].

* * *

1899. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَتَى بَابَ الرَّحَبَةِ فَشَرِبَ
قَائِماً فَقَالَ إِنَّ نَاساً يَكْرَهُ أَحَدُهُمْ أَنْ يَشْرَبَ وَهُوَ قَائِمٌ وَإِنِّي
رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ كَمَا رَأَيْتُمُونِي فَعَلْتُ .

[1] Bu hadîsi de Buhârî (Süde su karıştırarak içmenin beyânı) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

Tercemesi

Alî (İbn-i Ebî Tâlib) *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, bir kere Hazret-i Alî (Kûfe mescidi'nin) geniş kapısına gelmiş ve orada ayak üzeri su içmişti. (Halkın şüphesini izâle için): "*Birtakım kimseler birisinin ayak üstünde su içtiğini fenâ görürler. Halbuki ben Nebî Salla'llâhu aleyhi ve sellem'in benim içtiğimi gördüğünüz gibi su içtiğini gördüm*" dedi.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi (Ayakta su içmenin beyânı) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Şârih İbn-i Battal der ki: Bu unvandan sonra Hazret-i Alî hadîsini rivâyet etmekle Buhârî ayakta su içmenin kerâhetine dâir vârid olan hadîslerin sahîh olmadığına işâret etmiştir. Şârih İbn-i Hacer de İbn-i Battal'ın bu tevcîhini beğenmiyerek: Buhârî nazarında hadîsler teâruz edince hükme taarruz etmemek müellifin mesleği muktezâsıdır, diyor.

Şüphesiz ki ayakta su, süt gibi her hangi bir şeyin içilmesi câiz olup olmadığını ifâde eden bir çok hadîsler vârid olmuştur. Şârih 'Aynî tarafından büyük bir ihtimâm ile ve bütün senetlerini muharricleriyle berâber göstererek toplanmış, bu hadîsleri burada nakil ve terceme edecek değiliz. Hattâ ehl-i intikādın cevâz, kerâhet, harâm hükümlerini ve nehiy hadîslerinin müsbit hadîsleri neshini veyâ bunun aksini iddi'a edenlerin nokta-i nazarlarını da hikâye etmek istemiyoruz. Yalnız muhakkik Nevevî'nin nokta-i nazarını bildirmekle iktifâ edeceğiz.

Nevevî *Müslim Şerhi*'nde der ki: En doğrusu hadîsteki nehyin kerâhet-i tenzîhiyeye hamlolunmasıdır. Resûl-i Ekrem'in içmesi bunun da câiz olduğunu beyandan ibârettir. Binâenaleyh iki nevi' nasslar arasında teâruz yoktur. Hele bu nasslar arasında nâsih mensûh aramak fâhiş bir yanlışlıktır. Şârih 'Aynî Nevevî'nin hulâsatan bildirdiğimiz bu fikrini hikâye ettikten sonra der ki: Nevevî *Müslim Şerhi*'nde ayakta su içmenin kerâhet-i tenzîhiye olduğunu iddi'â etmiştir. Fakat *Ravza*'da da Râfi'î'ye uyarak: "*Ayakta içmek mekruh değildir*" demiştir.

Görülüyor ki, kerâhet hakkındaki içtihad za'îftir. Buhârî'nin unvânındaki işâreti ve terceme ettiğimiz Hazret-i Alî ve bundan sonra terceme edeceğimiz İbn-i Abbâs hadîslerini rivâyeti, müellifin ayakta su içmenin cevâzına taraftar olduğunu iş'âr eder.

1900. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ شَرِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِماً مِنْ زَمْزَمَ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *Radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* ayakta Zemzem suyu içti, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1901. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ اخْتِنَاثِ الْأَسْقِيَةِ يَعْنِي الشُّرْبَ مِنْ أَفْوَاهِهَا .

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd el-Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Ebû Sa'îd: "*Nebî Salla'llāhu aleyhi ve sellem tulumun ağzını dışarı kıvırmaktan yâni* (bir maşrabaya koymadan) *tulumun ağzından su içmekten nehyetti,*" dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1902. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الشُّرْبِ مِنْ فَمِ الْقِرْبَةِ أَوِ السِّقَاءِ وَأَنْ يَمْنَعَ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي دَارِهِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* kırbanın veyâ (desti gibi) su kabının ağzından (bir maşrabaya koymaksızın) su içmekten ve birinizin ev(inin duvar)ına komşusunun bir ağaç (başını) koymasını men' etmesinden nehyetti.

İZÂHI

Gerek bu ve gerek bundan önce terceme ettiğimiz hadîste kırba, desti, güğüm gibi içindeki su görülemiyen kabların ağzından — bardağa, maşrabaya koyup suya muttali' olmadan — ezbere su içmekten nehyolunması suyun içinde muzır bir şeyin bulunması ihtimâline mebnîdir. Husûsiyle Arabistan gibi bilâd-ı hârrede susuzluktan bunalan semnâk hayvanların su tulumlarına ve destilerine girdikleri az değildir.

* * *

1903. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَنَفَّسُ فِي ٱلْإِنَاءِ ثَلَاثاً .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (su içerken) bir bardak suda üç def'a nefes alırdı.

İZÂHI

Bir mü'minin İbn-i Abbas'tan rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Bir şey içerken sığır gibi bir solukta içmeyiniz. İki, üç nefes alarak içiniz ve içmeğe başlarken Besmele çekiniz; içip bardağı kaldırınca da El-hamdü li'llāh deyiniz! Buyurmuştur. Üç nefeste içilmesi hakkındaki Enes hadîsi daha kuvvetli olduğundan üç nefes müstehabdır. Ve hiç şüphesiz ki, nefes alarak içilmenin sıhhî menfaatleri çoktur.

Bu hâdîsden önce Buhârî'nin (bir şey içerken kabının içinde nefes almaktan nehiy) hakkında da bir bâbı ve bir rivâyeti vardır ve

şöyledir: Ebû Katâ'de *radiya'llāhu anh* şöyle demiştir. Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: Sizin biriniz bir şey içtiğinde su kabının içinde nefes almasın, çiş ettiği zaman da sağ eliyle tenâsül a'zâsına dokunmasın. (Helâda) silindiği zaman da sağ eliyle istincâ etmesin, silinmesin!

Hadîs şârihlerine göre, bu hadîs ile bir şey içerken su kabının içinde nefes almaktan nehyolunduğu gibi, su kabında nefes vermek, huhlamak, üfürmek de nehyolunmuştur. Bu nehyin yemek kabına da şümûlü vardır. Çünkü nehyin sebeb ve hikmeti onun tükrüğünden bir şey su ve yemek kabına sıçrayarak yenilen, içilen şeyi ifsâd etmesi ve başkasını tiksindirmesidir. Âdâb-ı içtimâ'iye hesâbına pek büyük bir kıymeti hâiz olan bu nehyin yalnız başına yenilip içilme hallerine şümûlü yoktur. Ebû Katâ'de'nin bu hadîsinin bir rivâyet tarîkının da tercemesi 122 numara ile geçtiğinden Zebîdî merhum ihtisâr için buradaki rivâyeti *Tecrîde'* almamıştır.

* * *

1904. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَضِيَ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الَّذِي يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ .

TERCEMESİ

Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kadını Ümm-i Seleme *radiya'llāhu anhâ*'dan Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Hani şu gümüş kaptan bir şey içen kişi yok mu? Muhakkak o kişi karnına cehennem ateşini (çurp çurp diye) içerek gönderir.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî (Gümüş kap kullanmanın hükmü) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce de (Altın kap kullanmanın hükmü) başlığiyle bir bâbı ve bir rivâyeti vardır. Ve şöyledir:

İbn-i Ebî Leylâ der ki: **Huzeyfe** *radiya'llāhu anh* İran fütûhâtı sırasında Medâyin'de iken su içmek istemişti. Medâyin eşrâfından birisi gümüş bardakla su getirmişti. Bundan **Huzeyfe** kızarak bardağı fırlattı ve şöyle dedi: Bu bardak ilk def'a getirilmemiş olsaydı bunu fırlatıp atmazdım. Ben bunu evvelce nehyettim, fakat adamcağız mütenebbih olmadı. Halbuki **Nebî** *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* harîr ve atlas ipekliden, altun ve gümüş kaptan bir şey içmekten nehyetti ve: Bunlar dünyâda kâfirlerin, âhirette de ey müslümanlar sizindir, buyurdu.

Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı bu eserimizin 11 inci cildinde 1859 numara ile geçti. Tercemesine ve îzâhına bakınız! Gümüş ve altunun nehyolunmasının sebebi ve bu bâbta vârid olan müsbet, menfî rivâyetlere göre, altun nişan yüzüğünün mübâh olduğuna dâir tahkîkâtımız bu eserimizin 4 üncü cildinde geçti, (359-363) sahîfeleri okuyunuz!

* * *

1905. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَقِيفَةَ بَنِي سَاعِدَةَ فَقَالَ ٱسْقِنَا يَا سَهْلُ فَسَقَيْتُهُمْ فِي قَدَحٍ قَالَ ٱلرَّاوِي فَأَخْرَجَ لَنَا سَهْلٌ ذٰلِكَ ٱلْقَدَحَ فَشَرِبْنَا فِيهِ ثُمَّ ٱسْتَوْهَبَهُ مِنْهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ ٱلْعَزِيزِ فَوَهَبَهُ لَهُ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: **Nebî** *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kere Benî Sâide sofasına[1] gelmişti ve bana: Ey **Sehl** bize su versen! Buyurdu. Ben de şu kadehle onlara su verdim. Bu hadîsin râvîsi (**Ebû Hâzim**) der ki: Bu kadehi **Sehl** bize çıkarıp gösterdi. Bunun

---

[1] Bu eserimizin 7 inci cildinde 552 (İkinci baskı: 406) ve mâbâ'di sahîfelerinde Sâide sofası hakkındaki îzâhımızı okuyunuz!

içinden (teberrüken) su içtik. Sonra Ömer İbn-i Abdülâzîz (Medîne vâlîsi iken) Sehl'den bu kadehin kendisine hediye edilmesini istedi. O da hediye etti.

Î Z Â H I

Ömer İbn-i Abdülâzîz Emevî halîfelerinin sekizincisidir. Vâlidesi cihetinden Hazret-i Ömer'in hafîdidir. Büyük babası Mervân İbn-i Hakem'dir. Ömer, Mervânî'lerin ve Süfyânîlerin cidden âb-ı rûyidir. Bütün Benî Ümeyye ve Mervan oğulları hilâfına olarak adâlet ve diyânetle muttasıf idi. Bu cihetle Hülefâ-yı Râşidîn'e ilhak olunup Emîrü'l-mü'minîn yâd olunur. İlmen de yüksek bir pâyeyi hâiz olup Enes İbn-i Mâlik'ten, Abdullāh İbn-i Câ'fer'den, Sa'îd İbn-i Müseyyeb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden de Eyyûb, Zührî ve bunların emsâli hadîs âlimlerinin rivâyetleri vardır. Meymûn İbn-i Mihrân der ki: Ömer İbn-i Abdülâzîz'in yanında mu'âsır ülemâ, tilmîz mesâbesindedir. Hicret'in 60 ıncı yılında doğmuştu. 99 târihinde amca-zâdesi Süleymân İbn-i Abdülmelik'in vefâtı üzerine makām-ı hilâfete geçmiş ve iki sene, beş buçuk ay, icrâ-yı hilâfetten sonra 101 târihinde vefât etmiştir. Adâletinden kinâye olarak İkinci Ömer diye yâd olunurdu. Enes İbn-i Mâlik: İmâmet etmekte Resûl-i Ekrem'e Ömer İbn-i Abdülâzîz'den ziyâde benziyen bir kimse görmedim, demiştir. Medîne'de vâli bulunduğu sırada Resûl-i Ekrem'in vaktiyle namaz kıldığı bütün makāmât-ı mübârekede namaz kılardı. Resûl-i Ekrem nerelerde gezdiyse devesi üzerinde oraları gezer ve meşâhid-i mübârekeyi teberrüken ziyâret ederdi *(Rahmetu'llāhi aleyh)*.

* * *

1906. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ عِنْدَهُ
قَدَحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هٰذَا الْقَدَحِ أَكْثَرَ مِنْ كَذَا وَكَانَ حَلْقَةٌ

مِنْ حَدِيدٍ فَأَرَادَ أَنَسٌ أَنْ يَجْعَلَ مَكَانَهَا حَلْقَةً مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ فَقَالَ لَهُ أَبُوا طَلْحَةَ لَا تُغَيِّرَنَّ شَيْئاً صَنَعَهُ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَرَكَهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den ('Âsım İbn-i Ahvel'in) rivâyetine göre, 'Âsım der ki: Enes İbn-i Mâlik'in yanında Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kadehi vardı. Enes İbn-i Mâlik: Ben bu kadeh içinde Resûlu'llāh'a şu kadar çok zaman su verdim, dedi. Bu kadehin üzerinde demirden yapılmış bir halka vardı. Enes İbn-i Mâlik bunun yerine altun veyâ gümüşten bir halka geçirmek istedi. Fakat Ebû Talha ona: Sakın Resûlu'llāh'ın yaptığından hiç bir şey değiştirme, diye tenbîh etti.

ÎZÂHI

Hadîsin Buhârî metnindeki (وقد كان قد انصدع فسلسله بفضة) cümlesinin zâhirine göre bilâhare bu kadeh çatlamış, bunun üzerine Enes İbn-i Mâlik gümüşle birbirine bağlayıp kenetlemiş. Yine Buhârî metnine göre, bu kadeh Nudar ağacından yapılmış enli, güzel bir su bardağı idi. Lûgat âlimlerinin bildirdiklerine göre, Nudar ağacı Necid havâlisînde yetişirdi, en güzel kadehler, bardaklar bu ağaçtan yapılırdı. Enlilik vasfına gelince, bunu da şârih 'Aynî: Uzun değildi, tûlü 'umkundan kısa idi, diye tefsîr ediyor ki, yayvanca idi, demek olacak.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْمَرْضَى

BU KİTÂB HASTALARIN AHVÂLİNİ VE HASTALARLA İLGİLİ VASIYYETLERİ BİLDİREN HABERLERİ MUHTEVÎDİR

Unvandaki *Merzâ*, marîzin cem'idir. Marîz hasta demektir. Maraz da hastalık mâ'nâsınadır ki, vücûdün tabî'î mecrâsından çıkması ve tabiatın düzgün işlememesi keyfiyetidir. Bundan sonra da Kitâbü't-Tıb gelecektir. Nesefî bu iki unvânı birbirinden ayırmıyarak bir arada zikretmiştir. Elimizdeki Buhârî nüshalarında da böyledir. Zebîdî merhum ayırmıştır.

Hastalık nevi'lerine ve tedâvî usullerine dâir bilgilerin müşâhade ve tecrübe ile terakkî ve zaman geçtikçe tekâmül ettiği ma'lûmdur. Bu cihetle unvânımızdaki "*Hastalar ve tedâvîleri*" söziyle tabâbetin zamânımızdaki müterakkî şekilleri sanılmamalıdır. Burada başlıca hastalığın günahlara keffâret olduğu, hasta ziyâretinin fazîleti, ziyâretin âdâbı, sârî hastalıklardan tahaffuz gibi içtimâ'î ve sıhhî vasiyyetlerle gıdâî ve nebâtî tavsıyelerden ibârettir. Bu bahsimizde bunları göreceğiz ki, bir kısmı hastalar için medâr-ı tesellî ve mûcib-i meserret, bir kısmı da ziyâretçiler için mûcib-i intibah ve sevab vasiyyetlerdir.

Müellif Buhârî bu unvânında (من يعمل سوء يجز به = *Her kim bir kötülük işlerse onunla ya dünyâda, ya âhirette, yâhut her ikisinde*

cezâlanır) [Nisâ' Sûresi: âyet 122] kavl-i şerîfini zikretmiştir. Bu âyet-i kerîme'nin mevzuumuza mutâbakat cihetini Nesefî'nin şu rivâyetinde görebiliriz: Hazret-i Alî demiştir ki: (من يعمل سوء يجز به) kavl-i şerîfi nâzil olduğunda Resûlu'llāh mescide çıkıp bir hutbe îrâd ederek: Şimdi bana bir âyet nâzil oldu ki, o, ümmetim hesâbına dünyâdan ve dünyâdaki her şeyden hayırlıdır, buyurdu. Sonra bu âyeti okudu. Âyetten sonra da şöyle buyurdu: Bir kul bir günâh işleyip de dünyâda ona bir hastalık veyâ belâ isâbet ederse, Allāhu Teâlâ o kulunu ikinci bir daha azâb etmekten uzak bulundurmak sûretiyle ona ikrâm eder. Terceme edeceğimiz şu hadîs-i şerîf de hastalığın günahlara keffâret olduğunu belâgatle ifâde etmektedir.

* * *

1907. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِىِّ وَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا يُصِيبُ ٱلْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حَزَنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى ٱلشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ ٱللهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ .

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd el-Hudrî ile Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Müslümana fenâlık, hastalık, keder, hüzün, ezâ, iç sıkıntısı ârız olmaz, hattâ vücûduna bir diken batırılmaz; ancak Allāhu Teâlâ bu musîbetlerden birisi sebebiyle o müslümanın suçlarını ve günahlarını örter, bastırır.

* * *

1908. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ ٱلْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ ٱلْخَامَةِ مِنَ ٱلزَّرْعِ مِنْ حَيْثُ أَتَتْهَا ٱلرِّيحُ كَفَأَتْهَا فَإِذَا ٱعْتَدَلَتْ تَكَفَّأُ بِالْبَلَاءِ وَٱلْفَاجِرُ كَالْأَرْزَةِ صَمَّاءَ مُعْتَدِلَةً حَتَّى يَقْصِمَهَا ٱللهُ إِذَا شَاءَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Mü'min kişinin benzeri ekin nev'inden bir sâk üzerine biten tâze ot gibi (yumuşak) tır; hangi taraftan ona rüzgâr dokunursa rüzgâr onu eğer (fakat o yıkılmaz, yine doğrulur). Doğrulunca rüzgâr belâsı ile yine eğrilir (fakat yine yıkılmaz, doğrulur ve doğru kalır). Hak'tan yüz çeviren fâcir kişinin benzeri de sert ve düz çam ve dağ servisi gibidir ki, Allah onu tâ dilediği vakit (bir def'ada) söker, devirir.

İZÂHI

Hadîs metninde mü'minin benzeri olarak zikrolunan *Hâme*, mezrû'âtın çimen hâlinde bir sâk ile ilk çıkış şeklidir. Zümrüd gibi yeşil bir sâk ile yerden fışkırıp çıkan ve yükselen çimenin hâtifî lisân ile Sa'dî merhûm:

Her kiyâhî ki zemîn rü'yed Vahdehû lâ şerîke leh gûyed

diye tevhîd sadâsı terennüm etmiştir ki: "*Yerden —bir sâk ile— çıkan her çemen: Allah birdir, ortağı ve benzeri yoktur! Der*" demektir. Mü'minin hadîste bildirilen buna benzerliğine gelince: Düzgün bir sâk ile çıkan ekin her zaman sâkin bir hayâta mâlik değildir ki, esen rüzgâr ile o, kâh eğilir, kâh doğrulur; bir zaman yeşillik tarâvetiyle yaşar, bir zaman sonra zamânın inkılâbâtiyle sararır. Fakat o, rüzgârların şedâidi ve dehrin inkılâpları karşısında eğildiği halde hiç bir zaman devrilmez, yine doğrulur. Ve: "*Allah birdir, eşi, ortağı yoktur!*" diye îlân-ı ubûdiyyet eder. Mü'min de böyledir. Hastalık, hüzün, keder, zulüm gibi

zamânın bir takım bunaltıcı ahvâli karşısında sağa, sola sarsılsa da bir türlü yıkılmaz, Allāh'a kulluktan ayrılmaz. Fâsık ve fâcir de serviler gibi ne kadar metin ve boylu, boslu olursa olsun günün birisinde Allah onu fısk ve fücûru sebebiyle yere serer.

* * *

1909. وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْراً يُصِبْ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Şu bir kimse ki, Allāhu Teâlâ onun hakkında hayır dileye, onu birtakım musîbetlere giriftâr eder*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîste muhtâc-ı îzâh olan bir cihet, hadîs metnindeki (يصب) kelimesinin kırâ'at şekli hakkında rivâyet âlimlerinin fikir ve içtihadlarıdır. İbn-i Cevzî'nin bildirdiği veçhile hadîs âlimlerinin çoğu bu kelimeyi ma'lûm sîgasiyle yusıb okumuşlardır. Biz de ekseriyetin okuyuşuna göre terceme ettik. Fakat Tîybî, İbn-i Cevzî meçhul sîgasiyle yusab okunması daha güzel ve âdâba muvâfıktır, demişlerdir. Meçhul kırâ'atine göre hadîsin ma'nâsı: Allāhu Teâlâ'nın hayır dilediği kimse bir takım musîbetlerle iptilâlanır, demek olur. Gazâlî, insanlara ârız olan mihnetleri, musîbetleri üç kısma ayırmıştır. Birincisi münâfıkın emraz ve mesâibidir ki Allāh'a i'tirazda bulunduğu için onun müptelâ olduğu musîbeti ukūbet olur. İkincisi mü'minin hastalığı ve musîbetidir ki, mü'min Allah'dan geldi diye sabır ettiği için onun musîbeti günahlarına keffâret olur. Üçüncüsü de makām-ı şükürde olan mü'minin musîbetidir ki, bu da hastalığında Allāh'a hamd ü şükür ettiği için hastalığı Allāhu Teâlâ indinde derecesinin yükselmesine sebep olur.

* * *

1910. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشَدَّ عَلَيْهِ ٱلْوَجَعُ مِنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan: "*Resûlu' llāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem'den ziyâde hastalığı şiddetli olan hiç bir kimse görmedim*" dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1911. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَرَضِهِ وَهُوَ يُوعَكُ وَعْكاً شَدِيداً وَقُلْتُ إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَعْكاً شَدِيداً قُلْتُ إِنَّ ذَاكَ بِأَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ قَالَ أَجَلْ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَذًى إِلَّا حَاتَّ ٱللّٰهُ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ ٱلشَّجَرِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hastalığında vücûdu hummânın harâretinden şiddetle sarsıldığı sırada huzûruna varmıştım. Ve: Yâ Resûla'llāh! Hummâ harâretinden çok ıztırab çekiyorsunuz, dedim. Yâ Resûla'llāh! Bu hummânın iki kat ıztırâbı var, elbette sizin için iki kat ecri ve mükâfâtı vardır, diye arzettim. Evet, deyip beni tasdîk ederek: "*Hiç bir müslüman yoktur ki, ona hastalık isâbet etmez, ancak Allāhu Teâlâ onun hatâlarını ve günahlarını döker, nasıl ağacın* (hazan vakti) *yaprakları dökülürse.*" buyurdu.

Î Z Â H I

Enbiyâ' târihinde peygamberlerin mübtelâ oldukları görülen günâgûn mihnetler ve musîbetler o mukaddes sîmâların sabır ve tahammüllerinin ve Allāh'a karşı yakından tevekkül ve bağlılıklarının en yüksek derecesine göre, terfîʿ-i derecât için tahsîs buyurulmuştur. Buhârî'nin bu bâbının unvânında Saʿd İbn-i Ebî Vakkās'dan rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: "*Mihnet ve meşakkat cihetiyle nâsın en zorlu imtihânına maʿrûz olanları peygamberlerdir. Sonra ümmetleri arasında emsâline kıyâsen en şerefli ve yüksek derecede olanlardır.*" buyurmuştur. Ülemânın ekserîsi yukarıdaki Abdullāh İbn-i Mesʿûd hadîsiyle istidlâl ederek hastalığın hem terfîʿ-i dereceyi, hem de günahların afvını mûcib olacağına istidlâl etmişlerdir. Çünkü Abdullāh İbn-i Mesʿûd hadîsinde müşârün-ileyh hazretlerinin: "*Hummâ hastalığındaki ziyâde harâretin iki kat ecri olacağı*" sözünü Resûl-i Ekrem'in tasdîk buyurması hastalığın terfîʿ-i dereceyi mûcib olacağına, "*Ağaç yaprakları dökülür gibi günahların dökülmesi*" kavl-i şerîfi de hatâların afvına vesîle olacağına delâlet eder, demişlerdir. Bâzıları da yalnız günahlar affolunur, içtihâdında bulunmuşlardır. Bir de ülemânın cümhûru hastalık sebebiyle afvolunan günahların küçük günahlar olduğu içtihâdında bulunarak büyük günahlar için istiğfâr gerektir, demişlerdir.

* * *

1912. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ أَلَا أُرِيكَ ٱمْرَأَةً مِنْ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ قَالَ بَلٰى قَالَ هٰذِهِ ٱلْمَرْأَةُ ٱلسَّوْدَاءُ أَتَتِ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ إِنِّى أُصْرَعُ وَإِنِّى أَتَكَشَّفُ فَٱدْعُ ٱللّٰهَ لِى قَالَ إِنْ شِئْتِ صَبَرْتِ وَلَكِ ٱلْجَنَّةُ وَإِنْ شِئْتِ دَعَوْتُ ٱللّٰهَ أَنْ يُعَافِيَكِ فَقَالَتْ إِنِّى أَصْبِرُ فَقَالَتْ إِنِّى أَتَكَشَّفُ فَٱدْعُ ٱللّٰهَ أَنْ لَا أَتَكَشَّفَ فَدَعَا لَهَا .

TERÇEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan bâzı ashâbına (ki, ʻAtâ' İbn-i Ebî Rebâh'tır) şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ey ʻAtâ'! Sana Cennet kadınlarından bir kadın göstereyim mi? Demiştir. O da: Evet gösteriniz, demesi üzerine İbn-i Abbâs şöyle demiştir: Şu (gördüğün iri yapılı ve uzun boylu habeşî) kara kadın yok mu? Bu kadın bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelip: Yâ Resûla'llāh! Ben sarʻalanıyorum, sarʻalanınca da açılıyorum, Allāh'a benim için duʻâ buyurunuz, dedi. Resûl-i Ekrem: Ey kadın! İstersen hastalığına sabret. Bunun mukābilinde sana Cennet vardır. İstersen âfiyet vermesi için Allāh'a duʻâ edeyim, buyurdu. Kadın: Yâ Resûla'llāh! Hastalığıma sabrederim, dedi. Ancak ben açılıyorum. Açılmamaklığım için Allāh'a duʻâ buyurunuz, diye ricâ etti. Resûl-i Ekrem duʻâ etti. (Edeb yerleri açılmaz oldu).

İZÂHI

Bu hadîsi İbn-i Abbâs'dan Mekke'nin Tâbiʻî âlimi ʻAtâ' İbn-i Ebî Rebâh rivayet ettiğinden İbn-i Abbâs'ın bâzı ashâbı ile murad ʻAtâ' olduğunu tercememizde gösterdik. Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre, ʻAtâ' İbn-i Ebî Rebâh Ümm-i Züfer denilen bu kadını Kâʻbe örtüsüne dayanmış bir halde görmüştür. Uzun boylu olduğu, diğer bir rivâyette de iri cüsseli habeşî olduğu bildirildiğinden bunu da tercememizde kavis içinde gösterdik. Bu kadının künyesi Ümm-i Züfer olduğu muhakkak olduğu halde adında ihtilâf olunmuştur: Süʻayre, Şüfeyre, Sükeyre olduğuna dâir rivâyetler vardır.

* * *

1913. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ ٱللهَ تَعَالَى قَالَ إِذَا ٱبْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا ٱلْجَنَّةَ يُرِيدُ عَيْنَيْهِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur:

Allāhu Teâlâ buyurur ki: Kulumu iki sevgilisiyle ibtilâ (ve göz nurlarından mahrûm) edip de kulum (ikâyet etmeyip) sabır ederse iki gözüne bedel olarak ona Cennet'i veririm.

Enes İbn-i Mâlik der ki: (İki sevgilisi) sözü ile Resûlu'llāh kulun iki gözünü murâd etmiştir.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi (iki gözü zâyi' olan kimsenin uhrevî mükâfâtı) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bezzâr'ın Zeyd İbn-i Erkam'dan gelen bir rivâyetinde göz nûrundan mahrûmiyet felâketinin derecesi ve uhrevî mükâfâtı tebârüz ettirilerek şöyle buyurulmuştur: "*Bir kulun* (Allah esirgesin) *dîni gitmek sûretiyle uğradığı din nûrundan mahrûmiyeti ve dinsizlik felâketi şöyle bırakılırsa, bundan sonra göz nûrundan mahrûmiyet belâsı bütün ibtilâların en şiddetlisi olduğu ve bu mahrûmiyet acısına Allāh'a kavuşana kadar sabır edip şikâyet etmiyen kişinin Rabbı'na hesapsız ve sorgusuz kavuşacağı*" bildirilmiştir.

* * *

1914. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَنِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي لَيْسَ بِرَاكِبِ بَغْلٍ وَلَا بِرْذَوْنٍ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Câbir:

"*Hastalığımda* Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem beni hasta ziyâretine gelmişti. Gelirken ne katıra, ne de ata binmemişti*" demiştir.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, yaya ve binidli olarak hasta ziyâretine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ki, bu hadîs Resûl-i Ekrem'in yaya ziyâretini bildirmektedir. Râkip olarak hasta ziyâreti buyurduklarına dâir bir haber de yakında Megāzî bahsinde geçen Üsâme hadîsidir ki, Resûl-i Ekrem'in Bedir muhârebesinden önce hastalanan Sa'd İbn-i Übâde'yi kadife palanlı bir merkebe binerek ziyârete gittikleri bildirilmiştir.

Bundan önce Buhârî'nin hasta ziyâretine giden kişinin, hasta üzerine ünsiyet ve şefkat iş'âr etmek üzere elini koymasına dâir bir bâbı ve bir rivâyeti vardır ki, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın kızı 'Âişe'nin babasından rivâyetine göre: Sa'd İbn-i Ebî Vakkās Mekke'de şiddetli bir hastalığa tutulduğunda Resûl-i Ekrem ziyâret etmiş ve esnâ-yı ziyârette mübârek elini alnına koymuş, sonra yüzünü okşamıştır. Sonra da: Rabbim Sa'd'e şifâ ver! Diye du'â buyurmuştur. Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı Vasıyyet bahsinde geçti [Bak: C. 8, S. 243 (İkinci baskı: 211)].

* * *

1915. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ وَا رَأْسَاهْ
فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاكِ لَوْ كَانَ وَأَنَا حَيٌّ
فَأَسْتَغْفِرُ لَكِ وَأَدْعُو لَكِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَاثُكْلِيَاهْ وَاللهِ إِنِّي
لَأَظُنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِي وَلَوْ كَانَ ذَاكَ لَظَلِلْتَ آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرِّساً
بِبَعْضِ أَزْوَاجِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ أَنَا
وَا رَأْسَاهْ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْ أَرَدْتُ أَنْ أُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَٱبْنِهِ
وَأَعْهَدَ أَنْ يَقُولَ ٱلْقَائِلُونَ أَوْ يَتَمَنَّى ٱلْمُتَمَنُّونَ ثُمَّ قُلْتُ يَأْبَى
ٱللهُ وَيَدْفَعُ ٱلْمُؤْمِنُونَ أَوْ يَدْفَعُ ٱللهُ وَيَأْبَى ٱلْمُؤْمِنُونَ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhā*'dan (kardeşi oğlu Kāsim İbn-i Muhammed'in) rivâyetine göre, Hazret-i 'Âişe (bir kere şiddetli baş ağrısına tutularak:) Vay başım, (ölüyorum)! Demişti. Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* de: Eğer sen ölür de ben hayatta kalırsam senin için istiğfâr eder ve senin için du'â eylerim! Buyurdu. Bunun üzerine 'Âişe: Vay başıma gelen musîbete! Vallāhi öyle sanıyorum ki, muhakkak sen benim ölümümü istiyorsun. Eğer ben ölürsem muhakkak sen o son günün gecesinde kadınlarının birisiyle gerdek olup yaşayacaksın, dedi. 'Âişe'nin bu sözü üzerine Resûlu'llāh şöyle buyurdu: Yâ 'Âişe! (endişelenme) belki ben "*Vay başım!*" demeliyim (çünkü senden önce öleceğim). Yâ 'Âişe! (hattâ) şimdi Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermek ve —Hilâfet dedikoducularının sözlerinden ve hilâfet umanların temennîlerinden nefret ederek— Hilâfeti Ebû Bekr'e vâsıyyet etmek arzu ettim. Fakat sonra düşündüm ki, Allah (Hilâfeti Ebû Bekir'den başkasına müyesser kılmaktan) imtinâ eder. Mü'minler de Ebû Bekir'den başkasının halîfe olmasını men' ederler. Yâhud Allāhu Teâlâ (Ebû Bekir'den başkasının halîfe olmasını) men' eder. Mü'minler de (Ebû Bekir'den başkasına bî'at ve mutâba'attan) imtinâ' ederler.

İZÂHI

Hadîsin son fıkrasının takdîm ve te'hîrinde râvî tereddüt ettiği için (yâhud) terdîdi ile rivâyet etmiştir. Bu hadîsi de Buhârî hastanın: Hastayım, vay başım, hastalığım şiddetli gibi şikâyetlerde bir mahzur olmadığını beyân için sevketmiştir. Resûl-i Ekrem'in Hazret-i 'Âişe'ye: Endîşe etme, sen benden sonra yaşıyacaksın! Buyurmaları İlâhî vahyin eseridir. Resûl-i Ekrem'in mu'cizeleri cümlesindendir. Ebû Bekr Hazretleri'nin hilâfeti husûsunda da gāyet sarîh bir nasstır.

* * *

1916. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ أَصَابَهُ فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَلْيَقُلِ اللّٰهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي مَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Sizden biriniz kendisine (hastalık gibi) bir zarar isâbet ettiğinden dolayı sakın ölümü temennî etmesin! Eğer muhakkak temennî etmek zorunda bulunursa, şöyle söylesin:

Allāh'ım, yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, ölmek hayırlı olduğu zaman da beni öldür!.

İZÂHI

Bu hadîs hastalık gibi her hangi bir belâ ve musîbetin isâbeti şiddetiyle ölüm temennîsinden nehye delâlet etmektedir. Müellif Buhârî de bu maksadla açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu cihetle bâzı müellefâtta Ömer İbnü'l-Hattâb ile Ömer İbn-i Abdülazîz'in ölüm du'â ve temennî ettiklerine dâir rivâyetin şârih 'Aynî za'îf olduğunu bildirmiştir. Hadîsin ikinci fıkrasındaki: Temennî zorunda kalırsa şöyle desin! Emri de vücûbî bir emir olmayıp, izin ve ihtiyâra delâlet eden bir emirdir.

* * *

1917. عَنْ خَبَّابٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ اكْتَوَى سَبْعَ كَيَّاتٍ فَقَالَ إِنَّ أَصْحَابَنَا الَّذِينَ سَلَفُوا مَضَوْا وَلَمْ تَنْقُصْهُمُ الدُّنْيَا

وَإِنَّا أَصَبْنَا مَالَا نَجِدُ لَهُ مَوْضِعًا إِلَّا التُّرَابَ وَلَوْلَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَانَا أَنْ نَدْعُوَ بِالْمَوْتِ لَدَعَوْتُ بِهِ .

TERCEMESİ

Habbâb *radiya'llāhu anh*'den (Kays İbn-i Ebî Hâzim'in) rivâyetine göre, (Kays der ki: Biz, bir hastalığında Habbâb'ı hasta ziyâretine gitmiştik) Habbâb (karnını) yedi yerinden dağlamıştı. Bu ziyâretimizde Habbâb dedi ki: Bize takaddüm (Ve Peygamber zamânında vefât) eden arkadaşlarımız (bizden önce) gittiler. Dünyâ onların (Âhiret saâdetinden) bir şeylerini eksiltmemişti. (Çünkü dünyâda darlık içinde yaşadılar. Bize gelince) şüphesiz biz, (fütûhat sebebiyle) o kadar çok dünyâlığa kavuştuk ki, bugün biz onu topraktan (kâşâneler yapmaktan) başka sarfedecek bir yer bulamıyoruz. Eğer Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bizi ölüm temennîsinden nehyetmemiş olsaydı muhakkak ben (şu hastalık ıztırâbından dolayı) ölümü temennî ederdim.

İ Z Â H I

Bu hadîsin *Buhârî* metninde alt tarafı vardır, meâli şöyledir: Bir müddet sonra Habbâb'ı bir kere daha ziyâret ettik. O, kendisine âit bir duvar yaptırmakla meşguldü. Bize: Müslüman infak ettiği her şey ile me'cûr olur. Yalnız şu toprak içine sarfettiği mal ile me'cûr olmaz, dedi.

Habbâb *radiya'llāhu anh*, ilk müslüman olan bahtiyarlardandır. Ve İslâm'a girenlerin on altıncısıdır. Mekke müşriklerinin pek ağır işkencelerine uğramıştır. Bunlardan hiç fütûr etmemiş ve her zaman ferâgatli bir hayat yolu ta'kîb etmiştir. Rivâyet ettiği bu ve bunun emsâli hadîslerde Habbâb'ın bu mesleği pek açık olarak görülür. Bir rivâyeti de bu eserimizin dördüncü cildinde 631 rakamiyle terceme olundu. Ona ve îzâhına bakınız!.

* * *

1918. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَنْ يُدْخِلَ أَحَداً عَمَلُهُ الْجَنَّةَ قَالُوا
وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ اللّٰهُ بِفَضْلٍ
وَرَحْمَةٍ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَلَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ إِمَّا مُحْسِناً
فَلَعَلَّهُ أَنْ يَزْدَادَ خَيْراً وَإِمَّا مُسِيئاً فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْتِبَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den işittim ki:

— (Allâh'ın kerem ve rahmeti olmadıkça) Hiç bir kişiyi onun güzel işi ve ibâdeti Cennet'e koyamaz, buyurdu. Bunun üzerine Ashâb:

— Yâ Resûla'llâh! Sizi de mi koyamaz? Diye sormuşlardı da Resûl-i Ekrem şöyle cevap verdi:

— Evet beni de Allâh'ın fazlı ve rahmeti bürümedikçe yalnız ibâdetim Cennet'e koyamaz. Bu vechile Ashâb'ım! İş ve ibâdetinizde (i'tidâl ile hareket edip) ifrat ve tefritten sakınınız. Doğru yoldan gidip Allâh'a yaklaşınız! Sakın sizin hiç biriniz (sâlih olsun, fâsik olsun) ölüm temennî etmesin! Çünkü o, hayır ve ihsan sâhibi ise (yaşayıp) hayrını, ihsânını arttırması umulur; eğer günahkâr bir kişi ise (yine yaşayıp günün birisinde) tevbe ederek Allâh'ın rızâsını dilemesi me'muldür.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîf Mu'tezile'nin (Vücûb Alâ'llâh) akîdesini reddeder. Şöyle ki, Mu'tezile tâ'at ve ibâdet sevâbı îcâb eder. Binâenalehy tâ'at ve sevab Cennet'e girmenin illet-i mûcibesidir. Binâenaleyh emirlerine itâ'at eden bir kulu Allâh'ın Cennetine koyması aklen vâcibdir,

îfâsı muhakkak bir borçtur, derler ki, hadîs-i şerîfte bu tez açık bir îfâde ile reddolunmuştur. Ehl-i Sünnet mezhebine göre tâ'at ve sevab ile Cennet'e giriş arasında şer'î bir mülâzeme yoktur. Mevzû'umuz olan hadîs böyle bir mülâzimeye mâni'dir. Binâenaleyh tâ'at ve ibâdet Cennet'e duhûl için sebeb-i âdîdir, sebeb-i hakîkî Allāh'ın fazlı, Allāh'ın rahmetidir.

* * *

1919. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَتَى مَرِيضاً أَوْ أُتِيَ بِهِ إِلَيْهِ قَالَ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ اشْفِ وَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَماً .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir hasta ziyâretine vardığında yâhut bir hasta Resûlu'llāh'a getirildiğinde şöyle du'â buyururdu:

Ey nâsın Rabbi! Şu hastanın hastalığını gider, şifâ ihsan buyur. Rabbim, ancak Sen sağlık verirsin. Sen'in şifândan başka hiç bir şifâ yoktur. Rabbim bu hastaya öyle şifâ ver ki, o şifâ, hasta üzerinde hastalık izi ve eseri bırakmasın!

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, hasta ziyâretine varıldığında ziyâretcinin hasta hakkında du'â ve temennîsi hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ki, hasta ziyâretinin âdâbındandır. Resûl-i Ekrem yakında zikri geçen Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ı ziyâretinde de du'â buyurmuştu. Bundan sonra bir bâbında da Buhârî, hastanın yanına girilmezden önce abdest alınmasını ve abdestle du'â ve temennîde bulunmasını da rivâyet ediyor ki, bütün bunlar hasta için vesîle-i sıhhat ve hıffet olduğunda şüphe yoktur.

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ الطِّبِّ

BU KİTÂB, TIBBA VE TIB NEVİ'LERİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Tıb, bir ilimdir ki, insan vücûdunun sıhhatini muhâfaza için bedenin sıhhî ve marazî ahvâlinden bahseder. Bu, tıbbın nazarî kısmıdır. Tıbbın amelî ve tatbîkî kısmı vardır ki, hekimlikten ve insanı gerek cismen ve gerek rûhen tedâvî etmekten ibârettir. Tıbbın bu nazarî ve amelî ma'nâlarını Arabların şu meşhûr meseli ihtivâ etmektedir: (ان كنت ذى طب فطب لعينيك = *İn künte zî tıbbin fe-tıb liayneyke)* yâni eğer tıb nazariyâtına vâkıf isen, o nazarî bilgini iki gözünü timar ederek fi'len göster.

Maraz ki hastalıktır, vücûdun tabî'î mecrâsından çıkmasıdır. Tedâvî de vücûdu tabî'î mecrâsına i'âdedir. Hıfzıssıhha vücûdun tabî'î mecrâsında bekāsından ibârettir. Tıbbın nazarî ve amelî aksâmı bundan önce de işâret ettiğimiz veçhile müşâhade ve tecrübe ile tereakkî ettiği cihetle Resûlu'llāh'ın tıbbı ile tıbbın zamânımızdaki müterakkî şekli kasdolunmağı ma'lûmdur. Tıbb-ı Nebî ile işâret olunan tedâvî üç kısımda hulâsa olunabilir: 1) Vahiy tarîkıyle bilineni, 2) Arab göreneğinden alınan, 3) Kur'ân ile şifâ edilmek gibi teberrük murâd olunan kısımlardır.

* * *

1920. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً .

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Allāhu Teâlâ verdiği her hangi bir derdin şifâsını da verir*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Türkçemizde: "*Dert veren Allah, devâsını da verir*" sûretinde meşhur olan meselimiz bu hadîsin en sâde bir ifâdesidir. Bu hadîs tedâvî câiz ve mubah olduğuna delâlet eder. Bâzı sofuların: "*Allāh'ın müptelâ kıldığı her belâ ve musîbete râzı olmadıkça velâyet mertebesi tamam olmaz, binâenaleyh velî için tedâvî câiz olmaz*" sözü doğru değildir. Peygamber'in mubah kıldığı tedâvî hükmüne muhâliftir. İhtiyarlık da bir hastalık olduğuna göre, bunun gibi gayri kābil-i tedâvî hastalıklar tedâvî hükmü âmmının müstesnâlarıdırlar. Bir çok hastalar da vardır ki, tedâvî olundukları halde iyi olmuyorlar, diye bir şüphe hatıra gelebilir. Bu şüphe de şöyle karşılanır: Tedâvî olunan hastanın iyi olmaması ya hastalığın hakîkî tedâvîsi bilinememesinden, yâhut da hastalık teşhis olunamamasındandır.

* * *

1921. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ الشِّفَاءُ فِي ثَلَاثَةٍ شَرْبَةِ عَسَلٍ وَشَرْطَةِ مِحْجَمٍ وَكَيَّةِ نَارٍ وَأَنْهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيِّ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan: "*Şifâ üç şeye münhasırdır: Bal şerbeti içmek, hacamat âleti vurmak, ateşle dağlamak.*

Fakat ümmetimi (son bir ihtiyaç olmadıkça) *ateşle dağlamaktan men' ederim*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

İbn-i Abbâs'ın bu hadîsinin rivâyet şeklinde garâbet vardır. Şöyle ki, hadîsin evvelindeki rivâyet şekline göre, mevkuf yâni İbn-i Abbâs'ın kendi sözü olduğu, âhirine yâni (ümmetimi men' ederim) cümlesine göre de merfû' yâni İbn-i Abbâs'ın Resûlu'llâh'dan ihbar ve rivâyet ettiği anlaşılır. Bu garâbeti kaldırmak ve hadîsin merfû' olduğunu belirtmek için müellif Buhârî *Sahîh*'inde hadîsin sonuna (رفع الحديث = İbn-i Abbâs bu hadîsi Peygamber'e îsâl etmiştir) cümlesini eklemiştir. Bu hadîsin rivâyet şeklinde olduğu gibi mazmûnunda da garâbet ve nefyen, isbâten tenâkuz vardır. Şöyle ki "*Key* = *dağlamak*" kendisinde şifâ bulunan üç asıldan birisi olarak tavsıye olunduğu halde sonra men' olunmuştur. Fakat bu men', mutlak ve kat'î sûrette nehiy değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem Sa'd İbn-i Mu'âz'ı ve başkalarını dağla tedâvî etmiştir. Ashab'dan bir çokları da dağ vurmuşlardır. Fakat Resûl-i Ekrem dağın son mürâcaat olunacak tedâvî vâsıtası olduğunu da bildirmiş olduğundan, bu İbn-i Abbâs hadîsinde nehyin hasta üzerinde ilk önce bu acıklı tedâvîyi tatbîka âit olması îcâb eder ki, bunu tercememizde kavis içinde (son bir lüzûm ve ihtiyaç olmadıkça) ziyâdesiyle takyîd ederek gösterdik, ve hadîsde görülen zâhirî tenâkuzu kaldırdık.

Key – ki, ateşle dağlamak sûretiyle tedâvîden ibârettir. Kadîm tabâbette milletler arasında tatbîk olunmuştur. Büyük Türk hekimi Harzemli Ebu'r-Reyhân Bîrûnî (vefâtı: 430) *Kitâbü's-Saydele* nâmındak. eczâ-yı tıbbiyeye dâir bir eserinin mukaddimesinde zamânının tedâvî usullerinden bahsederken (Tedâvî bi'l-key) hakkında bir hayli ma'lûmât veriyor. Bîrûnî şark ve garbca ma'lûm olan eserlerini, Türk v. İslâm medeniyetinin yüksek hâmîlerinden olan Mes'ûd İbn-i Mahmûd Sebüktekin'in sarayında ve onun nâmına yazdığından Tedâvî bi'l-key'in Türkler arasında da şâyi' olduğu anlaşılır.

Hadîste bildirilen hacamat ve kan almak sûretiyle tedâvî usûlü eski, yeni bütün tabâbet hayâtında mâ'ruftur. Bal ile tedâvîye gelince bin bir çeşit ezhâr-ı tabî'attan arının toplayıp hendesî bir intizâm ile yaptığı gömeçlere doldurduğu bir mübârek tatlıda sıhhî ve gıdâî pek

çok menfaatler bulunacağını herkes kıyâs ile anlıyabilir. Ancak ne gibi hastalıklarda şifâ-bahş olduğunu tıb ilmi ve âlimi ta'yîn eder. Buhârî (Bal ile tedâvî) başlığiyle müstakil bir bab açarak bu bâbında Resûl-i Ekrem'in balı çok sevdiğini Hazret-i 'Âişe'den rivâyet ediyor. Ve bunun unvânında Nahl sûresi'nin şu meâldeki âyetlerini zikretmiştir: "*Ey Peygamberim Rabbin bal arısına da* (bal yapmayı) *ilhâm* (edip şöyle) *öğretti: Dağlarda, ağaçlarda, nâsın kurdukları* (tavanlı) *köşklerde* (göz göz) *hücreler yap, sonra meyvaların* (tatlı, acı) *hepsinden ye, sonra Rabbin* (bal yapmak için) *kolay kıldığı yollara sülûk ederek* (hücrelere) *koy* (sakla). *Bu hücrelerin içlerinden renkleri başka başka nefis bir şarab* (bal) *çıkar ki, onda insanlara bir çok şifâ vardır. Şüphesiz ki balın sûret-i husûlünde düşünebilen bir kavim için büyük ibret vardır*"[1]. Şârih 'Aynî *Umdetü'l-Kārî*'de Hazret-i Kur'ân'ın şifâ ile tavsîf ettiği balın Arablar arasında yüzden ziyâde adı bulunduğunu bildirdikten sonra bir bu kadar da menâfi'ini ta'dâd ediyor[2]. Şimdi aşağıda terceme ettiğimiz Ebû Sa'îd hadîsini okuyunuz!

* * *

1922. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا أَتَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أَخِي يَشْتَكِي بَطْنَهُ فَقَالَ ٱسْقِهِ عَسَلًا ثُمَّ أَتَاهُ ٱلثَّانِيَةَ فَقَالَ ٱسْقِهِ عَسَلًا ثُمَّ أَتَاهُ ٱلثَّالِثَةَ فَقَالَ ٱسْقِهِ عَسَلًا ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ فَعَلْتُ فَقَالَ صَدَقَ ٱللَّهُ وَ كَذَبَ بَطْنُ أَخِيكَ ٱسْقِهِ عَسَلًا فَسَقَاهُ فَبَرَأَ .

[1] (و اوحى ربك الى النحل) الى قوله جل و علا (لقوم يتفكرون) [سورة النحل : آ ٦٨-٦٩]

[2] Buhârî'nin bu bâbından önce burada *Tecrîd*'e geçmiyen bir hadîsi vardır ki, müellif bunu erkeğin kadını ve kadının erkeği tedâvîsi için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ve şu meâldedir. Ebû Cehl'i katleden Mu'avviz'in kızı Rübeyyi' *radi-ya'llāhu anhâ* derki: Biz, Resûlu'llāh ile berâber gazâya giderdik. Gāzîlere su taşıyıp sulardık ve hizmetlerini görürdük. Bir taraftan da harb sâhasındaki maktulleri ve mecruhları toplayıp Medîne'ye nakledерdik. Bu hadîsin daha mufassal bir rivâyet tarîkı Dokuzuncu cildde, Cihad bahsinde geçti. Oraya bakınız!

Tercemesi

Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e bir kişi geldi: Yâ Resûla'llâh! Kardeşimin karnı ağrıyor (ishal oldu) demişti. Resûl-i Ekrem: Bal (şerbeti) içir! buyurdu. Sonra bu adam ikinci bir daha Resûl-i Ekrem'e geldi (ve hastalığın geçmediğini söyledi) Resûlu'llâh yine bal şerbeti içir! buyurdu. Sonra üçüncü bir daha geldi. Resûl-i Ekrem yine bal şerbeti içiriniz! buyurdu. Sonra bu adam bir daha geldi. İçirdim (fakat, ishâli ve ağrısı geçmedi, arttı) dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Allah sözünde doğrudur[1]. Fakat kardeşinin karnı yalancıdır. Haydi yine bal şerbeti içir, buyurdu. Dördüncü def'a içirdi de hastalıktan kurtuldu.

* * *

1923. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ هٰذِهِ الْحَبَّةَ السَّوْدَاءَ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا مِنَ السَّامِ قُلْتُ وَمَا السَّامُ قَالَ الْمَوْتُ .

Tercemesi

'Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyete göre, 'Âişe (Hazretleri) Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Şu kara dâne* (çörekotu) *samdan başka* (tıbban mücerreb olan) *her hastalığa şifâdır*" dediğini işittim. Ben de: Sam nedir? diye sordum. Resûl-i Ekrem: Ölümdür! buyurdu.

---

[1] Resûl-i Ekrem: Allah sözünde doğrudur! Demekle yukarıda tercemelerini bildirdiğimiz âyetlerdeki (فيه شفاء للناس = *Balda menfaati nâsa âit şifâ vardır)* [Nahl: 69] kavl-i şerîfini kasdetmiştir.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi (el-Habbetü's-sevdâ') başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Zührî bu unvânı, (Şoniz) diye terceme etmiştir ki, çörekotu dediğimiz siyah tohumdur. Bir rivâyette de (Kemmûn) diye tefsîr olunmuştur ki, kimyon dediğimiz yeşil tohumdur. Arablar arasında yeşil renge siyah ve siyah renge yeşil demek müte'âref olduğundan habbetü's-sevdâyı yeşil kimyon ile tefsîrde istib'âd olunamaz. Ve her ikisinin de tabâbette bir çok menâfi'i bildiriliyor. Biz de çörek otunu ihtimâm ile yapılan çörek üzerine ekilmek gibi bir kısım şeylerde isti'mâl olunduğundan Zührî'nin tefsîri daha uygundur.

Çörek otunun tabâbette şifâ-bahş menfa'atleri muhakkak olmakla berâber, ölümden başka her derde devâ olduğu mutlak değildir. Çörekotu tıbben har ve yâbis hubûbattan olduğundan şifâsı rutûbetten neş'et eden hastalıklara münhasırdır. Bu cihetle hadîsteki ıtlak âmm zikrolunup has murad olunarak mecazdır; bir kısım hastalıklarla mukayyeddir. Bu noktayı tercememizde (tıbben mücerreb olan) kaydiyle takyîd ederek gösterdik.

* * *

1924. عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهٰذَ ٱلْعُودِ ٱلْهِنْدِىِّ فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ يُسْتَعَطُ بِهِ مِنَ ٱلْعُذْرَةِ وَيُلَدُّ بِهِ مِنْ ذَاتِ ٱلْجَنْبِ وَبَاقِى ٱلْحَدِيثِ تَقَدَّمَ.

Tercemesi

Mihsan kızı Ümm-i Kays *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Ûd-i hindî kullanmağa devâm ediniz! Ûd-i hindîde yedi türlü şifâ vardır. Uzre (denilen boğaz) hastalığı için bu ilâç buruna çekilir. Zâtü'l-cenb için de (su ile) hastaya içirilir. Hadîsin geri kalan kısmı yukarıda geçti.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî Kust-i hindî ve bahrî —ki, topalak dediğimiz nebattır— enfiye gibi buruna çekmek sûretiyle tedâvî olunur, başlığı altında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Cevherî "*Kust*"i kendisiyle tedâvî olunan bir nevi' ot yemişi diye ta'rîf ediyor. İbnü'l-Arabî de bunun hindî nev'î siyah, bahrî nev'î beyaz olduğunu ve hindîsi bahrîsinden daha ziyâde harâreti hâiz bulunduğunu bildiriyor. Kust-i hindî, Hindistan'dan geldiği gibi kust-i bahrî de Yemen'den ve Mağrib diyârından celbolunur. Üçüncü bir nev'î de vardır ki, "*Kust-i mür*" denilir. Bu da Şam havâlîsinde ve bilhassa sâhil kısmında çok bulunur *('Aynî, Kastalânî)*.

Hadîs-i şerîfte bunlardan Ûd-i hindînin enfiye gibi buruna çekilmek sûretiyle tedâvî olunduğu bildirilen (Üzre) hastalığına gelince, lûgat âlimlerinin ta'riflerine göre, kanın tehyîcinden boğazda küçük dilin yanında çocuklara ârız olan hastalıktır ki, bademciklerin iltihâbından hasıl olsa gerektir. Asr-ı Saâdet'te Arab kadınları eski bir göreneğe göre parmaklarına bir bez parçası sararak bu hastalığa tutulan çocukların ağzına sokup bademciği çıkarırlar ve kanını alırlardı. Fakat bu ameliye en nâzik tıbbî bir müdâhale olduğu cihetle Resûl-i Ekrem bundan men' edip: Çocuklarınızı bu yolda tedâvî ederek azâb etmeyiniz. Ûd-i hindî ile tedâvî ediniz! Buyurmuştur.

Ahmed İbn-i Hanbel ile birtakım hadîs müelliflerinin rivâyetlerine göre, bir kere Resûl-i Ekrem Hazret-i 'Âişe'nin yanına geldiğinde bir çocuk üzerinde böyle bir ameliye yapılarak boğazı kanamakta olduğunu görünce:

Sakın çocuklarınızı öldürmeyiniz, her hangi bir kadın ki, çocuğu Üzre hastalığına tutulursa veyâhut başı ağrırsa Ûd-i hindîyi kazıyıp su ile ıslatarak çocuğun burnuna sürsün! Buyurmuş. Hazret-i 'Âişe de bu yolda ta'rîf edip yapılarak çocuk iyileşmiştir.

Kāmûs Tercemesi'nde karın ağrısına nâfî' ve solucanları katil olmak gibi birtakım menâfi'i de bildiriliyor. Bu nevî' menâfi'ine mebnî olsa gerek ki, bir an'ane hâlinde büyük kadınlar topalakla çocukları tedâvî edegelmişlerdir.

Resûl-i Ekrem kadınları çocukların boğaziyle oynamaktan men' ettiği gibi büyükleri de lüzumlu, lüzumsuz rastgele kan aldırmaktan men' etmiş ve îcâbında hacamat olunmasını tavsıye buyurmuştur ki, bundan sonra terceme edeceğimiz Enes hadîsinde göreceğiz.

Zebîdî merhûmun (hadîsin geri kalan kısmı yukarıda geçti) dediği hadîs bu eserimizin birinci cildinde 166 numara ile terceme olunan Ümm-i Kays hadîsidir. Ve şöyledir: Henüz yemek yiyemeyen (süt yavrusu) bir oğlumu Resûlu'llāh'a götürdüm. Resûl-i Ekrem çocuğu kucağına oturttu. Çocuk Resûlu'llāh'ın elbîsesine işedi. Resûlu'llāh bir mikdar su istedi ve azar azar üstüne döktü. Fakat yıkamadı.

* * *

1925. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ حَدِيثُ ٱحْتَجَمَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَمَهُ أَبُو طَيْبَةَ تَقَدَّمَ وَقَالَ هُنَا فِي آخِرِهِ إِنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَمْثَلَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ ٱلْحِجَامَةُ وَٱلْقُسْطُ ٱلْبَحْرِيُّ وَقَالَ لَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ بِٱلْغَمْزِ مِنَ ٱلْعُذْرَةِ وَعَلَيْكُمْ بِٱلْقُسْطِ .

TERCEMESİ

Enes *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (ehramlı iken) hacamat olduğuna ve Ebû Taybe'nin hacamat ettiğine dâir rivâyet olunan bir hadîsi yukarıda geçti. Buradaki hadîsin sonunda Enes İbn-i Mâlik Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir hutbesinde) şöyle buyurdu, demiştir: (Ey Hicaz halkı) sizin kendisiyle tedâvî edeceğiniz şeyin en lüzumlu olanı hacamatla Kust-i bahrîdir. Sakın çocuklarınızı anjinden kurtarmak için bademciği sıkarak azab etmeyiniz! Ûd-i bahrî ile tedâvîye ihtimâm ediniz!

* * *

1926. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَيَّ ٱلْأُمَمُ فَجَعَلَ ٱلنَّبِيُّ
وَ ٱلنَّبِيَّانِ يَمُرُّونَ مَعَهُمُ ٱلرَّهْطُ وَ ٱلنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ حَتَّى رُفِعَ
لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ قُلْتُ مَا هٰذَا أُمَّتِي هٰذِهِ قِيلَ هٰذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ
قِيلَ ٱنْظُرْ إِلَى ٱلْأُفُقِ فَإِذَا سَوَادٌ يَمْلَأُ ٱلْأُفُقَ ثُمَّ قِيلَ لِي ٱنْظُرْ
هٰهُنَا وَهٰهُنَا فِي آفَاقِ ٱلسَّمَآءِ فَإِذَا سَوَادٌ قَدْ مَلَأَ ٱلْأُفُقَ قِيلَ هٰذِهِ
أُمَّتُكَ وَيَدْخُلُ ٱلْجَنَّةَ مِنْ هٰؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ ثُمَّ
دَخَلَ وَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ فَأَفَاضَ ٱلْقَوْمُ وَقَالُوا نَحْنُ ٱلَّذِينَ آمَنَّا
بِٱللهِ وَٱتَّبَعْنَا رَسُولَهُ فَنَحْنُ هُمْ أَوْ أَوْلَادُنَا ٱلَّذِينَ وُلِدُوا
فِي ٱلْإِسْلَامِ فَإِنَّا وُلِدْنَا فِي ٱلْجَاهِلِيَّةِ فَبَلَغَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَخَرَجَ فَقَالَ هُمُ ٱلَّذِينَ لَا يَسْتَرْقُونَ وَلَا يَتَطَيَّرُونَ وَلَا يَكْتَوُونَ
وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ فَقَالَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ أَمِنْهُمْ أَنَا
يَا رَسُولَ ٱللهِ قَالَ نَعَمْ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا قَالَ سَبَقَكَ
بِهَا عُكَّاشَةُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhüma*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki: Bana bütün ümmetler arzolunup gösterildi: Bir, iki peygamber

yanlarında onar, yirmişer, otuzar, kırkar ümmetleriyle berâber önümden geçmeğe başladılar. Bir peygamber de yanında bir ümmeti bile olmaksızın geçti. En sonu uzaktan büyük bir karaltı gösterildı. Bu (kesîf) karaltı nedir? Bu benim ümmetim midir? Diye sordum. Bu, Mûsâ peygamberle kavmidir? Diye cevab verildi, sonra bana ufka bak! Denildi. Bakınca ufku dolduran sevâd-ı a'zamı gördüm. Sonra bana semâ ufuklarının şurasına ve bu tarafına da bak! Denildi. Bir de ne göreyim! Bir sevâd-ı a'zâm baştanbaşa ufku kaplamıştı. Bana: Bu senin ümmetindir. Bunlardan yetmiş bin kişi hesâba çekilmeksizin Cennet'e girecektir, denildi.

Resûl-i Ekrem (bu hitâbesinden) sonra (odasına) girdi. Ve (hesâba çekilmeden Cennet'e gireceklerin evsâfı hakkında) mecliste bulunanlara bir şey söylemedi, artık meclistekiler dağıldı. (Ve şöyle münâzara ediyorlardı): Biz, Allāh'a îmân ve Resûlü'ne itba' eden kimseleriz. Artık biz, Cennet'e hesapsız gideceğiz, yâhut: O bahtiyarlar evlâdlarımızdır, onlar İslâm câ'miası içinde doğmuşlardır. Biz ise câhiliyyet devrinde doğduk, diyorlardı. Bu münâzara Resûlu'llāh'a erişmekle hemen hâne-i saâdetten çıkıp: "*Cennet'e hesapsız girecek mü'minler efsun etmiyenler, teşe'üm eylemiyenler, şifânın* (Allah'dan olduğuna inanıp) *keyden olduğuna inanmıyanlar ve her hususta Allāh'a tevekkül edenlerdir*" buyurdu. Bunun üzerine 'Ukkâşe İbn-i Mihsen: Yâ Resûla'llāh, ben onlardan mıyım? Diye sordu. Resûl-i Ekrem: Evet onlardansın! Buyurdu. Sonra başka birisi[1] ayağa kalkarak: Ben onlardan mıyım? Dedi. Resûl-i Ekrem: bu hususta 'Ukkâşe senden öne geçti! Buyurdu.

* * *

[1] İkinci suâl eden zâtın Sa'd İbn-i Übâde olduğunu Hatîb-i Bağdâdî nakletmiştir. Resûl-i Ekrem Sa'd İbn-i Übâde'ye müsbet cevab vermemekle sual kapısını kapamış bulunuyor. Yoksa mecliste bulunanlar tarafından suâller tevâlî edecekti.

1927. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عَدْوٰى وَلَا طِيَرَةَ وَلَا هَامَةَ وَلَا صَفَرَ وَفِرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

(İslâm'da) hastalığın (bizâtihi) sirâyeti yoktur, teşe'üm de yoktur, öğey ve baykuş (ötmesinin te'sîri) de yoktur, safer (ayının hayır ve şerle alâmeti) de yoktur (bunlar câhiliyyet hurâfeleridir) fakat (Ey mü'min) cüzamlıdan arslandan kaçar gibi kaç!

Î Z Â H I

Câhiliyyet devrinin bütün hurâfevî an'aneleriyle mücâdele ederek yıkan ve yerine nurlu bir medeniyyet sistemi kuran inkılâpcı Peygamberimiz edebî bir vecîze hâlinde teblîğ buyurduğu bu hitâbesiyle de târih boyunca sürüp gelen bir hurâfe serîsini daha yıkmış bulunuyor.

Câhiliyyet devrinde sârî hastalıkların ilâhî bir te'sîre tâbi' olmadan bizâtihi sirâyet ettiği sanılırdı. İslâm akîdesine göre, her şeyde hakîkî mü'essir Allāhu Teâlâ'dır. Hadîsde bu hakîkat: Bulaşık hastalıklar bizâtihî sirâyet etmez, cümlesiyle ifâde buyurulmuştur. Bununla berâber hadîsin son fıkrasındaki: "*Cüzamlılardan kaçınız!*" emrinden ve buna benzer emirlerden[1] pek açık bir sûrette sirâyetin vücûdu muhakkak olmakla berâber bu sirâyetin ancak kazâ ve takdîr-i ilâhî ile vukū'a geldiği kabul olunur. Nasıl ki, ateş yakar, fakat yaktıran Allāh'dır. Ateşe yakmak kudretini Allah vermiştir. Dileği zaman Allah o kudreti alır, ateş serin bir gülistan hâline gelir.

---

[1] Ebû Nu'aym'ın İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Cüzzamlı ile görüşürken aranızda bir veyâ iki süngü boyu mesâfe bulunsun, buyurmuştur.

Tıb bahsinde müellif Buhârî, tâ'ûn için açtığı bir bâbında, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'dan rivâyet ettiğine göre, Resûl-i Ekrem: Bir yerde tâ'ûn olduğunu

Hadîs metnindeki (Tıyere) ta'bîri de, bir maksadına gitmek üzere evinden çıkan bir yolcunun önünden kuş yâhut mevâşiden bir hayvan geçmesiyle bunu uğursuzluk sayarak maksadına gitmekten vazgeçip geri dönmesidir ki, bu da câhiliyet âdetlerinden birisidir. Ne celbi menfa'at, ne de defi mazarratla ilişiği olmıyan ve ferdin irâdesini kırıp şahsî teşebbüsüne engel olan bu muzır âdet de men'olunmuştur.

(Hâme) de Türkçe Ükey denilen ve geceleri uçan kuştur. Câhiliyet Arabları bu kuştan da teşe'üm ederlerdi. Câhiliyet telâkkisine göre, kātili bulunup da kısas olunamıyan bir maktulün rûhu Hâme kuşuna temessül ederek geceleri gelir: Beni sulayınız, beni sulayınız! Diye ötermiş, kātil bulunup kısas olununca uçar gidermiş. Hadîste bu meş'um telâkki de nehyolunmuştur. Bâzıları da (Hâme) ile murad baykuştur, demişlerdir. Baykuşla teşe'üm arablara ve eski devirlere mahsus olmayıp sonraları da ve başka milletler arasında da meş'um sayılmıştır. Fars'ın büyük hekimi ve edîbi Sa'dî'nin *Gülistan*'ında:

Kes ne-yâyed bezîr-i sâye-i Bûm
Ver hümây ez-cihân seved ma'dûm

Dediğine ve mâ'nâsı: "*Devlet kuşu cihanda yok olsa bile kimse baykuşun gölgesine gelip sığınmaz*" demek olduğuna göre, büyük hakîm zamânında bile yaşayan bu halk telâkkîsine tercümân olmuştur. Zamânımızda bile hâlâ yaşamaktadır.

Hadîsdeki (Safer) Hicrî târihin ikinci ayının adıdır. Câhiliyyet devrinde Arablar Nesi' usûlüne göre, Muharrem ayının hürmetini Safer'e naklederlerdi. Ve bu sûretle Safer haram aylardan sayılırdı. Resûl-i Ekrem bunu da men' edip: Artık Safer ayı için hürmet yoktur! Buyurmuştur. Asr-ı Saâdet'ten zamânımıza kadar devâm edip gelen halk telâkkîsine göre, bu ayda akdedilen nikâhı devamsız sayarlar. Hattâ halk arasında bu aya boş ayı derler. Safer'de şomluk

---

duyarsanız oraya girmeyiniz, içinde bulunduğunuz bir yerde de tâ'ûn zuhûr ederse ondan kaçınmak maksadiyle oradan çıkmayınız! Buyurmuştur ki, müstevlî hastalıklarda tatbîk olunan karantina tahaffüz usûlüdür. Müellifin yine buradaki bir rivâyetine göre, Hazret-i Ömer hilâfeti zamânında Şam'a gittiğinde, Sûriye mıntakasında Amavâs'da tâ'ûn olduğunu haber vermeleri üzerine Ashâb ile istişâre ederek yukarıdaki Sa'd İbn-i Ebî Vakkās hadîsi Abdürrahmân İbn-i Avf tarafından da rivâyet olunmakla Hazret-i Ömer Şam'a girmekten sarf-ı nazar etmiştir. Amavâs vebâsı için [Bak: C. 8, S. 541 (İkinci baskı: 473)].

Bundan sonra terceme edeceğimiz 1928 numaralı hadîsi de okuyunuz!

yoktur! Buyurulmakla bu telâkkî de men' olunmuş bulunur. Buhârî'nin bir rivâyetine göre, Hazret-i 'Âişe: Benim nikâhım da, zifâfım da Safer ayında idi, buyurduklarına göre, Resûl-i Ekrem bu hurâfevî fikrin izâlesine fi'len de çalışmıştır.

* * *

1928. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ أَعْرَابِيٌّ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَمَا بَالُ إِبِلِي تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الظِّبَاءُ فَيَدْخُلُ بَيْنَهَا الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَيُجْرِبُهَا قَالَ فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلَ .

Tercemesi

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Resûl-i Ekrem bundan önceki hadîsi teblîğ buyurduğu mecliste, hazır bulunan) bir A'râbî:

— Yâ Resûla'llāh (hastalığın sirâyeti yoktur! Buyurdunuz. Fakat) benim geyikler gibi (düzgün sağlam) ve (temiz) kumluk (arâzî) de yaşayan develerime ne dersiniz? Bu develerimin arasına (hâriçten) uyuz deve (gelip) sokulunca develerimi uyuz ediyor! Di(ye ortaya bir şüphe bırak)tı. Resûl-i Ekrem:

— Ya ilk uyuz deveye bu hastalığı kim sirâyet ettirdi? Diye cevâb verdi[1].

* * *

[1] Yâni ilk önce uyuz illetine tutulan devenin hastalığı sirâyetle olmayıp Allāh'ın takdîriyle vücûde geldiği şüphesizdir. Bunun gibi senin develerine sirâyeti de Allāhu Teâlâ'nın takdîriyledir.

1929. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَذِنَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ بَيْتٍ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ أَنْ يَرْقُوا مِنَ ٱلْحُمَةِ وَٱلْأُذُنِ فَقَالَ أَنَسٌ كُوِيتُ مِنْ ذَاتِ ٱلْجَنْبِ وَرَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَيٌّ وَشَهِدَنِي أَبُو طَلْحَةَ وَأَنَسُ بْنُ ٱلنَّضْرِ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو طَلْحَةَ كَوَانِي.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ensâr'dan (Amr İbn-i Hazm) âilesine[1] ağılı hayvanların zehirinden, kulak ağrısından, (nazar değmesinden)[2] (şifâ temennîsi için Allāh'a sığınarak)[3] nefes etmelerine müsâade buyurdu. Enes İbn-i Mâlik (rivâyetine devamla) der ki: Ben de Resûlu'llah hayatta iken Zâtü'l-cenbden key (dağla tedâvi) olundum. (Üvey babam) Ebû Talha, (amcam) Enes İbn-i Nadar, Zeyd İbn-i Sâbit hazır idiler. Beni Ebû Talha dağlamıştı.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî *(Zâtü'l-cenb)* başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Zâtü'l-cenb, ak ciğerleri setreden zarın iltihâbı olup sûret-i tekevvün ve tedâvîsi hakkında ittifak ârâ yoktur. Mezkûr

[1] Bu âile (Amr İbn-i Hazm) âilesi olduğu Müslim'in rivâyetinde tasrîh olunduğundan kavis içinde gösterdik.

[2] Buhârî'nin yine bu bâbında Câbir'den bir rivâyetinde *(İsâbet-i 'ayn = göz değmesinden)* nefesle şifâ temennîsi zikredilmiş bulunduğundan bunu da kavis içinde gösterdik.

[3] Kavis içinde gösterdiğimiz bu kayıdlarda Rukye ve nefesin ma'nâ-yı lâzimîleridir.

zarın' tabi'atı iltihâbîsi ekser ahvalde verem ile müşterek olduğundan Zâtü'l-cenbin en ziyâde hâiz-i ehemmiyet şekli budur [*isti'ade-i sıhhat:* Yûsuf Râgıb]. Zâtü'l-cenb, nevâhi-i cenbe ârız olan rîh-ı galîzanın adalelerde mahbus bulunmasından tevellüd eden sert kulunç ağrısına da ıtlâk olunur. Birincisi hakîkî zâtü'l-cenbdir ve etıbbâ arasında hastalığın bu nev'ine zâtü'l-cenb denilir. Gerek bu bâbın unvânında, gerek mevzû'u-bahsimiz olan Enes İbn-i Mâlik hadîsinde zikrolunan zâtü'l-cenb ise ikincisidir. Nasıl ki hadîste riyâh-ı galîza tedâvîsinde kullanılan Ûd-i hindî tavsiye buyurulduğu rivâyet olunması buna işâr eder [*Umdetü'l-kārî*].

Hadîs metnindeki (Rukye) İbn-i Esîr'in beyânına göre, hasta hakkında şifâ dilemek için Kur'ân ile esmâ' ve sıfât-ı ilâhiye ile Allāhu Teâlâ'ya du'â ve ilticâ etmektir ki, nefes etmek tâ'bîriyle hulâsa olunur. Mevzû'umuz olan hadîsde Resûl-i Ekrem'in müsâade ettiği, Rukye yâni du'â ve Hakk'a iltica budur. Yine İbn-i Esîr'in beyânına göre, Rukyenin mekrûh olan ve şer'an hoş görülmiyen kısmı da vardır ki, Allāh'ın kelâmından, Allāh'ın esmâ' ve sıfâtından başka şey ile nefes edilmesidir ve bunun her halde nâfi' ve şifâ-bahş olacağına i'timâd edilmesidir. Bunun için Resûl-i Ekrem: Rukye eden kişi mütevekkil değildir, buyurmuştur.

* * *

1930. عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا أُتِيَتْ بِالْمَرْأَةِ قَدْ حُمَّتْ تَدعُوا لَهَا أَخَذَتِ ٱلْمَاءَ فَصَبَّتْهُ بَيْنَهَا وَبَيْنَ جَيْبِهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَبْرُدَهَا بِالْمَاءِ .

TERCEMESİ

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'dan (Münzir kızı Fâtıma'nın) rivâyetine göre, her ne zaman Esmâ' hummalı bir kadına du'â için getirilirse hemen su alır ve hastanın

vücûdiyle yakası arasına dökerdi ve: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* her zaman bize hummalı kadını su ile serinletmemizi emrederdi, der idi[1].

* * *

1931. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anhâ*'dan Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Tâ'ûn (bu hastalıktan ölen) her müslüman için (fî sebîli'llāh) şahâdet (mesâbesinde)dir.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Tâ'ûn başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. İbn-i Esîr'in Tâ'ûnu havayı, mizâcı, bedeni ifsâd eden umûmî bir hastalık, diye ta'rîf eder. Bu cihetle bu hastaların nefeslerinden sakınmak lâzımdır. Buhârî'nin bu bâbından sonra Kur'ân ve bilhassa İhlâs, Felâk, Nâs sûrelerinden ibâret olan mu'avvizât sûrelerini okumak sûretiyle şifâ talebine dâir bir bâbı ve bir rivâyeti vardır ki, bu rivâyeti de burada bildireceğiz: 'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* sebeb-i vefâtı olan hastalığında mu'avvizât sûrelerini okuyarak kendisine nefes edip eline üfleyerek iki eliyle yüzünü mesh ederdi. Hastalığı ağırlaşınca kendilerine mu'avvizât sûrelerini ben okur ve kendi eliyle kendisini mesh ederdim, demiştir. Burada Fâtiha-i Şerîfe ile nefes olunduğuna dâir de bir rivâyeti vardır ki, bu da bu eserimizin 7 nci cildinde 1031 numara ile geçti. Oraya bakınız!

* * *

[1] Bu eserimizin Onuncu cildindeki Maraz-ı Peygamberî bahsinde Resûl-i Ekrem'in kendisini soğuk su ile tedâvî buyurduğunu okuyunuz!.

1932. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَمَرَ أَنْ يُسْتَرْقَى مِنَ الْعَيْنِ .

TERCEMESİ

'Âişe' *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, 'Âişe (Hazretleri): "*Resûlu'llāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem göz değmesine okunmasını bana emretti, yâhut* (mutlak olarak) *emretti*", demiştir.

İZÂHI

(Bana emretti) yâhut (emretti) sûretindeki tereddüt, râvîye âittir. Râvî, Hazret-i 'Âişe'nin bu iki şekilden hangisini söylediğini kestirememesinden neş'et etmiştir. Müellif Buhârî bu hadîsi *(رقية العين =göz dokunmasına okunmak)* başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu ta'bîr ile murâd göz ağrısına okunmak demek olmayıp, *(İsâbet-i ayn* = göz değmesine*)* karşı okunmak demektir. *Sahîh-i Buhârî*'nin ilk şârihlerinden ve büyük Türk muhaddis ve ediblerinden Hattâbî[1] merhum der ki: Resûlu'llāh'ın nazara ve göz değmesine karşı okunmasını emrettiği *(Kavâri-i Kur'ân)* adiyle anılan Âyetü'l-Kürsî gibi esmâ' ve sıfât-ı ilâhiyeyi ve Allāhu Teâlâ'yı zikri hâvi âyetlerin nüfûsu tâhire sâhipleri diliyle göz değmesinden musâb olan hastalara okunmasıdır. Bu okunma rûhânî tedâvîdir. Evvelki zamanda sâlih kimselerin okumalarının büyük mevki'i vardı. Fakat bu sınıf fazîletli insanlar bulunamıyacak derecede azalmıştır. Bu cihetle halk cismânî tedâvîye meyletmiştir. Çünkü ruhânî tedâvinin hastalık üzerinde te'sîri görülmez olmuştur. Şer'an menhî olan nefes, efsuncuların ve cinleri teshîr iddi'â eden cincilerin nefesidir. Hattâbî ile zamânımız arasında bin seneye yakın bir zaman farkı olması teemmüle değer mâhiyettedir.

* * *

[1] Hattâbî, Ebû Süleymân Büstî'dir. Büst Kâbil diyârında bir şehrin adıdır. Müşârün-ileyh uzun zaman Nîsâbur'da oturmuş en mühim eserlerini orada yazmıştır. (388) târihinde vefât etmiştir.

1933. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي بَيْتِهَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ فَقَالَ ٱسْتَرْقُوا لَهَا فَإِنَّ بِهَا ٱلنَّظْرَةَ .

TERCEMESİ

Ümm-i Seleme *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Seleme'nin odasında yüzünde sarılık eseri bulunan bir kız çocuğu görmekle: Bu kızcağızı okutunuz, buna nazar değmiştir, buyurmuştur.

* * *

1934. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ رَخَّصَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلرُّقْيَةَ مِنْ كُلِّ ذِي حُمَةٍ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in, her ağılı hayvanın zehirinden nefes edilerek şifâ dileğine müsâ'ade buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1935. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لِلْمَرِيضِ بِٱسْمِ ٱللهِ تُرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةِ بَعْضِنَا يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا .

TERCEMESİ

Yine 'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* hastaya (şifâ temennî ederken) şöyle buyururdu: Allāh'ın ismiyle (şifâ temennî ederim), şu bizim bâzımızın tükrüğü ile yurdumuzun toprağıdır. Bundan Rabbimizin izniyle hastamız şifâlanır.

ÎZÂHI

Nevevî merhum der ki, bu hadîsin ma'nâsı şudur: Resûl-i Ekrem Allāhu Teâlâ'dan şifâ dilerken şahâdet parmağına tükrüğünden bulaştırır. Sonra parmağını toprağa kordu. Parmağa bulaşan toprakla hastayı sığardı. Meshederken de hadîsdeki şifâ temennîsine dâir kelâmı söylerdi. Yine Nevevî der ki: "*Şu bizim yerimizin, yurdumuzun toprağıdır*" kelâmı ile murad Medîne toprağıdır, "*Bizim bâzımızın tükrüğüdür*" kelâmiyle de murad Peygamberimizin kendi tükrüğüdür. Gerek Medîne toprağının ve gerek Resûl-i Ekrem'in tükrüğünün şeref ve bereketi vardır.

* * *

1936. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا طِيَرَةَ وَخَيْرُهَا ٱلْفَأْلُ قَالُوا وَمَا ٱلْفَأْلُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ ٱلْكَلِمَةُ ٱلصَّالِحَةُ يَسْمَعُهَا أَحَدُكُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: '*İslâm'da teşe'üm yoktur, en hayırlısı tefe'üldür*" buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur. Mecliste bulunanlar: Tefe'ül nedir Yâ Resûla'llāh! Diye sordular. Resûl-i Ekrem: Sizden birinizin duyduğu güzel sözdür, buyurdu.

Î Z Â H I

Teşe'üm, şom tutmak ve hayırsız saymak demektir. Tefe'ül de uğurlu ve hayırlı saymaktır ki, dilimizde yom tutmak diye ifâde ederiz. Güzel sözle tefe'ül hakkında en güzel misâl, Resûl-i Ekrem'in Hudeybiye seferinde Süheyl İbn-i Amr'ın adiyle tefe'ül buyurmasıdır. Şöyleki: 1158, 1164 numaralı hadîslerde ve îzâhlarında bildirildiği üzere Hudeybiye'de Kureyş, müslümanları müşkül bir vaziyete sokduğu sırada Kureyş tarafından mu'âhede akdine me'zûn bir hey'etin Süheyl İbn-i Amr'ın riyâseti altında gelmekte olduğu duyulunca Resûl-i Ekrem uysallık ve yumuşaklık ifâde eden (Süheyl) adiyle tefe'ül ederek Ashâb'ına: "*Artık işiniz kolaylaştı!*" buyurmuştur. Güzel sözle tefe'üle dâir güzel bir örnek de: Arab edîb ve şâiri Asma'î, İbn-i Avn'dan hikâye ederek vermiştir ve doktora gitmek üzere evinden çıkan bir hastanın: (Sâlim) diye birisinin çağrıldığını duyarak hastalığından kurtulacağına yom tutmasıdır, demiştir.

* * *

1937. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي ٱمْرَأَتَيْنِ مِنْ هُذَيْلٍ ٱقْتَتَلَتَا فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا ٱلْأُخْرَى بِحَجَرٍ فَأَصَابَ بَطْنَهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَقَتَلَتْ وَلَدَهَا ٱلَّذِي فِي بَطْنِهَا فَٱخْتَصَمُوا إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَضَى أَنَّ دِيَةَ مَا فِي بَطْنِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ فَقَالَ وَلِيُّ ٱلْمَرْأَةِ ٱلَّتِي غَرِمَتْ كَيْفَ أَغْرَمُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا ٱسْتَهَلَّ فَمِثْلُ ذٰلِكَ بَطَلَ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا هٰذَا مِنْ إِخْوَانِ ٱلْكُهَّانِ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, bir kere Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hüzeyl kabîlesinden biribiriyle döğüşen iki kadın arasında hüküm etmişti. (Şöyle ki:) Bu kadınlardan birisi diğerine bir taş atmış ve attığı taş gebe kadının karnına dokunarak karnındaki çocuğu öldürmüştü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'e da'vâ ettiler. Resûl-i Ekrem de: Kadının karnındaki cenînin diyeti köle veyâ câriye gurresidir (yâni bir diyetin[1] nısf-ı öşürüdür) diye hükmetti. Bunun üzerine diyet ve garâmetle mahkûm olan kadının velîsi (seci'li ve kāfiyeli bir edâ ile): Yâ Resûla'llāh! Henüz yemeyen, içmeyen ve söz söylemiyen, sayha etmiyen çocuğun diyetiyle nasıl mahkûm olurum. Bunun benzeri hüküm bâtıl olur, dedi. Resûl-i Ekrem de: Bu adam kâhinler zümresindendir, buyurdu.[2]

* * *

1938. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَدِمَ رَجُلَانِ مِنْ أَهْلِ ٱلْمَشْرِقِ فَخَطَبَا فَعَجِبَ ٱلنَّاسُ لِبَيَانِهِمَا فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ ٱلْبَيَانِ لَسِحْراً أَوْ إِنَّ بَعْضَ ٱلْبَيَانِ سِحْرٌ .

Tercemesi

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümā*'dan rivâyete göre, bir kere Medîne'nin şarkında (Necd) ahâlîsinden iki kişi gelip

[1] Diyet, maktûlün kan pahası olarak veresesine verilen maldır.
[2] Bu adamın kâhinlere benzemesi, kâhinlerin hakkı ibtâl ve hakîkati gizlemek için seci'li, kāfiyeli söz söylemeleridir.

(karşılıklı) hutbe îrâd etmişler, halk da bunların düzgün sözlerine hayrân olmuşlardı. Bunun üzerine Resûlu'llāh *Sallā'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: Şüphesiz ki açık ve fasîh sözlerden sihir (gibi ruhlar üzerinde müessir) olanları vardır, yâhut bâzı belîğ sözler vardır ki, onlar sihirdir (ruhları teshîr eder).

* * *

1939. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Sallā'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Sakın hasta deveyi sağlam devenin yanına uğratmayınız!*" buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Ebû Hüreyre'den Ebû Seleme rivâyet etmiştir. İmam Buhârî'nin *Sahîh*'indeki metne göre, Ebû Hüreyre (*لاعدوى = hastalığın sirâyeti yoktur*) hadîsini rivâyet ettikten sonra bu hadîsi rivâyet etmiştir. Biz kendisine vaktiyle (لاعدوى) hadîsini rivâyet etmedin mi? Diye evvelki rivâyetini hatırlattık. Ebû Hüreyre asabîleşerek Habeş diliyle anlaşılmaz bir şeyler söyledi. Ebû Hüreyre'nin bundan başka eski söylediğini unuttuğunu görmedim.

Ebû Hüreyre'nin (لاعدوى) hadîsini unutmuş olması hadîsin sıhhatini ihlâl etmez. Çünkü bunca Sahâbe'nin huzûrunda söylenmiş ve naklolunmuştur. Bu cihetle de Buhârî gibi *Sahîh* ve *Sünen* sâhiplerinin müellefâtına geçmiştir. Şimdi müsbet ve menfî iki rivâyetin cihetlerini bildirmek îcâp eder. Menfî olan rivâyet 1927 numara ile geçmişti. Orada îzâh ettiğimiz veçhile, hastalığın bizâtihi sirâyeti nefyolunup Allāh'ın takdîriyle sirâyet ettiği bildirilmiştir. Binâenaleyh iki rivâyet arasında münâfât yoktur.

* * *

1940. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيهَا خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً وَمَنْ تَحَسَّى سُمّاً فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِداً مُخَلَّداً فِيهَا أَبَداً .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim bir dağdan (yüksek bir yerden) kendisini aşağıya atıp öldürürse, bu intihar eden kimse cehennem ateşinde ebedî ve dâimî sûrette kendisini yüksekten aşağıya bırakır (bir halde azâb olunur). Şu bir kimse de zehir içer de, canına kıyarsa zehiri elinde içer bir halde ebedî ve dâimî bir sûrette cehennem ateşinde (azâb olunacak) tır. Her hangi bir kimse de kendisini (bıçak gibi) bir demir parçasiyle öldürürse, o da bıçağı elinde karnına vurarak ebedî ve dâimî sûrette cehennemde (azâb olunacak) tır.

* * *

1941. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ شِفَاءً وَفِي الْآخَرِ دَاءً .

Tercemesi

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Sizden birinizin (su veyâ yemek) kabına sinek düştüğü zaman o kişi onun her tarafını batırsın, sonra çıkarıp atsın. Çünkü sineğin iki kanadının birisinde şifâ vardır, öbürüsünde de hastalık vardır[1].

[1] Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı da bu eserimizin 9 uncu cildinde 1365 numara ile terceme ve îzâh olundu. Oradaki îzâhımız her halde mütâlâ'a olunsun!

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب اللباس

BU KİTÂP GİYİLECEK ESVÂBIN ENVÂ'INA VE AHKÂMINA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Müellif Buhârî bu unvandan sonra (قل من حرم زينة الله التي اخرج لعباده و الطيبات مز الرزق) [A'raf Sûresi, âyet: 32]kavl-i şerîfini zikretmiştir ki, bu âyetin tamâmının meâli şöyledir:

(Peygamber'im, müşriklere) de ki; *Allâh'ın kulları için yarattığı* (isti'mâli mübâh her) *ziyneti ve rızk nev'inden temiz ve hoş bunca yiyecekleri ve içecekleri kim haram kılmıştır?* (Bu tahrîm kimsenin hakkı ve haddi değildir). *De ki, o ziynet ve hoş rızıklar dünyâ hayâtında îmân edenlere kıyâmet gününde hâlis olarak verilir. İşte biz* (medenî hayâtı öğrenmeyi) *bilen bir kavme* (medeniyet âdâbını bildiren) *âyetlerimizi böyle tafsîl ederiz*[1]."

İbrâhîm Neha'î'den, Ferrâ'dan ve Süddî, Zührî, Katâ'de gibi selef âlimlerinden rivâyete göre, câhiliyet devrinde arablar Kâ'be'yi çıplak tavâf ederlerdi ve hac günleri et ve yağlı yemek yemezlerdi. Müslümanların da bu câhiliyet

---

1 قل من حرم زينة الله التى اخرج لعباده و الطيبات من الرزق قل هى للذين آمنوا فى الحياة الدنيا خالصة يوم القيامة كذلك نفصل الآيات لقوم يعلمون [سورة الاعراف : آ۳۲]

âdetine uymalarını men' etmek üzere bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur. Bundan önceki âyet-i kerîme de bu husus için gönderilip: "*Ey Âdem oğulları!* (Gerek tavafta ve gerek namazda) *her mescid dâhilinde ziynetinizi* (libâsınızı üzerinize) *alınız. Ve yiyiniz, içiniz, fakat isrâf etmeyiniz. Çünkü Allah isrâf edenleri muhakkak sevmez*" buyurulmuştur[1].

Bu âyetten sonra müellif Buhârî, ta'lîk denilen bir tarîk ile Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor: "*Ey mü'minler! Yiyiniz, içiniz, giyiniz, sadaka veriniz. Bir halde ki, isrâf ederek, kibirlenerek değil*". Abdüllâtîf Bağdâdî: Bu hadîs-i şerîf insanın nefsine âit rûhî, bedenî ittihâzı îcâb eden tedbirleri muhtevîdir, demiştir. Nasıl ki yukarıdaki âyet-i kerîme hakkında da tıbbın yarısını muhtevîdir, denilmiştir. İlm-i tıb yukarıda husûsî bir bâbında bildirdiğimiz veçhile, bir taraftan tedâvî, öbür taraftan da tahaffuz kāidelerini ta'lîm ettiğine göre de israfsız yemek, içmek hıfzıssıhhanın tamâmı, tıbbın da yarı kaynağı bulunur. İslâm mütefekkirlerinden Muhammed Abduh hazretlerine bâzı müsteşrikler Kur'an'da tıbba dâir bir şey var mıdır? Diye sormuşlar, o da: Yarım âyet vardır, diye: "*Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz!*" cümlesini söylemiştir.

* * *

1942. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أَسْفَلَ مِنَ ٱلْكَعْبَيْنِ مِنَ ٱلْإِزَارِ فَفِي ٱلنَّارِ .

---

[1] يا بنى آدم خذوا زينتكم عند كل مسجد وكلوا واشربوا ولا تسرفوا انه لا يحب المسرفين [سورة الاعراف : آ ٣١]

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*, izâr (denilen libâs) ın iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir[1], buyurmuştur.

* * *

1943. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَحَبُّ الثِّيَابِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَلْبَسَهَا الْحِبَرَةُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e en sevimli esvab bürd-i yemânî elbîse geymekti[2].

* * *

1944. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ تُوُفِّيَ سُجِّيَ بِبُرْدٍ حِبَرَةٍ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* vefât ettiğinde (beyaz) bürd-i yemânî ile örtülmüş (kefenlenmiş) di[3].

* * *

[1] İzâr, Arabların giydikleri boy libâsıdır ki, bunun topuktan aşağı lüzûmsuz uzatılması, kibirlenmek si'ârı idi. Bunun için hadîsde ağır cezâ tâ'yîn olunarak nehyolunmuştur. Bir de, aşağı sarkan libas değil, libâsa muhâzî olan ayak, cehennemde azab olacağından hadîsde bundan kinâye olarak libâs zikrolunmuştur.

[2] Hadîs metnindeki hibere, bürd-i yemânî denilen ve pamuktan veyâhut ketenden nesc olunan çabuklu kumaştır.

[3] Bu eserimizin 10 uncu cildinin sonundaki Vefât-ı Peygamberî bahsine bakınız!

1945. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثَوْبٌ أَبْيَضُ وَهُوَ نَائِمٌ ثُمَّ أَتَيْتُهُ
وَقَدِ اسْتَيْقَظَ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ثُمَّ مَاتَ عَلَى
ذٰلِكَ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى
وَإِنْ سَرَقَ قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ
قُلْتُ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ قَالَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ
أَبِي ذَرٍّ وَكَانَ أَبُو ذَرٍّ إِذَا حَدَّثَ بِهٰذَا قَالَ وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ
أَبِي ذَرٍّ .

TERCEMESİ

Ebû Zerr-i (Gıfârî) *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Bir kere Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* (i zirâret) e gelmiştim. Resûlu'llâh, üzerinde beyaz bir örtü bulunduğu halde uyuyordu. (Döndüm) sonra yine geldim. Bu def'a uyanmıştı[1]. (Müsâhabet esnâsında) Resûl-i Ekrem:

— Lâ ilâhe illa'llâh, deyip sonra bu ikrâr ve îmân üzerine vefât eden hiç bir kul yoktur, muhakkak o kul, Cennet'e dâhil olacaktır, buyurdu. Ben:

— O kul zinâ etse, sirkat etse de mi? Diye sordum. O:

— Zinâ etse de, sirkat etse de (tevbe ve nedâmet ederse), buyurdu. Ben (hayret ederek):

[1] Râvî Ebû Zerr *radiya'llâhu anh*'in Resûlu'llâh'ın örtüsünden, uykusundan, uyanmasından bahsetmesi rivâyet edeceği mühimmeyi sâmiîn hâfızasında tesbît etmek maksadına ve fâidesine mebnîdir.

— Zinâ etse de, sirkat etmiş olsa da mı? Diye (tekrar) sordum. O:

— Zinâ etse de, sirkat etse de, buyurdu. Ben (üçüncü def'a):

— Zinâ etse de, sirkat etse de mi? Diye sordum. Resûl-i Ekrem:

— Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakta sürtülmesine rağmen o kul zinâ etse de, sirkat etmiş olsa da (Cennet'e girecektir) buyurdu. Râvî (Ebu'l-Esved der ki): Ebû Zerr bu hadîsi her rivâyet ettiğinde: Ebû Zerr'in burnu toprakta sürtülmesine rağmen, der idi.

ÎZÂHI

Râvî Ebû Zerr-i Gıfârî, ilk müslümanlardan idi. İlk müslümân olanların beşincisidir. Ne derece yüksek bir îmân ve irâde ile müslüman olduğu bu eserimizin 9 uncu cildinde 1436 numara ile terceme ettiğimiz uzun bir hadîsde görülmüştür. Böyle kadîmü'l-İslâm bir Sahâbî'nin bir mes'ele hakkındaki suâlini üç def'a tekrâr etmesinin sebebi, büyük günah irtikâb eden bir kişinin Cennet'e girebilmesini isti'zâm ederek hayret etmiş olmasıdır. Resûl-i Ekrem'in mükerrer cevapla karşılaması da, Ebû Zerr'in mes'eleyi hayâlinde bu derece büyütmüş olmasını reddetmek, Allāhu Teâlâ'nın insanlar üzerindeki rahmetinin genişliğini gereği gibi izhâr ve beyân içindir. Şu kadar ki, Allāh'ın bu derece geniş ni'metine mazhar olmak, tevbe ve nedâmetle meşrut bulunduğundan, bu mühimmeye müellif Buhârî *Sahîh*'inde bu hadîsin sonunda işâret etmiş bulunduğundan, bu tevbe ve nedâmet husûsunu tercememizde kavis içinde gösterdik.

Resûl-i Ekrem'in son cevâbında: (Ebû Zerr'in burnu toprakta sürtülmesine rağmen) ta'bîri zillet ve hakāretten kinâye olarak kullanılmış mecâzî bir ta'birdir.

Bu hadîs-i şerîfte Hâricîlerin, Mu'tezilenin: Büyük günah irtikâb eden kişinin ebedî Cehennem'de kalacakları yolundaki iddi'âlarını red vardır. [Bu eserimizin 4 üncü cildinde 617 rakamiyle tercemesi geçen Ebû Zerr Medenî'nin îzâhını da okuyunuz!].

* * *

1946. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ ٱلْحَرِيرِ إِلَّا هٰكَذَا وَأَشَارَ بِإِصْبَعَيْهِ ٱللَّتَيْنِ تَلِيَانِ ٱلْإِبْهَامَ يَعْنِي ٱلْأَعْلَامَ .

TERCEMESİ

Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* harirden (hâlis ipek elbîse geymekten) nehyetmiştir. Yalnız —baş parmağı yanındaki iki parmağiyle (şahâdet ve orta parmaklariyle) işâret ederek— şu kadarı müstesnâ demiştir. (Râvî Ebû Osmân Nehdî der ki:) Resûlu'llāh bu işâretiyle (libâsın iki parmak mikdârı ipek) alâmetlerini (ve bu mikdârın menhî olmadığını) kasdetmiştir.

İZÂHI

Gerek bu ve bundan önce geçen birtakım hadîslere istinâden, ulemânın cumhûru ipek libas giymek erkeklere harâm olduğuna hükmetmişlerdir. Bu eserimizin Üçüncü cildinde 483 numara ile tercemesi geçen Hazret-i Ömer'in ve diğer bir hadîsin îzâhındaki bir notumuzu mütâlâ'a ediniz! İpekli giymenin hürmetinin sebebine gelince, bunun erkekler için isrâf ve vesîle-i gurûr ve kadınlara benzer olması gibi birtakım sebepleri vardır. Buradaki Hazret-i Ömer'in hadîsinde elbîsede iki parmak mıkdârı ipek alâmet —ki, kumaşların kenarına konulur ve saçak ta'bîr olunur— müstesnâdır, haram değildir.

* * *

1947. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَبِسَ ٱلْحَرِيرَ فِي ٱلدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي ٱلْآخِرَةِ .

TERCEMESİ

Yine Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*: Her kim dünyâda harîr libâs giyerse, âhirette giyemez, buyurmuştur.

* * *

1948. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهَانَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَشْرَبَ فِي اٰنِيَةِ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَأَنْ نَأْكُلَ فِيهَا وَعَنْ لُبْسِ ٱلْحَرِيرِ وَٱلدِّيبَاجِ وَأَنْ نَجْلِسَ عَلَيْهِ .

TERCEMESİ

Huzeyfe *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bizi şunlardan nehyetti: Altın, gümüş kap içinde su ve meşrûbat içmekten ve böyle kap içinde yemek yemekten, harîr ve dîbâc elbîse giymekten, ve böyle ipekli kumaş üzerine oturmaktan[1].

* * *

1949. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَهَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَزَعْفَرَ ٱلرَّجُلُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Kişinin* (süslenmek ve neş'elenmek için vücûdüne) *zâ'ferân* (safran) *sürünmesini nehyetti*" dediği rivâyet olunmuştur.

[1] Bu cildde 1859 numara ile tercemesi geçen Huzeyfe hadîsine ve îzâhına bakınız!

Î Z Â H I

Ahmed İbn-i Hanbel gibi *Sünen* sâhiplerinin Hârisi, Ebû Ümâme'den sahîhan rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem: (البذاذة من الايمان = Hayatta sâdelik îmândandır) buyurmuş olduğundan erkekler için renkli şeylerle yapılacak vücûd ve yüz·tuvâleti mekruh ve çirkin addolunmuştur. Yalnız yeni evlenen gençler müstesnâdır.

* * *

1950. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ أَكَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ قَالَ نَعَمْ .

Tercemesi

Yine Enes *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, (Râvî Ebû Mesleme Sa'îd tarafından) Enes İbn-i Mâlik'e:

— Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* ayağındaki iki ayakkabı ile namaz kılar mı idi? Diye sorulmuştu. O da:

— Evet, diye tasdik etmiştir.

* * *

1951. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَمْشِ أَحَدُكُمْ فِي نَعْلٍ وَاحِدَةٍ لِيُحْفِهِمَا جَمِيعًا أَوْ لِيُنْعِلْهُمَا .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llâh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Sakın

sizin biriniz bir ayakkabı ile (herkesin gözü önünde) gezmesin. Yâ ikisini birden çıkarsın (çıplak gezsin), yâhut ikisini de giysin (giyimli gezsin) [1].

* * *

1952. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا ٱنْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيُمْنَى وَإِذَا ٱنْتَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ لِتَكُنِ ٱلْيُمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرَهُمَا تُنْزَعُ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Sizin biriniz ayakkabısını giyeceği zaman, sağ ayağı ile başlasın, çıkaracağı zaman da sol ayağıyle çıkarmağa başlasın. Bu sûretle sağ ayak, giyilen iki ayağın önü, çıkarılan iki ayağın da sonu olsun [2].

* * *

1953. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱتَّخَذَ خَاتَماً مِنْ وَرِقٍ وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ ٱللّٰهِ وَقَالَ إِنِّي ٱتَّخَذْتُ خَاتَماً مِنْ وَرِقٍ وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ ٱللّٰهِ فَلَا يَنْقُشْ أَحَدٌ عَلَى نَقْشِهِ .

[1] Sıhhî bir zarûret üzerine tek giyimli olarak gezmek mecbûriyeti bu nehiyden tabi'atiyle müstesnâdır.

[2] Müellif Buhârî'nin Hazret-i 'Âişe'den bir rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem abdest alırken, ayakkabısını giyerken sağ a'zâsiyle başlamak i'tiyâdında idi. Bu cihetle sağın sola fazlı, rüchânı kabûl olunmuştur.

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radıya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*, gümüşten yüzük bir mühür edinmişti, üzerine de "*Muhammed Resûlu'llāh*" ('Âl-i unvânını) nakşettirmişti. Bunun üzerine Resûlu'llāh: Hiç kimse (ben hayatta iken) bu yazıyı yüzüğüne nakş ve taklît etmesin, buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki *hâtem* kelimesini yüzük diye terceme ettikse de, üzerine "*Muhammed Resûlu'llāh*" cümlesi hâkkettirmiş olmasına göre, Nübüvvet mühürü idi[1]. Devletlerle siyâsî münâsebâta başlanması ve bilhassa Şarkî Roma İmparatorluğu'na gönderilecek bir nâme-i Peygamberînin mühürlenmesi, lüzûmu üzerine ittihâz olunmuştu. Bu cihetle Resûl-i Ekrem başkalarının böyle bir yazı ile hâtem edinmelerini men' etmişti. Ve bu yasak, Peygamber'in hayâtı zamânına münhasır idi. Bir haberde (Lâ ilâhe illa'llāh) kelime-i Tevhîd'i de ziyâde olduğu rivâyet olunmuş ise de, bu ziyâdenin Sahîh hadîslere muhâlif ve şâzz bir rivâyet olduğunu şârih 'Aynî bildiriyor.

Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre, Enes İbn-i Mâlik, Resûlu'llāh'ın bu yüzüğünün yazısı üç satır olduğunu bildiriyor; ve: Muhammed, Resûl, Allah elfâz-ı şerîflerinin birer satır teşkîl ettiklerini haber veriyor.

Buhârî'nin yine Enes İbn-i Mâlik'den diğer bir rivâyetine göre, Resûlu'llāh'ın bu hâtemi hayâtında parmağında bulunmuştur. Sonra Ebû Bekr, Ömer, Osman hilâfetleri zamanlarında, bu mübârek hâtemi sırasiyle parmaklarına takmışlardır. Hazret-i Osman, Eris kuyusunun başında otururken bu yüzüğü dalgın bir halde parmağından çıkarıp, takmak sûretiyle oynarken kuyuya düşürmüştür. Enes İbn-i Mâlik der ki, kuyunun suyunu çekerek yüzüğü üç gün aradıksa da bir türlü bulamadık. Yine Buhârî'nin diğer bir rivâyet tarîkında, Halîfe Osman tarafından aynı yazı yazılı gümüş bir hâtem yaptırılmıştır.

[1] Hâtem kelimesinin müte'addit medlûlü hakkında, bu eserimizin 9 uncu cildinde 259 rakamlı sahîfedeki îzâhımızı okuyunuz!.

Resûl-i Ekrem'in bu mübârek yüzüğünü küçük parmağına taktığı muhakkaktır. Ancak sağ elinin mi, yoksa sol elinin parmağına mı taktığı hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Şârih ʿAynî bu sağ, sol el rivâyetlerini *Umdetü'l-Kārî*'de birer birer nakletmiştir. İmâm-ı Şâfiʿî sağ el, Mâlik sol el hakkındaki rivâyetleri tercîh etmişlerdir. Hanefî mezhebine âit ârâ ve içtihadlar ise muhteliftir. Bagavî'nin beyânına göre, Resûl-i Ekrem ilk defʿa sağ eline, sonra sol eline takmıştır. Muhakkak olan bir cihet daha vardır ki, Resûl-i Ekrem bu hâteminin yazılı kaşını mübârek avucunun içine alırdı.

Müellif Buhârî'nin yine bu bâbında müteʿaddit tarîk ile rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bu hâtemini ilk önce altından yaptırmıştı. Bu altın yüzüğü ancak bir gün takmışlardı. Çünkü Resûlu'llâh'ın elinde altın yüzük gören her Sahâbî kuyumculara koşarak hemen bir altın yüzük yaptırıp parmağına taktığını görünce, ferdâsı günü îrâd ettiği bir hutbesinde: Ben böyle altın bir yüzük yaptırmıştım. Fakat kullanmağı muvâfık bulmuyorum, diye çıkarmış, bunun üzerine Ashab da çıkarmışlardır. Sonra Resûl-i Ekrem gümüş yüzüğü yaptırmıştır. Bu cihetle erkekler için altın yüzük harâm olmuştur. Resûl-i Ekrem'in altın yüzükten sarfınazar etmesinin ve bu sûretle erkeklere haram olmasının sebebine gelince, Asr-ı Saâdet'te altın maʿdeni Medîne'de çok azdı. Bu da Mısır tarîkıyle Şarkî Roma İmparatorluğundan geliyordu. Piyasada tedâvül etmekte olan bu az mikdardaki altın gitgide halkın parmağına geçerek, iktisâdî hayat üzerinde ciddî te'sîr yapması muhakkaktı. Bu darlık İslâm fütûhâtının genişlemesi zamânına kadar devâm etmişti. Bu eserimizin 4 üncü cildinde 287 inci sahifesinde başlayıp 289 uncuya kadar devâm eden îzâhımızı okuyunuz!

Müellif Buhârî'nin en geniş bir ölçüde hadîs rivâyet ettiği bahislerden birisi de hâtem konusudur. Bu bâbındaki rivâyetleri yirmiden fazladır.

* * *

1954. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ لَعَنَ ٱلنَّبِيُّ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْمُخَنَّثِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ

ٱلنِّسَاءِ وَقَالَ أَخْرِجُوهُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ قَالَ فَأَخْرَجَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُلَاناً وَأَخْرَجَ عُمَرُ فُلَاناً .

TERCEMESİ

İbn-i Abbas *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* erkeklerden kadınlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere lâ'net etti (ilendi). Ve: Bu makûle kimseleri evinizden kovunuz, buyurdu. İbn-i Abbâs der ki: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* falanı çıkardı, Ömer de filânı çıkardı.

İZÂHI

Hadîsteki *Mühannesîn* kelimesi *Mühannesin* cemi' sîğasıdır; kadınlaşan erkekler demektir. Erkeğin kadınlaşması orta oyununda görüldüğü veçhile erkeğin sesini kadın sesi gibi incelterek söylemesi, kadın gibi kırıla, döküle yürümesi ve kadın gibi naz ve işve izhâr etmesidir. Şârih 'Aynî lûgat âlimlerinden bu ma'nâları naklettikten sonra zamânımızda *Mühannes*, kendisine livâta olunan kişidir, diyor. *Kāmus Tercemesi*'nde de böyle terceme olunmuştur[1].

Kadın erkekleşmesi de kadının sözünde, ef'âl ve harekâtında erkeklere benzemesidir. İslâm içtimâ'î âdâbına göre, her iki insan nev'inin fazîleti, fıtrat-ı asliyelerini muhâfaza etmekte bulunduğundan hilâf-ı fıtrat ve tabî'at hareket edenleri Resûl-i Ekrem tel'în etmiştir. Ve bu makûle maskaralar evinize gelirse, onlara misâfir hürmeti göstermiyerek koğup çıkarınız, buyurmuştur. Tel'în, lâ'net olunan şahsın hayır ve saâdetten uzaklığını dilemektir ki, Türkçede ilenmek ta'bîr olunur.

---

[1] 'Âsım Molla'nın *Kāmus Tercemesi*'ndeki ta'rîfi aynen şöyledir: "*Mühannes, müennes vezninde ma'rufdur ki, zen-haslet olan nâ-merd yâdigâra denir ki, ıstılâh-ı zurafâda müzekker-i simâî ta'bîr olunur. Puşt kahbe, lûtîlere belini büktürdüğü için muhannes denilmiştir. Türk lisânında kekez tâ'bîr ederler*".

Fakat dilimizde Farscadan alınan puşt ta'bîri daha meşhurdur.

Şu kadar ki, giyim husûsunda her beldenin örf ve âdeti biribirinden farklı bulunduğundan erkek ve kadın giyimlerinin teşebbühünde hüküm, münhasıran her beldenin örfüdür, âdetidir. Şârih Kirmânî'nin beyânı veçhile, erkeğin kadına, kadının erkeğe —sözünde, harekâtında— benzeyişi ba'zan fıtrî olur. Bunlar da hadîsdeki levm ve tâ'zîrden müstesnâdırlar.

Resûl-i Ekrem'in hâne-i saâdetinden koğduğu maskaranın Enceşe adında habeşî bir siyah köle olduğunu, hadîs şârihleri bildiriyorlar. Hiyt adında bir mühannes maskarası Tâif'in fethi sırasında koğulmuştu. 10 uncu cildde 1630 rakamiyle geçen Ümm-i Seleme hadîsine bakınız. Hazret-i Ömer'in koğduğu maskaranın adı bilinememiştir.

* * *

1955. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ وَفِّرُوا اللِّحَى وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ.

Tercemesi

İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Müşriklere* (her hal ve hareketinizde) *muhâlefet ediniz* (ve benzemeyiniz.) *Sakallarınızı bırakınız, bıyıklarınızı da iyice ve derince kesiniz!*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İzâhı

İbn-i Ömer'in kölesi ve bu hadîsin râvîsi Nâfi' der ki: İbn-i Ömer her ne zaman hac veyâ ömre ederse başını traş ettirirken sakalını eliyle tutardı, bundan arta kalanını kestirirdi. (محلقين رؤسكم و مقصرين) [Feth:27] emrine ittibâ' ederdi.

Bu bâbında Buhârî'nin rivâyetine göre, İbn-i Ömer, bıyıklarını kestirmekte de mübâlağa ederek, derince kestirirdi. Hattâ derisinin beyâzı görünürdü. Yine Buhârî'nin bu bahisdeki rivâyetine göre, bıyıkları derince kırkmak, kadîm beş sünnetten yâni geçmiş

peygamberlerin âdetlerinden birisidir ki, hadîs metninde *fıtrat* tâ'bîriyle ifâde olunmuştur. Diğer dördü de hitan, ud yerini, koltuk altını temizlemek, tırnaklarını kesmektir.

Müslim'in Hazret-i 'Âişe'den rivâyetinde bu fıtrat-ı kadîmenin on olduğu rivâyet olunup sayıda şu beş fıtrat ve sünnet ziyâde kılınmıştır: Misvak (diş temizliği), parmak mafsallarının temizliği, sakal bırakılması, istinşak (burun temizliği). Râvî Mus'ab birisini unuttuğunu bildirmiştir.

Ebû Dâvud'un Ammâr İbn-i Yâsir'den rivâyetinde öbürü de, Mazmaza (ağızda suyun çalkalanması) sûretiyle on sünnet-i kadîme tamamlanmıştır.

* * *

1956. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: Ashâb'ım yahûdîler, hıristiyanlar sakallarını boyamazlar, siz onlara muhâlefet ediniz (kına ile boyayınız!) buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Tercememizin sonundaki (boyayınız) emri, Müslim'in rivâyetinde bulunduğundan kavis içinde gösterdik. İptidâ-yı İslâm'da Resûl-i Ekrem, hakkında hilâfına vahiy nâzil olmayan hususlarda yahûdîlerin ve hıristiyanların gönüllerini tatyîb için bu ehl-i kitâba muvâfakat edip[1], yalnız put-perest müşriklere muhâlefet ederlerdi. Cenâb-ı Hak, İslâm dînini sâir dinler üzerine 'âlî kılıp, böyle bir saygıya lüzum kalmayınca, ehl-i kitâbın âdetlerine de muhâlefet etmişlerdir. Şu kadar ki, ehl-i kitâba muhâlefet ediniz! Emri müşriklere

[1] Bu eserimizin 9 uncu cildinde 1455 rakamiyle terceme ettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsine ve îzâhına bakınız!

muhâlefet gibi vücûbî bir emir değildir, ibâhaya mahmûldür, boyamak mübahtır, demektir. Bu cihetle Resûl-i Ekrem'in kendi sakalını boyadığı —en sahîh rivâyete göre— vâkı' değildir. Maamâfih Resûl-i Ekrem'in boyamağa ihtiyâcı da yoktu. Çünkü sakalının beyaz telleri yirmiye bâliğ olmamıştı. Ebû Bekr'in, Ömer'in boyadığı rivâyet olunuyor[1].

* * *

1957. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ شَعَرُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجِلًا لَيْسَ بِالسَّبِطِ وَلَا ٱلْجَعْدِ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقِهِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'in (Resûlu'llāh'ı vasfederken) şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (mübârek) saçı ne kısa ve kıvırcık, ne de iki kulağı arasına ve boynuna sarkık, uzun olmayıp ikisinin arası mu'tedil idi.

* * *

1958. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَخْمَ ٱلْيَدَيْنِ وَٱلْقَدَمَيْنِ لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَكَانَ بَسِطَ ٱلْكَفَّيْنِ .

TERCEMESİ

Yine Enes *radiya'llāhu anh*'den şöyle vasfettiği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in iki eli, iki ayağı

[1] Ebû Hüreyre'nin bu meâlde bir hadîsi de, bu eserimizin 9 uncu cildinde 1412 numara ile terceme edildi. Onun îzâhını da okuyunuz!

kalındı. Ben ne ondan önce, ne de sonra (güzellikte bir benzerini) görmedim. Resûlu'llāh'ın iki avucu (hılkaten ve sûreten) açıktı[1].

* * *

1959. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنِ ٱلْقَزَعِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in çocuk başının bir kısım saçını tıraş edip bir kısmının bırakılmasını nehyettiğini işittim, dediği rivâyet olunmuştur:

İ Z Â H I

Hadîs metnindeki *Kaza'* lâfzı —ki biz bunu çocuk başının bir kısmını tıraş edip, bir kısmının saçını bırakması diye terceme ettik— îzâha muhtaçtır. *Kaza'* fi'l-asıl cemi' sîgasıdır, gök yüzünde, şuraya buraya dağınık bir halde bulunan bulut parçalarına denilmiştir. Bu asla göre çocuğun başının bâzı yerlerini tıraş edip, bâzı yerlerinin saçını bulut parçaları gibi dağınık bırakmağa denilmiştir ki, dilimizde perçem bırakmak ta'bîr olunur.

İcmâlen bildirdiğimiz bu ma'nâyı Müellif Buhârî bu hadîsin râvîlerinden Übeydullāh diliyle şöyle îzâh ve rivâyet ediyor[2]. Übeydullāh der ki:

---

[1] Bu hadîs ile bundan önceki hadîsi îzâh eder mâhiyette, bu eserimizin 9 uncu cildinde 1447, 48, 49, 50, 51 numaralarla tercemeleri geçen evsâf-ı Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e dâir hadîsleri okuyunuz!

[2] Mevzû'umuz olan hadîsi İbn-i Ömer'den kölesi Nâfi', Nâfi'den de oğlu Ömer, Ömer'den de Ubeydullāh rivâyet etmişlerdir. Hadîsin bu senedini hatırımızda tutarak Buhârî'nin *Kaza'* mefhûmuna dâir rivâyet ettiği îzâhâtı mütâle'a edelim.

— Nâfi' oğlu üstâdım Ömer'e: *Kaza'* nedir? Diye sordum.

— Çocuğun başı traş edilip de alnındaki ve alnının iki tarafındaki saçını traş etmeyip bırakmaktır! Dedi. Ve eliyle kendi nâsıyesine ve alnının iki tarafına işâret edip, gösterdi. Ben:

— Üstâdım! Bu nehiy erkek ve kız çocukları hakkında müşterek ve müsâvî midir? Diye sordum. Ömer:

— Bana babam Nâfi' *(sabî = çocuk)* diye rivâyet etti. Erkek veya kız, yâhut da ikisi müşterek midir? Bildirmedi, diye cevâp verdi. Ben bu mes'eleyi tekrar sordum. Bu def'a da şöyle îzâh etti.

— Ey Übeydullâh! Erkek çocuğun nâsıyesi ve alnı ile alnının iki tarafındaki sudgunda (yâni gözle kulak arasında) saç bırakmakta bir mahzur yoktur. Çünkü *Kaza'* yalnız nâsıyede perçem bırakıp başın her tarafını tıraş etmektir.

Kaza'ın ve perçem bırakılmasının niçin yasak edildiğine gelince, o devirde perçem bırakmak yahûdîler, müşrikler, fâsıklar arasında, şâyi', âdet olması ve genç çocuklar için vesîle-i töhmet bulunmasıdır. Bu cihetle Nevevî *Müslim Şerhi*'nde bunun kerâhet olduğunda ulemânın icmâ'ı vardır, demiştir. Gazâlî de *İhyâü'l-ulûm*'unda temizlik kasdiyle başın yâ tamâmen tıraş edilmesinde, yâhut da tamâmen saçın bırakılmasında mahzur olmadığını bildirmiştir. İbn-i Abdül-berr de, tamâmen tıraşın mübah olduğunda icma' bulunduğunu iddi'a etmiştir.

* * *

1960. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَطْيَبِ مَا يَجِدُ حَتَّى أَجِدَ وَبِيصَ الطِّيبِ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan, şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i hoşlandığı en güzel koku ile kokulardım. Hattâ çaldığım koku onun başında ve

sakalında parlayıp şakıdığını görünceye kadar devâm ederdim[1].

* * *

1961. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (kendisine hediye olunan) hoş kokuyu reddetmezdi, dediği rivâyet olunmuştur[2].

* * *

1962. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ طَيَّبْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Haccetü'l-vedâ'da, ben Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i

[1] Hazret-i 'Âişe Resûl-i Ekrem'in baş saçını ve sakalını kokulardım, demekle erkekler için koku tuvâletinin yalnız buna münhâsır olduğunu da ifâde etmiş bulunuyor. Bu cihetle erkeklerin yüzlerini kokulayıp süslemeleri meşru' değildir. Kadınlara gelince, onlar için —hilkat-i asliyelerini tağyîr etmemek şartiyle— her türlü tezyîn ve tecmîl meşrû'dur, mübahtır.

[2] Bu eserimizin 8 inci cildinde 1131 numara ile tercemesi geçen Enes hadîsinin îzâhına da bakınız!

ihramdan çıktığında ve ihramlanmak murad ettiğinde tütyâ (denilen güzel koku) ile kokulardım.

* * *

1963. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الَّذِينَ يَصْنَعُونَ هٰذِهِ الصُّوَرَ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Resûlullah *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Şu sûretleri yapanlar yok mu? İşte onlar, kıyâmet gününde: Haydi yaptığınız sûretlere can veriniz! Diye azâb olunacaklardır.

İZÂHI

Haydi can veriniz! Emri, ta'cîzî bir emirdir. Tasvîr yapanların hayat husûsundaki aczlerini belâğatle izhâr ve beyândan ibârettir. Fukahâ ve hadîs âlimlerinin cumhûru İbn-i Ömer'in bu hadîsi ile Hazret-i 'Âişe ve emsâlinin rivâyetlerine göre, zî-hayat hayvanların tersîmi haram olduğuna hükmetmişler ve ancak zî-hayat olmayan manâzır ve vesîle-i ta'zîm olmayan eşya üzerindeki resimlerin isti'mâlinde beis görmemişlerdir. Resim isti'mâline ve tersîme dâir rivâyetleri bu eserimizin 6 ıncı cildinde 980 numara ile terceme ettiğimiz Hazret-i 'Âişe hadîsinin îzâhında topladık. Oraya bakınız. Şimdi burada, bu mes'elenin târihî seyrini ve nehiy olunması sebebini hulâsa ederek deriz ki:

İslâm dîni tevhid akîdesi üzerine te'sîs edilmiş bulunduğundan, İslâm'ın ilk devirlerinde Resûl-i Ekrem şirkin kaynağı olan Mekke'de, ister ta'zîm ve îbâdet, ister ihânet kasdiyle olsun mutlak sû-

rette tersîmi ve resimli eşyâ istî'mâlini mutlak sûrette nehyetmişti. Fakat Medîne'ye hicret ettikten ve husûsiyle Mekke'nin fethiyle asırdîde putlar yerlere serildikten sonra, ilk devirlerdeki ta'zirler hafiflemiştir. Sonra İslâm'da ise İslâm medeniyeti tasvîre ibâdet gibi hurâfâttan uzaklaşınca selef âlimleri ta'zim ifâde etmiyen hayvan ve manâzır resimlerinin isti'mâlini mübah addetmişlerdir. Gitgide şirk ile, ta'abbüdle alâkası kalmıyan resim ve tersim hususlarında resim ve tersîmin medenî bir zarûret ve ihtiyaç hâlini alması üzerine müteâhir devirlerdeki ulemâ daha geniş içtihadda bulunmuşlardır. Bütün bunlar 6 ıncı cildin 502 inci sahifesinden 512, (İkinci baskı: 414-421) rakamına kadar devâm eden îzâhımızda tafsîl edilmiş bulunduğundan mütâle'a olunmasını tekrar tavsıye ederiz.

* * *

1964. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَالَ ٱللّٰهُ تَعَالٰى وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا حَبَّةً وَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ وَلْيَخْلُقُوا شَعِيرَةً .

TERCEMESİ

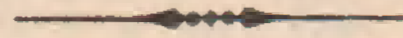
Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den —Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Allāhu Teâlâ şöyle buyurdu, dediğini işittim, dediği— rivâyet olunmuştur:

Allah buyurmuştur ki: "Benim yarattığım gibi yaratmağa savaşan kişiden daha zâlim kim vardır? Haydi: Onlar (lezzeti ve gıdâ hassası yerinde) *bir habbe yaratsınlar ve böyle bir zerre vücûde getirsinler!* (Ne gezer)". Bu hadîsin bir rivâyet tarîkında da: Haydi bir arpa tânesi yaratsınlar! Cümlesi ziyâde edilmiştir.

Î Z Â H I

Buhârî metninde bu hadîsin sûreti sevk ve rivâyetine dâir şu küçük târihî hâtıra da vardır: Ebû Hüreyre'den bu hadîsi rivâyet eden, Ebû Zür'a der ki: Bir kere ben, Ebû Hüreyre ile berâber Medîne'de bir eve girmiştim. Ebû Hüreyre bu evin üst katında bir ressamın resim ve sûret yaptığını gördü. Bunun üzerine Ebû Hüreyre Resûlullâh'ın şöyle buyurduğunu işittim! Diyerek bu hadîsi rivâyet etti.

Râvî Ebû Zür'a'nın Ebû Hüreyre ile girdiklerini bildirdiği ev, Müslim'in rivâyetine göre, Mervân'a, yâhut Emevîlerden Sa'îd İbn-i 'Âs'a âit idi. Bunların ikisi de biribirinin arkası sıra Mu'âviye tarafından Medîne vâlîsi ta'yîn olunmuşlardı. Binâenaleyh hadîste zikrolunan ev, vâlî konağı demek olur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْأَدَبِ

BU BÂB EDEBİ, EDEBİN ENVÂ'INI BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Edeb lâfzı *edb* kelimesinden isimdir. Edb, insanı ziyâfete da'vet etmek mâ'nâsınadır. Da'vet olunan ziyâfet yemeğine *me'debe* denir. Bu î'tibâr ile *edeb*, insanlar kendisine da'vet olunan bilumum hayır, fazîlet ve mekârim-i ahlâk demek olur. Yine, bu î'tibâr ile öğretmenler birer *müeddib*, öğrenciler de *müeddeb*dirler. Ebû Zeyd *edeb*, insanı fazîlet şâhikalarına yükselten perhizkârlığın adıdır, diye ta'rîf etmiş, Seyyid Şerîf de, *Ta'rîfât*'ında kendisiyle fenâlıklardan kurtulan şeyi bilmektir, demiş. Mekârim-i ahlâk ile ahlâklanmak, büyüklere hürmet, küçüklere merhamet diye ta'rîf edenler de vardır. Cevherî *Edeb*'i Edebü'n-nefs ve Edebü'd-ders diye ikiye ayırmıştır ki, birincisi fıtrî, ikincisi iktisâbîdir. Edebü'l-bahs denilen bir nevi' edeb de vardır ki, bahs ve münâzara kānunlarını muhtevî kıymetli bir ilimdir. Yakın zamanlara kadar tedrîs olunagelmişti. Matbu'at müntesipleri için çok lüzumludur. Edebü'l-kādî adlı ve tevzî-i adâlete hizmet eden bir ilim daha vardır. *Kāmus* mütercimi 'Âsım Molla'nın zarîf bir üslûb ile yazdığı şu ta'rîfini de bildirerek bu mukaddimemize son vereceğiz. *Edeb*, zarâfet ve usluluk ki, nâsla kavlen ve fi'len lûtûfu mu'âmele ve hüsn-i münâvele eylemekten ibârettir.

1965. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى
رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللهِ مَنْ أَحَقُّ
ٱلنَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ
قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أَبُوكَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'in şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir kişi geldi. Ve: Yâ Resûla'llāh! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme nâs içinde en ziyâde lâyık ve müstehak olan kimdir? Diye sordu. Resûl-i Ekrem: Anandır, diye cevab verdi. Sonra kimdir? Dedi. Resûl-i Ekrem: Sonra anandır, buyurdu. Sonra kimdir? Dedi. Resûl-i Ekrem: Sonra anandır, buyurdu. Sonra kimdir? Deyince (dördüncüde): Sonra babandır, diye cevap verdi.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî anaya, babaya in'âm ve ihsân başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvânında Buhârî (ووصينا الانسان بوالديه حسنا = *Biz insana anası, babası hakkında güzellik vasıyyet ettik)* [Ankebût: 8.] kavl-i şerîfini zikretmiştir. Bu âyet-i kerîme Kur'ân-ı Mübîn'in üç sûresinde bu lâfız ile zikrolunmuştur ki: 'Ankebût, Ahkāf, Lokmân sûreleridir. Ankebût Sûresi 8. âyetinin tamamı şöyledir: (ووصينا الانسان بوالديه حسنا و ان جاهداك لتشرك بي ما ليس لك به علم فلا تطعهما = *Ve biz insana anası, babası hakkında güzellik tavsıye ettik. Bununla berâber ey insan, sana hiç ilim ve rızan bulunmayan bir şeyi bana şirk koşman için seninle uğraşırlarsa şu halde onlara itâat etme!)*. Buhârî'nin unvanında matlûb olan bu 'Ankebût Sûresi âyetidir. Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Hazret-i Sa'd, bu âyet hassatan benim hakkımda nâzil oldu, diyerek sebebini şöyle bildirmiştir:

Ben anama hürmet ve itâat eder bir evlâdtım. Ben müslümân olunca anam bana:

— Yâ Sa'd! İşlediğin bu ne iştir? Ya sen bu yeni dînini bırakırsın, yâhud da ben yemem, içmem ve nihâyet ölürüm. Sen de benim yüzümden: Ey anasının kātili! Diye ayıplanırsın, dedi. Ben de

— Ey ana, böyle yapma, iyi bil ki, ben bu dîni bırakmam! Dedim. Ve iki gün, iki gece intizâr ettim. Kadın ne yedi, ne içti. Bunun üzerine.

— Vallāhi ana iyi bil ki, senin yüz canın olsa da, bunlar birer birer çıksa, ben bu dînimi yine bırakmam. Artık sen ister ye, ister yeme! Dedim. Anam bu azmimi görünce yemek yedi, bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerîme nâzil oldu.

Her üç sûredeki âyet-i kerîmenin muktezâsı anaya, babaya kâfir olsalar bile mutlak sûrette ihsân ve itâattır. Yalnız şirkde değil, bu hususta isyan vâcib olur.

Hadîste anaya ihsânın üç kere tekrar olunması, şârih İbn-i Battal'ın dediği veçhile ananın evlâd üzerinde babanın üç misli birr ü ihsân hakkı olduğunu ifâde eder. Âile câmi'ası içinde ananın hakkı ilk plânda bulunduğuna dâir bir çok ahâdîs-i şerîfe vardır. Şârih 'Aynî *Umdetü'l-Kārî*'de bunları birer birer nakletmiştir.

* * *

1966. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكَبَائِرِ أَنْ يَلْعَنَ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَكَيْفَ يَلْعَنُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ يَسُبُّ الرَّجُلُ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ .

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Amr *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kerre Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— "*Büyük günahların en büyüğünden birisi, kişinin anasına, babasına lâ'net etmesidir.*" buyurmuştu. Mecliste bulunanlar tarafından:

— Yâ Resûla'llâh! Kişi anasına, babasına nasıl söver? Diye soruldu. Resûl-i Ekrem:

— O kimse birisinin babasına söver, o da (bi'l-mukâbele) onun babasına söver, yine o kişi birisinin anasına söver, o da (bi'l-mukâbele) onun anasına söver, buyurdu.

İZÂHI

Bu sûretle anasına, babasına sövülmeğe sebep olduğundan, bizzat sövmek derecesinde büyük günahların en fâhişlerinden sayıldı.

Büyük günahlar olduğu gibi bunların en ağırları da vardır. Anaya, babaya evlâdın sebbetmesi bu en ağır fazâhat cümlesinden sayıldığına göre, bu fazâhatın benzerleri de olduğu anlaşılıyor ki, müte'addit hadîslerde şunlar bildiriliyor: Allâhu Teâlâ'ya şerik koşmak, anaya ve babaya âsî olmak, yalan yere şahâdet etmek, yalan yere yemîn etmek, haksız yere adam öldürmek, düşmanla harbedilirken harb saffından kaçmak, nâmuslu bir hadına fuhuş isnâd etmek, sihirbazlık, fâiz parası, yetim malı yemek, Resûl-i Ekrem'in söylemediği bir sözü söyledi demek. Bunlar büyük günâhların en büyükleridir. Sâde büyük günâh olarak ta'dâd olunan günâhların sayısını da, Zeynüddîn Irâkî: merfû' ve mevkûf hadîslerde görüldüğüne göre, kırka bâliğ olur, demiştir.

* * *

1967. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعٌ .

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'îm *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: (Sebepsiz) akrabâ ziyâretini kesen (ve bunu halâl sayan) kimse Cennet'e giremez, buyurduğunu i ittim, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

1968. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الرَّحِمَ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَقَالَ اللّٰهُ مَنْ وَصَلَكِ وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَكِ قَطَعْتُهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: Rahm (adı ki karın yakınlığı, hısımlıktır) rahmân (ismin)den alınmıştır. (Bu rahm karâbeti) sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Allāhu Teâlâ buyurdu ki: "*Ey rahm karâbeti! Her kim sana bağlı bulunur* (sıla-i rahm ederse) *ben de ona rahmetimi erdiririm, kim ki sana münâsebetini keserse, ben de ona rahmetimi keserim.*"

* * *

1969. عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِهَاراً غَيْرَ سِرٍّ يَقُولُ إِنَّ آلَ أَبِي فُلَانٍ لَيْسُوا بِأَوْلِيَائِي إِنَّمَا وَلِيِّيَ اللّٰهُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنْ لَهُمْ رَحِمٌ أَبُلُّهَا بِبَلَالِهَا .

TERCEMESİ

Amr İbn-i 'Âs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den gizli değil, açık olarak şöyle buyurduğunu işittim: Ebû Tâlib'in, babamın akrabâsı, benim velîlerim değillerdir. Benim velîm Allah'dır, ve sâlih mü'minlerdir. Şu kadar ki, babamın ve Ebû Tâlib'in rahm ve karâbet hakları vardır. O karâbet sebebiyle onlara bağlı bulunur (ziyâret eder)im.

* * *

1970. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ ٱلْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلٰكِنِ ٱلْوَاصِلُ ٱلَّذِي إِذَا قَطَعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا .

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Amr *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Misliyle bilmukâbele birr ü ihsân eden kişi, akrabâya hakîkî sıla-i rahmetmiş değildir. Lâkin hakîkî sılacı, kendisinden akrabâlık sıla ve ihsânı kesildiği halde sıla ve ihsanda bulunan kimsedir.

* * *

1971. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَتُقَبِّلُونَ ٱلصِّبْيَانَ فَمَا نُقَبِّلُهُمْ . فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَ أَمْلِكُ لَكَ أَنْ نَزَعَ ٱللهُ مِنْ قَلْبِكَ ٱلرَّحْمَةَ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e Bedevî bir Arab gelip: Yâ Resûla'llâh! Siz çocuklarınızı öper (sever) misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız. demişti. Resûl-i Ekrem: (Ey oğul) Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır, ben ne yapabilirim, diye cevab verdi.

* * *

1972. عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال قدم
على النبي صلى الله عليه وسلم بسبي فإذا امرأة من السبي
تحلب ثديها تسقي إذا وجدت صبيا في السبي أخذته فألصقته
ببطنها وأرضعته فقال لنا النبي صلى الله عليه وسلم أترون
هذه طارحة ولدها في النار قلنا لا وهي تقدر على أن لا تطرحه
فقال الله أرحم بعباده من هذه بولدها.

TERCEMESİ

Ömer İbni'l-Hattâb *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in huzurlarına (Hevâzin kabîlesinden) birtakım esirler gelmişti. Bunların içinde (emzikli) bir kadın vardı, (çocuğunu kaybetmişti.) O, göğsüne biriken sütü sağıyor (çocuklara) veriyor, emziriyordu. Bu kadın esirler arasında çocuğu(nu) bulunca hemen alıp sînesine bastı ve (derin bir şefkatle) çocuğunu emzirmeğe başladı. Bu yüksek şefkat levhasını görünce, Resûl-i Ekrem bize: Şu kadının çocuğunu ateşe atacağını sanır mısınız?

Dedi. Biz de: Hayır, atmamağa muktedir oldukça atmaz, dedik. Resûl-i Ekrem: *"İşte Allāhu Teâlâ kullarına, bu kadının çocuğuna şefkatinden daha merhametlidir"*, buyurdu.

* * *

1973. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ جَعَلَ ٱللّٰهُ ٱلرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْأً وَأَنْزَلَ فِي ٱلْأَرْضِ جُزْأً وَاحِداً فَمِنْ ذٰلِكَ ٱلْجُزْءِ تَتَرَاحَمُ ٱلْخَلْقُ حَتَّى تَرْفَعَ ٱلْفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben Reûslu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim:

Allāhu Teâlâ rahmetini yüz parça yaptı da, doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar biribirlerine acırlar (sevişirler). Hattâ kısrak (yavrusunu emzirirken) dokunur korkusiyle bir ayağının tırnağını yukarı kaldırır.

İZÂHI

Allāhu Teâlâ'nın rahmeti bî-nihâye olduğu düşüncesiyle, onun adetle tahdîdi garib görülebilir. Bu garâbeti kaldırmak için deriz ki: Rahmet, hayır ve saâdet îsâline ta'allûk eden bir kudretten ibârettir. Kudret ise tecezzî ve ta'addüdü kabûl etmiyen bir sıfattır. Ancak bu bir sıfatın bî-nihâyeliği eşyâya ta'allûku ve eşyâda tezâhür ve te'ayyünü i'tibârıyledir. Bu ta'allûk ve te'ayyünün de yüz adedine hasrı ve tahsîsi

şu hakîkati kolayca anlatmak içindir ki, yeryüzünde bizim yanımızda olan rahmet-i ilâhiye kendi hazîne-i kerem ve 'inâyetinde bulunan pâyansız rahmeti yanında bir zerreden ibârettir.

* * *

1974. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْخُذُنِي فَيُقْعِدُنِي عَلَى فَخِذِهِ وَيُقْعِدُ ٱلْحَسَنَ عَلَى فَخِذِهِ ٱلْأُخْرَى ثُمَّ يَضُمُّهُمَا ثُمَّ يَقُولُ ٱللّٰهُمَّ ٱرْحَمْهُمَا فَإِنِّي أَرْحَمُهُمَا .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* beni alır dizine oturturdu, Hasan'ı da öbür dizine oturturdu, sonra bizi sînesine basarak: Allāh'ım bunlara rahmet ve saâdet ihsan buyur. Çünkü ben bunların hayır ve saâdetlerini diliyorum, buyurdu.

* * *

1975. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةٍ وَقُمْنَا مَعَهُ فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ وَهُوَ فِي ٱلصَّلَاةِ ٱللّٰهُمَّ ٱرْحَمْنِي وَمُحَمَّداً وَلَا تَرْحَمْ مَعَنَا أَحَداً فَلَمَّا سَلَّمَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْأَعْرَابِيِّ لَقَدْ حَجَّرْتَ وَاسِعاً .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşâ-rün-ileyh şöyle demiştir: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* namaza durmuştu. Biz de onunla berâber durmuştuk. (Câhil) Bedevî bir Arab namaz içinde: Allāh'ım bana ve Muhammed'e rahmetini ihsân et, bizden başka hiç kimseye rahmet etme, diye duâ etmişti. Resûl-i Ekrem selâm verince A'râbîye: Ey Bedevî! Sen Allāh'ın geniş rahmetini daralttın, buyurdu.

* * *

1976. عَنِ ٱلنُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحُمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ كَمَثَلِ ٱلْجَسَدِ إِذَا ٱشْتَكَى عُضْواً تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَٱلْحُمَّى.

Tercemesi

Nu'mân İbn-i Beşîr *radiya'llāhu anhümâ*'dan, Resû-lu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Bütün mü'minleri biribirlerine merhamette, muhabbette, lûtuf ve âtıfet hususlarında sanki bir vücûd misâli görürsün. O vücûdün bir uzvu hastalanınca, vücûdün öbür â'zâları birbirlerini hasta â'zânın elemine - uykusuzlukla, harâretle iştirâke çağırırlar (hasta uzvun elemini paylaşırlar).

* * *

1977. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ غَرَسَ غَرْساً فَأَكَلَ مِنْهُ إِنْسَانٌ أَوْ دَابَّةٌ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ .

TERCEMESİ

Enes İbni Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyert olunmuştur: İslâm câmi'asından bir müslüman bir ağaç diker de, onun mahsûlünden bir insan, yâhut bir hayvan yerse muhakkak o yenilen şey, ağaç sâhibi için sadakadır.

* * *

1978. عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْبَجَلِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ .

TERCEMESİ

Cerîr İbn-i Abdullāhi'l-Becelî *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Merhamet etmeyen kimseye merhamet olunmaz*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîf cevâmi'ü'l-kelim hadîslerindendir. İki kelime ile en cemiyetli ve şümullü ma'nâ ifâde olunmuştur. Bir çok hadîs râvîleri ve müellifleri muhtasar ve mufassal metinlerle rivâyet etmişlerdir. En muhtasarı, Buhârî'nin bu metnidir. Müslim: "*Nâsa merhamet etmiyen kimseye, Allah merhamet etmez*" meâlinde bir metinle rivâyet etmiştir. Taberânî de: "*Yeryüzündeki insanlara merhamet etmiyen kimseye gök yüzündekiler merhamet etmez*" meâlinde bir lâfız ile rivâyet etmiştir. En mufassal metin Ebû Dâvud'un, Tirmizî'nin Abdullāh

İbn-i Ömer'den şu meâldeki rivâyetleridir: Merhamet edenlere Rahmân (olan Allah Teâlâ) rahmet eder. Ey mü'minler, yeryüzündekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de size merhamet etsin!.

* * *

1979. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Cibrîl hiç durmaz komşu hakkına hürmet olunmasını bana vasiyyet ederdi. (Bu vasiyyet bir derece tevâlî etmişti ki) hattâ ben yakında (Allāh'ın emriyle komşuyu) komşuya mîrascı kılacak sandım.

İZÂHI

Komşu hakkına riâyet husûsunda şeref-vârid olan bu vasıyyet mübâlağa derecesinde bir ciddiyeti hâizdir. Komşu tâ'bîrinde de, müslim, kâfir, âbid fâsık, dost-düşman, mukîm-misâfir, menfa'atli -mazarratlı, yakın-uzak istisnâsız bütün komşular dâhildir. Komşu sınırını Hazret-i Alî'nin "*ses işidilmek*" sûretiyle tahdîd ettiği rivâyet olunmuştur. Hazret-i 'Âişe her tarafından kırk evin hakk-ı civârı bulunduğunu bildirmiştir. Muhâfazası meşrût olan komşuluk hakkına gelince, bu da komşularla güzel geçinmek, hayırhâh olmak, zarardan sıyânet etmek, nasîhat edip görüp-gözetmek gibi umûmî tâ'birlerle hulâsa olunabilir.

* * *

1980. عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهِ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ .

TERCEMESİ

Ebû Şüreyh *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir kere arka arkaya üç kere yemîn ederek) Vallāhi îmân etmiş olmaz, vallāhi îmân etmiş olmaz, vallāhî îmân etmiş olmaz! Buyurdu. (Mecliste hazır bulunanlar tarafından): Yâ Resûla'llāh! Bu îmân etmiş olmıyan kimdir? Diye soruldu. Resûl-i Ekrem: Kim olacak; şu komşusu zulmünden, şerrinden emîn olmayan kişi, diye cevap verdi[1].

* * *

1981. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ ٱلْيَوْمِ ٱلْاٰخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ ٱلْيَوْمِ ٱلْاٰخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ ٱلْيَوْمِ ٱلْاٰخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْراً أَوْ لِيَصْمُتْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Allāh'a ve âhiret gününe îmân edip inanan kişi, komşusuna ezâ etmesin ve Allāh'a, ahîret gününe îmân eden her kişi misâfirlerine ikram etsin ve Allāh'a, âhiret gününe îmân eden her kişi hayır söylesin, yâhut sussun (boşboğazlık etmesin).

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi Ebû Hüreyre'den rivâyet ettikten sonra, Ebû Şüreyh'ten de rivâyet etmiştir. Ebû Şüreyh rivâyetini

[1] Mü'min olmaz cümlesiyle nefyolunan, îmânın esâsı değil, îmânın kemâlidir, tam ve kâmil mü'min olmaz, demektir.

tevsîk için: Resûl-i Ekrem bu hadîsi teblîğ ederken, onun mübârek yüzünü iki gözlerim gördü, kulaklarım sesini işitti, diyor, sonra hadîsi rivâyet ediyor. Sonra İbn-i Şüreyh hadîsini rivâyet ederken de: "*Misâfirlerine ikrâm etsin!*" cümlesinden sonra bu misâfirliğin câize denilen gelip - gidici kısmında misâfirin âile ta'âmından hürmetli ve ikramlı ağırlanmasını ve câize denilen bu misâfirliğin müddeti bir gün bir geceden ibâret olduğunu, üç güne kadar devâm eden misâfiret zamânında alelâde ağırlanmanın kâfî olacağını ve üç günden fazla misâfirette yapılan ikrâm ve ihtirâmın sadakadan ibâret olduğunu da kısaca rivâyet ediyor[1].

* * *

1982. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ .

Tercemesi

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Her ma'rûf sadakadır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İ Z Â H I

Ma'rûf, şer'in takdîr ve aklın tahsîn ettiği örf ve âdettir. *münker* de mukābilidir ki, bu da şer'in ve akl-ı selîmin takbîh ettiği hal ve hareket demektir. Kur'ân-ı Mübîn'de Allāhu Teâlâ'nın ma'rûf ile emret, münkerden nehyet, hitablariyle Resûl-i Ekrem'e teblîğ ve irşâd vazîfe-i 'âliyesinin iki mühim ana hattı ta'lîm buyurulmuş, İslâm ümmeti için de ma'rûf ile amel edip, münkerden sakınmak medâr-i istidlâl birer vecîbe olmuştur, burada ihsan ve âtıfet mevzû'unda rivâyet olunan bu hadîs-i şerîfteki *ma'rûf*, halk arasında verilmesi âdet olup şer'in ta'yîn ve aklın tahsîn ettiği ikramlar, ihsanlar,

---

1 فليكرم ضيفه جائزته ، قيل و ماجائزته يا رسول الله ! فقال يوم و ليلة ، و الضيافة ثلاثة ايام ، فاكان و راء ذلك فهو صدقة عليه (رواه البخارى).

iltifatlar, ziyâfetler, içtimâ'î yardımlar tamâmiyle sadakadır, sâhibi için ecri, sevâbı mûcib 'âlî sıfatlardır, demek olur, bu i'tibâr ile bu hadîs-i şerîf de en yüksek cevâmi'u'l-kelim hadîslerindendir.

Müellif Buhârî, Hazret-i Câbir'in bu hadîsinden sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin de şu meâlde bir hadîsini rivâyet ediyor. Ebû Mûsâ el-Eş'arî der ki: Resûl-i Ekrem: *"Her müslüman üzerine sadaka vermek vâcibdir"* buyurmuştu. Mecliste bulunanlar:

— Yâ Resûla'llāh! Ya sadaka edecek bir şey bulamazsa? Diye sormuşlardı. Resûl-i Ekrem:

— Çalışsın, elinin emeğiyle kazandığını hem kendisi harcasın, hem sadaka versin, diye cevab verdi.

— Çalışmağa gücü yetmezse?

— Yardıma muhtaç olan mazlûma yardım edip himâye etsin,

— Böyle bir yardım etmeğe de gücü yetmezse?

— Hayır ile, ma'rûf ile emretsin, müslümanlara hayırhâh olsun,

— Bunu yapmağa kudreti yoksa,

— Şerden ve musîbetten kendisini korusun. Bu da onun için bir sadakadır, buyurdu.

Bu eserimizin 5 inci cildinde bu hadîsin 713 numara ile bir rivâyet tarîkı da terceme edildi. Onun mufassal îzâhı mütâle'a olunsun.

* * *

1983. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الأَمْرِ كُلِّهِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana: muhakkak ki Allah, her hususta rıfk ile, yumuşaklıkla mu'âmele edilmesini sever, buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Hadîsin *Sahîh-i Buhârî*'deki metni daha mufassaldır ve hadîsin sebeb-i vürûdu da rivâyet olunmuştur ki şöyledir: Hazret-i 'Âişe der ki: Bir kere Resûlu'llāh'ın huzûruna beş on kişilik bir yahûdî

hey'eti gelmişti. Bu küstah milletin hey'eti huzûra girince, selâm vermiş olmak için — Ölüm üzerinize demek olan — (es-Sâmü aleyküm) demişti[1]. Bu hâin sözü ben anlayarak: Sam, ve Allāh'ın gazâbı, lâ'neti sizin üzerinize olsun! Diyerek herifleri karşıladım. Bunun üzerine Resûlullāh: Yâ 'Âişe, ağır ol! Allah her hususta rıfk ile, mülâyemetle hareket etmeyi sever, buyurdu. Ben: Yâ Resûla'llāh dediklerini işitmediniz mi? dedim. Resûlu'llāh: Ben de *"Ve aleyküm = sizin üzerinize"* dedim. (Sen de benim dediğimi işitmedin mi? Ben onlara reddettim. Benim onlar hakkında du'âm kabûl olunur. Fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabûl olunmaz) buyurdu[2].

* * *

1984. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ قَالَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا إِذْ جَاءَ رَجُلٌ يَسْأَلُ أَوْ طَالِبُ حَاجَةٍ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ اشْفَعُوا فَلْتُؤْجَرُوا وَلْيَقْضِ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ مَا شَاءَ.

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir hutbesinde: (İslâm câmi'asında) mü'minin mü'mine bağlılığı, taşları birbirine kenetli (yalçın) duvar gibi (metîn) dir, buyurdu.

[1] Şârih Hattâbî sam lâfzının yahûdîler arasında ölüm ma'nâsına olduğunu bildiriyor

[2] Tercememizin sonunda kavis içindeki ilâveyi uzunca hadîsin yine bu bahsimizde müellif Buhârî'nin naklettiği üçüncü bir rivâyet tarîkından alarak gösterdik.

Sonra Resûl-i Ekrem (iki elinin) parmaklarını biribirine geçirdi[1]. Râvî Ebû Mûsâ der ki: Resûl-i Ekrem (mescidde) otururdu. Kendisine bir kimse gelip bir şey istediğinde, yâhut bir hâcet dilediğinde oturduğu halde yüzü ile bize dönüp: "(Ashābım! Bu iş için) *bana delâlet ediniz, me'cûr olursunuz! Maamâfîh Allūhu Teâlâ Peygamberlerinin niyâz ve istirhâmı üzerine dilediği şeyi muhakkak infâz eder*" buyurdu.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi mü'minlerin birbirlerine yardımlarının fazîleti hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ebû Mûsâ'l-Eş'arî hadîsi iki kısmı ihtivâ etmekte olup, tercememizde (Ebû Mûsâ der ki) diye başlayan ikinci kısmını müellif Buhârî Zekât bahsinde de yine Ebû Mûsâ'l-Eş'arî'den rivâyet etmişti. Bu eserimizin 5 inci cildinde 707 numara ile tercemesi geçen bu rivâyetin îzâhına da bakınız!.

* * *

1985. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنِ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبَّاباً وَلَا فَحَّاشاً وَلَا لَعَّاناً كَانَ يَقُولُ لِأَحَدِنَا عِنْدَ ٱلْمَعْتَبَةِ مَالَهُ تَرِبَ جَبِينُهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* kimseye sövmez (ve nesebine ta'n etmez) di. Ne lüzûmundan fazla söylerdi, ne de lâ'net ederdi. O, bizim birimize itâb edip darıldığında: "*Ona ne oldu? A alnı toprak olasıca!*" buyururdu.

[1] Bu sûretle Resûlu'llāh mü'minler arasındaki içtimâ'î tesânüdü hâricî misal ile de gösteriyordu.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki Resûl-i Ekrem'in (ترب جبينه = *cebîni toprak olası)* sözü hakîkat olmayıp namaz kılıp secdede alına toz, toprak bulaşmasını temennîdir. Nasıl ki, Arablar kullandıkları (Eli toprak olası, yüzü toprak olası) ta'bîrleri de hakîkate mahmûl olayıp zillet ve hakāret temennîsinden kinâyedir. "*Allah canını alsın*" ta'bîri de böyle bir ta'bîr-i mecâzîdir.

Cebin, alnın iki tarafındaki gözle kulağın arasıdır. Fakat hadîsdeki (Teribe cebînühu) du'âsı namaz temennîsinden ibâret olduğundan secde a'zâsından olan alın ile terceme ettik.

* * *

1986. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قَطُّ فَقَالَ لَا .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Câbir: Nebî *Salla'llāhu aleyhı ve sellem*'den bir şey istenilsin de O, *(Lâ = hayır)* desin aslā vâkı' değildir, demiştir.

* * *

1987. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ سِنِينَ فَمَا قَالَ لِي أُفٍّ وَلَا لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَّا صَنَعْتَ .

TERCEMESİ

Eneş *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e on sene hizmet ettim. Bir kere

bana (canı sıkılıp da) "*Öf*" demedi, niçin böyle yaptın da demedi, böyle yapsaydın da demedi[1].

* * *

1988. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَايَرْمِي رَجُلٌ رَجُلًا بِالْفُسُوقِ وَلَا يَرْمِيهِ بِالْكُفْرِ إِلَّا ٱرْتَدَّتْ عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَاحِبُهُ كَذَالِكَ .

TERCEMESİ

Ebû Zerr-i Gıfârî *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur: Hiç bir kişi başka bir kimseye fısk (sapıklık) isnâdiyle (Yâ fâsık, diye söz) atamaz, (atmağa hakkı yoktur) yine böyle küfür de isnâd edemez. Şâyet (atar da) attığı kimse atılan fıskın veyâ küfrün sâhibi değilse, bu sıfatlar muhakkak atan kimseye döner, (dokunur ve fâsık veyâ kâfir olur).

İZÂHI

Hadîsteki *fısk* lâfzı hak yoldan çıkmak ma'nâsına, şer'î bir ıstılahtır. Kehf Sûresi'nin 50 inci âyetinde (فسق عن امر ربه = *şeytan Rabbinin emrinden çıktı)* kavl-i şerîfine göre emr-i Hak'tan hurûcun mâhiyeti umûmîdir, her veçhile sapkınıktır. Fıskın mâhiyeti böyle umûmî olunca her hangi kötü bir sıfatı başkasına isnâd edip de isnâd olunan kimse onunla muttasıf olmayınca, o kötü sıfatın onu isnâd edene rücû'u, hadîsin hükmü iktizâsıdır. Bu cihetle hadîs-i şerîfin mazmûnu umûmî bir ahlâk kānûnudur.

Eğer fısk ve küfür isnâd olunan kişi hakîkaten fâsık veyâ kâfir olursa, isnâd eden kimse sözünde sâdık olduğundan, o mezmûm

[1] Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh* Resûl-i Ekrem Medîne'ye geldikten bir kaç ay sonra hizmet-i seniyye şerefine nâil olduğuna göre, dokuz sene bir kaç ay hizmet etmiş bulunuyordu. Bu hesapca bu kesirler bir sene i'tibâr edilmiştir.

sıfatın kendisine rücû' etmemesi ve bu isnâdından dolayı günahkâr ve ahlâkan mes'ûl olmaması îcâp eder. Şu kadar ki, bu adem-i mes'ûliyet mutlak değildir. Meselâ: Nasîhat gibi, terbiye gibi bir maksad-ı hayra, bir fazîlete âit olmakla meşruttur. Ve böyle bir niyetle kişinin kusûrunu yüzüne vurmak câizdir. Fakat kişiyi ayıplamak, aybiyle teşhîr etmek, ezâ eylemek maksadiyle isnâd ederse câiz değildir. Çünkü bu yolda hareket düşmanlıktır. Dosta düşen vazîfe, dostun kusûrunu açmak, saçmak değil, öğüt vermek ve ört-bas etmektir. Şâirin şu beyti bu ahlâk kāidesini ifâde eder:

Dost aybım setreder Düşman beni âgâh eder.

* * *

1989. عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَلَفَ عَلَى مِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَلَيْسَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ فِي الدُّنْيَا عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ.

TERCEMESİ

Sâbit İbn-i Dahhâk —ki, Şecere Ashâb'ından idi— *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Her kim İslâm'dan başka bir millet adına and içerse, o andığı millet gibidir. Âdem-oğluna, mâlik olmadığı malı nezretmesi de doğru değildir. Her kim de dünyâda bir vâsıta ile kendisini öldürürse, kıyâmet gününde intihâr ettiği nesne ile azâb olunur. Her kim de bir mü'mine

lâ'net ederse, bu da onu öldürmek gibi (günâh) dır. Her kim de bir mü'mine küfür isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibi (günah) dır.

Î Z Â H I

Hadîsteki Şecere ile murâd, Hudeybiye seferinde Kureyşe karşı altında bî'at akdolunan mübârek ağaçtır. Bu târihî bî'atta hazır bulunan bahtiyarlar "*Ashâb-ı şecere*" diye anılırlar [Bak: C. 8, S. 209 (İkinci baskı: 181)].

Sâbit İbn-i Dahhâk'ın bu hadîsi bir değil, bir kaç hadîsin muhassalasıdır[1]. Bu cihetle bu hadîs-i şerîf beş hükmü ihtivâ etmektedir: 1) İslâm milletinden başkası adına and, 2) Mâlik olmadığı şeyi nezretmek: Meselâ: Şu işimi bitirirsem Küçüksu köşkü miskinlere vakfolsun! Gibi ki, fuzûlîdir, mu'teber değildir, 3) İntihar, 4) Mü'mine la'net, onu öldürmek gibi günah olmasıdır. Çünkü la'net mü'minin menâfi'-i uhreviyesinin zevâlini temennîdir, öldürmekle müsâvîdir, günahtır. 5) Mü'mine yâ kâfir! Diye küfür isnâdıdır. Bu da kişinin dünyâ menfa'atini ihlâl ettiği için onu öldürmek derecesinde günahtır.

* * *

1990. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ .

TERCEMESİ

Huzeyfe *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Koğuculuk eden* (müfsid) *kişi Cennet'e giremez*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki *Kattât* kelimesi *Nemmam* demektir. Ve koğuculuk etmek ma'nâsına olan "*Nemm*" lâfzından mübâlâğa sîgasıdır.

---

[1] Hadîsteki yemîn ile 3 numaralı intihar fıkrası bu eserimizin dördüncü cildinde 667 rakamiyle ve Sâbit İbn-i Dahhâk rivâyetiyle geçti. Onu ve îzâhını okuyunuz, sonra 668 ve 669 numaralı hadîslere ve îzâhlarına 'da bakınız!

"*Nemîme*" de isimdir, koğuculuktur. Kattât ile Nemmam arasında Şârih Hattâbî ve Seyyid Şerif şöyle bir fark bildiriyorlar. *Nemmam* insanlar arasında söz getirip götürerek birbirine düşüren kimsedir. *Kattât*, görünmez gizli bir yerden söz dinleyen, sonra bu dinlediği sözü nakleyliyen kimsedir ki, bunun fesad ve mel'aneti daha büyüktür. *Kāmus* Mütercimi 'Âsım Molla Kattâta Türkçe *dikici* derler, diyor.

Müellif bu hadîsin bâbının unvânında (Nûn) Sûresi'nin 11. (همّاز مشّاء بنميم). âyetini nakledbefore ki "*Habîbim, o kâfirler şunu bunu ayıblarlar, koğuculukla gezerler*" meâlindedir ve zemmi muhtevîdir.

* * *

1991. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً ذُكِرَ عِنْدَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْراً فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ يَقُولُهُ مِرَاراً إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحاً لَامَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ كَذَا وَكَذَا إِنْ كَانَ يُرَى أَنَّهُ كَذَالِكَ وَحَسِيبُهُ ٱللهُ وَلَا يُزَكِّي عَلَى ٱللهِ أَحَداً .

TERCEMESİ

Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûrunda bir kimsenin adı anılmış da, orada bulunanlardan bir kişi adı geçen kişiyi hayır ile anmış (ve haddinden aşırı mübâlâğalı övmüştü). Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona:

— Vay sana yazıklar olsun! Sen dostunun boynunu kopardın, dedi. Ve (bu merhamet ifâde eden) sözünü bir kaç kere tekrarladı. (Sonra) eğer sizin biriniz muhakkak bir dostunu

medih mevki'inde bulunursa: Öyle sanırım ki o, şöyle iyidir, böyle iyidir, desin. Ve bu sözünü medhettiği adamın medhettiği sıfatlarla muttasıf olduğunu bilerek söylesin. (İç yüzünü ise) Allah (bilir ve ameline göre) muhâsebe eder. Binâenaleyh sizin biriniz Allāh'ı şâhid tutarak hiç bir kimseyi tezkiye ve medhetmesin, buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsi müellif Buhârî bir adamı lâyık olmadığı mehâsin ile mübâlâğalı bir sûrette övmenin kerâheti beyânında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin şu hadîsini rivâyet etmiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî der ki: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* birisinin bir adamı övdüğünü ve öğerken uzatıp mübâlâğa ettiğini işitmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Adamcağızı öldürdünüz, yâhut bu adamın arkasını yardınız! Buyurdu.

Şüphesiz ki öğülecek bir meziyeti olmıyan muhteris kimse, öğülünce bu sahte alkışlar onu ucbe, kibir ve gurûra sevkeder, onu öldürür, boynunu vurur, diğer belîğ bir rivâyete göre kibirinden yağrısı yarılır. Bu cihetle ulemâ Resûl-i Ekrem'in Meddah, dalkavuk, çığırtkanların yüzlerine toprak saçınız[1]! Emrini muhteris ikbal sâhiplerinin maskara alkışcılariyle te'vîl etmişlerdir ki, her devirde görülen bu dalkavuklar sahte terâneleriyle nice saf ve temiz millî varlıkları bile baştan çıkarmışlardır.

Fakat bu o demek değildir ki, fazîlet sâhipleri de meziyetleriyle öğülmiyecektir. Çünkü Peygamberimiz Efendimiz hayâtı zamânında Hassan İbn-i Sâbit, Kâ'b İbn-i Züheyr, Abdullāh İbn-i Revâha gibi en belîğ şâirlerin şiirlerinde, hutbelerinde medholunmuştur. Resûl-i Ekrem bu âteşîn şâirlerin ne yüzlerine toprak saçmış, ne de saçılmasını ferman buyurmuştur. Bu cihetle asr-ı saâdetten zamânımıza kadar her dilde nice na'tlar, kasîdeler yazılmıştır. Nasıl ki, Müellif Buhârî de bundan sonra müstakil bir bab açarak, bu bâbında: Kişinin dostunda görüb bildiği meziyetleri medh ü senâ etmesinin câiz olduğu unvânını vermiş ve Resûl-i Ekrem'in de Ebû Bekr'i, Abdullāh İbn-i Selâm'ı medh ü senâsını rivâyet

1 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : احثوا التّراب على وجوه المداحين .

etmiştir. Milleti felâketten kurtaran, zaferden zafere koşturan ve ilmî, sınâ'î, terakkî âmili olan sîmâlar da böyledir, bunları medh ü senâ millî bir borçtur.

* * *

1992. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ ٱللّٰهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûl-i Ekrem *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Ashâb'ım! Biribirinize buğz (düşmanlık) etmeyiniz, biribirinize hased etmeyiniz [1], biribirinizden (yüz çevirip arkalaşarak) ayrılmayınız. Ey Allāh'ın kulları! Biribirinizle kardeş olunuz. (Kardeş sevgisi gösteriniz). Bir müslümanın din kardeşini üç günden fazla bırakması (küs durması) halâl değildir.

* * *

1993. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَٱلظَّنَّ فَإِنَّ ٱلظَّنَّ أَكْذَبُ ٱلْحَدِيثِ وَلَا تَحَسَّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ ٱللّٰهِ إِخْوَانًا .

[1] Hased, bir kimsenin ni'metinin ve ikbal mevki'inin zevâlini ve kendisine geçmesini temennîden ibârettir [*Ta'rîfât*].

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Ashāb'ım, zandan (sebepsiz ithamdan) çekininiz! Çünkü sanıkla ithâm sözlerin yalanı çok olanıdır. Biribirinizin eksikliğini görmeğe ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayâtınızı da araştırmayınız! Bir de almayacağınız bir malı alıcıyı zarara sokmak için arttırmayınız[1], biribirinize hased de etmeyiniz! Buğuz (düşmanlık) da etmeyiniz! Biribirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz de. Ey Allāh'ın kulları, biribirinize kardeş (mesâbesinde) olunuz! (Biribirinizi seviniz!)

* * *

1994. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَظُنُّ فُلَاناً وَفُلَاناً يَعْرِفَانِ مِنْ دِينِنَا شَيْئاً وَفِى رِوَايَةٍ يَعْرِفَانِ دِينَنَا ٱلَّذِى نَحْنُ عَلَيْهِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Sanmam ki falan ve filân dînimizden bir şey bilirler. (Bu hadîsin) diğer bir rivâyet (tarîkın) da da: Sanmam ki falan ve filân bizim üzerinde bulunduğumuz şu (İslâm) dînimizi bilir olsunlar, vârid olmuştur.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem'in İslâm dîninden bir şey bilmediklerini bildirdiği iki kişinin münâfıklardan olduğunu müellif Buhârî bu hadîsin

[1] Bu eserimizin 6 ıncı cildindeki 994 numaralı hadîse ve îzâhına bakınız!

sonunda Leys İbn-i Sa'd'den naklederek bildiriyor. Resûl-i Ekrem'e münâfıklar vahiy ile bildirildiği için hadîsteki (Zan) ta'bîri ilm-i yakînî ile tefsîr olunmuştur. Münâfıkların her türlü hal ve hareketleri Tevbe sûresi'nde bildirilmiştir. Bu cihetle İbn-i Abbâs "*Biz bu sûreye Nâdıha derdik, bütün münâfıkları pek iyi tanırdık. Fakat Allâhu Teâlâ münâfıkların katlini emretmemişti*" demiştir. Hazret-i 'Âişe'nin bu hadîsini Buhârî iki senet ve iki metin ile bu bâbında rivâyet etmiştir. Zebîdî merhûm ihtisâr ederek ikisini birleştirmiştir.

* * *

1995. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ
اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرُونَ
وَإِنَّ مِنَ الْمَجَانَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُصْبِحَ
وَقَدْ سَتَرَهُ اللهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ يَا فُلَانُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا
وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَا للهِ عَنْهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llâh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Ümmetimin hepsi (Allah tarafından) afvolunmuşlardır. Yalnız açık günahkârlar değil, bu (günahkâr) delilerden öyleleri vardır ki: Kişi geceleyin bir günâh işler, sonra: "*Şöyle* (bir gece hayâtı) *yaşadım!*" der. Halbuki o, Rabbi günahkâr (sabahleyin şuna buna): "*Ey falan, ben dün gece şöyle şöyle* (bir gece hayatı) *yaşadım!*" der. Halbuki o, Rabbi günâh işini ört bas ederek gecelemişti. Fakat bu deli Allāh'ın örttüğü perdeyi açarak sabahlıyor (fıskını gösteriyor).

* * *

1996. عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ
فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَ يُعْرِضُ هَذَا وَ خَيْرُهُمَا
الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ.

Tercemesi

Ebû Eyyûb Ensârî (Hâlid İbn-i Zeyd) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Bir kişinin din kardeşini üç günden fazla küs bırakması, halâl değildir. Bir halde küslük ki, iki mü'min biribirine kavuştukları zaman birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü öte tarafa çevirir. Halbuki iki mü'minin hayırlısı şu önce selâm vermeğe başlayandır.

İZÂHI

Hadîs-i şerîfte küslüğün ve dargınlığın münteha-yı müddeti üç gün olmak üzere tahdîd olunmuştur. Bundan daha az bir zaman içinde ilk selâm veren mü'minin daha hayırlı ve fazîletli olduğu da bildiriliyor. (Müslümanın müslümana küslüğü, tülbent kuruyuncaya kadardır) atalar sözü barış müddetini daha kısa bir zamân için tahdîd etmiştir. Sonra iki mü'min arasındaki dargınlığın selâm vermek sûretiyle zâil olacağı da, bu hadîsten istifâde olunan ahkâm cümlesindendir. Küslük hakkındaki bu hükümler beşeriyet îcâbı, iki mü'min arasındaki alelâde dargınlığa münhasırdır. ʿÂsî, fâsık ve zâlim kimselerden yüz çevirmek ise hadîste bildirilen alelâde küslük mâhiyetinde değildir. Onlardan ihtirâz ve içtinâb Kitâb ve Sünnet'in emrettiği bir vazîfedir. Tebük gazâsından her nasılsa tahallüf edip geri kalan Kâʿb İbn-i Mâlik'le arkadaşlarına Peygamber'in emriyle elli gün ne selâm verilmiş, ne de güler yüzle bakılmıştı. Sonra bu üç azîz Sahâbî taraf-ı İlâhî'den affolunarak Ashâb-ı Kirâm arasındaki

eski şerefli mevki'lerini almışlardı. [Bu eserimizin 10 uncu cildinde 1659 numaralı Kâ'b İbn-i Mâlik hadîsine ve îzâhına bakınız!].

* * *

1997. عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَ إِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقاً وَ إِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَ إِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّاباً .

TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: (Sözünde, işinde) doğruluk insanı hayra irşâd eder, hayırlı işler de Cennet'e kılavuzluk eder. O kimse ki, doğruluk şi'ârıdır. Nihâyet (bu seciyesiyle) sıddık (vasfına müstahak) olur. Yalancılık da muhakkak insanı fücûra (şerre) sürükler, şer de Cehennem'e götürür. O kimse ki, yalancılık onun şi'â-rıdır. Nihâyet bu (idmanlı) yalancı da Allāh'ın dîvânında "*Kezzâb*" defterine yazılır.

ÎZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsini (يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله و كونوا مع الصادقين = *Ey îmân eden kullar! Allāhu Teâlâ'nın cezâ ve ukūbetinden hazer ediniz de sâdık kullarla berâber bulununuz!)* [Tevbe: 119.] âyet-i kerîmesini unvan ittihâz ederek, açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

Hadîs metninde karşılıklı zikrolunan (Birr) ve (Fücûr) kelimelerinden *Birr* bütün hayırları ihtivâ eden bir ta'bîrdir. Fücûr da şerre, fesâda meyil ve muhabbet ma'nâsına olup her türlü şer ve fesâdı

ihtivâ eder. Hadîsdeki ikinci iki mütekābil ta'bîr de (sıddîk) ile (kezzâb) ta'bîrleridir. Sıddîk, mübâlâğa sîğasıdır, çok doğrucu demektir. (الذين انعم الله عليهم من النبين و الصديقين) [Nisâ': 69] kavl-i şerîfindeki *sıddîk* nübüvvet mertebesinden sonra, âlî bir mertebedir.

* * *

1998. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ أَحَدٌ أَوْ لَيْس شَيْءٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ ٱللهِ إِنَّهُمْ لَيَدْعُونَ لَهُ وَلَداً وَ إِنَّهُ لَيُعَافِيهِمْ وَيَرْزُقُهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Allāhu Teâlâ'dan çok sabırlı ve aleyhinde işittiği (bâtıl iddi'âların verdiği) ezâya (daha halîm) hiç bir ferd, yâhud hiç bir şey yoktur[1]. (Bak) hıristiyanlar Allāh'a oğul isnâd ve iddi'â ediyorlar da Allāhu Teâlâ yine onları afvediyor, türlü ni'metlerle onları rızıklandırıyor.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî nâsın ezâ ve cefâsına sabır ve tahammülün fazîletine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında da *(انما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب = Allah nâsın ezâsına sâbır edenlere akıl ermez, dil ile vasfolunmaz bir sûrette mükâfatlarını verir)* [Zümer: 10] kavl-i şerîfini zikretmiştir.

Sabır, nefsi arzusundan men' etmektir. Bu cihetle oruca *sabır* denilmiştir. Çünkü oruçta da nefsi yemekten, içmekten, cinsî münâsebetten hapis etmek vardır. Bu i'tibâr ile hadîsde Allāhu Teâlâ'ya *sabır* itlâkı *hilm* ma'nâsına mecâzî bir ıtlaktır. *Hilm* de ukūbete müstahak olan mücrimin cezâsını derhal icrâ buyurmayıb başka bir zamâna habs ve te'hîrden ibârettir.

* * *

[1] Rivâyetteki bu tereddüt râvînin şekki ve şüphesi eseridir.

1999. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ ٱلشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا ٱلشَّدِيدُ ٱلَّذِى يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ ٱلْغَضَبِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resû-lu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Çok güreş tutan baskın bir pehlivan çok kuvvetli değildir. Asıl kuvvetli kahraman gazab zamânında (ve intikam hırsiyle kanı kaynadığı sırada) nefsine mâlik (ve irâdesine hâkim) olandır.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi gazabdan hazer olunmasına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında ve gazabdan ihtirâzın ahlâkî bir fazîlet olduğunu beyan maksadiyle şu iki âyet-i kerîmeyi zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir:

1) "*Mü'minler o fazîlet sâhipleridir ki, onlar* (şirk gibi) *günâhın büyüklerinden ve* (zinâ gibi) *açık fenâlıklardan çekinirler ve her ne zaman gazablanırlarsa onlar* (darıldıkları kimselerin) *kusurlarını örterler*[1]".

2) *Mü'minler o müttekî kimselerdir ki, onlar hem sevinç, hem keder; hem darlık, hem varlık zamanlarında fukarâya ihsân ederler. Kızdıkları zaman da öfkelerini yutarlar, halkın da kusurlarını afvederler, Allah da ihsân eden kullarını sever*[2]".

* * *

2000. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصِنِي قَالَ لَا تَغْضَبْ فَرَدَّدَ مِرَاراً قَالَ لَا تَغْضَبْ .

---

1 والذين يجتنبون كبائر الاثم و الفواحش و اذا ماغضبواهم يغفرون (شورى : آ ٣٧)

2 الذين ينفقون فى السراء و الضراء و الكاظمين الغيظ و العافين عن الناس و الله يحب المحسنين . (آل عمران : آ ١٣٤)

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir kişi: Yâ Resûla'llāh! Bana nasîhat buyur, temennîsinde bulundu. Resûl-i Ekrem: Gazablanma (titizlenme sakın.) buyurdu. Bunun üzerine o kişi, Resûl-i Ekrem'e tekrar tekrar nasîhat temennîsinde bulundu (her def'asında) Resûl-i Ekrem: Gazablanma, buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîf de gazabdan men' ve tahzîre dâir olan bâbın hadîslerindendir. Resûl-i Ekrem'in bu adamın mükerrer temennîlerine karşı yalnız gazablarnma! Diye ısrâr ile cevâb vermeleri bu adamın hal ve tavrında asabîlik görmesinden dolayıdır. Resûl-i Ekrem'in âdet-i seniyyeleri nasîhat ricâ edenlere, onun hal ve tavrının ifâde ettiği lüzûm ve ihtiyâca göre, vasıyyet etmekti. Çok yakın bir ihtimal ki, bu adam da titizdi, terketmesi tavsiye buyuruldu. Beyzâvî'nin şu ta'lîli de çok yerindedir. İnsana ârız olan bütün mefâsid, insanda şehvet ve gazab kuvvetlerinin eseridir. Vasıyyet temennî eden kişi şüphesiz ki, fenâlıklardan tevakkî çâresine irşâd buyurulması niyâzında bulunmuştu. Resûl-i Ekrem de bütün fenâlıkların menşei olan gazabın bırakılmasını vasıyyet buyurmuştur.

Bu bâbın üçüncü bir hadîsi de asabîleşen ve intikām hırsiyle kanı kaynayan kimsenin اعوذ بالله من الشيطان الرجيم demesi, tavsıyesine dâirdir. Bu hadîs, bu eserimizin 9 uncu cildinde 1356 numara ile terceme olundu. Îzâhiyle berâber okuyunuz!.

* * *

2001. عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ.

TERCEMESİ

'İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Hayâ' ancak hayır getirir*" buyurdu, dediği rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîf hayânın fazîletine dâir açılan bâbın hadîslerindendir. *Hayâ'*, halkın ayıblaması endîşesinden ötürü insana ârız olan sıkılma hâlidir. Türkçesi utanmaktır. Bu rûhî hal insanlarda fıtrîdir. Keşf-i avretten, sokak ortasında cinsî münâsebetten utanmak bütün medenî insanlarda mevcûd olan bir hâlet-i rûhiyedir. Bu cihetle keşf-i avretten utanmıyanlar fıtratı bozuk ve hayâdan mahrum veyâ bedevî kimselerdir, demek olur. Hayânın bir nev'i de îmânîdır. Bu da Allah korkusiyle günâh işlerde bulunmaktan utanıp sıkılmaktır. Haram şeyleri işlemekten çekinmemek de îmânsızlığın eseri olur. Binâenaleyh gerek fıtrî ve rûhî bir hâlin eseri olarak insanlardan utanmak, gerek bir îmân eseri olarak Allah'tan utanmak —ki, her ikisi de hayâ' lâfzının medlûlüdür— hadîste bildirildiği veçhile insana hayır ve saâdet getirir. Müslim'in *Sahîh*'inde Îmrân Îbn-i Husayn'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem *(الحياء خير كله = Hayâ' gerek fıtrî, gerek îmânî olsun, ister Allah'dan korku, ister kuldan utanmak eseri ârız olsun hepsi hayırdır)* buyurmuştur ki, bunların hepsi insanı hayır ve saâdete sevkeder, demektir. *Sünen* sâhiplerinin bir çok Ashâb'dan rivâyet ettikleri (الحياء من الايمان) hadîsinde hayâ' îmânın sebeplerinden olduğu bildirilmiştir.

Müellif Buhârî îzâhiyle meşgul bulunduğumuz (Hayâ' hayır getirir) hadîs-i şerîfini rivâyet ettikten sonra şu ma'lûmâtı da veriyor: Tâbi'î âlimlerinden Basra'lı Büşeyr Îbn-i Kâ'b râvî Îmrân Îbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den bu hadîsi işidince: Hikmet kitaplarında[1] "*Însandaki vekar ve sükûnet hayâdan neş'et eder*" diye yazılıdır, demiş. Bunun üzerine Îmrân: Yâhu ben sana Peygamber'in hadîsini bildiriyorum, sen de bana hikmet sâhifenden bahsediyorsun! Diye karşılamıştır.

Şüphesiz ki, Îmrân'ın bu yolda mukābelesinde bir asabîlik vardır. Halbuki Büşeyr'in naklettiği vekar ve sükûnet hayra münâfî değildir ki, Îmrân *radiya'llāhu anh*'ın titizlenmesine vesîle olsun. Vekar ve sükûnet de hayr-i mahzdır. Şu halde, Hazret-i Îmrân neye kızmıştır? Kendi rivâyet ettiği "*Hayâ' hayırdır*" hadîsine *(ان منه سكينة ووقارا = Hayâdan bir kısmı sekînet ve vekardır)* sûretinde ek

[1] Hikmet ilmi, mevcûdâtın vücud ve ta'yünlerindeki vaziyetlerine göre hakikatlerinden —beşer zekâsı erişebildiği kadar— bahseder.

ve ziyâde rivâyet olunmasına kızmıştır. Ebû Katâde'den naklolunan bu ziyâde rivâyete göre, hayânın bir kısmı sükûnet ve vekārı hâiz değildir, demek olur ki, doğru değildir. Çünkü İmrân hadîsinin esâsına göre hayânın hepsi hayırdır.

Hayâ' bâbında müellif Buhârî'nin bir rivâyetine göre de, Abdullāh İbn-i Ömer şöyle demiştir: Bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kimseye uğramıştı ki, o, kardeşine *"Sen sıkılırsın a"* diye hayâsından ötürü tekdîr ediyordu. Nihâyet kardeşine sanki: *"Seni döğerim!"* diyordu. Bu vaziyeti Resûl-i Ekrem görünce: *"Şu hayâlı kardeşini bırak! Hayâ' îmandandır"* buyurdu.

Yine bu bâbında müellifin bir rivâyetine göre, Ebû Sa'îd-i Hudrî Resûl-i Ekrem'i tavsîf ederken: *"Resûlu'llāh harîm-i ismetinde işiyle meşgûl olan genç kızdan daha sıkılgandı!"* demiştir.

* * *

2002. عَنِ ٱبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ ٱلنَّاسُ مِنْ كَلَامِ ٱلنُّبُوَّةِ ٱلْأُولَى إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَٱصْنَعْ مَا شِئْتَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Geçmiş peygamberlerin sözünden (hiç eksiksiz) nâsın eriştiği haberlerden birisi de: Utanmazsan dilediğini işle! (sözü) dür.

İZÂHI

(Utanmazsan dilediğini yap!) sözünün aslı da, tercemesi de az sözle çok ma'nâ ifâde eden Cevâmi'ü'l-kelîm'den ma'dûd edebî bir vecîzedir. Her ahlâkcı, her içtimâiyatcı takdîr eder ki, bu vecîze ile en yüksek bir ahlâk düstûru vaz' olunmuştur. Hem de hiç bir devirde nesha, tebdîle uğramaksızın târih boyunca uzanıp gelmiştir. Binâenaleyh bu ahlâkî düstûrun ümmetler arası cihan-şümûl bir mevki'i vardır.

Hayâsızlık ve utanmazlık efkâr-ı umûmiyenin levmine, ayıplamasına müteveccihtir. Bu cihetle hadîsin ma'nâsı: Halkın ayıplamasından utanmaz ve sıkılmazsan dilediğini işle! Demek olur. Dilediğini işle, cümlesi bir emirdir. Fakat şârih Hattâbî'nin beyânı veçhile emir sîğasının medlûllerinden tehdîd ve tevbîh ma'nâsına mahmuldür. Bu cihetle: Dilediğini işle cezâsını görürsün! Demek olur. Nasıl ki (اعملوا ما شئتم) kavl-i şerîfinde de: Haydi ne dilerseniz işleyiniz, Allah cezâsını verir! Demektir.

* * *

2003. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُخَالِطُنَا حَتَّى كَانَ يَقُولُ لِأَخٍ لِي صَغِيرٍ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* biz (çocuklar) ın arasına karışır (ve güler yüzle bize lâtîfe eder) di. Hattâ (kuşu olan) küçük kardeşime: Ey Ebû Umeyr! Nüğayr (kuşcağızı) ne oldu der (lâtîfe eder) di.

İ Z Â H I

Ebû 'Umeyr, 'Umeyrcik babası demektir ve küçük çocuğa lâtîfe olarak Resûlu'llāh tarafından verilen künyedir. Üç - beş yaşındaki çocuğa babalık izâfesi bir lâtîfedir. Çocuğun asıl adı Zeyd İbn-i Sehl'dir. Râvî Hazret-i Enes'le ana bir kardeştir. Resûl-i Ekrem'in sağlığında ölmüştür. *Nüğayr*, Nüğr'ün ism-i tasğîr sîgasıdır. *Nüğr*, serçe kuşu kadar gagası kırmızı bir kuştur. Kastalânî Medînelilerin bu kuşa bülbül dediklerini bildiriyor. Küçük Zeyd'in böyle bir kuşu ölmüş, Resûl-i Ekrem çocuğu gördükçe lâtîfe eder: Ey Ebû 'Umeyr! Nüğayr ne oldu? Dermiş. Şüphesiz ki, Resûl-i Ekrem'in çocuklara güler yüzle mülâtafası güzel huyunun, kerem ve tevâzu'unun yüksek eseridir.

Bu hadîsi müellif âile içinde güler yüzlü olmanın fazîleti hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellifin bu babdaki bir rivâyeti de şudur: Hazret-i 'Âişe der ki: Benim kızlardan bir takım ahbaplarım vardı. Onlarla kızlara âid oyun oynardık. Biz oyun oynarken Resûl-i Ekrem eve gelirse oyun arkadaşlarım saklanırlardı. Çok def'a Resûl-i Ekrem bu kız arkadaşları benimle oynasınlar diye gönderirdi.

* * *

2004. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَا يُلْدَغُ ٱلْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ وَاحِدٍ مَرَّتَيْنِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* (Âkıl ve reşîd olan) mü'min bir yılan deliğinden iki kere sokulmaz! Buyurmuştur.

İZÂHI

Buhârî terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre'nin bu hadîsini unvan yaparak açtığı bir bâbında M'uâviye İbn-i Ebî Süfyân'ın şu hakîmâne sözünü zikretmiştir: (لا حلم الا ذو تجربة = *Halim* — ki, mu'azzamât-ı umurda teennî ile hareket eden kimsedir — *ancak tecrübe sâhibi dûr-endîş olandır.* Arab dâhîlerinden birisi olmakla meşhur olan Hazret-i Mu'âviye siyâsî hayâtındaki bütün zaferlerini hilmi ve teennî ile hareketi sâyesinde kazanmıştır. Siyâsî hayâtının en emîn bir mesnedi de şu düstûru idi: Halk bana pamuk ipliği ile bağlansın kâfîdir. Ben o zayıf bağı kırmam, onlar benden çekindikçe ben onlara doğru teennî ederek yaklaşırım, o bağı koparmam! Demişti. Bu hazm ve ihtiyat ve teennî ile hareket sâyesindedir ki Nübüvvet hanedânının elinden hilâfeti almış ve bir saltanat şekline çevirmiş, fakat mükemmel idâre etmiştir.

* * *

2005. عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنَ ٱلشِّعْرِ حِكْمَةً .

TERCEMESİ

Übey İbn-i Kâ'b *radiya'llāhu anh*'den, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Şi'irden bir kısmı şüphesiz ki hikmettir (ibret-âmiz bir levhadır) buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî şi'ir ve recez inşâdından ve bunlarla tegannîden câiz ve mekruh olanlara dâir açtığı bir bâbında[1] rivâyet etmiştir. *Şi'ir* lûgat i'tibâriyle bir şeyi zekâ ve fetânetle iyice anlamak ma'nâsınadır. Ve ilimden ehastır. Istılâhda kasd ve irâde ile bi'l-iltizam söylenen vezinli, kāfiyeli sözdür. Şi'irin kasd ve irâde ile söylenmesi meşrut olduğundan mevzûn ve mukaffâ vârid olan âyetlere, hadîslere şi'ir denilmez[2].

Recez de şi'irden bir nevi'dir. Vezni altı kere müstef'ilün'dür. Ediblerin çoğu recezi şi'irden saydıkları halde İmam Halîl recez şi'ir değildir, demiştir.

Hüda'da deveyi nağme ve terâne ile ve bilhassa recez inşâdiyle şevklendirerek yürütmek ve sürmektir. Arablar arasında gece yolculuğunda şi'ir inşâdiyle deve yürütmek Mudar İbn-i Nizâr zamânında tercübe olunarak devâm edegelmiştir. Bu mübârek mahlûkun en sevdiği şey şi'ir terânesini dinlemektir.

Bundan sonra müellif Buhârî şi'ir ve recez inşâd eden şâ'irlerin kötülerini ve iyilerini ta'rîf eden Şu'arâ' sûresi'nin sonundaki dört

---

[1] باب ما يجوز من الشعر و الرجز و الحداء وما يكره منه (بخارى).

[2] Mantıkcılar arasında da müte'âref ve ıstılâh olan bir şi'ir vardır ki hayâlî suğrâ ve kübrâ ile tanzîm olunan kıyasdan ibâret olup nefsin ya tergîb veyâ tanfîr ile infi'âline hizmet eder. Şâ'ir Ahmed Hâşim'in: *(Zannetme ne güldür, ne de lâle — Karşındaki gülgûn peyâle)* beyti gibidir ki, bütün mantık kitaplarında şi'ire bir misâl olarak îrâd olunan: "*Şarab, yâkut gibi kırmızı, seyyal bir içkidir*" misâlinden çok beliğdir. Müellif Buhârî'nin açtığı şi'irin câiz ve mekruh mevzûuna mantıkın şi'iri de dâhil olur.

âyeti zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir: "*Şâ'irler ki, bunların ardınca sapkınlar, azgınlar giderler. Görmez misin onlar* (söz sâhasının) *her vâdîsinde dolaşırlar* (hissin, lezzet ve nefret cihetlerini gıcıklarlar) *ve yapmayacakları şeyleri* (yaparız, diye yalan) *söylerler. Ancak îmân eden* (şâ'ir) *ler ve hayır işleyenler ve Allāh'ı çok zikredenler ve kendilerine* (Müşrikler tarafından) *zulüm edildikten sonra intikām alanlar başka. O zulüm edenler hangi bir inkılâb vâkı'asında yuvarlanacaklarını yakında anlayacaklar*[1]".

Tefsîr sāhip'lerinin beyânına göre (و الشعراء يتبعهم الغاوون) âyeti nâzil olunca İslâm şâ'irleri Abdullāh İbn-i Revâha, Kâ'b İbn-i Mâlik, Hassan İbn-i Sâbit Resûlu'llāh'a gelmişler ve ağlayarak:

— Yâ Resûla'llāh! Allāhu Teâlâ bu âyeti gönderdi. Allah bilir ki, biz şâ'iriz? diye şikâyet etmişlerdi. Resûl-i Ekrem de:

— Âyetin alt tarafını (الا الذين آمنوا و عملوا الصالحات) kavl-i şerîfini okuyunuz! Buyurmuştur.

Bu âyetlerle îzâhiyle meşgūl bulunduğumuz 'Übey İbn-i Kâ'b hadîsinin delâletleri veçhile şi'irin hayra, fazîlete teşvîk ve tergîb eden menfa'atlileri olduğu gibi, fuhşa, fezâhate hizmet eden zararlıları da vardır. Birinciler medih, ikinciler zem edilmiştir. Resûl-i Ekrem şâ'ir Lebîd'in: *(* الا كل شئ ما خلا الله باطل *= İyi bilmelidir ki, Allah'dan başka her varlık sahtedir, kalptır)* mısrâ'ını ihtivâ eden şi'irini "*Doğru söz*" diye tavsîf buyurmuştur. Bu eserimizin 10 uncu cildinde 1542 numara ile terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsine ve îzâhına bakınız!

Resûl-i Ekrem kendileri de şi'ir kasdiyle değil, rastgele şi'ir söylemişlerdir. Buhârî'nin bu bâbında Cündeb *radiya'llāhu anh*'dan rivâyetine göre, (ve bir rivâyette Uhud harbinde) ayağının parmağı cerîhadâr olub pek ziyâde ıztırab verdiği sırada:

هل انت الاصبع دميت و فى سبيل الله مالقيب

Parmağım ne sızlarsın, sen yalnız kanayan bir parmak değil misin? Bu kazâya da boş değil, Allah yolunda uğradın! Buyurmuştur. [Bak! C. 8, S. 310, (İkinci baskı: 268) H. 1184].

---

1 و الشعراء يتبعهم الغاون المتر انهم فى كل واد يهيمون ، و انهم يقولون مالا يفعلون ، الا الذين آمنوا و عملوا الصالحات وذكروا الله كثيرا و انتصروا من بعد ما ظلموا و سيعلم الذين ظلموا اى منقلب ينقلبون (سورة الشعراء آ : ٢٢٤-٢٢٧)

2006. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحاً خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Sizden birinizin karnının içi şi'ir dolmaktansa irin dolması hayırlıdır, buyurmuştur[1].

* * *

2007. حَدِيثُ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُهُ مَتَى السَّاعَةُ تَقَدَّمَ وَزَادَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ بَعْدَ قَوْلِهِ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ فَقُلْنَا وَنَحْنُ كَذَالِكَ قَالَ نَعَمْ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Bâdiye halkından Bedevî bir Arap Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek: Yâ Resûla'llāh! Kıyâmet ne zaman kopacak? Diye sormuştu. Bu hadîs yukarıda geçmişti. (Oradaki rivâyette Resûl-i Ekrem Bedevîye hakîmâne: Âhiret için ne hazırladın? Diye sormuştu). Râvî Enes İbn-i Mâlik Bedevînin (Yâ Resûla'llāh! Benim Allah'a ve Onun Peygamber'ine muhabbetten başka âhiret için bir hazırlığım yoktur) diye

[1] Bu çok ağır olan zemmin ahlâksızlığı, dalkavukluğa dâir olan şi'irin fenâ kısmına âit olduğu âşikârdır.

cevab verdiğini bildirdikten sonra buradaki rivâyetinde Resûl-i Ekrem'in Bedevîye: Sen sevdiğin kimse ile berâbersin, buyurduğunu ziyâde etmiştir. Enes İbn-i Mâlik der ki: Biz Resûlu'llāh'a: Yâ Resûla'llāh! Âhirette biz de sevdiklerimizde berâber miyiz? Diye sorduk: Resûl-i Ekrem: Evet berâbersiniz, diye tasdîk buyurdu. (Biz bu cevaptan pek ziyâde bir ferah ve sevinç duyduk).

İZÂHI

Müellif Zebîdî merhûmun yukarıda geçtiğini haber verdiği hadîs bu eserimizin 9 uncu cildinin 398 inci sâhifesinde 1495 rakamiyle terceme ettiğimiz Enes İbn-i Mâlik hadîsidir. Oradaki rivâyete göre, Enes İbn-i Mâlik: Ben Resûlu'llāh'a ve Ebû Bekir'le Ömer'e karşı derin sevgi ve saygı beslerim. Benim onların hayır işlerine benzer hayrım ve ibâdetim olmasa bile âhirette onlarla berâber bulunacağımı Allāh'ın kerem ve inâyetinden umarım! Demiştir. Oradaki hadîsi ve îzâhını okuyunuz!

Tercememizin sonunda kavis içindeki ziyâdeyi Buhârî'nin buradaki *Tecrîd*'e geçmiyen rivâyetinden alarak gösterdik.

Rivâyet tarîkleri çok olan bu hadîsin bir rivâyet tarîkında da Bedevî Resûl-i Ekrem'e cevab verirken: Yâ Resûla'llāh! Namazdan, oruçtan, sadakadan âhiret için çok hazırlığım yok. Ancak Allāh'ı ve Peygamber'ini çok severim! Diye cevab vermiştir.

* * *

2008. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ ٱلْغَادِرَ يُنْصَبُ لَهُ لِوَاءٌ يَومَ ٱلْقِيَامَةِ فَيُقَالُ هٰذِهِ غَدْرَةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Verdiği sözünde

durmayıp cayan gaddar kişi için kıyâmet gününde bir bayrak dikilir de: Bu adam falan oğlu filâna gadir etmiştir, diye i'lân olunur.

İ Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi, halkın birbirini babası adiyle falan oğlu filân diye çağırması edebe muhâlif olup olmadığını beyân için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud'un Ebü'd-Derdâ' *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Kıyâmet gününde siz, kendi adınızla ve babanızın adiyle çağırılacaksınız, dünyâda güzel ad intihap ediniz! Buyurmuştur. Bu mevzûda, Ebü'd-Derdâ' hadîsi daha sarihtir. İbn-i Hibbân da Ebü'd-Derdâ' hadîsinin sıhhatine hükmetmiştir. Bununla berâber müellif Buhârî'nin *Sahîh*'ine almaması te'mîni sıhhat için iltizâm ettiği şartına uymamasındandır. Şârih İbn-i Battal: Baba adiyle anılıp başka bir ta'rîf vâsıtasiyle anılmaması ta'rîf ve temyîz husûsunda baba ile çağırılması daha vâzıh olduğu içindir, diyor.

* * *

2009. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَاتُسَمُّوا ٱلْعِنَبَ ٱلْكَرْمَ إِنَّمَا ٱلْكَرْمُ قَلْبُ ٱلْمُؤْمِنِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: 'İneb'e (üzüme) Kerm adı vermeyiniz. Kerm ancak mü'minin kalbidir.

İ Z Â H I

Üzüm ma'nâsına olan ('İneb)e (Kerm) adı verilmesinin fenâlığını âlimler şöyle îzâh etmişlerdir. Kerm lâfzı Arablar arasında hem üzüm çubuğuna, hem de üzümden yapılan şaraba ıtlâk olunur. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Kerm adının hem ('inebe, üzüme), hem de

üzüm çubuğuna verilmesini men' etmiştir. Bunun için ki, insanlar Kerm adını işidince çok kere şarabı hatırlarlar ve bu sûretle gönüllerinde şaraba karşı bir arzu ve heyecan uyanır ve bu heyecân ile içtikleri de olur. Resûl-i Ekrem hamrın hürmetini te'kîd ve hamr yasağını tevsîk ve te'yîd için ʿinebe Kerm denilmesini nehyederek bu adın unutulmasını ve yalnız ʿineb (= üzüm) adı anılmasını iltizam buyurmuştur.

Kerm ancak mü'minin kalbidir, cümlesine gelince, maʿlûmdur ki, kerm (şarab ve içki) kerem ve sehânın sâikı olarak kabûl olunur. Bu cihetle üzüm suyundan yapılan şaraba kerem ıtlāk olunmuş, sonra tahfîf edilerek kerm denilmiştir. Bu hâtırayı reddederek Resûl-i Ekrem: Kerm (şarab), kerem ve semâhat menşe'i sanılır. Halbuki kerem ve takvânın karargâhı mü'minin kalbidir, buyurmuştur.

Buhârî metninde bu hadîsin bir rivâyet tarîkında: (ولا تقولوا خيبة الدهر فان الله هو الدهر = *Vay şu dehrin mahrûmiyet ve hüsranına di*(ye sebbet)*meyiniz! Çünkü Allah dehirdir)* sûretinde bir ziyâde vardır. Hadîsin bu kısmı Buhârî'nin diğer bir rivâyet tarîkında şöyledir: (قال الله يسب بنى آدم الدهر و انا الدهر بيدى الليل و النهار = *Cenâb-ı Hak buyuruyor ki, Âdem-oğlu dehre sebbeder. Halbukî ben dehrim. Hâdisâtın mahall-i zuhûru olan gece ile gündüz benim yed-i kudretimdedir.)* buyurmuştur.

Dehr nedir? Râgıb *Nüfredât*'ında dehri, kâinâtın ezelden ebede kadar devâm eden bekāsı müddetinin ismidir, diye taʿrîf eder. Bâzıları bir milletin târihte devâm eden müddet-i hayâtıdır, demişler. Ahmed İbn-i Hanbel'in Ebû Hüreyre'den bir rivâyetinde ve bu hadîsin sonunda: (Ben, bir devrin mülûk ve selâtîni yaşadıktan sonra bir takımını daha getirdim) ziyâdesi dehrin bu maʿnâsını ifâde eder. Dehr, menşe'-i havâdîs olan gece ile gündüzün teʿâkubuna denildiğini de bu hadîsin îzâhında aşağıda göreceğiz. Zaman da mâzî, hal ve istikbal kısımlarını ihtivâ eden dehrin gayr-i muʿayyen kısmı oluyor.

Şârih Hattâbî'nin beyânına göre, câhiliyet zamânında bütün hâdiseler, bütün musîbetler gece ve gündüzden ibâret olan dehre nisbet edilirdi. Bu iʿtikaddaki câhiliyet adamları iki fırka olup bunlardan bir fırkası Allāh'a îmân etmezdi. Dehirden ve mahall-i havadis olan gece ile gündüzden başka bir müessir tanımazlardı. Bunlar her fenâlığı dehre nisbet ederlerdi. Dehriye denilen bu fırka Dehr Sûresi [Câsiye: 24.] 'de, (و ما يهلكنا الا الدهر = *Bizi ancak dehr öldürür)* dedikleri hikâye olunmuştur. İkinci fırkası bir hâlık tanırlardı, fakat mekârihi

ona nisbet etmekten tenzîh ederler ve her fenâlığı dehre nisbet ederlerdi. Ve: "يا خيبة الدهر = *Vay dehrin mahrûmiyet ve hüsrânına*" diye sebbederlerdi.

Yukarıdaki hadîslerde bildirildiği üzere Resûl-i Ekrem bu akîdeyi ibtâl ederek: Sakın sizden biriniz dehre sebbetmesin; Allah dehrdir, buyurmuştur ki, bunun ma'nâsı (Allāhü a'lem) kâinatta cereyân eden hâdisâtı dehrin işi sanıp da dehre sebbetmeyiniz!. Bütün şü'ûnât-ı kevniyenin yaradıcısı Allah'dır. Binâenaleyh ölüm gibi hoşa gitmiyen şeylerden dolayı onun hālıkı dehr sanıp ona sebbettiğinizde o seb, hoşlanmadığınız şeylerin de hakîkî hālıkı olan Allāh'a rücû' edip gider, demek olur.

(انا الدهر = *Ben dehrim)* cümlesinin ma'nâsı da ben dehrin mâliki ve mutasarrıfıyım, demektir. İhtisâran, mâlik hazfolunmuştur. Binâenaleyh İbn-i Hazm gibi zâhirî ulemâsının bu hadîslerin zâhirlerine bakarak (Dehr) ismini Esmâ-ı Hüsnâ'dandır, demeleri ne kadar sakat bir sözdür.

* * *

2010. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ زَيْنَبَ كَانَ ٱسْمُهَا بَرَّةَ فَقِيلَ تُزَكِّي نَفْسَهَا فَسَمَّاهَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَبَ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Zeyneb'in adı Berre idi. Bu kızcağız adiyle kendisini tezkiye eder (beğenir) denildi[1]. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona Zeyneb adını verdi.

İZÂHI

Berre adı Peygamber'in kadınlarından Zeyneb bint-i Cahş'ın yâhut Müslim'in de sarâhatle rivâyetine göre, Peygamber'in kadınlarından Ümm-i Seleme'nin kızı ve Resûl-i Ekrem'in rebîbesi Zeyneb'in adı idi. Sonra Resûl-i Ekrem her ikisinin de

[1] Çünkü Berr, birr-i ihsânı çok, cömerd kimse demektir.

Berre adını Zeyneb adiyle değiştirdi. Müslim'in Ümm-i Seleme'nin kızı Zeyneb *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyetine göre, Zeyneb der ki: Bana iptidâ Berre adı verilmişti. Sonra Resûl-i Ekrem: Siz kendi kendinize nefislerinizi tezkiye etmeyiniz, Allah Birr ü ihsan sâhiplerini sizden daha iyi bilir! Diye adımı değiştirdi de Zeyneb dedi.

Ümm-i Seleme, zevci Ebû Seleme *radiya'llâhu anhümâ* ile Habeşistan'a hicret etmiştiler. Zeyneb orada doğmuş ve Berre adı verilmişti. Bilâhare babası Ebû Seleme Habeşede vefât etmekle Ümm-i Seleme dul kalmıştı. Resûl-i Ekrem Dârü'l-hicret'de bir müslümanın uğradığı bu musîbeti tehvîn için Ümm-i Seleme'yi daha Habeşede iken kendisine nikâh etmekle taltîf buyurmuştu. Bu sûretle de Berre Peygamberimizin övey kızı olmuştu. Bu ana, kız Medîne'ye geldikten sonra Resûl-i Ekrem Berre adını değiştirip Zeyneb demiştir. Bu eserimizin 7 inci cildinin 530 (İkinci baskı: 390) uncu sahîfesinde bu ana-kızın hal tercemeleri vardır, oraya bakınız!

Bu Ebû Hüreyre hadîsini Buhârî çirkin bir adın ondan güzel bir adla değiştirilmesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. İbn-i Ebî Şeybe'nin 'Urve'den mürselen rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem hoşlanılmayan bir ad işittiğinde onu daha iyisiyle değiştirirdi. Ve bir hadîs-i şerîfte de: Siz kıyâmet gününde adınızla ve babanızın adiyle çağırılırsınız. Bu cihetle adlarınızı güzelleştiriniz! Buyurulmuştur. Buhârî'nin bu bâbında bir rivâyetine göre, Ensâr'dan Ebû Üseyd'in oğluna verdiği bir adı Resûl-i Ekrem beğenmiyerek Münzir adını vermiştir. Yine Buhârî'nin bir rivâyetine göre, Sa'îd İbn-i Müseyyeb der ki: Büyük babam Resûl-i Ekrem'in huzûruna vardığında adını sormuş, o da adının Hazen olduğunu arzetmiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Sen Hazen değil Sehl diye anıl, buyurmuş. Fakat büyük babam: Yâ Resûla'llâh! Babamın verdiği adı nasıl değiştireyim? Diye i'tizâr edip eski adını muhâfaza etmiş. Etmiş amma ondan sonra da âilemiz içinde hüzün ve keder eksik olmamıştı, demiştir. Bütün bu rivâyetlere göre, bir çocuğun ana, baba üzerinde ilk ve en mühim hakkı nev-zâda ileride mûcib-i hicâb olmıyacak güzel bir ad vermeleridir.

* * *

2011. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ فِي الثَّقَلِ وَأَنْجَشَةُ غُلَامُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسُوقُ بِهِنَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَنْجَشُ رُوَيْدَكَ سَوْقَكَ بِالْقَوَارِيرِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Bir seferde Annem) Ümm-i Süleym bâzı kadınlar içinde idi. Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in kölesi (güzel sesli) Enceşe de (neşîdeler okuyarak kadınları (ve seferber hey'etin bindikleri develeri) sevkediyor ve hızlı yürütüyordu). Resûl-i Ekrem: *"Ey Enceş ağır ol! Cam* (gibi ince kalbli kadın) *ları hızlı yürütme!"* (Sonra neşîdelerinle müteessir olan ince kadın yüreklerini kırarsın) buyurdu[1].

İZÂHI

Bedîî bir üslûb ile ifâde olunan bu hadîsi Buhârî âile halkından veyâhut dostlarından birisinin adının bir harfini eksilterek hitâb etmesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîste Peygamber'in kölesinin adı Enceşe iken Resûl-i Ekrem Yâ Enceş! Diye hitâb etmiştir ki, edebiyât ıstılâhında buna Terhim denilir. Buhârî bu bâbındaki bir rivâyetinde de Resûl-i Ekrem'in Ebû Hüreyre'ye de: Yâ Ebâ Hir! Diye hitâb ettiğini Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir. Şu kadar ki, bu bir terhim değildir. Belki ism-i tasğîr sîğasına nakildir. Bu hadîsin tamâmı 11ci cildde Kitâbü'l-At'ime'nin birinci hadîsî olarak 1847 numara ile terceme edildi, oraya bakınız. Ancak oradaki rivâyet de tasğîr sîğasiyle değildir.

---

[1] Tercememizdeki kavis içinde görülen ziyâdeler bu hadîsin müteaddit rivâyet tarîklerinden alınarak gösterildi.

Hazret-i ʿÂişe'ye de Resûl-i Ekrem'in Yâ ʿÂiş! Diye hitâb buyurduğunu da Buhârî rivâyet ediyor. Bu hadîs de bu eserimizin 9 uncu cildinde 1329 numara ile geçti. Şu kadar ki, oradaki rivâyet de terhimsiz Yâ ʿÂişe diye rivâyet olunmuştur. Oraya da bakınız!

* * *

2012. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْنَى ٱلْأَسْمَاءِ عِنْدَ ٱللَّهِ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ رَجُلٌ تَسَمَّى مَلِكَ ٱلْأَمْلَاكِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kıyâmet gününde Allāhu Teâlâ divânında en fâhiş (en menfûr ve çirkin) ad, Meliku'l-emlâk adıdır.

ÎZÂHI

Hadîs metnindeki en fâhiş diye terceme ettiğimiz (Ahne'l-esmâ') yerinde bu hadîsin pek çok rivâyet tarîklerinde Melikü'l-emlâk adının verilmesi Ahbesü'l-esmâ', Ağyezü'l-esmâ', Ekrehü'l-esmâ' gibi kötü vasıflarla vasıflanmıştır. Sebebi de Melikü'l-emlâk unvânının Allāh'a mahsus bir sıfat olmasıdır. Mahlûkun bu sıfatla ittisâfı câiz olmamasıdır. Kula yakışan Abdullāh, ʿUbeydullāh, Allah kulu gibi tevâzuʿ ve ʿubûdiyet ifâde eden isimlerdir.

Melikü'l-emlâk né demektir? Emlâk, milkin cemʿi olduğuna göre, memleketlerin, kıtʿaların sâhibi ve hükümrânı demektir. Bu cihetle bu hadîsin râvîlerinden Süfyân İbn-i ʿUyeyne Melikü'l-emlâk'i bir çok zevâtın Şâhenşâh diye terceme ettiklerini bildirmiştir ki, pâdişahların pâdişâhı demektir. Süfyân'ın bu rivâyetini de Buhârî *Sahîh*'inde bu hadîsin sonunda göstermiştir.

* * *

2013. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ عَطَسَ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَمَّتَ أَحَدَهُمَا وَلَمْ يُشَمِّتِ الْآخَرَ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ هٰذَا حَمِدَ اللّٰهَ وَهٰذَا لَمْ يَحْمَدْهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanında iki kişi (ayrı ayrı) aksırmıştı da Resûl-i Ekrem bunlardan birisini teşmît etmiş (hayır ve bereketle du'â buyurmuş) öbürüsüne du'â etmemişti. Buna niçin du'â buyurulmadı; diye sorulduğunda Resûl-i Ekrem: Şu (birinci) Allāh'a hamdetti (Elhamdü li'llāh) dedi ben de mukābele ettim, şu (ikinci) Allāh'a hamdetmedi (ben de du'â ile karşılamadım) buyurdu.

İZÂHI

Buhârî'nin rivâyetinde adları bildirilmeyen bu aksıran iki kimsenin Âmir İbn-i Tufeyl ile Amr'in kardeşi-oğlu olduğunu Taberânî Sehl İbn-i Sa'd'dan rivâyet ederek bildiriyor. *Teşmît*, düşman şemâte[1]'sinin zevâline du'â ve hayır ve bereket temennîsidir ki (Yerhamüke'llāh) lâfziyle ifâde olunur. Enes İbn-i Mâlik'in bu hadîsinden öğrenildiği veçhile Yerhamüke'llāh du'â ve temennîsi, aksıran mü'minin Elhamdü li'llāh diye Allāh'a hamd ü senâda bulunmasına bir mukābele olarak îrâd olunur. Buhârî'nin bu bâbında Ebû Hüreyre'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Sizin biriniz aksırdığı zaman (Elhamdü li'llāh) desin!. Mü'min kardeşi veyâ dostu ona: (Yerhamüke'llāh) diye mukābelede bulunsun! Buyurmuştur. Bu yolda du'â ve temennî ile mukābele mü'minin mü'min üzerinde bir hakkıdır. Bunun bir hak olduğunu da Buhârî'nin yine bu bâbında

[1] Şemâte kişiye belâ, gam, gussa erişmesine düşmanın sevinmesidir ki, halk dilinde şamâta diye meşhurdur.

rivâyet ettiği Berâ' İbn-i 'Âzib hadîsinden öğreniyoruz ki, bu hadîsin bu eserimizin 4 üncü cildinde 619 numara ile tercemesi geçti, onu ve îzâhını okuyunuz. Şimdi bu bâbda müellif Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği şu hadîsi de okuyacağız.

* * *

2014. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ ٱللّٰهَ يُحِبُّ ٱلْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ ٱلتَّثَاؤُبَ فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ ٱللّٰهَ كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ يَرْحَمُكَ ٱللّٰهُ وَأَمَّا ٱلتَّثَاؤُبُ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ ٱلشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا ٱسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا تَثَاءَبَ ضَحِكَ مِنْهُ ٱلشَّيْطَانُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: (Kulun medâr-ı sıhhat ve hiffeti olan) aksırığa Allah muhabbet eder. (Eser-i gaflet olan) esnemeği de fenâ görür. Ey mü'minler! Sizin biriniz aksırıp Allāh'a hamd ederse onun Elhamdü li'llāh dediğini işiden her müslümana Yerhamüke'llāh di(ye mukābele et)mek aksıran mü'min için hak olur. Esnemeğe gelince, şüphesiz o, şeytandandır. Biriniz esnemek hâli geldiğinde gücü yettiği derecede onu gidermeğe çalışsın! Çünkü biriniz esneyip (ha) di(ye ağzını ayır)ınca onun gafletine şeytan güler.

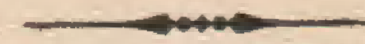
İ Z Â H I

Aksırmak nezle gibi bir hastalık netîcesi olabildiğinden tercememizde (medâr-ı sıhhat ve hiffet olan aksırmak) diye kayıtladık. Çünkü

me'mûrün-bih olan tahmîd ve teşmît hâli sıhhatte olan aksırmağa âittir. Teşmît, aksıran ve Elhamdü li'llāh diyen mü'minin işiden mü'minler üzerinde bir hakkı olduğu hadîste bildirildiğine göre, işidenler üzerine Yerhamüke'llāh diye mukābele etmek vâcib olduğu anlaşılırsa da, Nevevî bunun vâcib değil, müstahab olduğunda ulemânın ittifâkı bulunduğunu nakletmiştir. Hattâ Yerhamüke'llāh du'â-siyle mukābelenin müstehâb olması da aksıranın Elhamdü li'llāh demiş olmasiyle meşruttur. Aksıran nişâne-i sıhhat ve hiffet olan bu nî'mete karşı hamdetmezse du'â ile mukābele müstahab değildir. Bunun müstahab olmadığına dâir de Buhârî müstakil bir bab açarak bu hadîsten önce 2013 numara ile terceme ettiğimiz Enes İbn-i Mâlik hadîsini rivâyet etmiştir.

Bu mevzû'un son bir bâbı olarak Buhârî esneyen kimsenin esnerken elini dudağının üstüne koyması âdâb-ı İslâmiye'den olduğuna da müstakil bir bâbında işâret etmiştir.

Ebû Hüreyre'nin bu hadîsinin Tecrîd metnindeki son cümlesi olan: (فان احدكم اذا تثائب ضحك منه الشيطان) ibâresi elimizdeki basma ve yazma bütün *Buhârî* nüshalarında: (فاذا قال «ها» ضحك منه الشيطان) sûretindedir. Bu eserimizin 9 uncu cildinde 1357 numara ile tercemesi geçen Ebû Hüreyre hadîsinde de *Tecrîd* metninde bu sûretle (ha) ile rivâyet olunmuştu. Bu cihetle tercemenizde *Sahîh-i Buhârî* metinlerindeki (ha) kayd-ı mühimmine işâret ettik.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْإِسْتِئْذَانِ

BU KİTÂB, KİŞİNİN TASARRUFUNDA OLMAYAN BİR YERE GİRMEK İÇİN SÂHİBİNDEN İZİN DİLEMEK HUSÛSUNA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Bu umûmî unvândan sonra Buhârî, mâlik olmadığı bir yere kişinin selâm vererek girmesi lüzûmuna dâir de husûsî bir bab açmıştır. Bu unvâniyle de, müellif selâm vermeyen kimseye hâne sâhibinin izin vermesi câiz olmıyacağına işâret etmiştir. Nasıl ki, Ebû Dâvud'un, İbn-i Ebî Şeybe'nin rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem hâne-i saâdette iken birisi izin isteyip: *"İçeri sokulayım mı?"* demişti. Resûl-i Ekrem hâdimine: Haydi şuna çık da izin istemesini öğret, diye emretmiş, o da: Es-selâmü 'aleyküm, gireyim mi? Demiştir. Adam da bu âdâb ile huzûr-ı saâdete girmiştir.

Sonra müellif Buhârî selâmlaşmanın ilk meşrû'iyet şeklini beyân için de Âdem *aleyhisselâm*'ın yaratıldığını müte'âkip meleklere: *Es-selâmü 'aleyküm = Kazâdan, belâdan esenlik üzerinize olsun!* Diye selâm verdiğini, melekler tarafından da: *Es-selâmü 'aleyk ve rahmetu'llâh = Esenlik ve Allâh'ın rahmeti üzerine olsun!* Diye karşılandığını Ebû Hüreyre'den rivâyet ediyor ki, bu hadîs bu eserimizin 9 uncu cildinde 1367 numara ile terceme olundu. Ona ve îzâhına bakınız.

Bundan sonra Buhârî Nûr Sûresi'nin 27 inci âyetinden i'tibâren şu meâldeki üç âyetini zikretmiştir: "*Ey mü'minler! Kendi evleriniz ve odalarınızdan başka odalara sâhiblerinden izin alıp onlara selâm verinceye kadar girmeyiniz!. Bu izin alıp selâm vermek iyi düşünürseniz sizin için* (izinsiz girmenizden) *hayırlıdır. Eğer bu odalarda izin verecek bir kimse bulamazsanız, izin verilinceye kadar oralara girmeyiniz. Eğer size: Dönünüz! Denilirse hemen dönünüz* (kapıları önünde beklemeyiniz)*; o dönüş sizin için* (beklemekten) *daha temiz ve uygundur. Allāh ise her fiil ve hareketinizi çok iyi bilir. Meskûn olmayan ve içerisinde sizin için menfaat hakkı olan odalara girmenizde sizin için bir günâh yoktur. Açıkladığınız her şeyi ve sakladığınız her şeyi Allah bilir*[1].

Ensâr'dan ve Tâbi'î âlimlerinden Adiyy İbn-i Sâbit bu üç âyetten ikisinin nüzûl sebebini şöyle rivâyet etmiştir: Ensâr'dan bir kadın Resûlu'llāh'ın huzûruna gelip: Yâ Resûla'llāh! Bâzı def'a evimde ben bir halde bulunurum ki (açık, saçık) o halde iken kimsenin, ne babamın, ne de oğlumun yanıma girip beni görmesini istemem. Halbuki ben bu vaziyette iken âilemden birisi yanıma çıka gelir, ben ne yapayım, diye sormuştu. Bunun üzerine bu İstîzân ve selâm âyeti nâzil oldu.

Âyet-i kerîme'nin nazmındaki (İstînâs) kelimesini İbn-i Abbâs (istîzân = müsâ'ade istemek) diye tefsîr etmiştir. Hattâ Übey İbn-i Kâ'b ile İbn-i Abbâs âyetteki (Teste'nisû) lâfzını (Teste'zinû) diye okumuşlardır. Fakat ulemânın cümhûru, âile halkından birisinin, odasına girmek istediği kimseyi öksürmek sûretiyle basîretli bulundurmayı istîzân için kâfî addetmişlerdir. Rivâyete göre, Ebû Eyyûb-i Ensârî

---

1 يا ايها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستأنسوا و تسلموا على اهلها ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون . فان لم تجدوا فيها احدا فلا تدخلوها حتى يؤذن لكم و ان قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو ازكى لكم و الله بما تعملون عليم. ليس عليكم جناح ان تدخلوا بيوتا غير مسكونة فيها متاع لكم ، و الله يعلم ما تبدون و ما تكتمون (سورة النور آ ٢٧، ٢٨، ٢٩)

Resûl-i Ekrem'e âyetteki istînâs'ın mâhiyeti nedir? Deye sormuş. Resûl-i Ekrem de: Kişinin Allāh'ı tesbîh ve tekbîr ederek, yâhut öksürerek oda sâhibinden izin istemesidir, buyurmuş. Şu halde âyetteki istînâs, hâriçten gelen bir misâfirin ev sâhibinden izin istemesi, ev dâhilindeki âile efrâdının da birbirlerinin odalarına geldiklerinde her hangi bir sûrette geldiğini duyurmasıdır ki, en basit şekli öksürmesidir. Zamânımızda müte'âref olduğu üzere oda kapısına yavaşca vurmak da bir nevi' istîzân ve istibsardır.

HULÂSA: Câhiliyet âdeti üzere şuursuz, selâmsız başkasının haremgâhına baskın yapar gibi girmek, harâm olduğu gibi bir âile halkından her birisinin kendilerine mahsus odalarına öbürlerinin öksürmek sûretiyle olsun geldiğini ihsâs etmeden ansızın girmeleri de menhîdir, ve oda sâhibinin görülmesini istemediği vaziyetini müşâhedeyi mûcib olduğu için İslâm âdâbına mugāyirdir.

Bir rivâyete göre, Ebû Sa'îd-i Hudrî, Resûl-i Ekrem'i bir ziyâretinde kapıya karşı durup istîzân etmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Kapıyı karşılamıyarak—sağ veyâ sol tarafa—durup destur dile, buyurmuştur ki, âile hayâtının dâhilî mahremiyet ve masûniyeti nâmına bu da istîzân konusunun tamamlayıcı âdâbındandır.

Bu mevzû'un mütemmim âdâbından birisi de, destur dileyen kimsenin adını açıkca söylemesidir. Buhârî ile Müslim'in birlikte bir rivâyetlerine göre, Hazret-i Câbir der ki: Resûl-i Ekrem'i bir ziyâretimde istîzân etmiştim. Resû-lu'llāh: Kimdir o? Diye sordu. Ben de: Ben, diye cevab verdim. Bu mübhem cevâbımdan hoşlanmıyarak: "*Ene ene* = *Ben ben*" nedir? Diye tevbîh buyurdu.

Bu isti'zân husûsunun bir istisnâsı vardır ki, o da sel, yangın, deprem gibi fevkalâde hallerdir.

Bu isti'zân âyetleri nâzil olunca Şam'a pek çok ticâret seferi yapan Hazret-i Ebû Bekir: Yâ Resûla'llāh! Şam yolunda bir takım hanlar, kervansaraylar vardır ki, yol uğrağı yerlerde kurulan bu konak yerlerine yolcular uğrarlar, eşyâlariyle barınırlar. Bunlar kimsenin dâimî meskeni değildir. Buralara girmek için de istîzân lâzım mıdır? Diye sormuştu. Bunun üzerine şu meâldeki 29 uncu âyet nâzil oldu: "*Meskûn olmayan ve sizin için içerisinde intifâ' hakkı olan bir yere girmenizde günâh yoktur.*"

Müellif Buhârî bu âyetlerden sonra yine Nûr sûresi'nin şu meâldeki 30 uncu âyetini zikrediyor: "*Peygamber'im mü'min erkeklere söyle! Gözlerini* (yâd kadınlardan) *sakınsınlar ve ırzlarını muhâfaza etsinler. Bu, kendileri için daha temiz bir harekettir*[1].

Bundan önceki istîzân âyetlerinden sonra erkeklerin gözlerini kendileri için bakmaları halâl olmayan kadınlardan muhâfaza etmelerinin emrolunması isti'zânın teşrîinden gāye hâne sâhibinin görülmesini istemediği âile kadınına misâfirin nazarının dokunmasından sıyânet olduğunu iş'âr eder. Bu hakîkati ifâde etmek için Buhârî Hasan Basrî'nin kardeşi Sa'îd İbn-i Ebü'l-Hasen'e şöyle dediğini rivâyet ediyor: Kardeşim! Acem kadınları göğüslerini, başlarını açarlar, gözünü onlardan çevir. Çünkü Allāhu Teâlâ Resûlu'llāh'a: "*Peygamber'im! Mü'min erkeklere söyle, gözlerini kadınlardan sakınsınlar ve ırzlarını muhâfâza etsinler!*" buyurmuştur.

Daha sonra Buhârî Nûr Sûresi'nin 31 inci âyetinin kadınlara karşı olan şu meâldeki emirlerini zikretmiştir: "*Peygamber'im! Mü'min kadınlara da söyle: Onlar da* (kendilerine bakmaları halâl olmayan erkeklere bakmaktan) *gözlerini*

---

[1] قل للمؤمنين يغضوا من ابصارهم و يحفظوا فروجهم ذلك ازكى لهم (سورة النور آ ٣٠)

sakınsınlar ve ırzlarını muhâfaza etsinler, zâhirî olan müstesnâ olmak üzere[1] *ziynetlerini* (kendilerini) *de göstermesinler*"[2].

Bu uzun âyet-i kerîme'nin bundan alt tarafında da kadınların ziynetlerini ve mahallî ziynetlerini göstermeleri câiz on iki sınıf ta'dâd olunmuştur ki şunlardır: 1) Kadının kocası, 2) Kadının kendi babası ve büyük babası, 3) Kocasının babası ve büyük babası, 4) Kendi oğulları, 5) Kocalarının oğulları, 6) Kendi kardeşleri, 7) Kendi kardeşlerinin oğulları, 8) Hemşîrelerinin oğulları, 9) Müslüman kadınları, 10) Müslim ve gayr-i müslim kendi kadın hizmetçileri, 11) Erliği sönmüş sâlih ihtiyarlar, 12) Henüz erlik çağına ermemiş çocuklar.

Kadınların bunlardan başka erkeklere küpe, gerdanlık gibi ziynetlerini ve ziynet yerlerini göstermemeleri kadınlık vekârı ve iffet ve asâleti îcâbı oluyor. Bunlardan başka erkeklerin, kadının yalnız yüzünü ve ellerini görmeleri câiz oluyor.

Bundan başka Buhârî Mü'minûn Sûresi'nin 20 inci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Allah hem hâin gözler*(in tecessüslerin)*i, hem de* (fâsid) *gönüllerin gizlediği temâyülleri bilir*"[3].

İbn-i Ebî Hâtem'in Abdullāh İbn-i Abbâs vâsıtasiyle rivâyetine göre, âyetteki hâin gözlerin tecessüs ve fâsid gönüllerin temâyülü şöyle tasvîr buyurulmuştur: Hâin gözlü o kimsedir ki, o, bir cemâatle bir yerde otururken yanından güzel bir kadın geçerse, yâhut girdiği bir evde güzel bir kadın görürse, yanındakilerden hırsızlayarak kadına sinsi sinsi bakar.

[1] Göstermemek ve örtmek hükmünden müstesnâ olan, kadının yüzü ile iki elleridir. Bir fitneye sebep olmak korkusu olmadıkça kadının yüz ve ellerine bakmak câizdir. Bâzı ulemâ da def'-i mefâsid için kadının yüzüne, ellerine bakmak da harâmdır, demişlerdir.

[2] وقل المؤمنات يغضضن من ابصارهن و يحفظن فروجهن ولا يبدين زينتهن الا ما ظهر منها وليضربن بخمرهن على جيوبهن (سورة النور آ ٣١)

[3] يعلم خائنة الاعين وماتخفى الصدور (سورة المؤمنين آ ١٩)

Yanındakiler kendisine bakınca da hemen gözünü ayırır. Fakat Allah bilir ki, o hâin gözlü kimse kadının dâire-i mahremiyetine girmeğe gücü yetse muhakkak girmek ve zinâ etmek ister.

Bundan sonra Buhârî'nin arka arkaya iki hadîsi vardır ki, bunlardan *birisi* Vedâ' Haccı'nda Resûl-i Ekrem Medîne'den hareket ettiğinde terkisine amucası Abbâs'ın oğlu Fazl'ı almıştı. Yolda güzel bir kadın bir mes'ele sormak üzere yaklaştığında Fazl, kadına bakmağa başladı. Kadın da son derece güzel olan Fazl'a bakıyordu. Bu manzarayı görünce Hazret-i Peygamber Fazl'ın çenesinden tutup öbür tarafa çevirdi. Bu hadîsin tercemesiyle îzâhı 6 ıncı cildin başında 752 rakamiyle geçti, oraya bakınız.

Öbürüsü de Resûl-i Ekrem, bir kere Ashâb'ı yol üzerinde oturmaktan men' etmişti. Fakat bilâhare bunun iktisâdî hayat için lüzum ve zarûreti arzolununca Resûl-i Ekrem gelip geçen kadınlara bakılmaması, kimseye ezâ olunmaması gibi şartlarla müsâade buyurdu. Bu hadîsin tamâmının terceme ve îzâhı da 7 inci cildde 1098 numara ile geçti, oraya bakınız.

İslâm âdâb-ı içtimâiyesinde pek ziyâde önemli olan istîzân ve selâm konusunu müellif Buhârî *Sahîh*'inde bir mukaddime hâlinde incelemiş bulunduğundan biz de ihmâl etmiyerek nakletikten sonra *Tecrîd* hadîslerine başlıyoruz.

* * *

2015. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُسَلِّمُ ٱلصَّغِيرُ عَلَى ٱلْكَبِيرِ وَ ٱلْمَارُّ عَلَى ٱلْقَاعِدِ وَ ٱلْقَلِيلُ عَلَى ٱلْكَثِيرِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Küçük büyüğe, geçen oturana, az çoğa selâm versin, buyurmuştur.

* * *

2016. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den bir rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Süvârî piyâdeye, piyâde oturana, az çoğa selâm versin, buyurmuştur.

Î Z Â H I

Bu iki hadîs metinlerindeki «يسلم» sîğaları haberdir, fakat emir ma'nâsınadır. Abdürrezzâk'ın Ma'mer'den rivâyetinde sarâhatle "ليسلم" lâfziyle vârid olması da bunu te'yîd etmekte bulunduğundan, emir sîğasiyle "*selâm versin!*" diye terceme ettik.

Bu hadîslerden önce müellif Buhârî'nin: "*Selâm, Allāhu Teâlâ'nın isimlerindendir*" başlığiyle açtığı bir bâbı vardır. Sûre-i Haşr'ın âhirinde: (الملك القدوس السلام) kavl-i şerîfindeki *Es-selâm*, her belâ ve âfetten, her türlü eksiklikten, her fenâ ve zevalden sâlim ve münezzeh olan Allāhu Teâlâ'nın Esmâ-ı Hüsnâ'sından bir ism-i şerîftir. Selâm fi'l-asıl masdardır. Ayıblardan ve âfetlerden berî ve sâlim olmak ma'nâsınadır. Müslümanlar arasındaki Es-selâmü 'aleyküm tahiyyesi bu ma'nâca: Her kazâ ve belâdan esenlik üzerinize olsun! Diye selâmetle du'â ve temennîden ibârettir. Nasıl ki Nisâ' Sûresi'nin 94 üncü âyetinde "*Ey mü'minler! Size İslâm selâmı veren kimseye: Sen mü'min değilsin, demeyiniz!*" buyurulmuştur.

Müellif Buhârî bu unvânında Nisâ' Sûresi'nin 86 ıncı âyetinin şu meâldeki bir cümlesini zikretmiştir: "*Ey mü'minler! Size kazâdan, belâdan esenlik ve sağlık dileği verildiğinde siz de ondan daha güzeli ile esenlik ve sağlık dileği veriniz, yâhut da ayniyle mukābele ediniz*[1]".

Buhârî bu âyet-i kerîmeyi, bu unvânında zikretmekle âyetteki *tahiyye* ile emrin *selâm* lâfzına mahsûs ve münhasır olduğuna işâret etmiştir ki, bu içtihad üzerinde ulemânın ittifâkı vardır. Tahiyye fi'l-asıl milk ve bekā ma'nâsınadır ve bir kimseye (Hayyâka'llāh) diye du'â eylemektir ki, "*Allah ömür versin!*" demektir. Sonra *Selâm* makūlesi du'âya tahsîs olunmuştur. Bu sûretle (Selâmün 'aleyküm) Allah ömür versin, ma'nâsına değil (sağlık, esenlik size!) ma'nâsına İslâm tahiyyesi olmuştur. Dilimizde daha kısa selâm şekli ya (Sağlık size!), yâhut (Esenlik size!) demektir. Mukābil selâm verilirken de bunun ikisini birleştirmektir.

* * *

2017. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ ٱلنَّبِىَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَىُّ ٱلْإِسْلَامِ خَيْرٌ قَالَ تُطْعِمُ ٱلطَّعَامَ وَتَقْرَأُ ٱلسَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَعَلَى مَنْ لَمْ تَعْرِفْ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr (İbn-i 'Âs) *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e birisi: Yâ Resûla'llāh! İslâm'ın hangi ibâdeti hayırlıdır? Diye sordu. Resûl-i Ekrem: (Açа) yemek yedirmen ve bildiğine, bilmediğine selâm vermendir, diye cevâb verdi.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi burada mü'minin tanıdığına, tanımadığına selâm vermesi sünnet olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir,

---

1 و اذا حييتم بتحية فحيوا باحسن منها او ردوها (سورة النساء آ ٨٦)

Bu unvâniyle Buhârî selâm tahiyyesinin yalnız âşinâlara tahsîs olunup tanımadıkların bırakılması doğru olmadığını kasdetmiştir. Tahâvî'nin, Taberânî'nin, Beyhakî'nin İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyetlerine göre: Kişinin mescidden geçip de içinde namaz kılmaması, yalnız âşinâlarına selâm vermesi dünyânın hayât-ı müddetinin son günlerinin alâmetlerinden olduğu bildirilmiştir. Müellif Buhârî'nin Ammâr İbn-i Yâsir *radiya'llāhu anh*'den rivâyet ettiği bir hadîste de: Her kim üç fazîleti bir arada toplarsa îmânı tamam toplamış olur: 1) Nefsine âit bir menfaat hakkında olsa bile insaf ile hareket etmek, 2) Hiç ayırmıyarak herkese selâm vermek, 3) Fakir iken yoksul olanlara nafaka vermek, buyurulmuştur.

* * *

2018. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ٱطَّلَعَ رَجُلٌ مِنْ جُحْرٍ فِي جُحَرِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِدْرًى يَحُكُّ بِهِ رَأْسَهُ فَقَالَ لَوْ أَعْلَمُ أَنَّكَ تَنْظُرُ لَطَعَنْتُ بِهِ فِي عَيْنِكَ إِنَّمَا جُعِلَ ٱلْإِسْتِئْذَانُ مِنْ أَجْلِ ٱلْبَصَرِ.

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'in şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hâne-i saâdetlerindeki bir pencereden bir kimse içeri bakmıştı. O sırada Resûlu'llāh Midrâ[1] (denilen bir demir) ile başını kaşıyordu.

[1] Midrâ denilen bu kadın saç tarağını dilciler şöyle târif ediyorlar: Midrâ, kadın saçını ve bilhassa iki taraftaki kısımlarını tarayıp düzlemek için kullanılan bir nevi' demir taraktır. Mâşit denilen ve kadın tuvâleti yapan ve gelin çehresi süsleyen san'atkâr kadınların yanlarında bulunurdu.

Bunun üzerine (bu münâsebetsiz) kişiye, eğer senin (böyle haremgâha) baktığını daha önce bilseydim şu demiri gözüne saplardım. Çünkü istîzân (vecîbesi) göz (görmesi) için teşrî' kılınmıştır, buyurdu.

* * *

MÜHİM BİR TENBÎH: Aşağıda terceme edeceğimiz 2019 rakamlı İbn-i Abbâs hadîsinden i'tibâren "*Kitâbü'l-Kader*"e kadar devâm eden 43 hadîs-i şerîf elimizdeki *Sahîh-i Buhârî* nüshalarında ve şerhlerinde burada değil, "*Kitâbü'r-Rikāk*"da zikrolunmuştur. Yine elimizdeki *Tecrîd-i Sarîh* nüshalarında ise burada İstîzân bahsinde bulunmaktadır. Halbuki bu hadîslerin gerek mazmunları, gerek ifâde ettikleri bâzı hükümleri cihetle istîzân bahsinden ziyâde Rikāk bahsiyle münâsebetleri vardır. Bu cihetle bu hadîsleri tamâmiyle buradan alıp Rikāk bahsine götürmek istedik. Fakat Ahmed Zebîdî gibi büyük bir hadîs üstâdının hakkına tecâvüz etmiş olacağımızı düşünerek o arzumuzu bıraktık. Bir de üstâd Zebîdî *Buhârî* râvîlerinin —bâbların ve bahislerin takdim, te'hîri gibi— rivâyet husûsunda vâkı' olan ihtilâflarında dâimâ Ebû Zerr-i Herevî rivâyetini tercîh etmek i'tiyâdında bulunduğundan böyle bir sebeple bu hadîsleri burada istîzân bahsinde zikretmiş olması da kuvvetli bir ihtimaldir.

Yine böyle *Sahîh-i Buhârî*'nin son cüz'ünde kısa kısa bahislerin ve unvanların da bir çok yerlerde *Tecrîd-i Sarîh* nüshalarının *Sahîh-i Buhârî* nüshalarından farklı olduğu da görülür. Bütün bu farklarda bir yanlışlık eseri olmayıp nüsha ihtilâfından ibâret olduğuna bir tenbîh ile işâret etmeyi lüzumlu gördük.

* * *

2019. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصِّحَّةُ وَ الْفَرَاغُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: İki ni'met (iki güzel hal) vardır ki, insanlardan çoğu bu ni'metleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat, boş vakit.

İZÂHI

Yukarıdaki *tenbih*'de işâret ettiğimiz veçhile bu hadîs *Kitâbü'r-Rikāk* hadîslerindendir. Rikāk, rakîkın cem'idir. Rakîk, rikkatten alınmış sıfattır, yufka şey'e ıtlāk olunur. Rikkat, şefkat ve merhamet ma'nâsınadır ki, kalb inceliğinden neş'et eden sevgidir. Utanmak ma'nâsında da kullanılır. Rikkat ile dikkat bir ma'nâya olmakla berâber bu iki ta'bîr arasında şöyle bir fark da vardır! *Rikkat*, umku ve derinliği i'tibâriyledir ki, yufkalık ta'bîr olunur ve gılzat mukābili kullanılır. Meselâ filânın kalbi rakîkdir, dediğimizde katı yürekli değildir, yufka yüreklidir, demek olur. *Dikkat* de etrâfı ve eni i'tibâriyledir ki, bundan da incelikle ta'bîr olunur. Meselâ: Filân dikkat-i nazar sâhibidir, dediğimizde ince ve etraflı görüşlü, demiş oluruz. Şu dil incelemesine göre *Kitâbü'r-Rikāk*: Yufka gönüllü ve vicdânî, hayâtî şeylerde derin ilgili kimselerin ahvâl ve evsâfını bildiren hadîsleri muhtevî bir bahistir, demek olur. Bu İbn-i Abbâs hadîsinden i'tibâren bu bahsin sonunda 2061 numara ile gelecek olan Hâris İbn-i Vehb hadîsine kadar devâm eder. 43 hadîsin hepsinde bu unvân ile az, çok ve uzak, yakın ilgi bulunduğu görülür.

Mevzûu-bahsimiz olan İbn-i Abbâs hadîsindeki iki ni'met ki: Sıhhat ve Ferağdır. Hakîkaten insanların derin bir gafletle devâm edip gidecek sandığı, fakat günün birisinde uçup gittiğini görerek aldandığını anladığı iki büyük ni'mettir. Vücûd sıhhati ma'lûm. *Ferağ* da dînî ve hayâtî mesâî için âzâde zaman ve boş vakittir. Bu

zaman fırsatının büyüklüğünü haylazlar değil, mesâî sâhipleri takdîr eder. Bu ni'metlerden istifâde edememek rikkati mûcib ve yufka yürekle acınacak hallerdir.

Müellif bu bâbında Abdullāh İbn-i Ömer'den şu meâldeki bir hadîsi rivâyet ediyor. İbn-i Ömer der ki: Bir kere Resûl-i Ekrem *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* omuzumu tutup bana: Ey Abdullāh! Dünyâda sen garîb kimse gibi, yâhut yolcu gibi (halktan, ihtirastan âzâde) yaşa, buyurdu. (İbn-i Ömer'in râvîsi Mücâhid der ki:) İbn-i Ömer de şöyle vasıyet ederdi: Ey mü'min! Akşama eriştiğinde (dünyâ, âhiret işlerini gör!) sabahı gözleme; sabaha eriştiğinde de akşamı gözleme, (İşlerimi akşam görürüm, deme). Sıhhatinden bir kısmını hastalık zamânına ayır, hayâtından bir kısmını da ölümün için faydalı kıl.

* * *

2020. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَعْذَرَ ٱللهُ تعالىَ إِلَى ٱمْرِىءٍ أَخَّرَ أَجَلَهُ حَتَّى بَلَّغَهُ سِتِّينَ سَنَةً .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Allāhu Teâlâ altmış yaşına kadar (yaşatıp) ölümünü geri bıraktığı (halde yaratanı ve yaşatanı tanımıyan) kimsenin özrünü izâle ve red eder.

İ Z Â H I

Müellif Buhârî hadîsin bâbında unvân olarak Fâtır Sûresi'nin 36 ıncı âyetinin şu meâldeki bir cümlesini zikretmiştir: "(Gâfiller!) *duygulu bir kimsenin düşünüp* (Allāh'ı), *bileceği kadar bir zaman sizi ömürlü kılmadık mı? Halbuki size Peygamber de gelmişti* (irşâd etmişti)[1]".

---

1 اولم نعمركم مايتذكر فيه من تذكر و جاءكم النذير (سورة فاطر آ ٣٧)

Zemahşerî bu âyet-i kerîme gāfil yaşayan ve hâlini, şânını ıslāh etmiyen kimseleri tevbîhi muhtevîdir, diyor; ve başa kakılan bu tevbîhin uzun yaşlılar hakkında daha büyük olacağına işâret ediyor.

Allāh'ı bilmek ve dînî, dünyevî hayır, saâdet yollarını öğrenmek için tecrübe zamânı demek olan bu müddet hadîs-i şerîfte altmış yaş olarak tahdîd olunmuştur ki, artık bu yaşa varan kimsenin kusurları hakkındaki özürleri Allah dîvânında kabûl olunmuyor. Ancak tevbe ve istiğfâr etmek ve bütün varlığiyle Hakk'a yönelmek yolu bulunuyor. Bu tecrübe müddeti hakkında müteaddit rivâyetler vardır: Mesruk kırk, Mücâhid İbn-i Abbâs'tan kırk altı, İbn-i Abbas'tan diğer rivâyette yetmiş olduğunu rivâyet etmişlerdir. Bu yaşlar, i'tizârın müntehâ-yı haddi oluyor. Yalnız istiğfâr dîvânı açık bulunuyor.

* * *

2021. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَزَالُ قَلْبُ ٱلْكَبِيرِ شَابًّا فِى ٱثْنَتَيْنِ فِى حُبِّ ٱلدُّنْيَا وَطُولِ ٱلْأَمَلِ.

TERCEMESİ

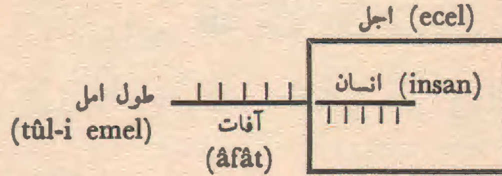
Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: İhtiyar gönlü, iki huyda her zaman genç bir halde bulunur: Dünyâ sevgisi, uzun ömür.

İZÂHI

Hadîs metnindeki Tûl-i emel ta'bîrinde vâkı' emel lâfzı ümid ma'nâsına olup, Türk dilinde umma ta'bîr olunur. Bu ma'nâca *(طول امل = uzun ümid)* diye terceme olunmak îcâb ederse de bu hadîsin *Sahîh-i Buhârî*'de, bundan sonra Enes İbn-i Mâlik'den gelen bir rivâyet tarîkında (طول العمر)[1] denildiğinden (uzun ömür) diye terceme ettik.

[1] Bu rivâyetin metni ve tercemesi şöyledir: "يكبر ابن آدم و يكبر معه اثنان حب المال و طول العمر = *Âdem-oğlu yaşlanır, büyüdükçe iki huyu da berâber büyür: Mal sevgisi, uzun ömür temennîsi.*"

İnsan-oğlu Tûl-i emel ile yaşarken günün birinde ecelin pençesine düştüğünü tasvîr eden bir hadîs-i şerîfi de Buhârî bu bâbında şöyle rivâyet ediyor: Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh* der ki: Bir kere Resûl-i Ekrem bir murabbâ' resmetti. Bu murabbâ'ın ortasında da başkaca birtakım çizgiler çizdi. Bu ortadaki hat tarafına da murabbâ' hâricinde küçük çizgiler çizdi. Sonra (bize bu hatları îzâh ederek bakınız dedi: Şu ortadaki çizgi insandır, bu murabbâ' da insanı her taraftan kuşatan ecelidir. Murabbâ' hâricindeki hat da emelidir. Küçük çizgiler de insanı istihdaf eden âfetlerdir (ki insan hayâtı bunların nişangâhıdır). İmdi insana şu âfet (oku şaşar da) dokunmazsa bir başka âfet isâbet eder. O âfet de dokunmazsa öbürüsü dokunur (ecel gelir, hayat-ı beşer sona erer). Hadîste zikrolunan büyük küçük hatlar ve çizgiler müteaddit şekillerde hadîs şârihleri tarafından resmolunmuştur. Bizce hadîsin mazmununa en uygun olanı şudur:

* * *

2022. عَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يُوَافِيَ عَبْدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللّٰهِ إِلَّا حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ النَّارَ.

TERCEMESİ

Ensâr'dan İtbân İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kıyâmet gününde Lâ ilâhe illâ'llāh diyerek ve bu tevhîd kelimesiyle Allāh'ın zâtını kasdederek (Allah divânına) hiç bir kul gelmez, ancak Allāhu Teâlâ ona Cehennemi haram kılar.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî burada riyâsız ve yalnız Allāhu Teâlâ için yapılan ibâdetin fazîleti hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. *Kitâbü's-Salât*'ta da ev dâhilinde bir odanın veyâ bir tarafın mescid ittihâz edilmesine dâir bir bâbında daha uzun bir metin ile rivâyet etmişti. Şu fark ile ki, *Kitabü's-Salât*'taki bu hadîs orada Ensâr'dan Mahmûd İbn-i Rebî' tarafından rivâyet olunmuştu ki, burada Mahmûd, İtbân'ın râvîsi bulunuyor. Mahmûd, Ashâb'ın gençlerinden bulunduğu için Bedir gazâsında bulunan Ashâb'ın ihtiyarlarından İtbân İbn-i Mâlik'den rivâyet etmişti.

Kitâbü's-Salât'taki rivâyetin kısa bir hulâsası şöyledir: İtbân İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh* bir gün Resûl-i Ekrem'e gelerek: Yâ Resûla'llāh! İhtiyar oldum, namaza çıkamıyorum, evimin bir tarafını namazgâh edinmek istiyorum. Evimize teşrîf edib namaz kıldırsanız da orasını musallā edinsem, demişti. Resûl-i Ekrem de İtbân'ın bu dileğini yerine getirdi ve evinin bir yerinde iki rek'at namaz kıldırdı. Konu komşu birtakım kimseler de hazır bulundu. Sohbet esnâsında birisi Mâlik İbn-i Dahşen nerede ki? Diye sordu. Başka birisi de: O bir münâfıktır, Allāh'ı ve Peygamber'i sevmez! Diye karşıladı. Bunun üzerine Resûlu'llāh: Öyle söyleme, görmüyor musun? "Lâ ilâhe illa'llāh", diyor. Allāhu Teâlâ'nın zâtını kasdederek "Lâ ilâhe illa'llāh" diyen kimseyi Allah Cehennem ateşine haram kılmıştır! Buyurdu. (268) numara ile tercemesi geçen bu rivâyetin tercemesini ve îzâhını da okuyunuz!.

* * *

2023. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ ٱللَّهُ تَعَالَى مَا لِعَبْدِي ٱلْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبَضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ ٱحْتَسَبَهُ إِلاَّ ٱلْجَنَّةُ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: Allāhu Teâlâ

buyurur ki: "*Mü'min kulumun dünyâdaki âilesinden* (ana baba, karı koca, evlâd kardeş gibi) *en sevdiği birisini elinden aldığımda, sonra o da benden ecrini istediğinde, benim katımda o kulumun mükâfâtı ancak ve muhakkak Cennet'tir.*"

* * *

2024. عَنْ مِرْدَاسٍ ٱلْأَسْلَمِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْهَبُ ٱلصَّالِحُونَ ٱلْأَوَّلُ فَالْأَوَّلُ وَ يَبْقَى حُفَالَةٌ كَحُفَالَةِ ٱلشَّعِيرِ أَوِ ٱلتَّمْرِ لَا يُبَالِيهِمُ ٱللّٰهُ بَالَةً .

Tercemesi

Eslem'li Mirdâs *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Bu ümmetin ilk önce sâlih kulları birbiri arkasınca (Allah dîvânına) gidecek, geriye de arpanın, yâhut hurmanın çalkantı kozalakları gibi ıskartaları kalacaktır ki, Allah onlara hiç bir veçhile kıymet vermiyecektir[1].

* * *

2025. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَوْ كَانَ لِٱبْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَٱبْتَغَى ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ٱبْنِ آدَمَ إِلَّا ٱلتُّرَابُ وَ يَتُوبُ ٱللّٰهُ عَلَى مَنْ تَابَ .

[1] **Buhârî bu hadîsi (sâlih kulların bu fânî hayattan birer birer çekilip ebediyet âlemine gitmeleri Eşrât-i sâatten ve dünyânın zevâli yaklaştığı alâmetlerinden) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.**

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Âdem-oğlunun iki dere dolusu malı olsa bir üçüncüsünü ister. Âdem oğlunun (muhteris) gönlünü topraktan başka bir şey dolduramaz. Şu kadar ki (ihtirastan nefret edip) tevbe eden kişinin tevbesini Allah kabûl eder.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî mal fitnesinden sakınılması başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Birçok vesîlelerle yukarıda îzâh etmiştik ki, İslâm dînî mal kazanmakdan ve ihtiyaç zamânı için mal iddihârından men' etmiş değildir. Teşvîk etmiştir. Zenginliğin, fakirliğin sâhibinin hal ve hareketine göre, her ikisinin iyi cihetleri de vardır, fenâ cihetleri de. Zenginliğin bir fenâ ciheti bu hadîste bildirildiği üzere ihtiras derecesinde insanlık fazîletine engel nev'idir. Nasıl ki bu bâbın Buhârî'deki birinci hadîsinde bu muhterisler zemmedilerek: "*Altın, gümüş para ve kadife, ve hamîsa denilen fâhir elbîse kulu olan kişiler sürünsün, kahrolsun! Böyle menfaat düşkünlerine kâr verilirse memnundur, verilmez de ziyân ederse Allāh'ın hüküm ve takdîrine kızar, isyân eder*" buyurulmuştur. Bu hadîsteki altın, gümüş, fâhir elbîse kulu ta'bîrinden bu servet ve ihtişâma âzâd kabûl etmez, bir köle gibi bağlanan ve hayırdan, içtimâî yardımdan uzaklaşan muhterisin vaziyeti en belîğ bir üslûb ile tasvîr buyurulmuştur. [Bak: C. 8, H. 1218, S. 324]. Tevbe Sûresi'nin 58 inci âyetinde de: "*Habîbim! Bu muhteris münâfıklara beytü'l-malden sadaka verilirse râzı olurlar, verilmezse hemen kızarlar, isyân ederler*[1]" buyurulmuştur.

Îzâhiyle meşgul bulunduğumuz İbn-i Abbâs hadîsi rivâyet tarîkleri en çok olan hadîslerdendir. Yalnız bu bâbında Buhârî beş tarîk ile İbn-i Abbâs, İbn-i Zübeyr, Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anhüm*'den bâzı farklarla rivâyet etmiştir. Meselâ: İbn-i Abbas'dan gelen diğer bir rivâyet (عين ابن آدم = *Âdem-oğlunun aç gözü doymaz)* sûretindedir. Diğer bir rivâyette (ولا يشبع جوف بن آدم) sûretindedir. Abdullāh İbn-i Zübeyr de Mekke'de îrâd ettiği bir hutbesinde:

---

1 فان اعطوا منها رضوا و ان لم يعطوا منها اذاهم يسخطون (سورة التوبه آ ٥٨)

Ey nâs! Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Âdem oğluna bir dere dolusu ultın verilse ikincisini arzu eder. İkinci bir dere dolusu verilse üçüncüsünü arzu eder. Âdem-oğlunun aç gönlünü kapamaz, ancak toprak kapar, doldurur!*" demiştir.. Enes İbn-i Mâlik rivâyetine göre, Übey İbn-i Kâ'b *radiya'llāhu anh*'den (الهيكم التكاثر) sûresi nâzil oluncaya kadar biz (لوكان لا بن آدم) Kur'ân'dan bir âyet sanırdık! demiştir.

* * *

2026. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَيُّكُمْ مَالُ وَارِثِهِ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ مَالِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا مَالُهُ أَحَبُّ إِلَيْهِ قَالَ فَإِنَّ مَالَهُ مَا قَدَّمَ وَ مَالُ وَارِثِهِ مَا أَخَّرَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, bir kere Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâbına: Hanginize mîrascısının malı kendi malından çok sevimlidir? Diye sordu. Onlar da: Yâ Resûla'llāh! İçimizde hiç bir kimse yoktur ki, malı kendisine her şeyden sevimli olmasın, dediler. Resûl-i Ekrem de: Çünkü kişinin kendi malı (ölümüne) takaddüm (ve hayra sarf) ettiği malıdır. (Kıyâmette onun sevâbını bulacaktır). Mîrascısının malı da kişinin (hayra sarfetmeyip ölünceye kadar) te'hîr ettiği malıdır, buyurdu.

* * *

2027. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ آللّٰهِ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ إِنْ كُنْتُ لَأَعْتَمِدُ بِكَبِدِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ

ٱلْجُوعِ وَ إِنْ كُنْتُ لَأَشُدُّ ٱلْحَجَرَ عَلَى بَطْنِى مِنَ ٱلْجُوعِ وَلَقَدْ
قَعَدْتُ يَوْمًا عَلَى طَرِيقِهِمِ ٱلَّذِى يَخْرُجُونَ مِنْهُ فَمَرَّ أَبُو بَكْرٍ
فَسَأَلْتُهُ عَنْ اٰيَةٍ مِنْ كِتَابِ ٱللّٰهِ مَا سَأَلْتُهُ إِلَّا لِيُشْبِعَنِى فَمَرَّ وَ لَمْ
يَفْعَلْ ثُمَّ مَرَّبِى عُمَرُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ اٰيَةٍ مِنْ كِتَابِ ٱللّٰهِ تَعَالٰى
مَا سَأَلْتُهُ أَلَّا لِيُشْبِعَنِى فَمَرَّ فَلَمْ يَفْعَلْ ثُمَّ مَرَّبِى أَبُو ٱلْقَاسِمِ صَلَّى
ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَبَسَّمَ حِينَ رَآنِى وَعَرَفَ مَا فِى نَفْسِى وَمَا
فِى وَجْهِى ثُمَّ قَالَ أَبَا هِرٍّ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ ٱلْحَقْ
وَمَضٰى فَتَبِعْتُهُ فَدَخَلَ فَٱسْتَأْذَنَ فَأَذِنَ لِى فَدَخَلَ فَوَجَدَ لَبَناً
فِى قَدَحٍ فَقَالَ مِنْ أَيْنَ هٰذَا ٱللَّبَنُ قَالُوا أَهْدَاهُ لَكَ فُلَانٌ أَوْ فُلَانَةُ
قَالَ أَبَا هِرٍّ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ ٱلْحَقْ إِلٰى أَهْلِ ٱلصُّفَّةِ
فَٱدْعُهُمْ لِى قَالَ وَ أَهْلُ ٱلصُّفَّةِ أَضْيَافُ ٱلْإِسْلَامِ لَا يَأْوُونَ إِلٰى
أَهْلٍ وَلَا مَالٍ وَلَا عَلٰى أَحَدٍ إِذَا أَتَتْهُ صَدَقَةٌ بَعَثَ بِهَا إِلَيْهِمْ
وَلَمْ يَتَنَاوَلْ مِنْهَا شَيْأً وَ إِذَا أَتَتْهُ هَدِيَّةٌ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ وَ أَصَابَ
مِنْهَا وَ أَشْرَكَهُمْ فِيهَا فَسَاءَنِى ذٰلِكَ فَقُلْتُ وَمَا هٰذَا ٱللَّبَنُ فِى أَهْلِ
ٱلصُّفَّةِ كُنْتُ أَحَقُّ أَنَا أَنْ أُصِيبَ مِنْ هٰذَا ٱللَّبَنِ شَرْبَةً أَتَقَوّٰى

بِهَا فَإِذَاجَاؤُا أَمَرَنِي فَكُنْتُ أَنَا أُعْطِيهِمْ وَمَا عَسَى أَنْ يَبْلُغَنِي مِنْ
هٰذَا اللَّبَنِ وَلَمْ يَكُنْ مِنْ طَاعَةِ اللهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُدٌّ فَأَتَيْتُهُمْ فَدَعَوْتُهُمْ فَأَقْبَلُوا فَاسْتَأْذَنُوا فَأَذِنَ لَهُمْ
فَأَخَذُوا مَجَالِسَهُمْ مِنَ الْبَيْتِ فَقَالَ يَا أَبَا هِرٍّ قُلْتُ لَبَّيْكَ
يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ خُذْ فَأَعْطِهِمْ فَأَخَذْتُ الْقَدَحَ فَجَعَلْتُ أُعْطِيهِ
الرَّجُلَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ فَأُعْطِيهِ الرَّجُلَ
فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى ثُمَّ
يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَقَدْ رَوِيَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ فَأَخَذَ الْقَدَحَ فَوَضَعَهُ عَلَى يَدِهِ فَنَظَرَ إِلَيَّ
فَتَبَسَّمَ فَقَالَ أَبَا هِرٍّ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ بَقِيتُ أَنَا
وَأَنْتَ قُلْتُ صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ اقْعُدْ فَاشْرَبْ فَقَعَدْتُ
فَشَرِبْتُ فَمَازَالَ يَقُولُ اشْرَبْ حَتَّى قُلْتُ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ
مَا أَجِدُ لَهُ مَسْلَكاً قَالَ فَأَرِنِي فَأَعْطَيْتُهُ الْقَدَحَ فَحَمِدَ اللهَ وَسَمَّى
وَشَرِبَ الْفَضْلَةَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, müşâr-ün-ileyh şöyle der idi: Kendisinden başka ma'bûd olmayan

Allāh'a yemîn ederim ki[1], kat'î sûrette ben (kâh) açlıktan karnımı yere dayardım, (kâh da) açlıktan karnıma taş bağlardım. Bir gün ben (Resûlu'llāh ile Ashâb'ının mescidden) çıkıp gittikleri yol uğrağı üzerine (aç ve mecalsiz) oturdum. Bu sırada Ebû Bekir geçti. Ona Allah Kitâbı'ndan bir âyet sordum. Bu soruşum ancak kendimi doyurtturmak içindi. Fakat geçti gitti, doyurmadı. Sonra Ömer uğradı. Ona da Allah Kitâbı'ndan bir âyet sordum. (Maksadım öğrenmek değildi, pek iyi biliyordum) ben yalnız karnımı doyurtmak istiyordum. Ömer de geçti gitti, beni doyurmadı. Sonra Ebu'l-Kāsım *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* uğradı, ve beni görüp kendimdeki halsizliği, yüzümdeki açlık âsârını anlayınca, Resûlu'llāh güldü. Sonra bana: Yâ Ebâ Hirr! Dedi[2]. Ben de: Buyurunuz, emrinize hazırım Yâ Resûla'llāh! Dedim. Resûl-i Ekrem: Ardım sıra gel, buyurdu, yürüdü. Ben de onu tākip ettim. (Hâne-i saâdete) girdi. Ben de izin diledim. Bana da izin verildi. Resûlu'llāh girdiğinde bir bardak içinde süt buldu. Bu süt nereden geldi? Diye sordu. Sana falan kişi veyâhut falan kadın hediye etti, dediler. Resûlu'llāh da bana: Yâ Ebâ Hirr! Diye seslendi. Ben de: Buyurunuz yâ Resûla'llāh! Emrinize hazırım, dedim. Haydi Ehl-i Suffe'ye[3] git, onları bana çağır, buyurdu. Ebû Hüreyre der ki: Ehl-i Suffe İslâm konukları idiler. Ne sığınacak âileleri, ne malları, ne de bir dostları ve âşinâları vardı. Resûlu'llāh, bir sadaka geldiğinde sadaka malını onlara gönderirdi. Sadaka malından

---

[1] Hadîs metninin başındaki (آقه الذى) deki hemzenin vâv-ı kasem ma'nâsına olduğu Hâfız Ebû Zer'den *Yunînîye* nüshasında naklolunmuştur.

[2] Yukarıda Resûl-i Ekrem'in âile içinde lâtîfeci ve güler yüzlü oladuğuna dâir rivâyetler arasında Ebû Hüreyre'ye: Ebâ Hirr, Hazret-i Âişe'ye: Yâ Âiş! diye hitâb ettiği 2003 numaralı Enes hadîsinde geçmişti, oraya bakınız!

[3] Ehl-i Suffe denilen farâgat sâhibi fukarâ-yı Ashâb ve Suffa hakkında bu eserimizin 7 inci cildinin 62, 63, 64 (İkinci baskı: 46-47) üncü sâhifelerinde mühim îzâhımız vardır, okuyunuz!

kendisi bir şey yemezdi. Bir hediye geldiğinde de bunu da Ehl-i Suffe'ye gönderirdi. Hediyeden kendisi de alırdı. Fakat Ehl-i Suffe'yi hediyeye ortak kılardı.

Ebû Hüreyre der ki: Ehl-i Suffe'yi (Süt ziyâfetine) da'vet bana çok fenâ geldi. (Kendi kendime) dedim ki: "*Suffe halkı içinde şu bir bardak süt nedir ki? Lâyık olan şu sütten bir yudum bana isâbet edebilmeli idi de, iktisâb-ı kuvvet etmeli idim. Da'vet edilmelerine memur olduğum Suffe halkı şimdi gelip onlara dağıttığımda bu bir bardak sütten bana ne düşecek?*" diye endîşeleniyorum. Fakat Allāh'a ve Resûlu'llāh'a itâatten başka çâre yoktu. Bu cihetle gittim, halkı da'vet ettim. Geldiler, izin dilediler. Verilen müsâade üzerine Hâne-i Saâdet içinde baştan başa yer aldılar[1].

Bunun üzerine Resûlu'llāh: Yâ Ebâ Hirr! Diye bana seslendi Ben de: Emir buyur yâ Resûla'llāh! Emrini beklerim, dedim. Şu süt bardağını al, misâfirlere ver, buyurdu. Ben de bardağı alıb vermeğe başladım: Bir kişiye veriyorum. O, kanıncaya kadar içiyordu, sonra bardağı bana veriyordu. Ben de alıb diğer bir kişiye veriyordum. O da kanıncaya kadar içiyor, sonra bardağı bana veriyordu. Bu sûretle bütün halk kana kana içip bardağı bana vererek tâ Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e kadar gelib dağıtım sona erdi. Artık da'vetlilerin hepsi süte kanmışlardı.

Şimdi süt bardağını Resûlu'llāh aldı, elinde tutarak bana bakıp güldü[2] ve: Yâ Ebâ Hirr! Buyurdu. Ben de:

---

[1] Ehl-i Suffe'nin Hâne-i Saâdet'e gelen mikdârı bildirilmemiştir. Bâzıları yetmişten fazla olduğunu rivâyet etmiştir. *Kitâbü's-Salât*'taki rivâyetinde Buhârî Ehl-i Suffan'ın kadrosu yetmiş olduğunu Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir. *Hilye*'de de yüze yakın bir aded bildiriliyor. En isâbetli söz Ebû Nüaym'in, Ashâb-ı Suffa'nın muayyen bir kadrosu olmadığına dâir rivâyetidir. Bu Ashab fukarâsı Mescid-i Saâdet'in ittisâlindeki sofa dediğimiz bir sundurmada hâl-i hazarda Kur'an'la, hâl-i seferde cihâd ile meşgûl olduklarından hâlin icâbına göre kâh artar, kâh eksilirdi.

[2] Resûl-i Ekrem'in tebessüm buyurması, Ebû Hüreyre'nin bana süt arta kalmıyacak sanarak endîşelenmesindendir.

Emret yâ Resûla'llāh! Emrinize hazırım, dedim. Süt içmedik ben kaldım, bir de sen, dedi. Ben de: Doğru buyurdunuz yâ Resûla'llāh! Dedim. Resûlu'llāh bana: Haydi otur da iç! Buyurdu. Ben de oturdum, içtim. Resûlu'llāh tekrar iç! Buyurdu. Ben de içtim. Resûlu'llāh tekrar tekrar iç! Diye emir ediyordu. (Ben de içiyordum) en sonu: Yâ Resûla'llāh İçemiyeceğim. Seni Hak Peygamber gönderen Allāh'a andolsun ki, süt gidecek yol bulamam, dedim. Öyle ise bardağı bana ver, buyurdu. Ben de verdim. Resûlu'llāh da Allāh'a hamdetti ve Besmele çekib geri kalan südü içti[1].

* * *

2028. وَعَنْهُ أَيْضاً رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱللَّهُمَّ ٱرْزُقْ الَ مُحَمَّدٍ قُوتاً .

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Allāh'ım! Muhammed âilesine geçinecek kadar rızk ihsan buyur, diye du'â ettiği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Gerek bu, gerek bundan önceki Ebû Hüreyre hadîslerini Buhârî Hazret-i Peygamber'in ve Ashâb'ının ma'îyşetlerindeki ferâgatlerine ve dünyâ anlayışından uzak en sâde hayatlarına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce uzun metin ile rivâyet olunan Ebû Hüreyre hadîsinde bu mühimme bütün açıklığiyle gösterilmiştir. Bu muhtasar rivâyette de Resûl-i Ekrem'in âile ma'îyşetindeki dileğini idâme-i hayat edecek derecede hadd-i asgarîyi kasdettiği görülmektedir. Buhârî'nin yine bu bâbında Hazret-i 'Âişe'den

[1] Resûl-i Ekrem'in hamdetmesi az sütte Allâhu Teâlâ'nın çok bereket ihsan buyurmasındandır.

de bir kaç rivâyeti vardır ki, bu konunun en kıymetli şâhitleri bulunduklarından bu îzâhımızda *Tecrîd*'e geçmiyen onları nakledeceğiz:

Hazret-i ʿÂişe der ki: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Medîne'ye hicretinden vefâtı zamânına kadar onun âilesi üç gün arka arkaya buğday ekmeğinden karnını doyuramadı.

Yine Hazret-i ʿÂişe der ki: Hazret-i Muhammed'in hânedânı bir günde iki öyün yemek yemedi. Muhakkak bunun birisi hurma idi.

Yine Hazret-i ʿÂişe der ki: Ay gelir geçerdi de evimizde yemek pişirecek ateş yanmazdı. Yalnız hurma ile, su ile gıdâlanırdık. Meğer ki, bize bir miktar et hediye edilmiş ola.

Yine Hazret-i ʿÂişe hemşire-zâdesi Urve'ye: "*Ey kardeşim oğlu! Biz Peygamber âilesi iki ay içinde üç hilâl görürdük de Peygamber'in hânelerinde bir ateş yanmazdı*" demişti. Urve: Teyzeciğim ya sizi ne yaşatırdı? Diye sorunca da: Hurma ile su! Diye cevâb vermiş. Ve: Şu kadar ki, Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Ensâr'dan komşuları vardı. Bu komşuların da sağmal develeri vardı. Bu sağmallardan sağıp geri vermek üzere bize verirlerdi. Biz de sağar iâde ederdik, demiştir.

Yine Hazret-i ʿÂişe der ki: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in döşeği sahtiyandan idi. İçi hurma lifi dolu idi.

Buhârî'nin bu bâbında rivâyet edilib de, *Tecrîd*'e alınmayan rivâyetlerinden birisi de Saʿd İbn-i Ebî Vakkās'ın şu hadîsidir: En mehâbetli endam ve irâde sâhib-i İslâm kemankeşi olan ve ilk müslümanlardan bulunan bu kahramânı düzgün namaz kılamıyor diye ayıblayanlar olmuştu. Bu nâhoş sözü işidince şöyle demiştir: Muhakkak ki ben, Allah yolunda ilk ok atan bir Arab cengâveriyim. Ben kendimizi pek iyi bilirim ki biz, Allah yolunda ferâgatle gazâ ettiğimiz sıra Selem, Temer denilen dikenli bâdiye ağaçlarının yapraklarından (ve yemişlerinden) başka yiyeceğimiz yoktu. Bir de şimdi ne göreyim: Esed oğulları bana İslâm ahkâm ve âdâbı taʿlîm etmeğe kalktılar. Doğrusu buna ve İslâm'da saʿy ve gayretimin zıyâına hayret ettim[1].

* * *

[1] Hadîste zikrolunan Esed oğulları Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra irtidâd etmişler ve o sırada nübüvvet iddia eden Tuleyha İbn-i Huveyled Esedî'ye tâbiʿ olmuşlardı. Hazret-i Ebû Bekir zamânında Hâlid İbn-i Velîd'in kumandanlığında gönderilen bir kuvve-i askeriye ile tenkîl edilmişler, geri kalanları da İslâm'a avdet etmişlerdi. Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet eden Benî Esed rüesâsı Kûfe vâlîsi bulunan Saʿd İbn-i Ebî Vakkās'dan Hazret-i Ömer'e şikâyet ederek azline sebep olmuşlardı.

2029. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يُنَجِّيَ أَحَداً مِنْكُمْ عَمَلُهُ قَالُوا وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ وَلاَ أَنَا إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ ٱللّٰهُ بِرَحْمَتِهِ سَدِّدُوا وَ قَارِبُوا وَ ٱغْدُوا وَ رُوحُوا وَ شَيْءٌ مِنَ ٱلدُّلْجَةِ وَ ٱلْقَصْدَ ٱلْقَصْدَ تَبْلُغُوا .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir hutbesinde:

— Ashâb'ım! Sizden hiç birinizin ibâdeti aslā kendisini kurtaramaz, buyurmuştu. Bunun üzerine Ashâb:

— Yâ Resûla'llāh! Seni de mi ibâdetiniz kurtaramaz? Diye sorduklarında Resûl-i Ekrem:

— Evet beni de. Şu kadar ki, Allah beni rahmetiyle setr ve muhâfaza etmiştir, buyurdu. Ashâb'ım! Doğruluğu iltizâm ediniz, İbâdetinizde ifrât etmeyiniz. Gündüzün ilk ve son saatlerinde yürüyünüz, gecenin bir saâtinden de istifâde ediniz. ve (her hal ve hareketinizde) i'tidâli iltizâm ediniz. İ'tidâli iltizâm ediniz ki, maksadınıza eresiniz.

* * *

2030. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ سُئِلَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَيُّ ٱلْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى ٱللّٰهِ تَعَالَى قَالَ أَدْوَمُهَا وَ إِنْ قَلَّ .

Tercemesi

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kere Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e: Yâ Resûla'llāh! Hangi ibâdet Allāhu Teâlâ'ya çok sevimlidir? Diye sorulmuştu. O da: Az olsa bile en devamlı edileni, buyurdu.

* * *

2031. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ بِكُلِّ الَّذِى عِنْدَ اللّٰهِ مِنَ الرَّحْمَةِ لَمْ يَيْأَسْ مِنَ الْجَنَّةِ وَلَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ بِكُلِّ الَّذِى عِنْدَ اللّٰهِ مِنَ الْعَذَابِ لَمْ يَأْمَنْ مِنَ النَّارِ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: Allāh'ın rahmet deryâsındaki bunca genişliği kâfirler bilseydi, Cennet'ten ümidlerini kesmezlerdi. Eğer mü'minler de Allāh'ın tâmûsundaki her gûnâ azâbı bilselerdi, Cehennem azâbından emîn olmazlardı.

* * *

2032. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنْ لَهُ الْجَنَّةَ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Her kim ağzın iki kemiği arasındaki dilini ve iki budu arasında bulunan (uzv-ı tenâsül)ünü (şerden esirgemeyi) bana tazmîn (ve te'mîn) ederse ben de, o kişiye Cennet'i te'mîn ederim.

* * *

2033. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِنَّ ٱلْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِٱلْكَلِمَةِ مِنْ رِضْوَانِ ٱللّٰهِ لَا يُلْقِي لَهَا بَالاً يَرْفَعُ ٱللّٰهُ بِهَا دَرَجَاتٍ وَإِنَّ ٱلْعَبْدَ لَيَتَكَلَّمُ بِٱلْكَلِمَةِ مِنْ سَخَطِ ٱللّٰهِ لَا يُلْقِي لَهَا بَالاً يَهْوِي بِهَا فِي جَهَنَّمَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Bir kul Allāh'ın hoşnûd olduğu (mübârek kelimeler)den bir kelimeyi (o kelimeye hiç ehemmiyet vermiyerek) mübâlatsız söyleyiverir. Halbuki Allāhu Teâlâ o kelime sebebiyle o kimsenin derecesini yüceltir. Şu bir kul da vardır ki, Allāhu Teâlâ'nın gazâbını mûcib bir kelimeyi (ona ehemmiyet vermiyerek) mübâlatsız söyleyiverir. Halbuki Allāhu Teâlâ o kötü söz sebebiyle o kimseyi Cehennem'in dibine indirir.

* * *

2034. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَثَلِي وَ مَثَلُ مَا بَعَثَنِيَ ٱللّٰهُ بِهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ

أَتَى قَوْماً فَقَالَ رَأَيْتُ الْجَيْشَ بِعَيْنِي وَأَنَا النَّذِيرُ الْعُرْيَانُ
فَالنَّجَاءَ فَأَطَاعَتْهُ طَائِفَةٌ فَأَدْلَجُوا عَلَى مَهْلِهِمْ فَنَجَوْا
وَكَذَّبَتْهُ طَائِفَةٌ فَصَبَّحَهُمُ الْجَيْشُ فَاجْتَاحَهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Benim meselim (benzerim) ve beni kendisiyle (size) Allāh'ın Peygamber gönderdiği şeyin meseli[1] şu bir kimsenin benzeri gibidir ki, o, kavmine gelerek: "*Şurada gözümle asker gördüm* (onlar beni soydular.. ben kaçtım. Şimdi haber veriyorum) *görüyorsunuz ben çıplak bir nezirim* (sizi yarının musîbetinden korkutuyorum) *hemen kurtulmağa, hemen kaçmağa bakınız! Der. Bu haber üzerine kavminden bir kısmı sözünü tutarak bütün gece vekar ve haysiyetleriyle kaçıp kurtulmuşlardır. Kavminden bir kısmı da onu yalanlamışlardır. Bunun üzerine sabahleyin ansızın onları asker basıb öldürmüştür.*"

* * *

2035. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُجِبَتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ
بِالْمَكَارِهِ .

---

[1] Mesel, bir şeyin benzeri demektir ki, farscası mânenddir. Emsel ile cemi'lenir. Örfî ma'nâsı da âmmece kabûl olunup an'ane hâlinde tedâvül ve iştihâr eden sözdür ki, o sözün mevridi madrıbına benzetilerek îrâd olunur. Bu cihetle darb-ı mesel ve îrâd-ı mesel şüphesiz bir belâğat mahsûlüdür. Gâye de vâkıayı işidenlerin hıfz ve idrâkine takrîb ve tefhimdir. Her milletin hayat tecrübelerinden alınmış asırdîde

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Cehennem şehvet perdesiyle örtülmüştür. (Oraya) şehvetler (irtikâbiy)le (girilir). Cennet de nefsin hoşlanmadığı ibâdetlerle korunmuştur, (buraya da ibâdet meşakkatleriyle girilir).

* * *

2036. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ وَالنَّارُ مِثْلُ ذٰلِكَ .

Tercemesi

Abdu'llāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(Ashâb'ım!) Cennet sizin her birinize nalınının tasmasından daha yakındır, Cehennem de bunun gibi (yakın)dır. (Tâ'at Cennet'e, ma'sıyet Cehennem'e yaklaştırır).

* * *

2037. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فُضِّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ .

---

birtakım meselleri vardır, dilimizde bunlara atalar sözü deriz ki, millî hayâtımızda yer alan ve hükümleri hiç yanılmayan içtimâî düsturlardır. Şinâsi ve Ebüzziyâ merhumlar tarafından toplanıp hecâ harfleri sırasiyle tertip olunarak basıldığını hatırlıyorum.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(Ashâb'ım!) Sizden biriniz hilkat, mal, evlâd ve ahfâd husûsunda kendisinden artık olan kimselere baktığı zaman (me'yûs olmasın!) hemen kendisinden aşağı (halli) lere baksın.

* * *

2038. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرْوِى عَنْ رَبِّهِ جَلَّ وَعَلَا قَالَ إِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَ السَّيِّئَاتِ ثُمَّ بَيَّنَ ذٰلِكَ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلٰى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلٰى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللّٰهُ عَلَيْهِ سَيِّئَةً وَاحِدَةً.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Rabbi Celle ve 'Alâ'dan rivâyet ettiği bir hadîsde şöyle demiştir[1]: Allāhu Teâlâ eşyânın güzellerini, fenâlarını takdîr etti (yazdı). Sonra güzellerin güzelliğini,

[1] Hadîsin isnâdında Resûl-i Ekrem'in Allāhu Teâlâ'dan rivâyeti sûretinde sevkedilmesi bu hadîsin kudsî hadîslerden olduğunu bildirir.

fenâların da çirkinliklerini açıkladı. Her kim bir güzel (hayır ve ibâdet) yapmak diler de onu yapamazsa Allah o kimse hesâbına kendi dîvânında (meleklerine) tam bir hasene (sevâbı) yazdırır. Eğer o kimse güzel bir iş yapmak ister ve yaparsa, Allah o kimse hesâbına kendi dîvânında on hasene sevâbından yedi yüz misline ve daha çok emsâline kadar hasene sevâbı yazdırır. Şu bir kimse de kötü bir iş işlemek ister de onu yapmazsa, o kimse de Allāhu Teâlâ dîvânında tam bir hasene sevâbı yazdırır. Eğer o kimse fenâ bir iş yapmak ister de, o fenâlığı da yaparsa, Allāhu Teâlâ onun aleyhine bir kötülük günâhı yazdırır.

Î Z Â H I

Hadîsin ilk fıkrası olan (ان الله تعالى كتب الحسنات و السيآت ثم بين ذلك = *Allāhu Teâlâ eşyânın güzellerini, fenâlarını takdîr etti. Sonra güzellerin güzelliğini, fenâların çirkinliğini beyan buyurdu)* cümlesi usûl-i fıkıh ve kelâm ilimleri bahislerinden hüsün ve kubuh aklî midir, şer'î midir? Konusiyle ilgilidir. Ehl-i Sünnet'le mu'tezile arasında ihtilâf edilen bu mes'elede Ehl-i Sünnet mezhebine göre eşyâda güzelliği, çirkinliği Allah takdîr edib güzellerin işlenmesini, çirkinlerden içtinâb olunmasını emretmiştir. Mu'tezile'ye göre de eşyâ bizâtihi güzel veyâ çirkindir. Güzel, güzel olduğu için emrolunmuştur. Bizâtihi çirkin de fenâ olduğu için nehyolunmuştur. Ehl-i Sünnet'e göre, eşyâdaki güzellik, çirkinlik zâtî değildir. Belki şâriin takdiriyle hâsıl olan vasfı ârızîdir. Allah namazın fenâlığını takdîr etseydi çirkin olurdu. Şerrin güzelliğini irâde buyursaydı bu da güzel olurdu. Ehl-i Sünnet'e göre, Allāhu Teâlâ güzelin işlenmesini emrettikten sonra kullar güzeldeki güzellik vasfını anlayabilirler. Ehl-i Sünnet'in bu tezi (Güzel, Allah emretti de öyle güzel oldu. Çirkin de Allah nehyetti de öyle çirkin oldu) cümlesiyle ifâde olunur. Mu'tezile'ye göre Allah emretmezden önce de beşer idrâki eşyâdaki güzelliği anlar. Ve Allah ne'mûru-bih güzel olduğu için emretmiştir. Mu'tezile'nin tezi (Güzel, güzel olduğu için emir, fenâ da çirkin olduğu için nehyolundu) cümlesiyle hulâsa olunur. Bu îzâhımızdan sonra hadîsin birinci fıkrâsiyle Ehl-i Sünnet mezhebinin hak, Mu'tezilenin bâtıl olduğu çok iyi anlaşılır.

* * *

2039. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَيْنِ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ حَدَّثَنَا أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنَ السُّنَّةِ وَحَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِهَا قَالَ يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ فَيَظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ أَثَرِ الْوَكْتِ ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ فَيَبْقَى أَثَرُهَا مِثْلَ الْمَجْلِ كَجَمْرٍ دَحْرَجْتَهُ عَلَى رِجْلِكَ فَنَفِطَ فَتَرَاهُ مُنْتَبِراً وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ فَلَا يَكَادُ أَحَدُهُمْ يُؤَدِّى الْأَمَانَةَ فَيُقَالُ إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلاً أَمِيناً وَيُقَالُ لِلرَّجُلِ مَا أَعْقَلَهُ وَمَا أَظْرَفَهُ وَمَا أَجْلَدَهُ وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيُّكُمْ بَايَعْتُ لَئِنْ كَانَ مُسْلِماً رَدَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامُ وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا رَدَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أُبَايِعُ إِلاَّ فُلَاناً وَفُلَاناً.

TERCEMESİ

Huzeyfe *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana iki hâdise haber verdi. Bunlardan birisini gördüm, öbürüsünü görmeyi de gözlüyorum. Resûlu'llāh bana (Emânetin nasıl indiğini şöyle) haber verdi: Emânet (yâni din duyguları, adâlet ve

emniyet umdeleri ilk önce)sâlih kimselerin gönüllerinin derinliğine iner (fıtrî duygulanırlar). Sonra o kullar Kur'ân'dan bilgi alırlar, daha sonra Sünnet'ten öğrenirler (kesbî duygulanırlar). Resûlullâh bana emânetin ref'ini (geri kaldırıldığını) da haber verib şöyle buyurdu: (Fıtrî ve kesbî duygulanan bilgiç) kişi (gece) uykusunu uyur. O, uyurken emânet hâfızasından (silinib) alınır da, emânetin eseri (izi ve yeri), rengi uçuk bir nokta hâlinde yanık yeri gibi kalır. Sonra o (bilgin) kişi bir uyku daha uyurken emânetin (geri kalan kısmı da) alınır. Bunun eseri ve yeri de balta sallayan bir işçinin avucundaki kabarcık gibi kalır (bir zaman sonra o da söner gider). Şu halde (o mübârek) emânet, senin ayağına düşürdüğün bir kıvılcımın düştüğü yeri şişirtip, senin onu bir kabarcık hâlinde görmen gibidir. Halbuki bu kabarcıkta (vücûdun hayâtî uzviyeti üzerinde müessir) bir şey yoktur (bir zaman sonra söner, gider).

Şu vaziyette halk biribirleriyle alış veriş etmek ve medenî münâsebette bulunmak için (müşkül bir günün) sâbahına erişmiş bulunur. Hiç bir kimse emâneti edâ etmek imkânını bulamaz. Şöyle ki: (Kâh) falan oğulları içinde emin kimse vardır (emâneti ona veririm) denilir. (Kâh) birisinin lehine: "*O ne akıllıdır, ne tedbirlidir, o ne zarâfetli zattır, o ne kahramandır*" diye şahâdet olunur. Halbuki hakkında propağanda yapılan şahsın kalbinde hardal dânesi kadar îmân eseri yoktur.

Huzeyfe hazretleri der ki: Bana öyle bir zaman karşı geldi, (öyle bir zamanda yaşadım) ki, o (saâdetli ve emânetli) devirde ben kiminle mübâyaa edeceğim? Diye tasalanmazdım. Çünkü medenî münâsebette bulunacağım kimse müslümansa onu İslâm dîni (bana hiyânet etmekten) men' ederdi. Eğer hıristiyan (ve yahûdî) ise onu (bulunduğu yerin) vâlisi hıyânetten men' ederdi. (Bu sûretle o devirde umûmî bir emniyet vardı). Bugün ise ben filân ve falandan başka kimse ile alış veriş edemez oldum.

İ Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfin râvîsi Huzeyfe İbn-i el-Yemân *radiya'llāhu anh* Ashâb arasında Hazret-i Peygamber'in mahrem-i esrârı olmakla meşhûrdur. Kıyâmete kadar olmuş ve olacak siyâsî, içtimâî bir çok vâkıaları Resûl-i Ekrem hassatan Huzeyfe Hazretlerine haber vermişti. Bu cihetle Huzeyfe'den rivâyet olunan yüz kadar hadîsin pek çoğunu inceden inceye birer remiz ve işâretle bildirmiştir. Nasıl ki bu hadîs-i şerîf de öyledir.

Hadîsin ilk önce açıklanması gerekli bir kelimesi emânet lâfzıdır. Kur'ân âyetlerinde, hadîslerde hem de devlet ve ulü'l-emr gibi en mühim mevzûlarda zikrolunan bu kelimenin zikrolunduğu mevzûlara göre ma'nâları vardır. Hepsinde emânet umûmî bir ta'bîr ile hiyânet mukābili kullanılmıştır. Bu mevzûu-bahsimiz olan hadîsin baş tarafındaki emânet kelimesinin ma'nâsı, fıtrî din duygusiyle kesbî ibâdet, adâlet ve medeniyet umdeleri olduğu gāyet açık olarak anlaşılmaktadır. Bu kudsal duygunun ve Allāh'a karşı ubûdiyet, ta'lîm, insanlar arasında da içtimâî bir nizâm ve emniyet te'mîn eden umdelerin, Allah tarafından insan gönüllerine nasıl ilhâm ve vahiy olunup sonra birer birer nasıl silinip gittiğini Hazret-i Huzeyfe en belîğ bir üslûb ile Hazret-i Peygamber'in nübüvvet lisânından nakletmiştir. Bir kelime ile İslâm nûrunun nasıl doğduğunu, nasıl söndüğünü bildirmiştir.

Hadîsin ikinci fıkrasında da İslâm nûru, doğduğu ve yaşadığı müddetçe ziyâsını saçtığı yerlerde müslim, gayr-i müslim bütün ferdler arasında umûmî bir emniyet ve i'timâd teessüs edib o nûru mübînin sönmesiyle bütün gönülleri umûmî bir emniyetsizlik zulmeti kapladığı tasvîr olunmuştur.

Hadîsin son fıkrasında da Huzeyfe Hazretleri hem bu emniyet devrinde yaşadığını, hem de nizâm-ı içtimâî bozulub emniyetsiz bir muhit içinde kalarak falandan, filândan başka kimse ile mübâyaa ve muâmelede bulunmadığını bildiriyor. Huzeyfe *radiya'llāhu anh* Hazret-i Osman'ın şehâdetinden kırk gün sonra yâni Hicret'in otuz altıncı yılında vefât ettiğine göre, fâcia-i şehâdeti meydana getiren günlerin ne müthiş şûriş içinde çalkandığını gösteriyor.

Huzeyfe Hazretlerinin bu hadîsinden önce Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den de şu rivâyeti vardır: Bir Bedevî Resûl-i Ekrem'e

gelerek: Yâ Resûla'llāh! Kıyâmet ne zaman kopacak? Diye sormuş. Resûl-i Ekrem de: (اذا وسد الامر الى غير اهله فانتظر الساعة = *emânet ehliyetsiz kimselere saltanat tahtı yapılıb oturtuldu mu kıyâmetin kopmasını bekle!)* buyurmuştur.

Buradaki emânetle murâd da devlet nüfûz ve kudreti dediğimiz âmme velâyetidir. Kur'ân-ı Mübîn'de bu siyâsî vazîfe daha şümullü olarak: "*Allāh, emânetleri* (devlet işlerini) *kābiliyetli kimselere tevdi ediniz!*" buyurulmuştur. Huzeyfe hadîsinin ortasındaki mübâyaa kelimesiyle bî'at-i âmme, intihâb-ı umûmî ma'nâsı da kasdolunabilir.

* * *

2040. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا النَّاسُ كَالْإِبِلِ الْمِائَةِ لَا تَكَادُ تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Ömer, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Nâs yüz deve gibidir. Fakat içinde necîb, kullanışlı bir dâne bulmaya-yazarsın!*" buyurduğunu işittim, demiştir.

* * *

2041. عَنْ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللّٰهُ بِهِ وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللّٰهُ بِهِ .

TERCEMESİ

Cündüb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim (işlediği bir hayrı, ikbâl için) halka duyurursa, Allah onun (gizli işlerini) duyurur. Her kim de (işlediği hayrı) gösterir (mürâilik eder) se, Allah da onun riyâkârlığını teşhîr eder.

* * *

2042. عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ ٱللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى قَالَ مَنْ عَادَالِى وَلِيًّا
فَقَدْ اٰذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَىَّ عَبْدِى بِشَىْءٍ أَحَبَّ إِلَىَّ مِمَّا
ٱفْتَرَضْتُهُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِى يَتَقَرَّبُ إِلَىَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى
أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ ٱلَّذِى يَسْمَعُ بِهِ وَ بَصَرَهُ ٱلَّذِى
يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ ٱلَّتِى يَبْطِشُ بِهَا وَ رِجْلَهُ ٱلَّتِى يَمْشِى بِهَا وَلَئِنْ
سَأَلَنِى لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنِ ٱسْتَعَاذَنِى لَأُعِيذَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَىْءٍ
أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِى عَنْ نَفْسِ ٱلْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ ٱلْمَوْتَ وَ أَنَا أَكْرَهُ
مَسَاءَتَهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Allah Tebâreke ve Teâlâ şöyle buyurdu, demiştir:

Her kim beni tanıyan ve ihlâs ile bana ibâdet eden bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harb i'lân ederim. Bana kulum hiç bir şey ile yaklaşamaz, ancak kendisine farz kıldığım şeyleri sevmesiyle yaklaşır. Her zaman kulum bana

nâfile ibâdetleriyle de yaklaşmak ister. Nihâyet ben ona muhabbet ederim. Artık ben kulumu sevince onun işidir. Kulağı, görür gözü, tutar eli, yürür ayağı mesâbesinde olurum (ve bu â'zâlariyle husûlünü arzu ettiği bütün dileklerini veririm). Diliyle de her ne isterse muhakkak onları da ihsân ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sıyânet ederim. Ben yapmasını dilediğim hiç bir şey hakkında —mü'minin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi— tereddüt etmedim. (Fakat bunda) kulum ölümü hoşlanmıyordu. Ben de kuluma acı gelen şeyi sevmiyordum[1].

* * *

2043. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ ٱلصَّامِتِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ ٱللّٰهِ أَحَبَّ ٱللّٰهُ لِقَاءَهُ
وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ ٱللّٰهِ كَرِهَ ٱللّٰهُ لِقَاءَهُ قَالَتْ عَائِشَةُ أَوْ بَعْضُ أَزْوَاجِهِ
إِنَّا لَنَكْرَهُ ٱلْمَوْتَ قَالَ لَيْسَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ ٱلْمُؤْمِنَ إِذَا حَضَرَهُ
ٱلْمَوْتُ بُشِّرَ بِرِضْوَانِ ٱللّٰهِ وَكَرَامَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا
أَمَامَهُ فَأَحَبَّ لِقَاءَ ٱللّٰهِ فَأَحَبَّ ٱللّٰهُ لِقَاءَهُ وَإِنَّ ٱلْكَافِرَ إِذَا حُضِرَ
بُشِّرَ بِعَذَابِ ٱللّٰهِ وَعُقُوبَتِهِ فَلَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَهَ إِلَيْهِ مِمَّا أَمَامَهُ
فَكَرِهَ لِقَاءَ ٱللّٰهِ فَكَرِهَ ٱللّٰهُ لِقَاءَهُ .

[1] Ebû Hüreyre hadîsinin bir çok yerleri mecâzî ve temsîlî bir ifâde ile rivâyet olunmuştur. Pek vâzıh olduğu için îzâhına lüzum görmedik. Yalnız mü'minin hayâtının son demindeki tereddüt tâ'bîrini hadîs şârihleri Melekü'l-Mevt'in tereddüdiyle te'vîl ediyorlar. Azrâil *aleyhi's-Selâm* Hazret-i Mûsâ'nın rûhunu

Tercemesi

Übâde İbn-i Sâmit *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim Allāh'a kavuşub görmeğe muhabbet ederse, Allah da ona kavuşub görmesini sever. Her kim de Allāh'a mülâkî olmayı hoşlanmazsa, Allah da ona mülâkî olmayı hoşlanmaz. 'Âişe, yâhud Peygamber'in bâzı kadınları: Yâ Resûla'llāh! Biz, ölümü hiç hoşlanmayız, demişlerdi. Resûl-i Ekrem kadınlara: Ölüm sizin bildiğiniz gibi değil. Belki şöyledir: Mü'mine ölüm hâli gelince Allāh'ın o kulundan hoşnutluğu, Allāh'ın ikrâm ve ihsânı müjdelenir. Bu müjde üzerine artık mü'min'e önünde (ölüm gibi) kendisini karşılayacak hallerden sevimli bir şey olamaz. O anda mü'min Allāh'a mülâkî olmaya muhabbet eder, Allah da mü'min kuluna mülâkātı sever. Fakat kâfir öyle değildir. Ona ölüm hâli hazır olduğunda Allāh'ın azâbı ve ukūbeti müjdelenir. O anda kâfire önündeki ölüm gibi, hallerden çirkin bir hal olamaz. Bu sûretle kâfir Allāh'a mülâkî olmayı fenâ görür, Allah da ona mülâkî olmayı fenâ görür.

* * *

2044. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْأَعْرَابِ جُفَاةً يَأْتُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَسْأَلُونَهُ مَتَى السَّاعَةُ فَكَانَ يَنْظُرُ إِلَى أَصْغَرِهِمْ فَيَقُولُ إِنْ يَعِشْ هٰذَا لَا يُدْرِكْهُ الْهَرَمُ حَتَّى تَقُومَ عَلَيْكُمْ سَاعَتُكُمْ .

kabza me'mur olup, geldiğinde Mûsâ *aleyhi's-Selâm* Cebrâil'i tokatlamıştı. Bunun üzerine bu melek bir kaç def'a gidip gelmişti. Azrâil'in bu tereddüdünü Cenâb-ı Hak nefsine izâfe buyurmuştur.

TERCEMESİ

'Âişe *radıya'llâhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Haşin, câhil bâdiye arablarından birtakım münâsebetsiz kimseler vardı. Bunlar Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gelirler: Kıyâmet ne zaman kopacak? Diye sorarlardı. Resûlu'llâh da bunların en küçük yaşlısına bakar da: Şu genç yaşarsa buna ihtiyarlık erişmeden sizin başınızda kıyâmetiniz kopar (ölürsünüz) buyururdu.

İZÂHI

Bu (ölürsünüz) tefsîrini Buhârî Hişâm İbn-i Urve'den nakl ve rivâyet ettiği için kavis içinde gösterdik. Her insanın ölümü, küçük kıyâmet kopmasıdır. Büyük kıyâmet de insanların kabirlerinden kalkması ve hesab için ba's olunmasıdır.

Şüphesiz ki, Resûl-i Ekrem'in câhil bedevîlere bu cevâbı hakîmâne bir üslûb ile verilmiştir. Bu cevab şu demektir ki: Siz büyük kıyâmetten sorunuzu şöyle bırakınız, onun zamânını ancak Allah bilir. Size lâzım olan inkırâzınız zamânını sormak ve ona göre hazırlıklı bulunmaktır.

* * *

2045. عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال قال
النبي صلى الله عليه و سلم تكون الأرض يوم القيامة خبزة
واحدة يتكفؤها الجبار بيده كما يكفأ أحدكم خبزته في السفر
نزلا لأهل الجنة فأتى رجل من اليهود فقال بارك الرحمن
عليك يا أبا القاسم ألا أخبرك بنزل أهل الجنة يوم القيامة
قال بلى قال تكون الأرض خبزة واحدة كما قال النبي صلى الله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَظَرَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا ثُمَّ ضَحِكَ
حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ ثُمَّ قَالَ أَلاَ أُخْبِرُكَ بِإِدَامِهِمْ قَالَ بِإِدَامُهُمْ
بَالَامٌ وَنُونٌ قَالُوا وَمَا هٰذَا قَالَ ثَوْرٌ وَنُونٌ يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةِ
كَبِدِهِمَا سَبْعُونَ أَلْفاً .

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kıyâmet gününde (kürre-i) arz tandırda pişirilen bazlama ve pide gibi olur. Allāhu Teâlâ onu yed-i kudretiyle çevirir, çevirir, (düzelinceye kadar) alt üst eder. Sizin biriniz yolculukta bazlamasını (tandıra koyup pişirinceye kadar) evirip çevirdiği gibi. (Bu muazzam pide uzun müddet mevâfıkta bekleyen) ehl-i cennet için sefer azığı olarak hazırlanır[1].

Ebû Sa'îd Hudrî der ki: Bu sırada bir yahûdî geldi. Yâ Ebe'l-Kāsim! Allah sana mübârek kılsın. Ehl-i cennetin kıyâmet günü yol azığı ne olduğunu haber vereyim mi? Dedi. Resûl-i Ekrem: Evet, buyurdu. Yahûdî: Resûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi (kürre-i) arz bir pide kılınır, dedi. Bunun üzerine Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bize baktı. Sonra (istiğrâb ile) son dişleri görülünceye kadar güldü. Sonra yehûdî: Sana ehl-i cennetin ekmeklerinin katığını da bildireyim mi? Dedi. Bu da: Bâlâm ile Nûn'dur, dedi. Ashab: bunlar ne şeydir? Diye sordular[2], Yahûdî: Öküzle balıktır.

---

[1] Hadîs metnindeki (nüzûl) konuk için hazırlanan azık ma'nâsına olup yed-i kudretle hazırlanan bu muazzam pide ehl-i cennetin mevkıfde aç kalmayıp yemeleri için ikrâm olunduğundan (yol azığı) diye terceme ettik.

[2] Bu iki kelime Arabca olmayıp İbrânî olduğu için soruldu.

Bu iki hayvanın ciğerinin (En nefis ve ciğere muallâk) münferid bir parçasını (Ehl-i cennetin havassından) yetmiş bin kişi yiyecektir, diye cevab verdi.

Î Z Â H I

Hadîsin medlûlü hakîkaten müşküldür. Cennet yolundaki durak yerlerinde ehl-i cennetin aç kalmamaları için kürre-i arzın tabîatını değiştirip onu yenilecek azık hâline koymak —kudret-i ilâhiyeye göre güç olmamakla berâber— tebdîli tabîat bir külfet olduğundan Beyzâvî gibi âlimler hadîsi mecâze hamletmişler ve hadîs metnindeki (Hubzeten vâhide) ibâresini (Ke-Hubzetin vâhide) diye tefsîr etmişlerdir ki, biz bu teşbîhi tercememizde (tandır bazlaması gibi) diye gösterdik.

Maamâfih bizce böyle bir teşbih külfetine de lüzum yoktur. Çünkü hadîsin medlûlü Yahûdîler arasındaki telâkkîyi beyandan ibârettir. Bu telâkkî vahiy ile Resûl-i Ekrem'e bildirilip taraf-ı Peygamberîden bir mû'cize olarak tebliğ olunmuştur. Bilâhare aynı meclise gelen bir Yahûdî hahamı tarafından da te'yîd olunub, aralarındaki bu telâkkî, îzâh ve tafsîl olunmuştur. Bu cihetle Resûl-i Ekrem tarafından gülünmüştür.

* * *

2046. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ نَقِيٍّ قَالَ سَهْلٌ أَوْ غَيْرُهُ لَيْسَ فِيهَا مَعْلَمٌ لِأَحَدٍ.

Tercemesi

Sehl İbn'-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Kıyâmet günü insanlar beyaz, duru beyaz ve

kepekten arınmış undan ma'mûl çörek gibi bir sâha üzerinde haşr olunurlar. Sehl İbn-i Sa'd'in, yâhut başka birisinin[1] rivâyetine göre: O sâhada bir kimseye delâlet edecek (yol gösterecek dağ, taş gibi) nişâne de yok.

* * *

2047. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُحْشَرُ ٱلنَّاسُ عَلَى ثَلَاثِ طَرَائِقَ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ وَٱثْنَانِ عَلَى بَعِيرٍ وَثَلَاثَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَأَرْبَعَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَعَشَرَةٌ عَلَى بَعِيرٍ وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمُ ٱلنَّارُ تَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا وَتُمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

İnsanlar (dünyânın son deminde) üç fırka olarak haşrolunurlar[2]. Birinci fırka müstakbel hayâtı özliyen, (geride kalan dünyâ hayâtından) nefret eden zümredir, (bunlar zâd ve râhileleri bol olanlardır). İkinci fırka ikisi bir deve, üçü bir deve, dördü bir deve, onu bir deve üzerinde sevk olunurlar. Bunların bakıyesini (ki, üçüncü fırkadır) bir ateş haşredip toplar. Onlar nerede istirahat ederlerse o ateş de berâber istirahat eder, onların geceledikleri yerde onlarla berâber geceler, onların

[1] İbn-i Hacer *Fethü'l-Bârî*'de bu başkasının kim olduğu bildirilmiyor, diyor.
[2] Haşir, cemi' demektir. Mahşerde cem' olunacak yere denir.

sabahladıkları yerde birlik sabahlar ve onlarla berâber yürüyüp onların akşamladıkları yerde berâber akşamlar.

* * *

2048. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ قَال رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تُحْشَرُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ ٱلرِّجَالُ وَ ٱلنِّسَاءُ يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ ٱلأَمْرُ أَشَدُّ مِنْ أَنْ يُهِمَّهُمْ ذَاكِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem :* İnsanlar ayakkabısız, vücûdu çıplak ve (ilk yaradılışları gibi) sünnetsiz haşrolunacaklar buyurdu. Ben de: Yâ Resûla'llāh! Erkek, kadın berâber mi? Bunlar birbirlerine (edeb yerlerine) bakarlar, dedim. Resûl-i Ekrem: Yâ Âişe! Haşir işi çok güçtür, insanların birbirlerine bakmalarına müsâit değildir, buyurdu.

* * *

2049. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ يَعْرَقُ ٱلنَّاسُ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ حَتَّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ فِي ٱلأَرْضِ سَبْعِينَ ذِرَاعاً وَيُلْجِمُهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ آذَانَهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Kıyâmet

günü halk mahşer yerinde (izdihamdan, şiddetten, güneşin yaklaşmasından) terliyecektir. Bir derecede ki, dökülen ter tâ yetmiş zirâ' derinliğinde yere geçecek ve onların ağızlarına yükselib gemliyecek hattâ kulaklarına yükselecektir.

* * *

2050. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَوَّلُ مَا يُقْضٰى بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِى ٱلدِّمَاءِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu and*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem: "Kıyâmet günü insanlar arasında verilen ilk hüküm kan da'vâları hakkındadır.* (Her maktul duruşmaya başını yüklenerek gelir. Rabbim bu adama sor, beni niçin öldürdü?) *der*" buyurmuştur.

İZÂHI

Tercememizin sonunda kavis içinde gösterdiğimiz ziyâde bu hadîsin Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet tarîkından alınmıştır. Bu hadîsten hukūkî da'vâ ve hükümlerin en mühimmi kan da'vâsı olduğu anlaşılır. Ebû Hüreyre'den gelen diğer bir rivâyette de Kıyâmet gününde kulun ilk görülen hesâbı namaza âid olduğu bildirilmiştir ki, bu habere göre de ibâdetler arasında ilk hesab namaz hesâbı olacaktır.

* * *

2051. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَارَ أَهْلُ ٱلْجَنَّةِ إِلَى ٱلْجَنَّةِ وَأَهْلُ ٱلنَّارِ إِلَى ٱلنَّارِ جِيءَ بِٱلْمَوْتِ حَتَّى يُجْعَلَ بَيْنَ ٱلْجَنَّةِ وَٱلنَّارِ ثُمَّ يُذْبَحُ

ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ لاَ مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ لاَ مَوْتَ فَيَزْدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحاً إِلَى فَرَحِهِمْ وَ يَزْدَادُ أَهْلُ النَّارِ حُزْناً إِلَى حُزْنِهِمْ .

Tercemesi

İbn-i Ömer *radiya'llāhu and*'den rivâyete göre, Resû-lu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Ehl-i Cennet Cennet'e, ehl-i Cehennem Cehennem'e (ayrılıb) gidince ölüm (mefhûmuna, gürbüz bir koç sûretinde vücud verilerek) getirilir. Tâ Cennetle Cehennem arasında yatırılarak kesilir. Sonra bir münâdî: Ey ehl-i Cennet artık ölüm yoktur, ey Cehennem halkı ölüm yoktur! Diye i'lân eder. Ehl-i Cennetin ferâhına bir ferah daha ziyâde olunur, ehl-i Cehennem'in de hüzün ve kederine bir hüzün daha yüklenir.

* * *

2052. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَقُولُونَ لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَ سَعْدَيْكَ فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لاَ نَرْضَى وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ أَنَا أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ فَيَقُولُونَ وَ أَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذٰلِكَ فَيَقُولُ أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَداً .

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir: Allah Tebâreke ve Teâlâ ehl-i Cennet'e:

— Ey ehl-i Cennet! Diye hitâb eder. Onlar da:

— Ey Rabbimiz! Ferman buyurunuz, emrinizi îfâya her zaman hazırız ve ubûdiyyette dâimiz, derler. Cenâb-ı Hak:

— Nasıl, şu hâlinizden râzı mısınız? Buyurur.

— Rabbimiz! Nasıl râzı olmayalım. Sen bize hiç bir kimseye vermediğin bunca ni'metleri ihsan buyurdun.

— Size ben bunlardan daha şerefli bir ni'met vereceğim.

— Rabbımız, bu ni'metlerden daha kıymetli nasıl bir ni'met olabilir ki?.

— Sizden râzı ve hoşnut olmaklığımın şerefi size lâyık kılındı. Artık bundan böyle ebedî size darılmıyacağım.

* * *

2053. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا بَيْنَ مَنْكِبَيِ الْكَافِرِ مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْرِعِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* "(Kıyâmet gününde) *kâfirin iki omuzu arası sür'atli bir süvâri yürüyüşü ile üç günlük mesâfedir*" buyurmuştur[1].

* * *

[1] Kâfir vücûdunun bu genişliği fazla ölçüde azâb olunması içindir.

2054. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ ٱلنَّارِ بَعْدَمَا مَسَّهُمْ مِنْهَا سَفْعٌ فَيَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ فَيُسَمِّيهِمْ أَهْلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلْجَهَنَّمِيِّينَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Bir kısım halk kendilerine Cehennem ateşi dokunduktan sonra, sîmâları kırmızımsı siyah bir renkte olarak Cehennem'den çıkıp Cennet'e girecekler de bunları ehl-i Cennet cehennemlikler diye çağıracaklardır.

* * *

2055. عَنِ ٱلنُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ ٱلنَّارِ عَذَاباً يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ رَجُلٌ يُوضَعُ عَلَى أَخْمَصِ قَدَمَيْهِ جَمْرَتَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ كَمَا يَغْلِي ٱلْمِرْجَلُ وَ ٱلْقُمْقُمُ .

TERCEMESİ

Nu'mân İbn-i Beşîr *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Hazret-i Nu'mân Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir: Kıyâmet gününde ehl-i cehennemin azâb cihetiyle en hafif cezâ göreni o kimsedir ki, onun iki ayağı altının çukurlarına iki ateş parçası konulacak, bunların te'sîriyle onun beyni bakır tencere ve kumkuma gibi kaynayacaktır.

Î Z Â H I

Ayağın altında yere temâs etmiyen çukurluğa dilimizde özengi yeri ta'bîr olunur. Ve bu çukurluğu bulunmıyan ayağın sâhibine de düztaban denilir. (Düztabanın bastığı yerde ot bitmez) meseline göre de ayak için kusur sayılır. Resûl-i Ekrem'in amucası Ebû Tâlib hayâtı boyunca Resûl-i Ekrem'e pek büyük hizmetlerde bulunmakla berâber her nasılsa îmân etmeden vefât etmiş bulunduğundan, azâba müstahak bulunuyordu. Ancak Resûl-i Ekrem hakkında sebkeden himâye-kârâne hizmetlerin mükâfâtı olarak yukarıdaki hadîste bildirilen en hafif bir azâb ile cezâlandırılacaktır. [Bu eserimizin dördüncü cildinde geçen İbn-i Hazn hadîsine ve îzâhına bakınız!].

* * *

2056. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ يَدْخُلُ أَحَدٌ ٱلْجَنَّةَ إِلاَّ أُرِيَ مَقْعَدَهُ مِنَ ٱلنَّارِ لَوْ أَسَاءَ لِيَزْدَادَ شُكْراً وَلَا يَدْخُلُ أَحَدٌ ٱلنَّارَ إِلاَّ أُرِيَ مَقْعَدَهُ مِنَ ٱلْجَنَّةِ لَوْ أَحْسَنَ لِيَكُونَ عَلَيْهِ حَسْرَةً .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Hiç bir kişi Cennet'e giremiyecektir, ancak o, dünyâda günâh işlediyse muhakkak Cehennemdeki makkarını görecektir. Tâ ki Cennet'e girdiği zaman bu ni'mete ziyâde şükür ede. Hiç bir kişi de Cehennem'e giremiyecektir. Ancak o, dünyâda sevâb işlediyse Cehennem'e girmezden önce muhakkak Cennetteki ebedî makāmını görecektir. Tâ ki (Cehennem'de bulunduğu müddetce) Cennet'teki makāmına mütehassir olsun (Cehennem âzâbını iyice tatsın).

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî Cennet'le Cehennem'in evsâfına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsten sonra rivâyet ettiği, fakat ihtisar kasdiyle Zebîdî'nin *Tecrîd*'e almadığı bir hadîsi de meâlen şöyledir: Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh* der ki: Ben bir kere: Yâ Resûla'llāh! Kıyâmet gününde senin şefâatine nâil olacak enmes'ûd hangi devletlidir? Diye sordum. Resûl-i Ekrem: Yâ Ebû Hüreyre! Öyle sanıyorum ki, bu suâli senden önce kimse sormamıştı. Senin hadîse olan hürmetini takdîr ederim. Ey Ebû Hüreyre! Kıyâmet gününde benim şefâatime nâil olan bahtiyar hiç bir şirk ve küfür şâibesi karışmadan hâlis vicdânından kopub gelerek *Lâ ilâhe illa'llāh* kelime-i Tevhîdini söyliyen mü'mindir, buyurdu.

* * *

2057. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَوْضِى مَسِيرَةُ شَهْرٍ مَاؤُهُ أَبْيَض مِنَ ٱللَّبَنِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ ٱلْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ ٱلسَّمَاءِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا فَلَا يَظْمَأُ أَبَداً.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr (İbn-i 'Âs) *radiya'llāhu anhümâ*'-dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Benim (Cennet'teki) havuzumun (zâviyeleri müsâvî) bir aylık mesîre genişliğindedir. Onun suyu sütten beyazdır, kokusu miskten daha hoştur. Bardakları da gökyüzünün yıldızları gibi çoktur. Ondan içen kimse hiç susamaz [1].

* * *

[1] Tercememizde kavis içindeki (zâviyeleri müsâvî) kaydını Müslim'in rivâyetinden alarak gösterdik. Bu ziyâde rivâyete göre, havuzun uzunluğu enine müsâvî dılı'da tam murabbâ' demek olur.

2058. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَمَامَكُمْ حَوْضِي كَمَا بَيْنَ جَرْبَاءَ وَأَذْرُحَ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem: "Önünüzdeki havuzum Cerbâ' ile Ezruh arasındaki mesâfe gibidir"* buyurmuştur.

İZÂHI

İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde Cerbâ' ile Ezruh, Şam'da iki köy adıdır. Aralarında üç günlük mesâfe vardır, demiştir. Fakat Hâfız Alâ'î bunun yanlış olduğunu ve bu iki köy arasında bir ok atımı mesâfe bulunub Kudüs ile Kerkük arasında ma'rûf iki köy olduğunu bildiriyor. Bundan önce terceme ettiğimiz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsindeki bir aylık mesâfeye pek aykırı olduğunu haber veriyor. Diğer taraftan bu hadîsin Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyet tarîkında: (Sizinle Cerbâ' ve Ezruh arasında) denildiğine göre, İbn-i Ömer'in rivâyeti: (Bulunduğumuz Medîne ile Şam'daki Cerbâ' ve Ezruh köyleri arasındaki mesâfe) diye tefsîr olunur ve bir aylık mesâfe rivâyetine muvâfık olur.

* * *

2059. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ قَدْرَ حَوْضِي كَمَا بَيْنَ أَيْلَةَ وَصَنْعَاءَ مِنَ ٱلْيَمَنِ وَإِنَّ فِيهِ مِنَ ٱلْأَبَارِيقِ كَعَدَدِ نُجُومِ ٱلسَّمَاءِ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Havuzumun mesâfesi Eyle[1] ile Yemen'in San'a şehri arasındaki mesâfe gibidir. O havuzumda gök yıldızlarının sayısınca bardaklar vardır.

* * *

2060. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَا أَنَا قَائِمٌ فَإِذَا زُمْرَةٌ حَتَّى إِذَا عَرَفْتُهُمْ خَرَجَ
رَجُلٌ مِنْ بَيْنِي وَبَيْنِهِمْ فَقَالَ هَلُمَّ فَقُلْتُ أَيْنَ قَالَ إِلَى النَّارِ
وَاللّٰهِ قُلْتُ وَمَا شَأْنُهُمْ قَالَ إِنَّهُمُ ارْتَدُّوا بَعْدَكَ عَلَى أَدْبَارِهِمِ
الْقَهْقَرَى ثُمَّ إِذَا زُمْرَةٌ حَتَّى إِذَا عَرَفْتُهُمْ خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَيْنِي
وَبَيْنِهِمْ فَقَالَ هَلُمَّ قُلْتُ أَيْنَ قَالَ إِلَى النَّارِ وَاللّٰهِ قُلْتُ مَا شَأْنُهُمْ
قَالَ إِنَّهُمُ ارْتَدُّوا بَعْدَكَ عَلَى أَدْبَارِهِمِ الْقَهْقَرَى فَلَا أُرَاهُ يَخْلُصُ
مِنْهُمْ إِلَّا مِثْلُ هَمَلِ النَّعَمِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Bir ara (ben havuzumun başında) duruyordum. Bir de orada bir cemâat gördüm. Hattâ onları tanıdım. Benimle onlar arasında (ve onlar üzerinde me'mûr) bir melek belirdi. Bu cemâate geliniz! Dedi. Ben de bu meleğe: (Bunlarla) nereye

[1] Eyle, Kulzum denizi tarafında vaktiyle mâ'mûr bir şehir olup, şimdi haraptır. Mısır hacılarının yol uğrağı idi. Medîne ile Eyle arasında ağır yürüyüşle bir aylık mesâfe olduğu bildiriliyor.

gidiyorsun? Diye sordum. Melek: Vallāhi Cehennem'e, diye cevab verdi. Bunların günâhı nedir ki? Dedim. Melek: Yâ Resûla'llāh! Sen (in vefâtın) dan sonra bunlar kıçlariyle dönüp (dinlerine) arkalarını çevirerek irtidâd ettiler, dedi.

Sonra (havuz başında) bir cemâat daha gördüm. Hattâ onları da tanıdım. Benimle bunlar arasında (bunların üzerine me'mûr) bir melek çıktı da bunlara: Haydi geliniz! Dedi. Ben bu meleğe: Bunlarla nereye gidiyorsun, diye sordum: Vallāhi Cehennem'e diye cevab verdi. Bunların günâhı nedir ki? Dedim. Melek: Sen (in vefâtın) dan sonra bunlar kıçlariyle dönüp arkalarını çevirerek irtidâd ettiler, dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Sanmam ki bu (havuza yaklaşıb da geri çevrilenler) den Cehennem'den kurtulanlar olsun. Ancak çobansız, yolunu şaşıran deve sürüsünden yolunu bulanlar misâli bunlardan da (tek tük) Cehennem'den kurtulanlar olsun, buyurdu.

* * *

2061. عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرَ الْحَوْضَ فَقَالَ كَمَا بَيْنَ الْمَدِينَةِ وَصَنْعَاءَ.

TERCEMESİ

Hârise İbn-i Vehb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Hârise: "Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem'in* (Kevser) *havuzunu yâd edib de: O, Medîne ile San'a arasındaki mesâfe mesâhası gibidir*" buyurduğunu işittim, demiştir.

İZÂHI

Görülüyor ki, buraya kadar Kevser havuzunun tûl ve arzına dâir müteaddit Ashab tarafından müteaddit mesâha mikyasları rivâyet

olundu. Müellif Buhârî'nin bu rivâyetlerinden başka Şârih 'Aynî de *Umdetü'l-Kārî*'de en mu'teber kaynaklardan bir çok rivâyetler toplamıştır. Anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem bir çok hutbelerinde müteaddit vâkıalar üzerine Kevser havuzundan bahis buyurmuş ve bunlarda hatıra gelen müteaddit şehirler arasındaki mesâfeyi havuzun mesâha mikyâsı olarak kullanmıştır ki, bunların hepsindeki hadd-i müşterek, mübârek havuzun tam murabbâ' şekilde olduğudur.

Bir ciheti daha kaydetmek isteriz ki, *Kitâbü'r-Rikāk*'ta rivâyet olunan havuz, haşr, Cennet, Cehennem vasıfları âhiret hayâtına dâir âyan ve evsâf —mütefâvit akıl ve zekâ sâhiplerinin anlayabilmeleri için— dünyâ hayâtına âit ölçülerle ve gāib şâhit ile temsîl edilerek teblîğ buyurulmuştur. Bu cihetle bütün bu konulara dâir vârid olan haberler, İslâm filezofları, Sofiyye, Eş'arî ve Mâtüridî gibi İslâm mütefekkirleri arasında ayrı ayrı telâkkîlere uğramışlardır. Bu hadîsleri, bu muhtelif tezlerle îzâh etmek hadîs mevzuu hâricine çıkmak demek olduğu için tercemeleriyle iktifâ ederek felsefî tahlillerine lüzum görmedik.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْقَدَرِ

BU KİTÂB, HER ŞEYİN EZELDEKİ HÜKM-İ İLÂHÎ İLE LÂ-YEZÂL DENİLEN DÜNYÂDA VÜCUD BULDUĞUNA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Kader, lûgaten Allāh'ın hüküm ve takdîridir. Istılāhan kazâ ile kader arasında şöyle bir fark vardır: *Kazâ* Allāh'ın ezeldeki küllî ve icmâlî hükmüdür. *Kader* de ezeldeki küllî hükmün lâ-yezelde (dünyâda) ki cüz'iyâtından ve ezeldeki icmâlî hükmün lâ-yezaldeki tafsîlinden ibârettir. Diğer bir tâ'bîr ile *Kazâ*, bütün mevcûdâtın ezelde levh-i mahfuzda toplu bir halde vücûdudur. *Kader* de mümkinâtın kazâya mutâbık olarak birer birer ve ayrı ayrı âdemden vücûde çıkması ve yoktan var olmasıdır. Kısa bir tâ'bîr ile Kazâ Allāh'ın ezelî hükmüdür. Kader de lâ-yezâlde tecellîsidir. Hicir Sûresi'nin şu meâldeki 19 nucu âyetindeki: "*Hiç bir şey yoktur, onun hazîneleri bizim yanımızda* (Levh-i mahfûzumuzda) *bulunmasın, ancak biz onu ma'lûm olan mıkdâr ile* (levhimizden) *indiririz*[1] kavl-i şerîfi ile kazâ ve kaderin ezelî ve lâ-yezâlî hüküm ve takdirlerine işâret buyurulmuştur [*Umdetü'l-Kārî* ve *Tâ'rîfat-ı Seyyid*].

---

1 و ان من شئ الا عندنا خزائنه و ما ننزله الا بقدر معلوم (سورة الحجر آ ٢١).

Şârih Kastalânî de Râgıb'dan nakledererek kaderle kazâ arasındaki farkı —yukarıdakinin ma'kûsu olarak— şöyle îzâh ediyor: Kader takdîr, kazâ da tafsîl etmek ve kesin sûrette hüküm eylemektir. Bu sûretle kâza, kaderden ehasdır. Bir teşbîhe göre kader, ölçmek için hazırlanan şeydir, kazâ da fi'len ölçmekten ibârettir. Bu cihetle Hazret-i Ömer Şam'a gittiğinde, orada Tâûn bulunduğunu işidince oraya girmeyip geri dönmüştü. Bunun üzerine Ebû Ubeyde İbn-i el-Cerrâh:

— Yâ Ömer! Allāh'ın kazâsından mı kaçıyorsun? Demişti. Hazret-i Ömer de:

— Allāh'ın kazâsından Allāh'ın kaderine kaçıyor ve ilticâ ediyorum! Diye cevâb vermişti[1] ki kader, kazâ sûretini bulmadıkça Allāhu Teâlâ'nın ref' etmesi umulur; fakat Allah kazâ edince de mukadderâtı kazıyye-i muhkeme hâlini alır ve def' olunmaz, demek olur. Nasıl ki Meryem Sûresi'nin 21, 71. âyetlerindeki: (وكان امرا مقضيا) ve (و كان على ربك حتما مقضيا) kavl-i şerîfleriyle kazâ hâlini iktisâb eden mukadderâtın telâfî imkânı olmadığı teblîğ buyurulmuştur.

Kader bir şeyin esâsı, kazâ da onun tafsîli olduğu tezini bâzıları şöyle temsîl etmişlerdir: Kader, bir devletin dîvânındaki icmal defteri, kazâ da o deftere göre vazîfe sâhiblerine beytü'l-Mâlin tevzî' ve taksîmidir.

Rahmân Sûresi'nin şu meâldeki bir âyetinde: "*Allah her an ve her saat bir emirde, bir iştedir*"[2]. buyurmuştur ki, kazâ-i ilâhî ile yeni yeni şüûn ve ahvâle vücûd verir, demiştir. Râ'd Sûresi'nin şu meâldeki 29 uncu âyetinde: "*Allah dilediğini mahveder,*

---

[1] Resûl-i Ekrem bir kere mâil-i inhidâm bir binânın yanından geçerken sür'atli yürüyüp geçtiğinde de: "*Yâ Resûla'llāh! Allāh'ın kazâsından mı kaçıyorsunuz?*" sûaline: "*Allāh'ın kazâsından Allāh'ın kaderine iltica ediyorum!*" buyurmuştur ki, Hazret-i Ömer'in cevâbı Resûl-i Ekrem'in cevâbından iktibâs olunmuştur.

[2] كل يوم هو فى شان (سورة الرحمن آ ٢٩)

dilediğini isbât eder. (Tağyîre uğramıyan bir şey ancak) *kendi yanındaki ana kitâbdır*"[1] buyurmuştur ki, levh-i mahfûz, kader ve ezelî ilm-i ilâhîdir. Mahv ve isbat sûretiyle tağyîre uğrayan ise kazâdır. Bir hadîste Resûl-i Ekrem bu âyeti tefsîr ederek: "*Allah bir kavmi azîz, bir kavmi zelîl kılar, birisinin menfaatini kaldırır, öbürüsünün arttırır.*" buyurmuştur.

Şârih Kastalânî'nin nakline göre, Halîfe Me'mûn'un Horasan Emîri Abdullāh İbn-i Tâhir Hüseyin İbn-i Fazl'a Rahmân Sûresi'nin bu âyetiyle (جف القلم على علم الله = *Bir şeye Allāh'ın ilmi,* (irâdesi, kudreti) *taallûk edince artık kalem kurur* (Allāh'ın ezelî hükmü değişmez olur) *hadîsi bana müşkül görünüyor, sen ne dersin?)* diye bir suâl sorduğunda İbn-i Fazl: (هى شؤون يبديها لا شؤون يبتديها) diye cevâb vermiştir ki, meâli: Âyetteki, Allāh'ın her an izhâr etmekte ve yaratmakta olduğu şüûnâttır, yoksa ezelde ilk takdir ve fi'ilde takdîm ettiği şüûnât değildir, demektir. Bu âlimâne ve edîbâne cevâb üzerine Emir kalkıb İbn-i Fazl'ın alnını öpmüştür.

İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde kaderin takdîr, kazânın da halk ma'nâsına olduğunu bildirdikten sonra kazâ ve kaderin mütelâzım yâni, biribirinden ayrılmaz iki emir olduklarını ve kaderin esas, kazânın da binâ mesâbesinde bulunduklarını bildirdikten sonra: Bunların aralarını her kim ayırmak isterse, kazâ ve kader binâsını yıkmış olur, diyor ki, İbn-i Esîr'e göre, kazâ ve kader ikisi bir ma'nâyadır, sözünün esâsı budur.

Kazâ ve kader hakkında dilcilerin ve diğer bilginlerin lûgavî ve ıstılâhî mefhumlarını mütâle'a ettikten sonra deriz ki: Ehl-i Sünnet mezhebinin kazâ ve kader hakkındaki tezi şöyle hulâsa olunur: Cenâb-ı Hak eşyâyı yaratmazdan önce eşyânın mikdarlarını, ahvâlini, zamân-ı îcâdlarını takdîr edib bilir, sonra sebkeden bu ilmi îcâbı da îcâd eder. Binâenaleyh îmân

1 يمحوا الله ما يشاء و يثبت وعنده ام الكتاب (سورة الرعد)

küfr, hayır şer, menfaat mazarrat gibi bütün şüûnât Cenâb-ı Hakk'ın ezelî ilmiyle, irâde ve kudretiyle vücud bulmuştur. O'nun mülkünde, Onun hüküm ve takdîrinden başka hālikin ve hiç bir kuvvetin hüküm ve nüfûzu yoktur. Cenâb-ı Hak bu ezelî ilmi îcâbı lâ-yezâlde eşyâya vücûd verir.

* * *

2062. عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَيُعْرَفُ أَهْلُ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَلِمَ يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ قَالَ كُلٌّ يَعْمَلُ لِمَا خُلِقَ لَهُ أَوْ لِمَا يُسِّرَ لَهُ.

TERCEMESİ

İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir kere Resûl-i Ekrem'e bir kimse (İmrân'ın kendisi): Yâ Resûla'llāh! Ehl-i Cennet cehennemliklerden (Allāh'ın kazâ ve kaderiyle) bilinir, (ayırd edilir) mi? Diye sordu. Resûlu'llāh: Evet ayırd edilir, buyurdu. İmrân: Öyle ise (Cennetlik, Cehennemlik ezelde belli olunca) hayır işliyenler, ibâdet edenler niçin işlemeli? Dedi. Resûl-i Ekrem: Herkes niçin yaradıldıysa onu işler, kendisi için (ezelde) ne müyesser (ve mukadder) kılındıysa onu yapar, buyurdu.

İZÂHI

Müellif Buhârî'nin bundan önce Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan bir rivâyeti vardır ki, mevzû'umuz olan İmrân hadîsini îzâh eder mâhiyettedir. Bu rivâyetine göre, insan-oğlu ana karnında aleka, mudğa gibi hilkat atvârını tamamlayıp yüz yirmi günlük tekâmül tahavvülü geçirdikten sonra Allāhu Teâlâ bir melek göndererek onun işini, rızkını, ecelini, şakî veyâ saîd olduğunu yazdırıb sonra cenîne

ruh nefholunur. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem buyurur ki: Sizden bir kişi bu fıtratı îcâbı dünyâda iyi iş işler de hattâ kendisiyle Cennet arasında yalnız bir kulaç mesâfe kalır. Bu sırada meleğin ana karnında yazdığı yazı gelir, o kişiyi önler. Bu def'a o kişi Cehennemliklerin işini işlemeğe başlar. Bu sûretle Cehennem'e girer. Sizden diğer bir kişi de fenâ iş işler, hattâ kendisiyle Cehennem arasında bir kulaç mesâfe kalır. Bu sırada meleğin yazdığı kitâbı gelir de onu önler. Bu def'a da o kişi ehl-i Cennetin hayır işini işler, Cennet'e girer. İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsinin bir mefhûmu halk dilinde: Saîd anasının karnında saîddir. Şakî de anasının karnındaki şakîdir. Sûretinde bir düstur hâlinde meşhûrdur.

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'in bu hadîsini gördükten sonra[1] mevzû'u-bahsimiz olan; İbn-i Husayn hadîsinde pek muhtasar bir metin ile rivâyet olunan suâl ve cevâbı daha genişçe bir daha mütâlea edebiliriz. İmrân *radiya'llāhu anh*'in suâli:

— İnsanların cennetlik veya cehennemlik olmaları mâdemki Allāh'ın kazā ve kaderi eseridir. Şu halde insanların ibâdetlerinin ve birtakım hayır işlerinin ne te'sîri olabilir? Şeklinde idi. Hazret-i Peygamber'in cevâbı da:

— Kula düşen vazîfe, niçin yaradıldıysa onun muktezâsını îfâ etmek ve Yaradan'a karşı me'mûr olduğu kullu kvazîfesini hayâtının sonuna kadar idâme eylemektir. Binâenaleyh saîd olan cennetlik kişinin saâdet alâmeti, hiç delâlete düşmeden ömrünün sonuna kadar doğru yolda yürümek ve Cennet'e ermektir, sûretinde îzâh olunur. Şakî olan Cehennemlik kişinin şakāvet alâmeti de hayâtının sonuna kadar delâlete düşmüş olmasıdır ki, bu kul da sapkınlığı ile Cehennem'e ermiş bulunur.

Bir suâl — Kişinin saîd veyâ şakî olması, ezelî takdîrin ve ana karnında iken bu sûretle damgalanmasının eseri olduğuna göre bu vaziyet, o kişinin serbest hareketine mâni' bir zarûret ve bir özür değil midir?

Cevâb — Değildir. Çünkü, bu ezelî takdîr ve bu sûretle ana karnında tahrîr, Allāh'ın ilim ve irâdesinin eseridir. Yâni Allah,

[1] Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsinin burada biz bir hulâsasını naklettik. Bunun tamâmı bu eserimizin dokuzuncu cildinde 1324 numara ile terceme edildi. O tercememizi ve îzâhını okuyunuz!.

bir kişinin dünyâda saîd veyâ şakî, Cennetlik veyâ Cehennemlik olacağını ezelde bildiği ve böyle irâde buyurduğu için o kişinin saîd veyâ şakî olacağını takdîr buyurmuştur. Felsefî bir hakîkattir ki, ilim dediğimiz sıfat, ma'lûm dediğimiz mevsûfa tâbi'dir. Yâni, âyan ve eşyânın hâricte taayyün eden vücûduna ilim taallûk eder. İlim dediğimiz bilgi öyle hâsıl olur. Bu cihetle kul için ezelî takdîr ne bir zarûret teşkîl eder, ne de özür.

Bir İfâde: Kazā ve kader konusunun hudutsuz sâhasında akıl ve kıyâsın erişebileceği aksâ-yı ma'rifetin buraya kadar bir hulâsasını bildirdik. Abdü'l-Kerîm İbn-i Sem'ânî[1] der ki: Kazā ve kader bahsinde en doğru bilgi kaynağı Kitab ve Sünnet'tir. En doğru hareket de bunlardan ilhâm alarak tevakkuf etmektir. Bu ilhâm ile iktifâ etmiyerek ileri gitmek o bî-hudûd sâhada hayrete ve dalâlete düşmektir. Yoksa kalbe emniyet ve i'timad verir bir hareket değildir. Çünkü kazâ ve kader bilgisi Allāh'ın kendisine tahsîs ettiği bir sırdır ki, onun önüne çektiği bir perde ile Allāhu Teâlâ onu beşerin akıl ve idrâkine ve her türlü vesâit-i ma'rifetine —muktezâ-yı hikmet— kapamıştır. Onu —Allah bildirmedikçe— ne Peygamberleri, ne de en yakın melekleri bilmişlerdir. Rivâyete göre bu kader sırrı, bunlara ancak Cennet'e girdikleri zaman açıklanacaktır; ondan önce değil.

İbn-i Sem'ânî'nin bu tezi bütün hadîscilerin mezhebidir. Ehl-i hadîs kazâ ve kader bahsine dâir akl-ı cidal ile mantıkî kıyasları kelâmcılara bırakmışlardır.

* * *

2063. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَقَدْ خَطَبَنَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَةً مَا تَرَكَ فِيهَا شَيْئًا إِلَى قِيَامِ ٱلسَّاعَةِ إِلَّا ذَكَرَهُ عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ إِنْ كُنْتُ لَأَرَى

[1] İbn-i Sem'ânî fıkıh ve hadîs âlimlerinin meşhurlarından ve Şâfiî fukahâsındandır. Sem'ânî Temîm oğullarından bir Arab kabîlesinin adı ise de Abdül-kerîm 506 târihinde Merv'de doğmuş ve Türk câmiası içinde yetişmiştir. Bir çok muhalled müellefâtı olup, en meşhûru *Kitâbü'l-Ensâbı*'dır.

الشَّيْءَ قَدْ نَسِيتُ فَأَعْرِفُ مَا يَعْرِفُ الرَّجُلُ إِذَا غَابَ عَنْهُ
فَرَآهُ فَعَرَفَهُ .

TERCEMESİ

Huzeyfe İbn-i Yemân *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir kere) bize bir hutbe îrâd ederek, bu hutbesinde, kıyâmet kopuncaya kadar mukadderâta âid ne şey varsa hiç birisini bırakmayıp zikretti. Bunları belleyen belledi, bellemiyen câhil kaldı. Eğer ben bir şeyi unuttum sanıp da şimdi onu hatırlıyorsam, bu bilgim, kişinin bildiği bir şey, hâfızasından kaybolup da sonra onu görüp bilmesi gibidir.

* * *

2064. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَأْتِي ابْنَ آدَمَ النَّذْرُ بِشَيْءٍ لَمْ يَكُنْ قَدْ قَدَّرْتُهُ وَلَكِنْ يُلْقِيهِ الْقَدَرُ وَقَدْ قَدَّرْتُهُ لَهُ أَسْتَخْرِجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Âdem-oğluna nezir, tahmîn etmediğim bir şey getirmez. Lâkin Allāh'ın takdîridir ki, Âdem-oğlunu (nezir etmeğe) sürükler. (Nasıl ki) Ben bir şeyin (bir malın verilmesini) oranlarım. Bu takdîrimle o şeyi (o malı) bahîlden çıkarmak isterim.

İZÂHI

Bu hadîsten önce ve bununla ilgili Buhârî'nin bir rivâyeti vardır: Abdullāh İbn-i Ömer der ki: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*

Ashâb'ını nezir etmekten, bir şeyi adamaktan men' edip: Nezir (adak) hiç bir şeyi (şerri ve zararı) def' etmez. Ancak nezir sebebiyle bahîlden mal çıkarılmış olur, der idi.

Nezir = Adak: Mübâh olan bir şeyi Allah rızâsı için kendi nefsine vâcib kılmaktır. Binâenaleyh bunun memnû' olmaması îcâb ettiği halde Hazret-i Peygamber'in nehyetmesi, mübâh olan bir şey iltizâm edilip de bilâhare yapılmaması mahzûruna mebnîdir. Bununla berâber *Sahîh-i Buhârî*'nin en zekî bir şârihi olan Hattâbî: "*Nezrin nehyi, ilmin garib bir faslıdır. Bir şeyi işlemek iptidâ' nehyolunsun, işlenince de îfâsı vâcib olsun, şâyân-ı hayrettir*" diyor. Sonra bu şüphe şöyle kaldırılıyor:

Resûlu'llāh tarafından nehyolunan nezir, kaderden müstağnî ve bi-zâtihi te'mîni, maksada kâfî i'tikād olunan nezirdir. Hattâ halkın birtakım câhil tabakaları vardır ki, nezrin mukadderâtı tağyîr edeceğini sanmak gafletinde bulunurlar. İşte nehyolunan nezir bu nev'idir. Yoksa hayır şer, menfaat mazarrat Allāh'ın eser-i kudreti olduğunu ve nezir yalnız kaderin vücûd bulmasına bir vesîleden ibâret bulunduğunu i'tikād ederek yapılan nezir meşrû'dur.

* * *

2065. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا اسْتُخْلِفَ خَلِيفَةٌ إِلَّا لَهُ بِطَانَتَانِ بِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالْخَيْرِ وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ وَبِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بِالشَّرِّ وَتَحُضُّهُ عَلَيْهِ وَالْمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللّٰهُ.

Tercemesi

Ebû Sa'îd el-Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Hiç bir pâdişah, pâdişâh ol(ub erîke-i saltanata otur)maz ancak onun iki (nevi') sırdaşı (ve havassı) bulunur. Bunun

birisi pâdişâha hayır yolu gösterir ve hayra teşvîk eder; öbürüsü şer yolu gösterir ve şerre teşvîk eder. Ma'sûm olan pâdişâh da Allāh'ın (fenâlıktan) koruduğu kimsedir.

* * *

2066. عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ كَثِيراً مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْلِفُ لاَ وَمُقَلِّبِ الْقُلُوبِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Ömer: "Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem, çok def'a: Gönülleri* (çevirib) *döndüren Allāh'a and olsun ki, yapmam! Diye yemîn ederdi*" demiştir.

İZÂHI

Hadîsteki gönülleri çevirmek ta'bîri mecâzî bir ta'birdir. Gönüllerdeki temâyülleri çevirir, demektir. Bu cihetle gönüllerdeki hayır, şer temâyülleri, her türlü irâdeler, arzular, hâtıralar Allāhu Teâlâ'nın halk-ı eseridir. Nasıl bedenimizdeki a'zânın ef'âl ve harekâtı Allāh'ın kudret-i eseri ise. Müellif Buhârî bu hadîsi Enfâl Sûresi'nin 24 üncü âyetini unvân ittihâz ederek açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ki, âyetin meâli şöyledir: "*Biliniz ki, muhakkak Allah, kişi ile kalbinin arasına hâil olur ve her halde siz onun dîvânında haşrolunacaksınız.*" Bu âyette Allah, kişi ile kalbi arasına haylûlet edib girmesi demek, Allāh'ın, kişinin kalbine ondan daha yakın olub kalbinin her türlü temâyüllerine vâkıf demektir.

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ ٱلْأَيْمَانِ وَ ٱلنَّذْرِ

BU KİTÂB, YEMÎNLERİN VE NEZÎRLERİN ENVÂ'INI BEYÂN EDEN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Eymân, yemînin cem'idir. *Yemîn*, sağ ele denir. Yümün ve bereket ma'nâsına müsta'meldir. Halk arasında hayır ve bereket sağ ele nisbet olunur. Yemîn, kuvvet ma'nâsına da müsta'meldir. Şüphesiz ki sağ el, soldan kuvvetlidir. (لأخذنا منه باليمين) ve (فراغ عليهم ضربا باليمين) âyetlerindeki *yemîn* kelimesi, kuvvet ma'nâsıdır[1]. Istılâhda yemîn, vücûdü lâzım olan bir şeyi Allah adını anarak sağlamaktır ki, dilimizde "*and içmek*" diye ifâde ederiz. *Nezîr* de mübâh olan bir şeyi ibâdet kasdiyle kendi nefsine vâcib kılmak, demektir ki, bunu da dilimizde "*adak*" diye ifâde ederiz.

Müellif Buhârî, yukarıdaki unvânında, Mâ'ide Sûresi'nin şu meâldeki 89 uncu âyetini zikretmiştir: "*Allah sizi* (doğru sanarak ettiğiniz) *lâğv yemînleriniz hakkında cezâlandırmaz; ve lâkin, irâde ile, bile bile akdettiğiniz yemînler*(i bozmak)*la sizi*

---

[1] Birinci âyet El-Hâkka Sûresi'nin 45 inci âyetidir, meâli şöyledir: "(Eğer Muhammed bizim nâmımıza lâf uydursaydı) *biz onu yemîn ile, olanca kuvvetimizle yakalardık.*"

İkinci âyet de Sâffât Sûresi'nin 183 üncü âyetidir. Meâli de: "*Hazret-i İbrahim, baltayı putlara olanca kuvvetiyle indirdi,*" demektir.

cezâlandırır. İmdi yemîn (bozma günâhı)*nın* (eritici) *keffâreti: Âilenize yedirdiğiniz orta derecesinden* (bir ta'amla) *en düşkün on fakîri doyurmak, yâhut bunları giydirmek; yâhut bir esir âzâdlamak; bunlardan birini bulamıyan kimse de üç gün oruç tutmak. İşte bu, yemînlerinizi bozduğunuz vakit yemînlerinizin keffâretidir. Bununla berâber yine siz yemînleri muhâfaza ediniz! Allah âyetlerini size böylece beyân ediyor. Umulur ki siz şükür edersiniz*"[1].

Bu âyet-i kerîme'de iki türlü yemîn bildiriliyor: *Birisi* yemîn-i lâğvdir ki, İmâm Şâfi'î'ye göre, yemîn kasdetmiyerek ve söz arasında medâr-ı kelâm olarak edilen yemîndir. İmâm Ebû Hanîfe ile Ahmed İbn-i Hanbel'e göre zann-ı gālib yâni, kuvvetli sanı la bir şeyin vukū'una veyâ adem-i vukū'una yapılan yemîndir. Halbuki hakîkat-i hal, onun hilâfına olur. Âyet-i kerîmenin sarâhatine göre, bu nevi' yemîne cezâ terettüb etmez. Çünkü yemîn mün'akid olmamıştır, lâğvden ve hükümsüz bir sözden ibâret bulunmuştur. *Öbürüsü* yemîn-i mün'akiddir. Bu da istikbâle âid bir işi işlemeğe veyâ işlememeğe yemîn etmektir. Bu yemînin hükmü hânise yâni, yemîni bozan kimseye keffâret-i yemîn vâcib olur ki, bu keffâretler, âyette bildirilmiştir. Yemînin *üçüncü* bir nev'i daha vardır ki, geçmişe, yâhut hâl-i hâzıra âid bir iş için bile bile yalan yere yemîndir ki, bu, en büyük günâhlardır. Bunun günâhı keffâretle de karşılanamaz; adına yemîn-i *gamûs* denilir ki, sâhibini en ağır günâha daldıran yemîn demektir. Evleri yıkan, âileleri harâb eden bu yemîne kul hakkı ta'allûk ederse red ve iâde vâcib olur.

Âyette doyurulması emrolunan fakîre Miskîn ta'bîr olunmuştur ki, bir günlük geçimi dahî bulunmıyan fakir demektir. Yine âyette bildirilen orta derecede ta'âm da ekmekle bir nevi' katıktan ibârettir. İmâm Ebû Hanîfe haz-

---

1 (لا يؤاخذكم الله باللغو فى ايمانكم) الى (لعلكم تشكرون) [سورة المائده آ ٨٩-٦].

retleri, bunun mikdârını daha açık bir sûrette buğdaydan yarım sâ' (= 520) dirhem, sâir hubûbât ve kuru meyvalardan bir sâ' (= 1040) dirhem olarak ta'yîn etmiştir [Bak: C. 5, S. 499 (İkinci baskı: 373)]. Elbîse de, içinde namaz kılınması câiz olmak sûretiyle tahdîd olunmuştur. Tutulacak üç oruç da —İmâm Ebû Hanîfe'ye göre— fâsılasız, arka arkaya tutulacaktır.

* * *

2067. عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ
قَالَ لِى النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ سَمُرَةَ
لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ فَإِنَّكَ إِنْ أُوتِيتَهَا عَنْ مَسْئَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا وَإِنْ
أُوتِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْئَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ
فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَائْتِ الَّذِى هُوَ خَيْرٌ.

TERCEMESİ

Abdürrahmân İbn-i Semüre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh demiştir ki:

Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana bir kere şöyle öğüd verdi: Ey Abdurrahmân İbn-i Semüre! Sakın Emir olmak isteme, (kimseden riyâset talebinde bulunma). Eğer sen isteyerek sana emâret ve riyâset verilirse istediğin şey ile (yalnız) bırakılırsın (Allāh'ın inâyetine mazhar olmazsın). Eğer emâret ve riyâset, sen istemeden tevcîh olunursa (Allah tarafından) yardım olunursun, (güzel idâre edersin).

Bir de, ey Abdürrahmân! Sen bir şeye yemîn edib de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde yemîninden keffâret verib o hayırlı olan işi işle.

Î Z Â H I

Hadîsin râvîsi Abdurrahmân İbn-i Semüre, Mekke'nin fethi günü Müslümân olmuştu. Abdi Şems evlâdından ve Mekke'nin eşrâfından olmakla İslâm câmiası içinde emâret gibi şerefli vazîfelerde bulunmağa namzed bir zât olduğunu bilen Peygamber Efendimiz Abdürrahmân'a emârete tâlib olmamasını, fakat millet tarafından tevcîh ve teklîf olunursa kabûl etmesini ve bu sûrette Allāh'ın tevfîkına mazhar olacağını vasıyyet etmiştir. Nasıl ki Abdürrahmân İbn-i Semüre Irak fütûhâtında çalışmış ve Secistan ile Kâbil Abdürrahmân'ın eliyle fetholunarak buralarda teklîf olunan emâretlerde bulunmuştur. Hicret'in elli târihinde vefât etmiştir. Kendisinden rivâyet olunan on dört hadîsten Buhârî yalnız bu hadîsi *Sahîh*'inde rivâyet etmiştir.

Hadîsdeki emâretten maksad, devlet nüfûz ve kudretini temsîl eden millî büyük makamlar demektir. Hadîs-i şerîfte bu makamların peşinde koşan muhterislerin bu makamlara geçirilmemesine de işâret buyurulmuştur. (طالب التولية لا يولى = *Âmme velâyet ve nüfûzunu almak talebinde bulunan bir kişiye âmme velâyeti tevcîh olunmaz*) düstûru İslâm idâre hukūkunun en mühim umdelerinden birisidir.

Hadîsde bildirilen ikinci umde de, bir iş işlemeğe, yâhut işlemeyib bırakmağa yemîn edib de hilâfını hayırlı gören kişinin yemîninden keffâret vererek yemînini bozmasıdır. İmâm-ı Şâfi'î ile İmâm Mâlik, bu hadîsin zâhirine göre, yemîn keffâretinin yemîni bozmadan verilmesi içtihâdında bulunmuşlardır. İmâm Ebû Hanîfe ise: Yemîni bozmak bir cinâyet olub keffâret bu cinâyeti kapatmak için teşrî' kılındığı içtihâdiyle ibtidâ yemîn bozulur; sonra keffâret verilir, demiştir. Müslim'in Ebû Hüreyre'den gelen bir rivâyeti de, Ebû Hanîfe *radiya'llāhu anh*'in bu rivâyetini te'yîd etmektedir. Bu rivâyete göre, Peygamber Efendimiz hayırlı iş için iptidâ yemînin bozulmasını, sonra keffâret olunmasını emretmiştir ve Müellif Buhârî'nin bu hadîsden önce Hazret-i 'Âişe'den bir rivâyeti de keffâretin sonra verilmesini bildirmektedir. Bu eserimizin 10 uncu cildinde 1651 numara ile terceme ettiğimiz Ebû-Mûsâ el-Eş'arî hadîsini de okuyunuz!.

* * *

2068. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَحْنُ ٱلْآخِرُونَ ٱلسَّابِقُونَ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ فَقَالَ
رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَٱللهِ لَأَنْ يَلِجَّ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ
فِي أَهْلِهِ آثَمُ لَهُ عِنْدَ ٱللهِ مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ ٱلَّتِي ٱفْتَرَضَ
ٱللهُ عَلَيْهِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

(Biz Müslümanlar dünyâdaki ümmetlerin) sonuyuz, kıyâmet gününde önüyüz, buyurmuştur. Resûlu'llāh (hitâbesine devâm ederek) şöyle buyurmuştur: Vallāhi, sizin biriniz âilesi aleyhinde (yemîn edib de) yemîninde inad ve isrâr etmesi (yemînini bozub) Allāh'ın farz kıldığı keffâreti vermesinden günahkârdır[1].

* * *

2069. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ هِشَامٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ
رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ ٱلْخَطَّابِ
فَقَالَ لَهُ عُمَرُ يَا رَسُولَ ٱللهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا

[1] Resûl-i Ekrem: "*Biz Müslümanlar dünyâda ümmetlerin sonuyuz*" demekle "*biz Müslümanlar, beşeriyetin en mütekâmil bir devrinde gelmiş ve yaşamakta bulunmuş olduğumuzdan her ümmetten medenî ve âile haklarına daha hürmetkâr olmamız icâb eder*" buyurmuş oluyor.

مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لاَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ نَفْسِكَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ فَإِنَّهُ الْآنَ وَ اللّٰهِ لَأَنْتَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الْآنَ يَا عُمَرُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Hişâm'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Biz bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber bulunuyorduk. Resûlu'llāh, Ömer'in elini tutmuştu. Ömer:

— "*Yâ Resûla'llāh! Sen bana muhakkak ki her şeyden çok, sevimlısin, ancak canımdan değil*" dedi. Resûl-i Ekrem:

— "*Hayır* (öyle söyleme) *hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, ben sana hayâtından daha sevimlî olmadıkça* (îmânın kemâle ermez)" buyurdu. Bunun üzerine Ömer:

— "*Öyle ise, şu anda yâ Resûla'llāh! Muhakkak ki, Sen canımdan da sevimlisin*" dedi. Resûl-i Ekrem de:

— "*Şimdi yâ Ömer! İmânın kemâle erdi!*" buyurdu.

* * *

2070. عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ انْتَهَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ قُلْتُ مَا شَأْنِي أَيُرَى

فِيَّ شَيْئاً مَا شَأْنِي فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ فَمَا ٱسْتَطَعْتُ أَنْ
أَسْكُتَ وَتَغَشَّانِي مَا شَاءَ ٱللّٰهُ فَقُلْتُ مَنْ هُمْ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي
يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ ٱلْأَكْثَرُونَ أَمْوَالاً إِلاَّ مَنْ قَالَ هٰكَذَا وَهٰكَذَا
وَهٰكَذَا .

Tercemesi

Ebû Zerr-i Gıfârî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Ben bir kere Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna vardım, o sırada Hazret-i Resûlu'llāh Kâ'be'nin gölgesinde:

— Kâ'be'nin Rabbi'ne yemîn ederim ki, muhakkak onlar çok hüsranda (ve ziyanda) dırlar, Kâ'be'nin Rabbi'ne yemîn ederim ki, muhakkak onlar çok hüsrandadırlar, buyuruyordu. Ben (Kendi kendime): "*Hâlim, şânım nedir ki, acabâ Resûlu' llāh bende hüsrânı mûcıb* (uygunsuz) *bir şey mi gördü; benim hal ve şânım ne olabilir ki?*" diyordum. Resûlu'llāh bu sözü (tekrarlayıb) söylerken ben de yanına oturdum. Susmağa da muktedir olamayıb Allāh'ın irâdesi beni kaplayarak:

— Yâ Resûla'llāh! Babam ve anam sana kurban olsun. Bu hüsranda (ve büyük ziyanda) olanlar kimlerdir? Diye sordum. Resûl-i Ekrem:

— Dünyâlığı çok olan (zengin) lerdir. Fakat bunlardan (malının zekâtını) şöyle (önündeki), şöyle (sağındaki), şöyle (solundaki) fakirlere verenler müstesnâ, buyurdu.

İzâhı

Bu Ebû Zerr hadîsi ile bundan önce terceme ettiğimiz Abdullāh İbn-i Hişâm hadîsini, Buhârî, Resûl-i Ekrem'in nasıl yemîn

ettiğine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Her iki hadîsteki rivâyete göre, Peygamber Efendimiz (Hayâtım yed-i kudretinde bulunan Allāh'a yemîn ederim ki) diye yemîn ettikleri anlaşılmıştır.

* * *

2071. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَا يَمُوتُ لِأَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثَلَاثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ تَمَسُّهُ النَّارُ إِلَّا تَحِلَّةَ الْقَسَمِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Müslümanlardan üç çocuğu ölen bir kişiye Cehennem ateşi isâbet etmez; meğer ki Allāh'ın andı yerini bulacak kadar ola, (bu sûrette hafif isâbet eder).

İZÂHI

Hadîs metnindeki (تحلة القسم) Allāh'ın andını halâl kılan Cehennem ateşi demektir ki (و ان منكم الا واردها) [Meryem: 71] kavl-i şerîfinde mukadder olan yemîndir. Meâli: *(Vallāhi sizden hiç bir kimse yoktur; illâ o ateşe uğrayacaktır)* demektir. Bu uğrayış, geçerken yol uğrağı görüşten veyâ günâhı kadar ikāmetten ibâret olduğuna göre, hadîsin ma'nâsı: "*Üç çocuğunun ölüm acısına ve bu dil-sûz ateşe yanan ana, ve baba Cehennem ateşini ya hiç görmiyecek veyâ geçerken görecek, yâhut günâhı kadar kalacak*" demek olur.

Bir ciheti hâsseten bildirmek isteriz ki, hadîsdeki medâr-ı tesellî olan bu müjde ol bir ana, baba içindir ki, onlar, çocuklarının hayâtı ve sıhhati üstünde titredikleri halde, muktezâ-yı ecel, kaybetmiş bulunurlar. Binâenaleyh çocuklarının sıhhatine ihtimâm etmiyerek ölümlerine şâhid olan analar, babalar da çocuklarının hayâtından kıyâmet gününde sorulacaklardır.

* * *

2072. وَعَنْهُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ ٱللّٰهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ تَعْمَلْ بِهِ أَوْ تَكَلَّمْ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Ümmetimin gönlüne gelen (nefsânî) temâyülleri —(fi'ilen) işlemedikçe, yâhut (diliyle) söylemedikçe— Allah affedecektir.

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfte bir vesveseden ibâret olan nefsî hâtıralar ve temâyüller vücûd-ı zihnîden ibâret olduğu için bunların ma'sıyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar, vücûd-ı hâricî ile fi'ilen veyâ kavlen ta'ayyün etmekle mes'ûliyet terettüb eder. Şu kadar ki, bu hâtırâlar ve nefsî temâyüller, gelip geçici şeyler olmakla meşruttur. Bir de var ki, ma'sıyet hâtırâsı üzerinde gönülden silinmez bir sûrette isrâr edilirse, artık bu hal, kalb için bir âfet ve ma'sıyet olduğundan, buna uhrevî mes'ûliyet ve cezâ terettüb eder.

* * *

2073. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ ٱللّٰهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَهُ فَلَا يَعْصِهِ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim Allāh'a itaʻati (mûcib bir hayır ve ibâdet) nezrederse itaʻat etsin (nezrini yerine getirsin). Her kim de Allāh'a karşı maʻsıyeti (mûcib-i şer bir iş) nezrederse, Allāh'a ʻâsî olmasın (nezrini yerine getirmesin).

* * *

2074. عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ ٱسْتَفْتَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أُمِّهِ فَتُوُفِّيَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ فَأَفْتَاهُ أَنْ يَقْضِيَهُ عَنْهَا .

TERCEMESİ

Saʻd İbn-i ʻÜbâde *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, İbn-i ʻUbâde: Anası hakkında bir nezri olduğunu fakat, adağını yerine getirmeden anasının vefât ettiğini Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e sormuş. Resûl-i Ekrem de: Anası nâmına o adağını kazâ edib yerine getirmesini bildirmiştir.

* * *

2075. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ بَيْنَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ إِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقَالُوا أَبُوا إِسْرَائِيلَ نَذَرَ أَنْ يَقُومَ وَلَا يَقْعُدَ وَلَا يَسْتَظِلَّ وَلَا يَتَكَلَّمَ وَيَصُومَ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مُرُوهُ فَلْيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَقْعُدْ وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir (cum'a günü) Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* hutbe îrâd ettiği sırada, bir kişinin ayakta durduğunu gördü. Bu kişinin hâlini sordu. Ashâb: (Bu adam — Ashâb'dan ve Ensâr'dan —) Ebû İsrâil'dir. Bu adam ayakta durmak, oturmamak, (güneşte durmak), gölgelenmemek, söz söylememek (üzere) oruç tutmağı nezretmiştir, dediler. Resûl-i Ekrem de: Bu adama söyleyiniz, söylensin, gölgelensin, otursun, orucunu da tamamlasın, buyurdu[1].

[1] Resûl-i Ekrem Efendimiz bu emirleriyle şunu ta'lîm buyurmuşlardır ki, bu nezrler içinde îfâsı lâzım olan oruç ibâdetidir. Öbürleri nefsi ta'zîb eden şeyler olduğundan mu'teber değildir.

بِسْمِ ٱللّٰهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱلْكَفَّارَاتِ

BU KİTÂB, YEMÎN KEFFÂRETLERİNİN HÜKÜMLERİNİ BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Müellif Buhârî bu unvânında (فكفارته اطعام عشرة مساكين = *İmdi yemîn bozmanın* (eritici) *keffâreti, aç olan on fakîri doyurmaktır.)* kavl-i şerîfini zikretmiştir ki, Mâ'ide Sûresi'nin 89 uncu âyetinde teblîğ buyurulan hükümlerden birisidir. Âyet-i kerîmede on fakîri giydirmek, yâhut bir esir âzâdlamak, bunları bulamıyan kimse için de üç gün oruç tutmak keffâretleri vardır. Müellif, burada on fakîre verilecek ta'am mıkdârını îzâh etmek maksadiyle bu unvânı açtığından, âyetin yalnız, fakîri it'âma âid olan kısmını zikretmiştir.

* * *

2076. عَنِ ٱلسَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ ٱلصَّاعُ عَلَى عَهْدِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُدًّا وَثُلُثًا بِمُدِّكُمُ ٱلْيَوْمَ .

TERCEMESİ

Sâib İbn-i Yezîd *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Sâib şöyle demiştir: Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* zamânında sâ', bugünkü Müddünüz ölçüsiyle bir müd ile sülüs müd (mıkdârı) idi.

Î Z Â H I

Hadîs-i şerîfte zikrolunan (Sâ') ve (Müd) hubûbat ölçüleridir. Bir sâ', 1040 dirhem ayarında ölçeğe denilir. Şu kadar ki, Peygamberimiz zamânındaki sâ'ın mikdârını hesap ederken Iraklılarla Hicâzîler arasında, diğer bir ta'bîr ile İmâm Ebû Hanîfe ile mezâhib-i selâse imâmları ihtilâf etmiştir. Bu da sâ'ın kesri olan müd ve rıtıl hesaplarındaki farktan neş'et etmiştir. Irâkîlere göre bir sâ' (8) Bağdad rıtlı, Hicâzîlere göre (51/3) Medîne rıtlıdır. Şu kadar ki, rıtılın kesri Irâkîlere göre (20) İstar, Hicâzîlere göre (30) istar olduğundan aşağıda rakamla da göstereceğimiz veçhile netîce-i hesâbiye birdir. Bir sâ'ın 1040 dirhem olduğudur:

Irâkîlere göre:

Bir sâ' = 8 Bağdâd rıtlı × 20 istar = 160 istar × 6,5 dirhem = 1040 dirhem.

Hicâzîlere göre:

Bir sâ' = 51-3 Medîne rıtlı × 30 istar = 160 istar × 6,5 dirhem = 1040 dirhem[1].

Mevzû'umuz olan hadîsdeki sâ' ve müd hakkındaki bu hesabları mütâlea ettikten sonra yemîn keffâreti olan ta'âm mıkdârına gelince, bu hususta ihtilâf vardır: İmâm Ebû Hanîfe ile Kûfe medresesi fukahâsına göre, her fakîre yemîn keffâreti olarak yarım sâ' = 520 dirhem buğday, sâir hubûbat ile üzüm, hurma gibi kuru meyvalardan bir sâ' = 1040 dirhem verilir. Bu mezheb Ömer, Alî, Zeyd İbn-i Sâbit *radiya'llāhu anh* ile Nahaî, Şa'bî, Sevrî'den naklolunmuştur. Mezâhib-i selâse imâmlarına göre, Peygamber'in Müddiyle bir müd verilir ki (Râfi'î'nin hesâbına göre 6931/3 dirhemdir. Nevevî'nin hesâbına göre de 6855/7 dirhemdir)[2].

* * *

[1] Bu eserimizin 5 inci cildinde 110, 111 (İkinci baskı: 82-83) rakamlı sahîfelerine de bakınız.

Yine bu cildin 500 ve müteâkip rakamlı sâhifelerini de okuyunuz!

[2] Bak: C. 5, S. 499 (İkinci baskı: 373).

2077. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ٱللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مِكْيَالِهِمْ وَصَاعِهِمْ وَمُدِّهِمْ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (Medîneliler hakkında): Allāh'ım! Bunların ölçeklerini, sâ'larını, müdlerini mübârek kıl, diye du'â buyurduğu rivâyet olunmuştur.

بسم الله الرحمن الرحيم

كِتَابُ ٱلْفَرَائِضِ

BU KİTÂB, FERÂİZ AHKÂMINI BEYÂN EDEN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Ferâiz, farîzanın cem'idir. Farîza, Allāhu Teâlâ'nın, mükellef kullarına îfâsını kat'î ve zarûrî kıldığı ibâdet demektir. Bu i'tibâr ile ferâiz, Cenâb-ı Hakk'ın Kitâbı'nda Ashāb-ı mevârîse takdir buyurduğu furûz-ı mukaddere, diye ta'rîf olunur. Sünnette vârid ve icmâ' ile sâbit hükümler de Kitâbu'llāh ahkâmına mülhak olur.

Müellif Buhârî, bu unvânında, Nisâ' Sûresi'nin şu meâldeki iki âyetini zikretmiştir: "*Ey mü'minler! Allah size* (mîras taksîmini) *şöyle emr eder: Evlâdınızda: Erkeğe iki dişi payı kadar, eğer* (mîrascıların) *hepsi dişi olmak üzere ikiden ziyâde iseler, bunlara terikenin üçte ikisi; ve eğer bır kız ise, bu sûrette ona yarısı; anası ile babası için: Her birine ölenin terikesinden altıda bir, şâyed çocuğu varsa. Eğer çocuğu yok da anası ile babası vâris bulunuyorlarsa anasına üçte bir, eğer ölenin kardeşleri de varsa o vakit anasına altıda bir. Hep ettiği vasıyyetten veyâ borcundan sonra; babalarınız ve oğullarınız, bilmezsiniz ki, hangisi menfaatce size daha yakındır; bütün bunlar Allāh'dan birer farîza, her halde Allah Alîm, Hakîm bulunuyor. Sizin için zevcelerinizin terikesinin yarısı bir çocukları yoksa, ve eğer bir çocukları varsa o zaman size dörtte bir, ettikleri vasıyyetten veyâ borcundan sonra, onlara da sizin terikenizden dörtte*

bir eğer çocuğunuz yoksa. Ve eğer bir çocuğunuz varsa, o zaman onlara sekizde bir, ettiğiniz vasıyyetten veyâ borçtan sonra. Ve eğer bir erkek veyâ kadının (çocuğu ve babası yok da) *Kelâle cihetinden* (usûl ve fürû'undan değil, yan taraftan) *mîrâsına konuluyor ve* (ana) *bir birâderi veyâ bir hemşîresi bulunuyorsa her birine altıda bir, ve eğer bundan ziyâde iseler, o zaman üçte birinde ortaklar, izrâr kasdı olmaksızın edilen vasıyyetten veyâ borçdan sonra ki, bütün bunlar Allāh'dan ferman, Allāh ise Alîm'dir, Halîmdir.*"[1].

Bu iki âyet-i kerîmede İslâm hukūkunun mühim bir faslını teşkîl eden ferâiz ilminin esasları teblîğ buyurulmuştur. Bu iki âyette hukūkî hükümlerin mâhiyetleri şöyle dursun, fakat bir ilmin kavâid-i esâsiyesinin iki âyete sığdırılmış olması Hazret-i Kur'ân'ın i'cazkâr belâğatinin şâheser bir şâhididir. Bu iki âyetin tercemesini de Küçük Hamdi merhûmun Büyük Tefsîri *Kur'ân Dili*'nden naklettik [C. 2, S. 1298, 1299].

Câhiliyet zamânında Arablar verâseti iki sûretle tanırlardı: Erlik, kuvvet. Bu cihetle erkekler bu haktan istifâde ederlerdi, kadınlar mahrûm bırakılırdı. Yine böyle harbe, darbe muktedir bir çağdaki erkekler verâset hakkını hâizdi. Çocuklar mahrûm idi.

İslâm'ın ilk zamanlarına kadar Mühâlefe ile, Tebennî ile de verâset hakkı kazanılırdı. Mühâlefe ki, iki kişinin biribirlerinin mallarını, canlarını muhâfazayı ve biribirlerine vâris olmayı bir ahde ve akde bağlamaları keyfiyeti idi. Tebennî de evlâd edinmek idi.

İslâm dîni bunları ve bunların benzeri verâset âdetlerini kaldırarak iki veçhile verâset tanıdı: Neseb, sebeb. Nesep karâbettir, sebep de nikâhdır. Hiç bir sûretle verâset hakkı sâkıt olmıyan ferdler de İslâm hukūkuna göre: Ana, baba, erkek, kız

---

1 (يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين) الى قوله عز و جل (وصية من الله والله عليم حليم) [سورة النساء آ ١٢-١١]

evlâd, karı ile koca olmak üzere altıdır [Bu eserimizin 11 inci cildinde (1691) numara ile tercеme edilen Câbir hadîsine de bakınız].

* * *

2078. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Ferâizi (Kur'ân'da bildirilen) sâhiblerine veriniz. (Bunlardan) geri kalan (mal) da (Asabadan = baba tarafından) en yakın olan er kişiye âiddir.

İZÂHI

Hadîsde zikrolunan Ferâiz, Kur'ân'da takdîr olunan hisselerdir ki: "*Nısıf, rubu', sümün, sülüsân, sülüs, südüs*" den ibâret altı sehimdir. Hadîsteki Evlâ kelimesi —ki Küşmîhenî rivâyetidir— müteveffâya neseb husûsunda en yakın olan ma'nâsınadır.

Hadîs metninin garib bir noktası, (رجل ذكر) ta'bîridir. Ve iki müterâdif lâfızdan recülün zükûretle tavsîfi intikadcı hadîs âlimlerini bir sürü garîb mütâlealara sevketmiştir. İbn-i Cevzî, İbn-i Salâh ise sıhhatini inkâr etmişlerdir. En ma'kûl olanı Süheylî'nin mütâleasıdır. Endülüs'ün bu çok zekî âlimine göre, zeker kelimesi recülün sıfatı değil, evlânın sıfatıdır. Şu halde ma'nâ: Ashâb-ı ferâizden geri kalan, meyyitin baba tarafından en yakın olan kimsenindir, ana tarafından değil, demek olur.

* * *

2079. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ ابْنَةٍ وَابْنَةِ ابْنٍ وَأُخْتٍ فَقَالَ لِلابْنَةِ النِّصْفُ وَلِلأُخْتِ النِّصْفُ وَائْتِ ابْنَ مَسْعُودٍ فَسَيُتَابِعُنِي فَسُئِلَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَأُخْبِرَ بِقَوْلِ أَبِي مُوسَى فَقَالَ لَقَدْ ضَلَلْتُ إِذاً وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ أَقْضِي فِيهَا بِمَا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلابْنَةِ النِّصْفُ وَلِابْنَةِ الابْنِ السُّدُسُ تَكْمِلَةَ الثُّلُثَيْنِ وَمَا بَقِيَ فَلِلأُخْتِ فَأُخْبِرَ أَبُو مُوسَى بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ فَقَالَ لَا تَسْأَلُونِي مَادَامَ هٰذَا الْحَبْرُ فِيكُمْ.

TERCÉMESİ

Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Ebû Mûsâ hazretlerine: Müteveffânın kızına, oğlunun kızına, kız kardeşine âid mîras hisseleri sorulmuştu. Ebû Mûsâ: Terikenin yarısı müteveffânın kızına, birisi de kız kardeşine âiddir, dedi. (Oğlunun kızını mahrûm bıraktı). Ebû Mûsâ (suâl soran kimseye) Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a git, (Bu mes'eleyi ona da sor.) Umarım ki, İbn-i Mes'ûd da benim fikrime uygun cevâb verir, dedi. Mes'ele İbn-i Mes'ûd'a sorulup Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin cevâbı ve onun tarafından gönderildiği haber verilince Abdullāh İbn-i Mes'ûd: Eğer ben, oğlun kızını mîrastan mahrûm edersem dalâlete düşerim. Hidâyetteki bahtiyarlardan olamam, (diye bir mukaddime ile söze başlayıp):

— Bu mes'elede ben Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hükmettiği bir haberle hükmedeceğim (ki, şudur): Müteveffânın kızı nısıf alır, oğlunun kızı da —iki sülüsü tamamlamak

için— südüs alır. Geri kalan (sülüs) de kız kardeşin hakkı, olur, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye İbn-i Mes'ûd'un bu fetvâsı haber verilince:

— Mademki aranızda Peygamber'in böyle bir haberi vardır; bana sormanıza lüzûm yoktur, dedi.

Î Z Â H I

Sünen-i Erba'a sâhibleriyle *Tahâvî*'nin rivâyetlerine göre, bu verâset suâli Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye, Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında, Kûfe vâlîsi iken sorulmuştur. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den önce Kûfe'de Abdullāh İbn-i Mes'ûd vâli idi. Hazret-i Ömer zamânında ta'yîn olunmuştu. Sonra Hazret-i Osman, İbn-i Mes'ûd'u azledib yerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi ta'yîn etmişti. Hem verâset suâli yalnız vâli Ebû Mûsâ'dan değil, Kûfe kadısı Selmân İbn-i Rebî'a ile berâber her ikisinden sorulmuştu. Bunlar da oğlun kızını mîrastan mahrûm ederek bi'l-ictihad cevâb verib tevsîk için Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a göndermişlerdi. Bir vilâyetin vâlisi ile kadısının hükümlerine aykırı cevâb vermek, husûsiyle halef, selef olmak gibi mâzîye âid bir hâtırâ da bulunduğundan pek hoş olmıyacağını takdîr eden İbn-i Mes'ûd onların yanlış içtihadlarına göre cevâb vermek de dalâlet olacağını kaydetmiştir.

* * *

2080. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَوْلَى ٱلْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ.

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Bir âilenin âzâdlı kölesi, o âilenin kendi câmiasındandır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur[1].

[1] Bu hadîse binâen âzadlı köle kendisini âzadlıyan âileye nisbet olunur ve o âilenin adıyle anılır. Vefât ettiğinde de onun malına âzadlıyan âile vâris olur.

2081. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ أَوْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Bir âilenin kız kardeşinin oğlu, o âilenin kendi câmiasındandır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Müellifin Menâkıb-ı Ensâr bahsindeki rivâyetine göre, Enes İbn-i Mâlik der ki: Bir kere Resûl-i Ekrem, husûsî olarak Ensâr'ı meclisine da'vet etmişti. Ensâr toplandığında: "*Aranızda sizden başka kimse var mıdır?*" diye sordu. Ensâr da: "*Hayır yoktur, ancak kızkardeşlerimizin oğulları vardır!*" diye cevab verdiler. Bunun üzerine Resûlu'l-lāh: "*Bir kavmin ve bir âilenin kız kardeş oğulları o soydandır!*" buyurdu.

Bu hadîs ile ihticâc ederek İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Ebû Yûsuf ve Muhammed ve bütün Irak fukahâsı bir meyyitin asabesi yâni, erkek akrabâsı bulunmazsa zevi'l-erhâmın (yâni ana taraf akrabâsının) asabede mansûs olan tertîbe göre vâris olacaklarını kabûl etmişlerdir. Bu mezheb Ashâb ve Tâbi'î fukahâsının pek çoklarından naklolunmuştur. İmâm Mâlik ve Şâfi'î ile Medîne fukahâsı ise zevi'l-erhâmın —asabeden vâris bulunmadığı sûrette— verâset hakkını kabûl etmemişlerdir. Bu sûrette meyyitin terikesi beytü'l-mâle kalmış olur. Bu mezhebde Hazret-i Osman, Zeyd İbn-i Sâbit, Abdullāh İbn-i Zübeyr ile bâzı Tâbi'î âlimlerden naklolunmuştur. Fakat bu içtihad âilenin kadın tarafını hayat hakkından mahrûm ettiğinden İmâm-ı Şâfi'î'nin ashâbı beytü'l-mâl masârifinin fesâdını iddi'â ederek zevi'l-erhâmın verâset hakkını kabûl etmişlerdir.

* * *

2082. عَنْ سَعْدِ ابْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ
سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ

وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ غَيْرُ أَبِيهِ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِأَبِي
بَكْرَةَ فَقَالَ وَأَنَا سَمِعَتْهُ أُذُنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim; demiştir: Her kim babasından başkasına —babası olmadığını bile bile— neseb iddi'â ederse o kişiye Cennet haramdır. (Râvî Ebû Osmân en-Nehdî tarafından) Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın bu hadîsi Ebû Bekr *Radiya'llāhu anh*'e hikâye olundukta, Ebû Bekir: Evet bu hadîsi Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den kulağımla duydum, kalbim de onu hıfzetti, demiştir.

* * *

2083. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَرْغَبُوا عَنْ آبَائِكُمْ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ أَبِيهِ فَقَدْ كَفَرَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "(Ey mü'minler!) *Sakın babalarınızdan i'râz edib yüz çevirmeyiniz! Her kim babasından yüz çevirirse* (âile ni'metine) *küfretmiş olur.*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْحُدُودِ

BU KİTÂB, HUDÛDUN AHKÂMINI BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Hudûd, haddin cem'idir. Had, men' etmek ve esirgemek ma'nâsınadır. Şerî'at örfünde: Allāh için bir hak olarak takdîr ve ta'yîn olunan azâb ve ukūbetdir. Bu haddin zinâ, kazf, şürb, sirkat gibi cürümlere âid birtakım nevi'leri olduğu için müellif, unvânında cemî' sîgasiyle îrâd etmiştir. Yine şer'î bir ıstılāh olarak hudûd, günâhı mûcîb olan cürümlere de ıtlāk olunur. Nasıl ki (تلك حدود الله فلا تقربوها = *İşte şu hudûd, Allāh'ın birer ma'sıyet olarak ta'yîn ettiği sınırlardır, sakın buralara yaklaşmayınız!)* [Bakara: 187] kavl-i şerîfindeki hudûd, cürüm ma'sıyet ve ma'nâsınadır. *(*و من يتعد حدود الله فقد ظلم نفسه = *Her kim Allāh'ın ta'yîn ve tahdîd ettiği ma'sıyet sınırlarında* (durmaz da) *ileri geçerse o kişi kendi nefsine zulmetmiş olur)* [Talak: 1] kavl-i şerîfindeki hudûd ta'bîri de cürüm ve ma'sıyet ma'nâsınadır.

2084. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ فَقَالَ اضْرِبُوهُ قَالَ أَبُوهُرَيْرَةَ فَمِنَّا الضَّارِبُ بِيَدِهِ وَمِنَّا الضَّارِبُ بِنَعْلِهِ وَمِنَّا الضَّارِبُ بِثَوْبِهِ

فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ أَخْزَاكَ اللّٰهُ قَالَ لَا تَقُولُوا هٰكَذَا لَا تُعِينُوا عَلَيْهِ الشَّيْطَانَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna şarab içmiş bir kişi getirmişlerdi. Resûl-i Ekrem (orada bulunanlara): "*Şu adama vurunuz!*" buyurdu. Ebû Hüreyre der ki: Biz de kimimiz eliyle, kimimiz ayakkabiyle, ihrâmiyle vurdu. Bu adam dayaktan kurtulduktan sonra Ashâb'dan bâzı kimseler bu adama: "*Allah seni kahretsin, rezîl etsin!*" demişlerdi. Resûl-i Ekrem: "*Hayır öyle söylemeyiniz, bu adamın aleyhinde söylenib de şeytana yardım etmeyiniz!*" buyurdu.

Î Z Â H I

Hadîsde dayağın keyfiyeti bildirildiği halde mikdârı bildirilmemiştir. Fakat Ashâb ve Tâbi'î âlimlerinin ekserîsinden hadd-i Şer'înin seksen deynek olduğu rivâyet olunmuştur ki, İmâm Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed İbn-i Hanbel mezhebleri de böyledir. İmâm-ı Şâfi'î kırk deynek olduğunu kabûl etmiştir. Bir de şarabın hürmeti Kur'ân-ı Mübîn ile sâbit olduğu için, şarabın azı da ukūbeti mûcibdir. Diğer içkilerde cezâ haddi sarhoşluk derecesidir. Sarhoşluk haddini de İmâm Ebû Hanîfe: "*Yeri, göğü, kadını, erkeği fark edemiyecek derecede şuursuzlukdur*" diye ta'rîf etmiştir.

Hadîsin sonundaki: "*Bu adamın aleyhinde kötü temennîde bulunub şeytana yardım etmeyiniz!*" buyurulması mü'minin tahkîr olunmasına şeytanın sevindiği içindir.

* * *

2085. عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ مَا كُنْتُ لِأُقِيمَ حَدًّا عَلَى أَحَدٍ فَيَمُوتَ فَأَجِدَ فِي نَفْسِي إِلَّا صَاحِبَ الْخَمْرِ

فَإِنَّهُ لَوْ مَاتَ لَوَدَيْتُهُ وَ ذٰلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَمْ يَسُنَّهُ.

TERCEMESİ

Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu ânh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben bir kimseye had ikāme edib de bu yolda ölmesiyle kendimde hüzün ve keder duymuş değilimdir. Ancak böyle bir acıyı şarab içen kimse hakkında duymuşumdur. Şâyet bu (zavallı o had ile) ölürse muhakkak onun diyetini (hayat pahâsını) veririm. Çünkü Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* hadd-i şirb hakkında bize mazbut bir sünnet bırakmamıştır. (Mu'ayyen bir adedle vurduğumuz had, bizim kendi eser-i içtihâdımızdır).

İZÂHI

Tercememizin sonunda kavis içinde görülen ziyâdeyi İbn-i Mâce'nin *Sünen*'inden alarak gösterdik. Gerek bu hadîsden, gerek bundan önceki Ebû Hüreyre hadîsinden anlaşıldığına göre, şirb-i hamre terettüb eden cezâ, sarhoşu bir iki pataklamadan ibârettir.. Yoksa sıra dayağına çekerek öldürünceye kadar döğmek değildir. Nasıl ki Hazret-i Alî: Ta'zîr dayağı altında ölürse, hayat pahasını veresesine tazmîn ederim, diyor ve bu derecesinin gayr-i meşrû' bir işkence olduğunu iş'âr ediyor. Bunun için İmâm-ı Şâfi'î: "*Eğer şarab içen kişi el ile libas ile vurularak ta'zîr edilir de ölürse, İmâm'a bir mes'ûliyet terettüb etmez. Eğer kırbaçla döğmüş ise diyetini tazmîn eder*" demiştir.

Şu kadar ki, Buhârî'nin bu rivâyeti, Tahâvî ile Ebû Dâvud'un Hazret-i Alî'den gelen şu rivâyetlerine tamâmiyle muhâliftir. Bu rivâyete göre, Hazret-i Alî: "*Resûlu'llāh şarab içene kırk had vurdu; Ebû Bekir de böyle cezâlandırırdı. Hazret-i Ömer bunu seksene çıkardı. Bu kırk ve seksen haddinin hepsi sünnettir*" demiştir.

Fakat Tahâvî bu rivâyeti naklettikten sonra şirb-i hamr haddi kırk olduğuna kāil olan İmâm-ı Şâfi'î'nin bu hadîs ile ihticâc ettiğini bildirmiş İmâm-ı Şâfi'î'ye muhâlif olan İmâmlar da bu hadîsin

fesâdını iddi'â ve Hazret-i Alî'nin böyle bir şeyi söylemiş olduğunu red ve inkâr etmişlerdir. Bu bâbda istinâd ettikleri delîl de Buhârî'nin mevzûu-bahsimiz olan rivâyetidir.

* * *

2086. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلاً كَانَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اسْمُهُ عَبْدَ اللّٰهِ وَكَانَ يُلَقَّبُ حِمَاراً وَكَانَ يُضْحِكُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَلَدَهُ فِي الشَّرَابِ فَأُتِيَ بِهِ يَوْماً فَأَمَرَ بِهِ فَجُلِدَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ اللَّهُمَّ الْعَنْهُ مَا أَكْثَرَ مَا يُؤْتَى بِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ تَلْعَنُوهُ فَوَاللّٰهِ مَا عَلِمْتُ إِلاَّ أَنَّهُ يُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ .

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında Abdullāh adlı bir kimse vardı. (Halk arasında) hımâr (= eşek) lâkabiyle anılırdı. Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i (ara sıra) güldürürdü. Resûlu'llāh da bu adama şarab içtiği için had vurdururdu. Günlerden bir gün Abdullāh yine huzûra (kusurlu) getirildi. Resûl-i Ekrem de had vurulmasını emretti. Mecliste bulunanların birisi (Hazret-i Ömer): "*Allāh'ım! Şu adamı rahmetinden uzak kıl.* (diye lâ'net edib) *İçki yüzünden ne de çok dîvâna getiriliyor*" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: "*Yâ Ömer*! (ona lâ'net etmeyiniz.) *Vallāhi kesin olarak bildiğim bir şey varsa, o, Allāh'ı ve Resûlü'nü sever*" buyurdu.

Î Z Â H I

Hicaz mıntıkası içki ibtilâsı son derece taammüm etmiş bir muhît iken bunun taraf-ı ilâhîden kat'î sûrette yasak edilmesi üzerine içki vukūatı birdenbire kesilmiş, hemen hemen bu Abdullāh İbn-i Nü'ayman gibi bir kişinin vâkıasına münhasır kılmıştır. Abdullāh şen, maskara bir kimse olduğundan hımâr (= eşek) denilmesine kızmaz, aldırmazdı. Abdullāh'ın bâzı hal ve hareketine Resûl-i Ekrem tebessüm buyururdu. Şârih Kirmânî garîb bir hareketini şöyle bildiriyor: Abdullāh bir kere veresiye bir tulum yağ, bir tulum da bal alıb Resûl-i Ekrem'e getirib hediye olarak takdîm eder. Bir müddet sonra yağ, bal sâhibi bunların bedelini isteyince adamı yanına alıb Resûl-i Ekrem'e gelir: Yâ Resûla'llāh! Şu adama malının parasını veriniz, der. Resûl-i Ekrem durmadan tebessüm buyurub mal sâhibinin matlûbunun verilmesini emreder ve derhal verilir. Resûl-i Ekrem'in şehâdeti veçhile vicdânı Allah ve Resûlu'llāh sevgisiyle dolu olan rind-meşreb Abdullāh'ın Resûl-i Ekrem'i güldürmek istediği vâkıaları hep böyle lâtîf idi. Peygamber Efendimiz de tebessüm buyururdu. Bununla İslâm ahlâkcıları, ümerâ ve ulemâ huzûrunda nevâdirden fıkralar nakliyle lâtîfe-gûyîlıkta bulunarak onları güldürmek câiz olduğuna istidlâl etmişlerdir.

* * *

2087. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعَنَ اللّٰهُ السَّارِقَ يَسْرِقُ الْبَيْضَةَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ وَيَسْرِقُ الْحَبْلَ فَتُقْطَعُ يَدُهُ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Allah şu (hasis) hırsıza lâ'net etsin ki, o, bir yumurta çalar da eli kesilir, bir ip çalar da o hasis şey ile eli kesilir.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra aynı senedle Süleymân el-A'meş'in şöyle dediğini de rivâyet ediyor: Ebû Hüreyre'nin bu hadîsini rivâyet edenler hadîsteki yumurta ile harb tulgası, ip île de —en az kıymeti üç dirheme müsâvî değerde— ip olduğunu içtihad edib söylerlerdi.

Süleymân El-A'meş şunu ifâde etmek istiyor ki, hadîsdeki yumurta âdî bir tavuk yumurtası değildir. Çünkü sirkat haddi icrâ edilmek için çalınan malın en az üç dirhem ayarında olması îcâb eder. İp de böyledir. Uzun, çürük bir ip değil, en az üç dirhem kıymetinde bir ip olmak îcâb eder. Bunun için bu hadîsin râvîleri yumurtanın muhârib askerlerin başlarına giydikleri demirden miğfer olduğunu, ipin de en az üç dirhem kıymetinde bulunduğunu söylerlerdi. Nasıl ki, Şâfi'îlerin mezhebi de böyle, Hanefîlere göre lâ-akal üç dirhem kıymetinde olmalıdır.

* * *

2088. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ تُقْطَعُ ٱلْيَدُ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Hırsızın eli rubû' dînar (üç dirhem) ve daha ziyâde kıymette bir mal çaldığı zaman kesilir, buyurduğu rivâyet olunmuştur[1].

* * *

[1] Bir dînar on iki dirhem olduğuna göre rubu' dînar, üç dirheme müsâvî olur. Bu eserimizin beşinci cildinde *Kitâbü'z-Zekât*'taki dirhem ve dînar hakkındaki uzun îzahlarımıza bakınız!

2089. وَعَنْهَا رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ يَدَ ٱلسَّارِقِ لَمْ تُقْطَعْ عَلَى عَهْدِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلاَّ فِي ثَمَنِ مِجَنٍّ حَجَفَةٍ أَوْ تُرْسٍ.

TERCEMESİ

Yine 'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında hırsızın eli kesilmezdi. Ancak Hacefe denilen kalkan veyâ Türs denilen kalkan kıymetinde bir mal çalındığında kesilirdi[1].

* * *

2090. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ فِي مِجَنٍّ ثَمَنُهُ ثَلاَثَةُ دَرَاهِمَ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*, üç dirhem değerinde olan bir kalkan sirkatında hırsızın elinin kesilmesini emretmiştir.

---

[1] Hadîs metninde Micen, Hacefe, Türs kelimelerinin medlûlleri *Tavzîh* sâhibinin beyânına göre birdir. Kalkan demektir. Ancak tarz-ı îmallerine göre aralarında bir fark bulunabilir. Bunların kıymetlerinin neden ibâret olduğu bildirilmemiştir. Üç dirhem olmak ihtimâli de vardır. On dirhem olmak da muhtemeldir. Bundan sonraki İbn-i Ömer hadîsinde üç dirhem tasrîh olunmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْمُحَارِبِينَ

BU KİTÂB (KÜFÜR ETMEK, DÎNİNDEN DÖNMEK, YOL KESMEK SÛRETLERİNDEN BİRİSİYLE) ALLĀH'A VE PEYGAMBERİNE KARŞI HARB AÇANLARIN CEZÂÎ HÜKÜMLERİNE DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Unvânın tercemesinde kavis içinde görülen ziyâde, *Buhârî* metninden alınarak gösterilmiştir. *Buhârî* bu unvânında, Mâ'ide Sûresi'nin şu meâldeki bir âyetini zikretmiştir: "*Allāh'a ve onun Resûlü'ne* (isyân ederek) *harb açanların ve yeryüzünde içtimâî nizâmı bozmağa çalışanların cezâsı,* (cürümlerine göre) *ya amansız öldürülmeleri, yâhut asılmaları, yâhut ellerinin ve ayaklarının çapraz kesilmesi, yâhut bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onlara dünyâda verilen bir ukūbettir. Âhirette ise onlara daha büyük bir azâb vardır*"[1].

Bundan sonra Buhârî, üç tarîk ile Ureyneliler hadîsini rivâyet ediyor ki, hulâsatan meâlleri şöyledir: Ükl, Ureyne kabîlelerinden bir kısım yoksul halk Medîne'ye gelip Müslümân olmuşlardı. Aynı zamanda hastalıklı olduklarından bunları

---

[1] انما جزاء الذين يحاربون الله و رسوله و يسعون فى الارض فسادا ان يقتلوا او يصلبوا او تقطع ايديهم و ارجلهم من خلاف او ينفوا من الارض ذلك لهم خزى فى الدنيا و لهم فى الآخرة عذاب عظيم (سورة المائدة آ ٣٣)

Resûl-i Ekrem zekât develerinin bulunduğu Gābe ormanına göndermiş orada bol süt içip hava alarak iâde-i âfiyetlerine çalışmıştı. Fakat bu vahşîler biraz canlanıp iâde-i âfiyet edince irtidâd edib çobanları kesmişler, develeri sürüb götürmüşlerdi. Bundan haberdar olunca Resûl-i Ekrem arkalarından gönderdiği bir fırka bunları yakalayıp getirdiler. Öğle sıcağında elleri, ayakları kesilerek Medîne'nin Harre denilen taşlık mıntıkasına bırakılarak bu halde ölmüşlerdir[1].

Müellif bu bâbın unvânında kâfirleri, mürtedleri zikrettiğine göre, âyetin Urenîler hakkında nâzil olmadığına ve âyet-i kerîmedeki şiddetli hükümlerin kâfirlere ve mürtedlere münhasır olduğuna zâhib olmuştur. Fakat ulemânın cümhûruna göre bu âyet, eşkiyâ ve yol kesiciler hakkında nâzil olmuştur. İmâm Ebû Hanîfe'nin, Mâlik'in, Şâfi'î'nin mezhebleri de böyledir. Bu cihetle unvândaki tercememizde devlete karşı isyân eden, yol kesen eşkiyâyı da zikrettik.

* * *

[1] BİR İFÂDE: Bu nev'i terhibî cezâlarda (cürüm) ile (cezâ) arasında nisbetsizlik bulunduğu sanılmamalıdır. O devrin iptidâî hayâtı ve baştanbaşa geçirmekte olduğu muazzam inkılâp hareketi göz önüne getirilecek olursa, bu cezrî hareketlerde tam bir isâbet bulunduğu takdîr olunur. Cezîretü'l-Arab Gazve denilen en âdî çapulculuk hayâtından bu sûretle kurtarılmış ve on sene içinde mal, can masûniyeti te'mîn edilerek bir süvârinin yalnız başına Mekke'den Yemen'e ve Ummân'a kadar gidebilmesi müyesser olmuştur. Sonra Resûl-i Ekrem bu ağır cezâları tatbikte müsâmaha da ederdi. Buhârî'nin bu bâbında bir rivâyetine göre, günün birisinde Mescide birisi gelerek: "*Yâ Resûla'llâh! Ben zinâ ettim; ikâbını icrâ ediniz!*" diye seslenmişti. Resûl-i Ekrem bundan yüzünü çevirip dinlemek istemedi. Fakat adamcağız dört def'â ısrâr etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, vaziyeti kurtarmak için: "*Be adam aklından rahatsız mısın?*" diye bir halâs yolu göstermek istedi. Adam: "*Hayır!*" dedi. "*Evli misin?*" diye sordu: "*Evet*" diye cevâp verdi. Artık bu adamın ukūbete adım adım yaklaştığını Resûl-i Ekrem görünce: "*Artık recmediniz!*" emrini vermeğe mecbûr oldu.

Bilâhare mansûs olmıyan cezâlar devletin ve hâkimlerin rey ve içtihadlarına bırakılmıştır.

2091. عَنْ أَبِي بُرْدَةَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرِ جَلَدَاتٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ .

TERCEMESİ

Ensâr'dan Ebû Bürde *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Azîz ve Celîl olan Allāh'ın hudûd ve hukūkunda olmadıkça hiç bir kimseye on değnekten fazla vurulmıyacaktır.

İZÂHI

Allāhu Teâlâ'nın hukuk ve evâmiri cümlesinden olub kemiyeti nassan ma'lûm olan ukūbât-ı şer'iyye: İrtidâd, zinâ, sirkat, içki, nâmuslu kadına isnâd, şakāvet gibi şeylerdir. Bunların hâricinde mensûh olmıyan ma'sıyetler hakkındaki ta'zirler ki men' ve te'dîb için teşrî' kılınmıştır. Bu hadîse göre, bunların a'zamî haddi on değnektir. Binâenaleyh bu mikdârı geçmemek üzere cezâ ta'yîni, devletin ve hâkimlerin re'y ve içtihadlarına bırakılmıştır.

* * *

2092. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ وَهُوَ بَرِيءٌ مِمَّا قَالَ جُلِدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ebu'l-Kāsim *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim:

Her kim kölesine ve câriyesine zinâ isnâd eder, memlûki de o isnâddan uzak bulunursa, o kimse kıyâmet gününde döğülür. Meğer ki, memlûk, efendisinin dediği gibi ola.

Î Z Â H I

Bu hadîs hakkında îzâh olarak yazacağımız bir şey varsa, (kölelik) ve (efendilik) in târihe karışmış olmasıdır ki, İslâm Dîni'nin gâye-i mesâîsi de bu idi. İslâm hukūkunun ana prensibi, (insanların hür doğması ve hür yaşaması) dır. Bu cihetle Resûl-i Ekrem, —Bütün nübüvveti müddetince— köleleri efendilerinin seviyesine yükseltmeğe çalışmıştır. Bu eserimizin sekizinci cildinde Itk, Kitâbet bahislerini ve bilhâssa 1119, 1120, 1121 rakamlı hadîslerle, îzâhlarını okuyunuz!

Müellif Buhârî'nin Muhâribîn bahsindeki rivâyetleri çok uzundur. Zebîdî merhûm, burada *Tecrîd*'ine yalnız yukarıda terceme ettiğimiz iki hadîs ile iktifâ etmiştir. Yalnız kavlen ve fi'ilen fuhuşdan sakınılması hakkında açtığı bir bâbında rivâyet ettiği bir hadîsini naklederek biz de iktifâ edeceğiz:

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Yedi sınıf insanlar vardır ki, Cenâb-ı Hak —Arş-ı ilâhîden başka hiç bir yerde gölge bulunmadığı— kıyâmet gününde arşının gölgesinde bunları gölgelendirecektir: 1) Adâletli imâm, devlet reîsi, 2) Allāh'a ibâdet ederek temiz bir hayat içinde büyüyen genç, 3) Tenhâda Allāh'ı zikredib gözleri yaş döken müttekî, 4) Kalbi mescidlerle ilgili namazcı kişi, 5) Allāh için sevişen iki kişi, 6) Güzel ve içtimâî mevkii yüksek bir kadın tarafından da'vet edilip de: Allah'dan korkarım! Cevâbiyle karşılayan irâdeli er kişi, 7) Sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren kişi.

Bundan bir hadîs sonra da şu hadîsi rivâyet ediyor: Enes İbn-i Mâlik'in rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: Şu vâkı'alar dünyânın zevâli saati alâmetlerindendir: İslâmî ilmin ref'i ile cehlin zuhûru, içkinin, zinânın şuyû'u, (tevâlî eden umûmî harblerin te'sîriyle) erkek nüfûsun azalması, kadın nüfûsunun çoğalması.

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب الديات

BU KİTÂB, DİYETLERE DÂİR HÜKÜMLERİ BİLDİREN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Diyât, diyetin cem'idir. Diyet —maktul için— veresesine verilen kan bahasıdır. Müellif Buhârî bu unvânında Nisâ' Sûresi'nin 93 üncü âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Her kim bir mü'mini* (kazârâ değil) *kasd ve irâdesiyle* (bile bile) *öldürürse, onun cezâsı ebedî Cehennem'de kalmaktır. Allāh ona gazab etmiştir, ve lâ'net eylemiştir. Ve büyük bir azâb hazırlamıştır*"[1].

Bu âyeti müellifin diyet unvânında zikretmesinin sebeb ve münâsebetine gelince, bu âyet iki şiddetli cezâyı ihtivâ etmekle olup bu cinâyeti irtikâb eden şahıs, maktûlün veresesiyle mal mukābilinde sulh olursa bu sulh diyete şâmil olmakla bu âyet-i kerîmeyi müellifin burada zikretmesine vesîle olmuştur.

Âyet-i kerîmenin ihtivâ ettiği bu mehâbetli tehdîde bakarak İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh: "Bir mü'mini amden* (tasarlayarak) *öldüren kātilin tevbesi de kabûl olunmaz*" demiştir. İbn-i Ömer de bu içtihadda idi. İbn-i Ömer'e bir kātil mürâcaat edib: "*Ben adam öldürdüm, tevbem kabûl olunur mu?*" diye sormuş. İbn-i Ömer de: "*Artık soğuk bir su iç; sen ebedî Cennet'e giremezsin!*" demiştir. Fakat ulemānın cümhûruna göre Cehennem'de ebedî kalmak cezâsı cânînin tevbekâr olmamasına

1 و من يقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم الآيه [سورة النساء]

âidtir, tevbesi kabûl olunmaz demek değildir. Ulemânın cumhûruna göre, tevbekâr olan kātilin tevbesinin kabûl edilib edilmemesi, Allāhu Teâlâ'nın irâdesine bağlıdır. Ulemânın cumhûru bu hususta Ubâde İbn-i Sâmit hadîsiyle istidlâl etmişlerdir. Ubâde *radiya'llāhu anh*'in rivâyetine göre, Akabe mevkiindeki bî'atta Resûl-i Ekrem'in teblîğ ettiği bî'at maddeleri içinde bir maddede: "*Günâhkâr kişinin işi Allāh'ın irâdesine bağlıdır; Allāh dilerse affeder, mağfiret eder*" buyurmuştur. Aynı zamanda ulemânın cumhûru: (و انى لغفار لمن تاب = *Muhakkak biz tevbekâr olanları her halde geniş ölçüde mağfiret edeceğiz)* gibi nusûs ile de istidlâl etmişlerdir. Şu halde ulemânın cumhûru âyet-i kerîmedeki şiddetli cezâyı katli halâl i'tikād edenlere tahsîs etmiş olmaları da kabûl olunur. Bu ihtimâli âyetin sebeb-i nüzûlü de te'yîd eder. Şöyle ki:

Mıkyes İbn-i Dabâbe, kardeşi Hişâm ile berâber Müslümân olmuşlardı. Bir gün İbn-i Dabâbe, kardeşi Hişâm'ı Neccar oğulları yurdunda vurulmuş bir halde buldu; gelib Resûl-i Ekrem'e şikâyet etti. Resûl-i Ekrem de Fihrî bir müslümanla Neccar oğullarına haber gönderir: Ya kātili bulup İbn-i Dabâbe'ye teslîm ediniz, kısâs etsin, yâhut diyetini veriniz, buyurdu. Neccar oğulları da: Kātili bulamayız, fakat diyetini verelim, diye yüz deve teslîm ettiler. İbn-i Dabâbe Resûl-i Ekrem'in birlik gönderdiği Fihrî'yi yolda öldürüb develeri alarak Mekke'ye savuştu. Ve bu sûretle irtidâd etti. Feth-i Mekke günü Resûl-i Ekrem'in aff-ı umûmîden istisnâ ettiği on kişiden birisi de bu İbn-i Dabâbe idi. Bu habîs, hem irtidâd, hem kātil, hem bir mü'minin katlini halâl i'tikād etmek cürümleriyle katle mahkûm idi. Kurtulmak maksadiyle Kâ'be'ye girmiş. Kâ'be'nin pûşîdesine sarılarak tevbe etmiş, af dilemişse de kabûl olunmayıp öldürülmüştür.

* * *

2093. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَا لَمْ يُصِبْ دَماً حَرَاماً .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Mü'min kişi —kendisine haram bir kan bulaşmadıkça— dâima dîninden (mülhem olduğu) genişlik içindedir, buyurmuştur.

İZÂHI

Mü'minin dîninden mülhem olduğu hakîkat, Cenâb-ı Hakk'ın tevbekâr kullarının tevbelerini kabul buyurup, büyük, küçük işlediği günâhların mağfiret olunmasıdır. Ancak şirkden sonra en büyük günâh olan katl-i nefs başka. Kanı hürmete şâyân mü'minin bir mü'mine kanı bulaşırsa artık dîni, hayâtı o kimseyi sıkar, afv-ı ilâhîden ümidsiz yaşar, demektir. Fakat cumhûrun mezhebine göre şirkten başka bütün ma'sıyetler Allāh'ın irâdesine tâbi' olduğundan unvânımızda meâlini bildirdiğimiz Nisâ' Sûresi âyeti gibi bu hadîs de tahzîre hamlolunmuştur.

* * *

2094. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْمِقْدَادِ إِذَا كَانَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ يُخْفِي إِيمَانَهُ مَعَ قَوْمٍ كُفَّارٍ فَأَظْهَرَ إِيمَانَهُ فَقَتَلْتَهُ فَكَذٰلِكَ كُنْتَ أَنْتَ تُخْفِي إِيمَانَكَ بِمَكَّةَ مِنْ قَبْلُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* Mikdâd *radiya'llâhu anh*'e şöyle buyurmuştur:

Ey Mikdâd! Bir mü'min kişi, kâfir olan kavmi arasında îmânını gizleyip (selâmete erişince) îmânını açıklasa, bunun üzerine sen de (onun îmânına i'timâd etmiyerek) öldürsen (doğru değildir). Nasıl ki, sen de Hicret'den önce Mekke'de îmânını gizliyordun.

İZÂHI

Bezzâr'ın, Dârekutnî'nin, Taberânî'nin rivâyetlerine göre, bu hadîsin evveli vardır ve şöyledir: Resûl-i Ekrem Mikdâd'ın içinde bulunduğu bir kıt'ayı sefere göndermişti. Bunlar harekete me'mûr oldukları düşman üzerine vardıklarında düşmanı dağılmış bir halde buldular. Yalnız zengin birisini malının başında buldular. Bu adam, müslümanları görünce «Lâ ilâhe illa'llâh» demişti. Fakat Mikdâd onun şehâdetine ehemmiyet vermeyip öldürdü. Seferden döndüğünde bu mes'ele Resûl-i Ekrem'e arzolundu. Resûlu'llâh da: Yâ Mikdâd! «Lâ ilâhe illa'llâh» diyen bir kişiyi öldürdün mü?! Diye tekdir buyurdu. Bunun üzerine (يا ايها الذين آمنوا اذا ضربتم فى سبيل الله فتبينوا) âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Sonra Resûl-i Ekrem: "*Ey Mikdâd! Bir mü'min kişi...*" diye 'itâb ve muâheze buyurdu.

Mevzûumuz olan İbn-i Abbâs hadîsinden sonra Buhârî Resûl-i Ekrem'in Vedâ' Haccı'nda Cerîr İbn-i Abdullâh vâsıtasiyle halkın sükûtunu te'mîn ederek îrâd buyurduğu hutbesinin bir fıkrasında: Ey Ashâb'ım! Benden sonra kâfirlerin âdetine dönüb biribirinizin boynunu vurmayınız, buyurduğunu rivâyet ediyor.

* * *

2095. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا ٱلسِّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا .

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümā*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Her kim biz müslümanlara silâh çekib kıtāl ederşe artık o, biz müslümanların câmiasından değildir, buyurmuştur.

Îzâhı

Bu şiddetli va'îd, bu adam İslâm câmiasından çıkar ve tevbekâr olursa, tevbesi kabûl olunmaz, Cehennemlik olur ma'nâsına değildir; tahzîr içindir. Bundan sonra Buhârî Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'in şu mühim hadîsini rivâyet ediyor: Hazret-i Ali ile Mu'âviye arasındaki Sıffîn harbi sırasında Ahnef İbn-i Kays'e rastgelen Ebû Bekre, nereye gidiyorsun, diye sormuş. O da: Alî'ye yardıma gidiyorum, demiş. Ebû Bekre de: *"Haydi dön!"* demiş ve: Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu işittim: İki müslüman kılıçlariyle karşılaştıkları zaman ölen de öldüren de Cehennemdedir, buyurdu. Ben de: Öldüren böyle amma ölene ne oluyor; diye sordum. Ölen de arkadaşını öldürmeğe harîs idi, buyurdu. Bütün bunlar ve emsâli rivâyetler İslâm dîninin hayât-ı beşere ne derece kıymet verdiğinin bir delîlidir.

* * *

2096. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَ الْمُفَارِقُ لِدِينِهِ التَّارِكُ لِلْجَمَاعَةِ .

Tercemesi

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Allah'dan başka ibâdete lâyık İlâh bulunmadığına ve benim de Allāh'ın muhakkak bir Peygamberi olduğuma şehâdet

eden Müslüman kişinin kanı halâl olmaz (ve kısâs olunmaz). Ancak (şu) üç (huy) dan birisiyle halâl olur: 1) Maktûlün hayâtı mukābilinde katil, 2) Zinâ eden seyyib, 3) İslâm câmiâsını bırakıb dîninden ayrılan mürted (kısas olunur).

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfde esbâb-ı kısâs, (katil), (zinâ), (irtidâd) hasîselerine hasrolunmuştur. Fakat İmâm-ı Şâfi'î, tevbekâr olmıyan târik-i salâtın da katli içtihâdında bulunmuştur. İmâm Ebû Hanîfe ise târik-i salâtın katlini tecvîz etmemiştir ki, İmâm-ı A'zâm Efendimizin bu içtihâdı Abdullāh İbn-i Mes'ûd hadîsine mutâbıktır. İmâm-ı Şâfi'î'nin havass-ı ashâbından İmâm Müzenî de Ebû Hanîfe'nin içtihâdını iltizâm edib Şâfi'î'ye muhâlefet etmiştir. İmâmü'l-Haremeyn de "*İmâm-ı Şâfi'î'nin târik-i salâtın katli içtihâdı müşküldür*" demiştir. Bâzıları da bu kişiye dördüncü olarak, Sâil'i yâni teşhîr-i silâh ederek hücûm eden sû-i-kasdciyi ilâve etmişlerdir. Bir ferde, yâhut bir cemiyete saldıran bir kişiyi müdâfaa-i nefs ve muhâfâza-i hayat için öldürmek bir zarûrettir. Yine böyle sihir isti'mâli ve Allāh'a, Resûlu'llāh'a seb gibi küfrü mûcib fezâhati irtikâb eden kişinin de katli vâcib olduğunda şüphe yoktur. Bu sûretle bâzıları esbâb-ı katli ona çıkarmışlarsa da bir bakımdan bütün bunlar hadîsin üçüncü fıkrası olan (İslâm câmiasından çıkan ve dîninden dönen mürted ve kâfir) fıkrasında toplanırlar.

Hadîsin ikinci fıkrası da muhtâc-ı îzâhtır. Zinâ eden (seyyib) ki, sahîh nikâh ile evlenmiş ve evlilik hayâtı birleşmiş olan erkek ve kadın demektir. Ve (bâkir) mukābilidir. Bâkir ki, (ergen oğlan ve kız) demektir. Evlenmemiş oğlan ve kız zinâ ederlerse, cezâsı katil değildir. Yüz değnektir. (الزانية و الزانى فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة) [Nûr:2] âyet-i kerîmesini muhsen yâni evli olmıyan bâkir kız ve oğlan hakkında nasdır[1].

[1] Burada bir notla bir ciheti hassatan bildirmek isteriz ki, hadd-i şer'î olarak vurulan bu deynekler, vaktiyle Bekirağa bölüğünde siyâsî mücrimlere çekildiği târihe geçen sıradayağı makûlesinden değildir.

Vurulacak deyneğin serçe parmak kalılınğında ince olması, çıplak değil, orta giyimli vücûda vurulması, deyneğin a'zamî omuza kadar kaldırılarak vurulması, vücûdün bir noktasına değil, yüz gibi nâzik noktalar siyânet edilerek sâir kısımlarına ayrı ayrı vurulması, za'îf bünyeli olan mücrim hakkında bu şartların a'zamî tahfîf edilmesi haddin en mühim şartlarındandır.

Hadîsdeki seyyib tâ'bîri (dul) demektir. Bu tâ'birden şu mühim bir cihet de anlaşılır ki, nikâh-ı sahîh ile evlenib velev bir kere karı, koca hayâtı yaşadıktan sonra ayrılsalar bunlara seyyib denilir. Üzerinden nikâh geçib de bilâhare ya talâk ile veyâ mevt ile dul olan erkek veyâ kadın dul iken zinâ ederse yine ölüm cezâsına müstahak olur ki, terhibdir.

* * *

2097. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَبْغَضَ ٱلنَّاسِ إِلَى ٱللّٰهِ ثَلَاثَةٌ مُلْحِدٌ فِي ٱلْحَرَمِ وَمُبْتَغٍ فِي ٱلْإِسْلَامِ سُنَّةَ ٱلْجَاهِلِيَّةِ وَمُطَّلِبُ دَمَ ٱمْرِئٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لِيُهَرِيقَ دَمَهُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Allāh'a nâsın en sevimsiz olanı üç sınıftır: 1) Harem dâhilinde[1] zulüm ve haksızlık eden, 2) İslâm câmiası içinde câhiliyet âdetini araştırıb onu bulub yaşatmak istiyen (mürtecî), 3) Haksız yere dökmek için (ma'sum) bir kişinin külfetle kanını araştıran.

* * *

Görülüyor ki, şâriin gāyesi, mücrimi ta'zîb değil, tekdîr ve tahzîrdir; başkaları için ibret-i müessire olmaktır.

[1] (Harem) ile murâd, Harem-i Mekke'dir. Mescîd-i Harâm Kâ'be-i Mu'azzama'yı ihâta eder. Mescid-i Harâm'ı da her taraftan ihâta eden bir sâha-i arâzîdir ki, buna da harem ve Harem-i Mekke ta'bîr olunur. Bu sâhanın ağacı kesilmemek, kuşlar ve hayvanları avlanmamak ve hadîsde bildirildiği veçhile, haksızlık yapmamak gibi bu mıntakaya mahsûs şer'î hükümler vardır. Bu eserimizin altıncı cildinde 67, 68, 69 (İkinci baskı: 49-51) uncu sahîfeleri okuyunuz.

2098. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَوِ ٱطَّلَعَ فِي بَيْتِكَ أَحَدٌ وَلَمْ تَأْذَنْ لَهُ فَحَذَفْتَهُ بِحَصَاةٍ فَفَقَأْتَ عَيْنَهُ مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ جُنَاحٍ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur:

Ey mü'min! Evine girmesine izin vermediğin bir kişi senin evine bakar ve mahârimine muttali' olup sen de (iki parmağınla) bir çakıl taşı atarak gözünü çıkarırsan artık sana bir günâh terettüb etmez[1].

2099. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هٰذِهِ وَهٰذِهِ سَوَاءٌ يَعْنِي ٱلْخِنْصَرَ وَٱلْإِبْهَامَ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*İşte şu ve şu yâni küçük* (son) *parmakla baş parmak* (diyet) *husûsunda müsâvîdir*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Nesâ'î'nin rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem'e Amr İbn-i Hazm oğullarına diyetlere dâir gönderdiği bir mektûbunda: Elin diyeti elli devedir. Her parmağın da on devedir, buyurmuştur. Şârih Hattâbî der ki: Bu rivâyet diyet husûsunda bir asıldır. Bu cihetle ulemâ elin diyeti tam diyetin yarısı olduğunda ittifâk etmişlerdir. Yine böyle elin ve ayağın parmaklarının diyeti müsâvî olarak farksız on deve olduğunda da ittifak etmişlerdir.

* * *

[1] Evine girmesine izin vermediğin bir adamın gözünü çıkarırsan kısâsı lâzım gelmez, demek oluyor.

بِسْمِ ٱللّٰهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱسْتِتَابَةِ ٱلْمُرْتَدِّينَ وَ ٱلْمُعَانِدِينَ

BU KİTÂB, MÜRTEDLERİN VE HAKK'A KARŞI İNAD EDEN MÜNKİRLERİN TEVBELERİNE DÂİR ŞU BİR HADÎSİ MUHTEVÎDİR

2100. عَنِ ٱبْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا فِى ٱلْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَحْسَنَ فِى ٱلْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخَذْ بِمَا عَمِلَ فِى ٱلْجَاهِلِيَّةِ وَمَنْ أَسَاءَ فِى ٱلْإِسْلَامِ يُؤَاخَذْ بِٱلْأَوَّلِ وَ ٱلْآخِرِ .

TERCEMESİ

(Abdullāh) İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Resûl-i Ekrem'e bir kimse:

— Yâ Resûla'llāh! Câhiliyet zamânında (Müslüman olmazdan önce) işlediğimiz günâhlardan dolayı cezâ görecek miyiz? Diye sordu. Resûlu'llāh şöyle cevâb verdi:

— Her kim müslümanlıkta güzel hareket ederse, câhiliyet hayâtında işlediği günâh ile muâheze olunmaz. Fakat her kim müslümanlıkta (sebât etmeyib irtidâd etmek) fenâlığında bulunur (ve küfr üzerine ölür)se o, hem evvelce câhiliyetteki ameliyle, hem de sonra müslümanlıktaki küfr ve irtidâdiyle muâheze olunur (ebedî Cehennemde kalır).

Î Z Â H I

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in cevâbını daha açık bir sûrette şöyle takrîr ederiz: Bir kâfir müslüman olur ve müslümanlıkta sebât ederse, küfür hâlinde işlediği günâhların hepsi affolunur. Sebât etmez de sağdan geri küfüre dönüb irtidâd ederse, o kimsenin hem evvelce küfür hâlinde işlediği fenâlığiyle, hem de müslümân olduktan sonra dönekliği ve mürtedliği ile muâheze olunur.

Fakat bundan sonra mürtedliğinden dönüb müslümân olursa İmâm Ebû Hanîfe'ye göre (قل للذين كفروا ان ينتهوا يغفرلهم ماقد سلف) [Enfâl: 38] âyeti mûcibince, o kimse yeni baştan müslüman sayılıb yeni baştan işlediği hayırla sevâb alır. İrtidâdı üzerine yine terkettiği namaz vesâir ibâdetlerin kazâsı lâzım gelmez (ومن يكفر بالايمان فقد حبط عمله) [Mâ'ide:5] âyet-i kerîmesi mûcibince eski ibâdetleri zaptolunduğunda hac gibi vaktiyle ettiği ibâdeti yeniden îfâ etmesi lâzım gelir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ التَّعْبِيرِ

BU KİTÂB, RÜ'YÂ TA'BÎRİNE DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Ta'bîr, tefsîr ma'nâsınadır ki, dilimizde düş yormak diye ifâde ederiz. Ta'bîr, geçmek ma'nâsına olan *Ubor* maddesinden me'hûz olub görülen düşün zâhirinden bâtınına, şeklinden delâlet ettiği hakîkatine geçmek demek olur. Bu ma'nâca rü'yâda kişinin düşünde gördüğü sûret ve misâldir ki, bu enfüsî hayal ve misâlden onun delâlet ettiği meâl ve hakîkate intikāl olunur.

İbnü'l-Arabî rü'yâyı cemiyetli ve şümûllü bir sûrette şöyle ta'rîf eder: Rü'yâ Allāhu Teâlâ'nın melek vâsıtasiyle hakîkat veyâ kinâye olarak kulun şu'ûrunda uyandırdığı enfüsî idrâkler ve vicdânî duygulardır, yâhut da şeytânî telkinlerden, ratb ü yâbis karışık hayallerden ibârettir. Rü'yânın uyanıklıkta benzeri, nefsimizden geçen hâtıralardır. Bu hâtıralar bâzı def'a bir maksada ma'tûf olarak bir siyakta ve bir silsile-i nizâm üzere nefse tevârüd eder. Bâzı def'a da karmakarışık bir sûrette tasavvur olunur. Bu i'tibâr ile rü'yâ enfüsî ve kalbî bir görüştür. Nasıl ki rü'yet de âfâkî ve gözle görüştür. Yine bu i'tibâr ile sâdık ve doğru rü'yâ peygamberlerin ve onlara tâbi' olan sâlih kimselerin ve nâdir olarak da başkalarının gördükleri enfüsî misâllerdir ki, bunların âfâkî ve hâricî med-

lûlleri vardır. Rü'yânın —Kur'ân'ın ta'bîri veçhile— Adğas ü Ahlâm olanları da vardır ki, bunlar da yaşı kurusuna karışmış bir ot demeti hâlindeki kâbuslu uyku hayâlâtıdır, ve hiç bir mefhum ifâde etmezler. Bu cihetle bunlara mutlak olarak rü'yâ ıtlâkı bile doğru değildir, âmiyânedir, rü'yâ-yı kâzibe denilebilir.

Müellif Buhârî *Kitâbü't-Ta'bîr* unvânından sonra bir bâb açarak bu bâbının unvânında Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in ilk vahiy başlangıcı sâlih ve sâdık rü'yâ görmekle olduğunu bildirerek Hazret-i 'Âişe'nin meşhûr olan hadîsini rivâyet ediyor. Bu rivâyete göre, Hazret-i 'Âişe: Resûl-i Ekrem hiç bir rü'yâ görmezdi ki, o, —gecenin zulmetini yararak doğan— sabah aydınlığı gibi berrak zuhûr etmesin, demiştir[1].

* * *

.2101 عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem: "Sâlih bir kişi* (veyâ sâliha bir kadın) *tarafından görülen güzel rü'yâ, nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'üdür*" buyurmuştur.

[1] Rü'yâ ki envâr-ı Nübüvvet'in mebâdisidir. Bunun şafak ziyâsına teşbih buyurulması en yüksek belâğatı edebiye nümûnesidir. Şafak sökmekle dilnişîn ziyâsının zulmetleri yararak âfâka yayıldığı gibi rü'yâ-yı sâdıka ile doğan risâlet güneşi de câhiliyet zulmetlerini yararak âfâkı âleme intişar etmiştir, demek oluyor.

Bu hadîs bu eserimizin (3) rakamiyle terceme edilen ilk hadîslerindendir. Tercemesine ve îzâhına bakınız.

Î Z Â H I

Resûl-i Ekrem'e rü'yâ-yı sâliha ve sâdıka sûreti vahiy altı ay devâm etmiştir. Ondan sonra ekseriyetle vahiy vazîfesiyle mükellef Cibrîl vâsıtasiyle, veyâ bilâ-vâsıta vahiy olunmuştur. Resûl-i Ekrem'in nübüvvet ve risâlet hayâtı yirmi üç sene devâm ettiğine göre rü'yâ tarîkıyle vahiy müddeti, nübüvvetleri zamânının kırk altı cüz'ünde bir cüz'ü olur. Bu cihetle sâlih mü'minin gördüğü rü'yâ, sıhhat ve isâbet i'tibâriyle nübüvvetin kırk altı cüz'ünde bir cüz'üne muvâfık bulunur, demektir. Yoksa nübüvvetten böyle bir cüz'ü bâkîdir ve o kuvvette bir ilmî husûsiyeti hâiz olarak devâm etmektedir, sanılmamalıdır. Sonra bu zan, rü'yâyı vahiy ve nass derecesine yükseltir, bu da teşrîin devâmını îcâb eder ki, çok tehlikelidir. Dînî umdelerin istikrârına münâfîdir. Bunun bu sûretle bilinmesini hâssaten hatırlatırız.

Bu hadîsi Buhârî (Rü'yâ-yı Sâlihîn) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet ederek bu unvânında Fetih Sûresi'nin şu meâldeki bir âyetini zikretmiştir: "*Hiç şüphesiz ki Allah, o rü'yâyı Resûl'üne sâdık kıldı* (yalan çıkarmadı, Ey mü'minler!) *İnşâ-Allāh Mescidü'l-Harâm'a tam emniyet içinde başlarınızı tıraş ederek,* (yâhut saçlarınızı) *keserek korkusuz gireceksiniz! Allah sizin bilmediğiniz şeyleri bildi de size Mescidü'l-Harâm ziyâretinden önce yakın bir zamanda mu'azzam bir fetih müyesser kıldı* (Hayber fethidir)[1]".

Bu âyet-i kerîmede sıdkı, doğruluğu bildiren rü'yâyı, Resûl-i Ekrem Hüdeybiye seferine çıkmazdan önce görmüştü. Rü'yâsında emniyet içinde Mekke'ye girilib umre edileceğini, Ashāb'ın kimi başını tıraş ettiğini, kimi saçlarını kestiğini görmüştü. Bu rü'yâsını Ashâb'a bildirince onlar da Peygamber'in rü'yâsı hak ve vukū'u muhakkak olduğunu bildiklerinden sevinmişlerdi. Rü'yânın bu sene tahakkuk edeceğini sanarak Hüdeybiye seferine iştirâk etmişlerdir. Halbuki Hüdeybiye muâhedenâmesi imzâlanıp kurban kesilerek geri dönülünce rü'yânın bu sene tahakkuk edeceğini sananlar: Hani Mekke'ye girecektik, bu rü'yâ nerede? Diye bir şüphe ortaya koymuşlardı. Halbuki rü'yânın mazmûnu gelecek sene tahakkuk edecekti ve etti. Hüdeybiye seferi, Hicret'in altıncı yılında idi. Yedinci yılında da umretü'l-

---

[1] لقد صدق الله رسوله الرؤيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاء الله آمنين محلقين رؤسكم ومقصرين لا تخافون فعلم ما لم تعلموا فجعل من دون ذلك فتحا قريبا (سورة الفتح آ ٢٧)

Kazâ 'ifâ olundu. Bundan önce de Hayber fetholundu ki, âyetteki feth-i karîb (= yakın fetih) budur. Hüdeybiye dönüşünden az bir zaman sonradır. Fetih Sûresi ve bu âyet Hüdeybiye seferinden dönüşte yolda ve bir rivâyete göre, Cuhfe[1] 'de nâzil olmuştur[2].

* * *

.2102 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ
النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا
فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللهِ فَلْيَحْمَدِ اللهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا وَإِذَا رَأَى
غَيْرَ ذٰلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا
وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ.

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir: Sizden biriniz sevdiği bir rü'yâyı görürse bilsin ki, o, Allah tarafından (telkin) dir. Rü'yâ sâhibi bu rü'yâsı üzerine Allāh'a hamdetsin ve başkasına da söylesin. Buna aykırı hoşlanmadığı bir rü'yâ gördüğünde de muhakkak ki, bu rü'yâ da Şeytandandır. Bu halde de rü'yâ sâhibi rü'yâsının şerrinden Allāh'a sığınsın ve rü'yâsını kimseye söylemesin. Bu sûrette o rü'yâ sâhibine, zarar vermez.

---

[1] Cuhfe Mekke'ye üç, Medîne'ye sekiz konak mesâfede vâki bir köydür. Bu eserimizin 6 ıncı cildinde 83 üncü sahîfeye bakınız.

[2] Bu eserimizin 10 uncu cildinde (1601) numara ile tercemesi geçen Hazret-i Ömer hadîsine bakınız.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî bu hadîsi (Rü'yâ Allah tarafından gelen bir müjdedir) meâlindeki bir başlıkla açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsden sonra da bunu îzâh eder mâhiyette Ebû Katâde Hâris *radiya'llāhu anh*'in şu hadîsini nakletmiştir. Bu rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Hoş ve doğru rü'yâ Allah tarafından (gelen enfüsî bir telkîn ve ta'lîm)dir. Hülüm[1] de Şeytandan (gelen uyku hâli) dir. Kişi düşünde Şeytânî bir hayâle kapıldığında (uyanınca) şeytanın şerrinden Allāh'a sığınsın (E'ûzü Billâhi mine'ş-şeytân desin!) ve sol tarafına (Şeytân'ı tard ve tahkîr için üç kere) tükürür gibi *tuh desin!* Bu sûrette o düş, sâhibine zarar vermez.

* * *

2103. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَمْ يَبْقَ مِنَ ٱلنُّبُوَّةِ إِلَّا ٱلْمُبَشِّرَاتُ قَالُوا وَمَا ٱلْمُبَشِّرَاتُ قَالَ ٱلرُّؤْيَا ٱلصَّالِحَةُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur:

— Mübeşşirâttan başka nübüvvetden (ilhâm alacak) bir şey kalmadı, buyurdu. Ashâb:

— Mübeşşirât nedir? Diye sorduklarında Resûl-i Ekrem:

— Rü'yâ-yı sâlihadır, buyurdu.

---

[1] Hülüm, uykuda görülen ve enfüsî, âfâkî hiç bir medlûlü olmayan şeytânî hayalden ibârettir. Türkçeleşen İhtilâm da bundan me'huzdur ki, Şeytan aldatma, diye ifâde ederiz.

Î Z Â H I

Müslîm'in İbn-i Abbâs *radiya'llāhu andh*'den rivâyetine göre Resûl-i Ekrem'in Ashâbiyle bu musâhabesi vefâtı hastalığında idi. Hazret-i 'Âişe'den naklolunan bir rivâyete göre de: Vefâtımdan sonra (istikbâle âit haber alacak) yalnız size mübeşşirât kalıyor, buyurmuştu. Ebû Ya'lâ'nın Enes İbn-i Mâlik'den rivâyetine göre de: Artık nübüvvet ve risâlet haberleri kesiliyor, benden sonra Nebî ve Resûl yoktur, lâkin size mübeşşirât yâni sâlih rü'yâ kalıyor, o güzel vâsıta ile haber alırsınız, buyurmuştur.

Hadîsteki *mübeşşirât* kelimesi mübeşşirenin cem'idir. Tebşîr masdarından ism-i fâil sîğasıdır. *Tebşîr*, muhâtabın gönlüne ferah ve sürûr koymaktır ki, müjde vermek diye terceme ederiz. Bu i'tibâr ile hâlis mü'minlerin gönülleri rü'yâ ile ilâhî müjdelere ve telkinlere mâkes oluyor, demektir. Ahmed İbn-i Hanbel'in Ebü'd-Derdâ' *radiya'llāhu anh*'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem (لهم البشرى في الحياة الدنيا و في الآخرة) kavl-i şerîfindeki dünyâ hayâtına âit müjde, müslümânın gördüğü saf rü'yâdır, âhirete âit olan müjde de Cennet'tir, buyurmuştur. Bu hadîsi Tirmizî, İbn-i Mâce, Hâkim de Übâde İbn-i Sâmit *radiya'llāhu anh*'den rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbda vârid olan bir şüphe varsa o da *ilhâm* ile i'tirâzdır. İlhâm ki, Allāhu Teâlâ tarafından feyz tarîkıyle kulun gönlüne bir şeyin ilkā' ve telkîn olunmasıdır. Bu da vahye nisbetle Enbiyânın rü'yâsı mesâbesindedir. İlham da rü'yâ gibi Enbiyâdan başkasında da vâkı' olur. Nasıl ki, Menâkıb-ı Ömer bahsinde geçtiği üzere Resûl-i Ekrem: "*Sizden önce geçen ümmetler içinde birtakım sâlih kimse vardı ki, bunlar peygamber pâyesinde olmadıkları halde kendilerine haber ilhâm olunurdu. Muhaddesûn denilen bu kimselerden ümmetim içinde de bir kimse bulunursa —ki, muhakkak bulunacaktır— o da muhakkak Ömer'dir*" buyurmuştur. İşte burada Muhaddesûn, Mülhemûn demektir[1]. Binâenaleyh ilhâm da rü'yâ mâhiyetinde min-tarafi'llâh vâsıta-i telkîn olduğu halde ilhâm niçin mübeşşirâttan sayılmamıştır?

Cevâb: Mübeşşirâtın rü'yâya tahsîs buyurulması bütün mü'minlere şâmil vâsıta-i telkîn olması i'tibâriyledir. Halbuki ilhâm pek az mü'minlere mahsustur.

* * *

[1] Bu eserimizin 9 uncu cildinde 1496 numara ile tercemesi geçen Ebû Hüreyre hadîsine bakınız.

2104. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in: "*Her kim beni rü'yâsında görürse muhakkak o, uyanık bir halde de beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir sû-rete giremez*" buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Resûl-i Ekrem'i rü'yâsında gören mü'minin uyanık iken de görmesini hadîs şârihleri Peygamberimizin zamân-ı saâdetine tahsîs etmişlerdir. Ve her kim rü'yâsında Resûl-i Ekrem'i görürse, muhakkak Medîne'ye hicret ederek görecektir, diye te'vîl etmişlerdir. Çünkü Resûl-i Ekrem'in vefâtından sonra görülen rü'yâ üzerine cemâl-i şerîfini görmek mümkün değildir. Şu kadar ki, âhirette görmek sûretiyle de rü'yânın sıdkı tahakkuk edebilir. Binâenaleyh her kim beni dünyâda rü'yâsında görürse, muhakkak âhirette beni uyanık halde görür, demek olur ki, Cennet'le tebşirdir.

Bâzı ricâl-i sôfiyye de bu hadîsi şöyle tevcîh etmişlerdir: "*Her kim beni rü'yâda görürse, muhakkak o mü'min-i müttekî beni dünyâda mürâkabe hâlinde görecektir*" demişlerdir ki, İlmü'n-nefs i'tibâriyle de çok değerli bir tevcîhtir. Hattâ şârih Şerkâvî de bâzı ihvân ve âşinâlarında bu hâlin zuhûrunu bildirmiştir: Turuk-i 'âliye ricâli arasında ise pek çoktur.

Müellif Buhârî bu hadîsin sonunda Resûl-i Ekrem'i rü'yâda görmenin, sıfat-ı seniyeleri veçhile görülmekle meşrût olduğunu muallâk bir tarîk ile İbn-i Sîrîn'den naklediyor.

Cenâb-ı Hak şeytanı hâl-i yakazada Resûl-i Zî-şân'ın sûretine temessül etmekten men' ettiği gibi hâl-i menâmda da men' etmiştir. Sebebi pek zâhirdir: Hak ile bâtılın karışmamasıdır.

Müellif Buhârî bu bâbında Kur'ân-ı Kerîm'de zikrolunan İbrâhîm *Aleyhi's-selâm*'ın oğlu İsmâ'îl'i kurban ettiği rü'yâsını ve Hazret-i Yûsuf'un rü'yâsında on bir yıldızla güneşin ve ayın kendisine secde ettiklerini görmesini, hapishânede iki gencin rü'yâlarını ta'bîr etmesini nakletmiştir ki, bütün bunlar bu eserimizin 11 inci cildinde Ahâdîs-i Enbiyâ' bahsinde geçti, oraya bakınız!

* * *

2105. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ٱلْخُدْرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ رَآنِي فَقَدْ رَأَى ٱلْحَقَّ فَإِنَّ ٱلشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنُنِي.

TERCEMESİ

Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Her kim rü'yâsında beni görürse, muhakkak o, hak ve gerçek olarak beni görmüştür. Çünkü şeytan benim şekil ve hilkatime giremez*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

* * *

2106. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَدْخُلُ عَلَى أُمِّ حَرَامٍ بِنْتِ مِلْحَانَ وَكَانَتْ تَحْتَ عُبَادَةَ بْنِ ٱلصَّامِتِ فَدَخَلَ عَلَيْهَا يَوْماً فَأَطْعَمَتْهُ وَجَعَلَتْ تَفْلِي رَأْسَهُ فَنَامَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ ٱسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ مَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ ٱللهِ قَالَ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عُرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ ٱللهِ يَرْكَبُونَ

ثَبَجَ هٰذَا ٱلْبَحْرِ مُلُوكاً عَلَى ٱلْأَسِرَّةِ أَوْ مِثْلَ ٱلْمُلُوكِ عَلَى ٱلْأَسِرَّةِ
قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ ٱدْعُ ٱللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ فَدَعَالَهَا
رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ وَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ ٱسْتَيْقَظَ وَهُوَ
يَضْحَكُ فَقُلْتُ مَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي
عُرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ كَمَا قَالَ فِي ٱلْأُولَى قَالَتْ فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ ٱدْعُ ٱللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ أَنْتِ مِنَ ٱلْأَوَّلِينَ
فَرَكِبَتِ ٱلْبَحْرَ فِي زَمَانِ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ فَصُرِعَتْ عَنْ
دَابَّتِهَا حِينَ خَرَجَتْ مِنَ ٱلْبَحْرِ فَهَلَكَتْ .

ṬERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (süt teyzesi olan) Milhan kızı Ümm-i Harâm'ın ziyâretine gelirdi. Ümm-i Harâm, Ubâde İbn-i Sâmit *radiya'llāhu anh*'in nikâhında idi[1]. Bir gün Resûl-i Ekrem yine ziyâretine geldi. (Süt teyzesi) Resûl-i Ekrem'e yemek yedirdi, ve başını taradı. Sonra Resûlu'llāh bir müddet uyudu. Sonra gülümseyerek uyandı. Ümm-i Harâm dedi ki:

— Yâ Resûla'llāh! Seni ne güldürüyor, diye sordum.

— Rü'yâmda bana ümmetimden bir kısım mücâhidlerin şu (gök) deniz ortasında —pâdişahların tahtlarına kuruldukları

[1] Ümm-i Harâm râvî Enes İbn-i Mâlik'in de teyzesi idi.

gibi— gemilere (kemâl-i ihtişamla) binerek[1] Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum, buyurdu. Ümm-i Harâm der ki:

— Yâ Resûla'llāh! Beni de o (deniz) gāzîlerinden kılması için Allāh'a du'â buyursanız, diye ricâ ettim. Resûlu'llāh da du'â buyurdu. Sonra Resûlu'llāh başını yastığa koy(ub bir müddet daha uyu)du. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Bunun üzerine yine ben:

— Yâ Resûla'llāh! Seni ne güldürüyor? Diye sordum. Resûlu'llāh:

— (Bu def'a da) önce dediği gibi (Ümmetimden bir kısım mücâhidlerin, pâdişahların tahtlarına kuruldukları gibi kara nakliyelerine kurulup debdebeli bir kuvve-i külliye) Allah uğrunda (Kayser'in şehri Kostantiniyye'ye) gazâya gittikleri gösterildi, buyurdu. Ümm-i Harâm der ki:

— Yâ Resûla'llāh! Beni o (Kostantiniyye) gāzîlerinden kılması için Allāh'a du'â buyursanız, diye ricâ ettim. Resûlu'llāh:

— Hayır, sen önceki (deniz gāzîlerinden) sin, buyurdu. (Enes İbn-i Mâlik der ki): Ümm-i Harâm, Mu'âviye İbn-i Ebî Süfyân (ın Şam vâliliği) zamânında deniz (gazâsında gemiy)e binmişti (ve Mu'âviye'nin kumandasındaki gazâya iştirâk etmişti). Fakat (Kıbrıs adasına) denizden çıkıldığı sırada Ümm-i Haram, bindirildiği katırdan düşerek gazâ yolunda şehîd olmuştur.

İZÂHI

Bu deniz seferi Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında ve Hicret'in yirmi sekizinci yılında vukū' bulmuştu. Kıbrıs'ın fethi ile nihâyet

[1] Hadîs metnindeki (ملوكا على الاسرة او مثل الملوك على الاسرة) cümlesinin terdîd ile rivâyet olunması râvî İshâk'ın şek ve şüphesi eseridir. İştibâhı mûcib olmamak için bu terdîdi tercememizde göstermedik.

bulan bu sefer, müslümanların ilk deniz gazâsı olduğu için Ashâb'ın yaşlıları da iştirâk etmişti. Peygamber'in irtihâlinden sonra Humus'ta ihtiyâr-ı ikāmet eden Übâde İbn-i Sâmit Hazretleriyle kadını Ümm-i Harâm da iştirâk etmişlerdi. Hedef Kıbrıs'ın fethi idi. Ümm-i Harâm Kıbrıs'ta hırçın bir katıra bindirilmişti. İhtiyar kadın katırdan düşerek boynu kırılıb gazâ yolunda şehîd düşmüş ve Resûl-i Ekrem'in rü'yâsı ve Ümm-i Harâm hakkındaki du'âsı tahakkuk etmiştir. Bu eserimizin sekizinci cildinde 1231 numara ile terceme edilen Ümm-i Harâm hadîsine ve îzâhına bakınız!.

* * *

2107. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ٱقْتَرَبَ ٱلزَّمَانُ لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا ٱلْمُؤْمِنِ تَكْذِبُ وَرُؤْيَا ٱلْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ ٱلنُّبُوَّةِ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلنُّبُوَّةِ فَإِنَّهُ لَا يَكْذِبُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Zaman yaklaşınca (ve kâinat son günlerini yaşamağa başlayınca) mü'minin rü'yâsı yalan çıkmaz; çünkü mü'minin rü'yâsı nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'üdür. Nübüvvetten cüz'ü olan şey ise yalan olamaz.

İ Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfde bütün hadîs şârihlerinin nazarlarını üzerine çeken cümle *İktirâb-ı zamân* terkîbidir ki, zamânın yaklaşması demektir. Zaman nedir? Yaklaşması ne sûretledir?

Zaman, vakit demektir. Vaktin azına da çoğuna da lûgatcılar zaman ıtlāk etmişlerdir. Hey'et ta'bîrine göre zaman, güneşin Mın-

taka-i bürûcu bir kere kat' etmesi müddetine denilmiştir ki, bir senedir; dört fasla ayrılmıştır: Bahar, yaz, güz, kış fasıllarıdır.

Zamânın yaklaşması ta'bîrine gelince, *Buhârî* şârihleri bu ta'bîrde iki sûretle tasarruf olunduğunu bildirirler: *Birisi* gece ile gündüz zamânlarının birbirlerine yaklaşmaları demektir ki, eyyâm-ı terbî' denilen gece ile gündüz müsâvî olduğu güz faslıdır. Bu mevsimde mıntakatü'l-bürûc Müâddilü'n-nehâr üzere intibâk ederek gece ile gündüz müsâvî olur. Bu mevsimde gerek gece ile gündüzün i'tidâli ile, gerek her çeşit meyvaların kemâle erib bunlarla tağaddî te'sîriyle tabâyi-i beşeriyede i'tidal hâsıl olması doğru rü'yâ görülmesine vesîle olur.

Aşağıda 2123 numara ile tercemesi gelecek olan Ebû Hüreyre hadîsinde kıyâmet kopmazdan önceki günlerde takârüb-i zaman hâdisesi olarak gece ile gündüz dâimâ müsâvî olacağı bildirildiğinden, o sırada mü'minler dâimâ isâbetli rü'yâ görürler.

İkinci bir nokta-i nazara göre, tekârüb-i zamân ile murâd kıyâmet kopmasının yaklaşmasıdır. Bu ma'nâ birinci gibi birtakım hesâbât ve ıstılâhât-ı felekiyyeye muhtaç olmadığı için şârih İbn-i Battal bu nokta-i nazarı ihtiyâr etmiştir. Biz de tercememizde kavis içinde bu ma'nâyı gösterdik.

Cihan târihinin son günlerinin sâlih olsun, fâsık olsun bütün mü'minlerin doğru rü'yâ görmelerine tahsîs olunmasının sebebine gelince, bu son zamanda hakîkî mü'minlerin garib ve himâyesiz bir hayat geçirmekte olmaları[1], bu kimsesizlik hayâtında hâdisât-ı rûz ü merreye karşı kendilerini irşâd ve îkâz edecek hiç bir vâsıta-i ma'rifetleri bulunmıyacağından Cenâb-ı Hak bu yalnızlık hayâtında mü'minlere vâsıta-i irşâd olarak rü'yâ-yı sâlihayı ihsân buyurmuştur. Dünyânın bu son devrinde mü'minler o kadar saf ve berrak rü'yâ görecekler ki, hiç bir yanlışlıkla şâibedâr olmayan bu rü'yâlar ta'bîre muhtaç olmıyacaktır. Bu vesîle ile Müellif Buhârî rü'yâ ta'bîri ilminin imâmı olan Muhammed İbn-i Sîrîn'in rü'yâyı üçe ayırdığını da rivâyet ediyor: Hadîs-i nefs, Tahvîf-i şeytan, Tebşîr-i Rahmân.

* * *

[1] Müslim'in rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz: İslâm dîni garib ve kimsesiz başladı. Ve nihayet o gariblik hayâtına avdet edecektir, buyurmuştur.

2108. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ كَأَنَّ ٱمْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ ٱلرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ ٱلْمَدِينَةِ حَتَّى قَامَتْ بِمَهْيَعَةَ وَهِيَ ٱلْجُحْفَةُ فَأَوَّلْتُ أَنَّ وَبَاءَ ٱلْمَدِينَةِ يُنْقَلُ إِلَيْهَا .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Rü'yâmda gördüm ki, gûyâ (Sûdan'lı) siyah ve başı (nın saçı) dağınık bir kadın Medîne'den çıkarak tâ Mehyea'ya —ki, Cuhfe'dir— varıb karar kıldı. Ben bu rü'yâmı (Müstevlî olan) Medîne vebâsının Mehyea'ya naklolunmasiyle ta'bîr ettim.

İZÂHI

Cuhfe, Mısır ve Şam tarafından gelen hacıların ihrâma girdikleri kasabanın adıdır. Râbiğ civârında olup Medîne'ye sekiz konak mesâfededir. Hazret-i 'Âişe'den gelen rivâyete göre, Medîne'ye hicret olunduğunda burası Hicaz'ın en vebâlı ve hastalıklı bir mıntakası idi. O zamanlar Medîne'nin Bathan sahrâsındaki vâdîden akan acı ve pis bir suyun teşkîl ettiği bataklık Medîne havâsını berbâd ediyordu. Bu cihetle Medîne'ye hicret edildiğinde muhâcirler zehirli bir hummâya tutulmuşlardı. Hazret-i Ebû Bekir, Medîne'nin o zamanki gayr-i sıhhî vaziyetini sıtma ateşi içinde söylediği bir şiirinde tavsîf ederek: Yesrib[1] ne berbad yerdir. Âile içinde sıhhati yerinde sabahlıyan bir kişiyi bir de bakarsın ki, ansızın ölüm yakalar ve akşama diri bırakmaz, demiştir. Resûl-i Ekrem sıhhî tedbirler almakla berâber: "*Yâ Rab! Medîne'yi bize gül gibi sevdir, hummâsını da* (müslümanların düşmanı

[1] Yesrib Medîne'nin Hicret'ten önceki eski adıdır. Hazret-i Peygamber'in Hicreti üzerine (Medînetü'n-Nebî) denilmiştir. Sonraları ihtisâr olunarak Medîne adiyle anılmıştır.

olan yahûdîlerin) *Cuhfe diyârına naklet!"* diye du'â buyurmuştu. Resûl-i Ekrem mevzûumuz olan İbn-i Ömer hadîsindeki rü'yâsını bu du'âsı üzerine görmüş olsa gerektir ki, hakîkaten bundan sonra Medîne'nin sıhhî vaziyeti düzelmiş, Cuhfe de bir sıtma yatağı olmuştur. [Bu eserimizin 6 ıncı cildindeki 896 numaralı Hazret-i 'Âişe hadîsini de okuyunuz.]

Resûl-i Ekrem'in bu rü'yâsı, ta'bîriyle berâber teblîğ buyurduğu rü'yâlarındandır. Rü'yâ ta'bîrinde mesel olmuştur.

* * *

2109. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ وَلَنْ يَفْعَلَ وَمَنِ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِحُونَ سُبَّ فِي أُذُنَيْهِ الْآنُكُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً عُذِّبَ وَكُلِّفَ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا وَلَيْسَ بِنَافِخٍ.

Tercemesi

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Her kim görmediği bir rü'yâyı gördüm diye iddiâ ve isrâr ederse (kıyâmet gününde) ona iki şaîr (arpa) dânesinin biri birine düğümle(nip bağla)nması teklîf ve hiç bir zaman yapamıyacağı bu işle azâb olunur[1]. Her kim de bir cemiyetin duyulmasını hoşlanmadıkları bir haberini işitmeye çalışırsa, onun iki

[1] İki dânenin biribirine eklenmesi âdeten muhal olduğundan yalancı rü'yâcının azâbının devâmından kinâye olarak bu muhal teklif zikrolunmuştur. Rü'yâ bir uyku şuûru olduğundan ve şaîr ile şuûr arasında iştikāk münâsebeti bulunduğundan hubûbat arasından şaîr (= arpa) dânesi zikrolunmuştur.

kulağına kıyâmet gününde kurşun dökülür. Her kim de (zî-hayât) bir sûret resmederse, ona da: Haydi buna ruh üfle (can ver) diye teklîf olunarak azâb olunur. Hâlbuki o, hayat vermek kudretini hâiz değildir.

Î Z Â H I

Hadîs-i şerîfte yalancı rü'yâcı hakkında ağır bir cezâ bildirilmesinin sebebi, yukarıda geçtiği üzere rü'yânın nübüvvetten bir cüz'ü olması ve bu sûretle bir i'lâm-ı ilâhî bulunması i'tibâriyle yalan rü'yâ iddi'âsı Allāh'a karşı yalan ve bühtan irtikâb olunmasıdır ki, en çok düzme sofularda ve yalancı evliyâ taslaklarında görülür. Bir milletin dâhilî esrârını duymağa çalışmak bu esrârı hârice duyurmayı mûcib bir câsusluk fazîhası olduğundan, bu da çok ağır bir cürüm olup, kendi cinsinden ağır bir cezâ ile cezâlandırılacağı bildirilmiştir. Resim ve tersim hakkında vârid olan cezâlar, şirkten tahzîr içindir. Yukarılarda müte'addit vesîlelerle îzâh ettiğimiz veçhile iptidâ-yı İslâm'daki cezâlar vahdet-i İlâhîye esâsını muhâfaza nâmına daha şiddetli idi. Şirk rejimi yıkılıb İslâm inkılâbının temeli olan vahdet-i İlâhiye umdesi teessüs ettikçe bu cezâlar tedrîcî olarak hafiflemiştir.

* * *

2110. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنْ أَفْرَى ٱلْفِرٰى أَنْ يُرِىَ عَيْنَيْهِ مَا لَمْ يَرَ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Yalanlardan en büyük yalan rü'yâsında görmediği şeyi iki göziyle görmek iddi'âsıdır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur.

* * *

2111. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلاً أَتَى رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي رَأَيْتُ ٱللَّيْلَةَ فِي ٱلْمَنَامِ ظُلَّةً تَنْطِفُ ٱلسَّمْنَ وَٱلْعَسَلَ فَأَرَى ٱلنَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا فَٱلْمُسْتَكْثِرُ وَٱلْمُسْتَقِلُّ وَإِذَا سَبَبٌ وَاصِلٌ مِنَ ٱلْأَرْضِ إِلَى ٱلسَّمَاءِ فَأَرَاكَ أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا بِهِ ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا بِهِ ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَٱنْقَطَعَ ثُمَّ وُصِلَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ ٱللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَٱللهِ لَتَدَعَنِّي فَأَعْبُرَهَا فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱعْبُرْ قَالَ أَمَّا ٱلظُّلَّةُ فَٱلْإِسْلَامُ وَأَمَّا ٱلَّذِي تَنْطِفُ مِنَ ٱلْعَسَلِ وَٱلسَّمْنِ فَٱلْقُرْآنُ حَلَاوَتُهُ تَنْطِفُ فَٱلْمُسْتَكْثِرُ مِنَ ٱلْقُرْآنِ وَٱلْمُسْتَقِلُّ وَأَمَّا ٱلسَّبَبُ ٱلْوَاصِلُ مِنَ ٱلسَّمَاءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ فَٱلْحَقُّ ٱلَّذِي أَنْتَ عَلَيْهِ تَأْخُذُ بِهِ فَيُعْلِيكَ ٱللهُ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُهُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ بِهِ ثُمَّ يُوصَلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ فَأَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ ٱللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَبْتَ

بَعْضاً وَأَخْطَأْتَ بَعْضاً قَالَ فَوَ ٱللّٰهِ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ لَتُحَدِّثَنِّى بِٱلَّذِى
أَخْطَأْتُ قَالَ لَا تُقْسِمْ .

Tercemesi

İbn-i Abbâs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle bir rü'yâ kıssası hikâye ettiği rivâyet olunmuştur: Bir kişi Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek şöyle dedi:

— Yâ Resûla'llāh! Bir gece rü'yâmda (yerle gök arasında) bir bulut gördüm ki (ondan yere) yağ, bal yağıyordu. Halkın da bu yağdan, baldan avuç avuç aldıklarını gördüm. Kimi çok, kimi az topladı. Bu sırada yerden göğe bir ip uzandığını gördüm. Ardısıra da gördüm ki, yâ Resûla'llāh! Sen o ipi tutub yukarı (göğe doğru) yükseldin. Sonra o ipi başka bir kimse tuttu, o da yükseldi. Sonra başka bir kimse daha tutub bu (üçüncü kimse) de yükseldi. Sonra (dördüncü) birisi tuttu. Fakat bu def'a ip koptu. Sonra ip bağlanıp bitişti.

Bunun üzerine, Ebû Bekir: Yâ Resûla'llāh! Babam, anam sana kurban olsun, vallāhi beni bırakıp her halde müsâade ediniz de bu rü'yâyı ben ta'bîr edeyim, dedi: Resûl-i Ekrem de: Haydi ta'bîr et! Diye izin vermekle Ebû Bekir şöyle yordu[1].

— Bu zâtın gördüğü bulut İslâm'dır. Ondan yağan yağ, bal Kur'ân'dır. Onun halâvetinden çok veyâ az (derece-i isti'datlarına göre müslümanlar) müstefîd olacaklardır. Gökten yere erişen ip de üzerinde bulunduğun hak ve adâlet ipidir. Sen onu tutuyorsun. Allah da Seni yükseltiyor. Sen'den sonra o hak ve adâlet ipini başka birisi tutacak ve o iple yükselecek. Sonra başka birisi daha tutacak, o da yükselecek. Sonra bir

---

[1] Bu hadîsin bir rivâyet tarîkında Ebû Bekir *radiya'llāhu anh*'in Resûl-i Ekrem'den sonra en güzel ve isâbetli rü'yâ ta'bîr ettiğine dâir bir ziyâde vardır.

kimse daha tutacak. Fakat ip kopacak, sonra onun için bağlanıp o da yükselecek.

Bu ta'bîrinin sonunda Ebû Bekir:

— Yâ Resûla'llāh! Babam, anam sana kurban olsun. Bana haber versen, bu ta'bîrimde isâbet mi ettim, yoksa hatâ mı? Diye sordu. Resûl-i Ekrem de:

— Bâzısında isâbet, bâzısında hatâ ettin, buyurdu. Ebû Bekir:

— Yâ Resûla'llāh! Hatâ ettiğim ciheti Allah rızâsı için bana haber versen, dedi. Resûl-i Ekrem:

— Allah adına and vererek isrâr etme, buyurdu.

Î Z Â H I

Rü'yâyı ta'bîr eden Ebû Bekir'in bu ta'bîrinin taraf-ı Peygamberî'den tasrîh edilmiyen isâbetli ve hatâlı cihetlerini araştırmak hadîs şârihleri için derin bir iştigal ve ihtilâf zemîni olmuştur. Bu araştırmalara göre bâzıları Ebû Bekir'in hatâsı Peygamber'in huzûrunda rü'yâ ta'bîr etmesidir, demiş. Fakat bu rü'yâ ta'bîrine âit bir hatâ değildir. Bununla berâber Ebû Bekir, Resûlu'llāh'dan aldığı müsâade üzerine ta'bîr etmiştir. Rü'yâ ta'bîrine âit hatâ iddia edenler şu iki nokta üzerinde tevakkuf etmişlerdir ki, birisi yağla balın yalnız Kur'ân ile ta'bîr edilmiş olmasıdır. Yağ, bal ayrı ayrı iki şey olduğundan bunlar Kitâb ve Sünnet ile ta'bîr edilmeli idi. Öbürüsü de elinde ip kopan Hazret-i Osman idi. Zuhûr eden fitne üzerine hak ve adâlet ipi kopmuş ve müşârün-ileyh hazretlerinin fâcia-i şehâdeti vukū' bulup bundan sonra ip başkası için bağlanmıştı. Hazret-i Ebû Bekir ta'bîrinde ise Hazret-i Osman'ın şehâdetinden önce onun için bağlandığını (ثم يوصل له) kavliyle îfâde etmiştir. Halbuki rü'yâda: «فانقطع ثم وصل» = *ip koptu* (Osman gadren şehîd oldu) *sonra bağlandı*" sûretinde idi.

Ebû Bekir'in tâ'bîrindeki hatâlı cihetlerin ta'yîn buyurulmasını Allāh adına and vererek ricâ ettiği halde Resûl-i Ekrem'in söylememesi o fitne ve fesad hâdiselerini ifşâ edib de şimdiden gönüllerde endîşe uyandırılması doğru olmadığı hikmetine mebnîdir.

Rü'yâdan müstefâd olduğuna göre, Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamanlarında fitne zuhûr etmiyecekti. Öyle de olmuştur. Hazret-i Ömer arada sırada Hazret-i Peygamber'in mahrem-i esrârı Hüzeyfe hazretlerinden: Nasıl, benim zamânımda fitne kapıları açılacak mı? Diye sorardı. Hüzeyfe de: Korkma, senin zamânında açılmıyacak, derdi.

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب الفتن

BU KİTÂB, FİTNE VE FESÂDI, ŞÛRİŞ VE İHTİLÂFI BEYÂNA DÂİR HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Kitâbü'l-Fiten unvânı Kerîme ve Asîlî rivâyetlerinde Besmele'den önce zikrolunmuştur. *Buhârî* nüshalarının ekserîsinde bu rivâyet tercîh edilmiştir. Müellif Zebîdî de bunu tercîh etmiştir. Fakat biz öbür rivâyetleri tercîh ederek Besmele'yi iptidâ zikrettik.

Fiten, fitnenin cem'idir. *Fitne,* ilk önce imtihan ve sınamak ma'nâsına vaz' olunub sonra küfür ve her türlü günâh, fısk u fücûr ve rüsvaylığa fitne denilmiştir. Aynı zamanda insanlar arasında vukūa gelen ihtilâf, şûriş ve ihtilâle, şakāvet ve kavgaya ıtlāk olunmuştur. Müellif Buhârî'nin bu unvânında zikrettiği ve bizim de terceme edeceğimiz âyet-i kerîme ile hadîs-i şerîflere göre, bu mevzu'umuzda fitnenin en ziyâde son ma'nâsı kasdolunur.

Müellif Buhârî bu unvânında Enfâl Sûresi'nin 25 inci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Öyle bir fitneden sakınınız ki, o, hiç de sizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz* (onun musîbeti günâhsızlara da dokunur.)"[1].

---

1 واتقوا فتنة لا تصيبن الذين ظلموا منكم خاصة (سورة الانفال).

Görülüyor ki, bu âyet-i kerîmedeki fitne ile murâd zararı umûmî olan ve musîbeti günahkâr ve bî-günâh bütün bir millete şâmil bulunan şûriş ve ihtilâflardır ki, aşağıda tercemeleri gelecek hadîslere göre bunların içinde en büyük fitne olarak millî birliği bozan ve memleketin içtimâî nizâmını ihlâl eden, ihtilâl hareketleri gelir. İkinci plânda da vatan müdâfaasından kaçmak, bütün millet müvâcehesinde alenî küfür ve irtidâd etmek, zâlim ümerâya hayır-hahâne öğüd vermeyip müdâhene eylemek gibi fazîhalar gelir ki, bunlar da bir milletin umûmunun müsâb olmalarına sebep olan fitneler ve müsîbetlerdir.

Bu âyet-i kerîme hakkında Zübeyr İbn-i el-Avvâm da şöyle demiştir: Bu âyet nâzil olduğunda biz Peygamber'in Ashâb-ı Resûlu'llāh ile berâber yek-vücûd medenî bir câmia hâlinde idik. Biribirimize: Bu fitne ve ihtilâf da nedir ki? niye hayret edib sormağa başlamıştık. Anlamıyorduk ki bu fitne, zamânı gelince vukû bulacaktır. Yine Hazret-i Zübeyr demiştir ki: Cemel vak'ası[1] zuhûr edib müslümanlar iki taraflı birbirlerine karşı cephe alınca hiç şübhe etmedim ki, bu âyet bugün şu bâdirede bulunan Hazret-i Muhammed'in Ashâb-ı hakkında nâzil olmuştur. Yine Hazret-i Zübeyr demiştir ki: Biz Peygamber'in Ashâb'ı Resûl-i Ekrem'le berâber yaşadığımız günlerde bu âyetle korkutulup îkāz olunmuştuk. Fakat hiç birimiz bu âyetle hâssaten bize hitâb olunduğunu sanmamıştık. Hazret-i Zübeyr Cemel vak'a-

[1] Cemel vak'ası Hazret-i Alî ile Hazret-i 'Âişe arasında cereyân eden ve Hazret-i Zübeyr'in de rivâyetine göre, bu âyette tahzîr olunan kanlı fitnelerden birisidir. Hazret-i Osman'ın kātillerinin kısâsı taleb olunmak üzere vukūa gelen bir kıyâmın adıdır. Bu vak'a da Hazret-i 'Âişe bir mahfe içinde bir deve üzerinde hareket etmekle Cemel vak'ası adiyle anılmıştır. Aşere-i Mübeşşere'den iki büyük sîmâ olan Talha ile Zübeyr bu vak'ada Hazret-i Âişe'nin maiyetinde bulunuyorlardı. Talha bu vak'ada şehîd olmuştu. Şüphesiz bu da Emevîler ile Haşimîler arasında sürüp gelen kanlı bir husûmetin eseri idi.

sında bizzat bulunmakla Halîfe Hazret-i Alî üzerine kıyamdan ibâret olan bu hareketin âyetteki fitne ile alâkası olduğuna dâir yukarıdaki rivâyetlerinin büyük kıymeti vardır.

* * *

2112. عَنِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئاً فَلْيَصْبِرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ ٱلسُّلْطَانِ شِبْراً مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى عَنْهُ قَالَ مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئاً يَكْرَهُهُ فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ ٱلْجَمَاعَةَ شِبْراً فَمَاتَ إِلاَّ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim emîrinden sudûr eden bi hareketi fenâ görürse sabretsin (isyankâr vaziyet almasın!). Çünkü her kim Sultan(a itâ'at)den bir arşın (dışarı) çıkarsa, o, câhiliyet ölümiyle ölür.

İbn-i Abbas'dan gelen diğer bir rivâyette de Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

Her kim emîrinden fenâ bir hâlin sudûr ettiğini görürse, onun fenâlığına sabretsin, (isyân etmesin!) Çünkü her kim (İslâm) câmiasından bir karış ayrılır da ölürse, muhakkak o câhiliyet ölümiyle ölür.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Resûl-i Ekrem'in Ashâb'ını fitne ve ihtilâlden tahzîre ve kendisinden sonra devlet adamlarında dînî umdelere

aykırı hal ve hareketler göreceklerine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Vahiy ile müeyyed olan Peygamberimiz ʻâmme velâyetini taşıyan bir kısım âmirlerin gayr-i meşrûʻ hareketlerde bulunacaklarını nübüvvet nûriyle görüyor ve biliyordu. Bu vaziyet karşısında sabır ve sükûn ile hareket ve bozgunculuktan sakınmalarını vasıyet ediyordu. Ve her kim sabırsızlanarak bi'l-intihab ʻâmme velâyetini hâiz olan Sultandan yâni millî otoriteyi temsîl eden devlet reîsinden ve İslâm ümmetinden bir karış ayrılırsa, câhiliyet ölümiyle ölür, buyuruluyor ki, başsız ve içtimâî nizamdan mahrûm câhil milletlerin ʻâsî bir ferdi olarak ölür demektir, yoksa kâfir olarak ölür demek değildir.

Bu hadîsden önce Buhârî'nin Abdullāh İbn-i Mesʻûd *radi-ya'llāhu anh*'den bir rivâyetinde Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Ashâb'ım! Benden sonra çok geçmez yakın bir istikbâlde gayr-i meşrûʻ birtakım hal ve hareketlere şâhid olacaksınız, buyurmuştu. Ashâb-ı Kirâm: Yâ Resûla'llāh! Bu vaziyet karşısında nasıl hareket etmemizi emredersiniz? Demeleri üzerine Resûl-i Ekrem: Âmirinize mâlî zekât vecîbelerinizi veriniz, cihâda daʻvet olunduğunuzda icâbet ediniz. Bunlara benzer emirlerini yerine getiriniz. Mahrum kaldığınız hakkınızı da Allah'dan isteyiniz (ihtilâl ile hak aramağa kalkışmayınız!).

Ancak bu mutlak itâʻatin bir haddi vardır ki, Allāh'a karşı küfür ve maʻsıyete bâdî olmamaktır. Bunu da aşağıdaki terceme edeceğimiz hadîsde göreceksiniz.

* * *

2113. عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ دَعَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَايَعْنَاهُ فَقَالَ فِيمَا أَخَذَ عَلَيْنَا أَنْ بَايَعَنَا عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي مَنْشَطِنَا وَمَكْرَهِنَا وَعُسْرِنَا وَيُسْرِنَا وَأَثَرَةٍ عَلَيْنَا وَأَنْ لَا نُنَازِعَ الْأَمْرَ أَهْلَهُ إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا عِنْدَكُمْ مِنَ اللّٰهِ فِيهِ بُرْهَانٌ.

TERCEMESİ

Übâde İbn-i Sâmit *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* (Akabe gecesi) biz Ensâr'ı (bî'at için) da'vet etmişti. Biz de bî'at ettik. Übâde der ki: Resûl-i Ekrem Ensâr üzerine bir borç olarak bizden aldığı ahit ve mîsakta şöyle bî'at ettik:

Allâh'ın ve Resûlü'nün emirlerini dinleyib onlara —hem neş'eli, hem kederli zamânımızda; hem zor, hem kolay hâlimizde— itâ'at etmek ve âmirlerimiz kendi arzularını nefislerimiz üzerine tercîh etseler dahî anlara itâ'at etmek ve nizâ (kıtāl) etmemek, meğer ki, emîrin açık bir küfrünü görseniz ki, onun küfrü hakkında yanınızda Allah Kitâbı'ndan kuvvetli delîliniz ola. (Bu sûrette inkâr edersiniz).

İZÂHI

Bu hadîs bi'l-intihab devlet nüfûz ve kudretini temsîl eden emîre ve devlet reîsine itâ'at etmek ve ona karşı isyân ve kıtâle tasaddî etmemek husûsunda sarîh bir nassdır. Ziyâde olarak da bu itâ'atin son hudûdu bildirilmiştir ki, bu da emîrin sarîh bir nassın delâlet ettiği açık bir küfrü iltizâm ve emr etmiş olmasıdır. Bu sûrette onun velâyetini inkâr etmek câiz oluyor. Aşağıda görüleceği üzere Resûl-i Ekrem: (لا طاعة في معصية انما الطاعة في المعروف = ma'sıyette itâ'at câiz değildir. Ancak itâ'at ma'rûfdadır) buyurmuştur.

Ümerâ-i sû'e karşı itâ'at edilmeyip ne olacak? Dâvudî'nin beyânına göre, zâlim âmirler hakkında ulemânın içtihâdı şöyledir: Bir fitneye, bir cevre ve zulme sebeb olmadan hal'i ve iskâtı mümkün olursa hal' olunur. Mümkün olmazsa vâcib olan, sabır etmektir. Bâzıları da şu tezi müdâfaa etmişlerdir: Fâsık kişiye iptidâda 'âmme velâyeti akdolunmamalıdır. Âdil olarak akd-i bî'at edilip de sonra zulme, cevre başlarsa, bir küfrü iltizâm etmedikçe, ona karşı hurûc ve ihtilâl sahîh değildir. Küfrü iltizâm ederse, hurûc ve ihtilâl vâcib olur. Bununla berâber bundan bir hadîs sonraki Enes hadîsini de okuyunuz.

* * *

.2114 عَنِ ٱبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مِنْ شِرَارِ ٱلنَّاسِ مَنْ تُدْرِكُهُمُ ٱلسَّاعَةُ وَهُمْ أَحْيَاءٌ.

TERCEMESİ

İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöylè buyurduğunu işittim, demiştir:

Kendileri hayatta bulunup da kıyâmetin koptuğu zamâna erişen kimseler nâsın şerlilerindendirler.

Î Z Â H I

Müslim'in de Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: Kıyâmet ancak nâsın şerlileri üzerine kopacaktır, buyurmuştur. Ebû Hüreyre'den bir rivâyete göre de: "Lâ ilâhe illa'llāh" diyen hiç bir kişiye Kıyâmet kopmıyacaktır, buyurulmuştur. Bu rivâyetlerin delâletlerine göre, Kıyâmet ancak kâfirler, münâfıklar, şerirler üzerine kopacaktır; sâlih mü'minler tamâmiyle ölmüş bulunacaktır. Ebû Hüreyre'den bir rivâyete göre: Kıyâmetin takarrubu zamânında Allāhu Teâlâ lâtîf bir rüzgâr gönderecek ve gönlünde zerre kadar îmânı olan hiç bir kimseyi bırakmayıp rûhunu kabzedecek, buyurulmuştur ki, bu da yukarıdaki rivâyetlerin bir müeyyidesidir.

BİR SUÂL: *Sahîhayn*'de ve sâir hadîs kitablarında müteâddit metinlerle rivâyet olunduğuna göre, Resûl-i Ekrem: Ümmetimden bir tâife kıyâmet kopuncaya kadar hak üzerinde sebât edeceklerdir, buyurmuştur. Bu haber kıyâmet koparken bir kısım mü'minlerin de hayatta bulunacaklarını ifâde eder.

CEVÂB: Yukarıdaki hadîsler umûm ifâde etmekle, *Sahîhayn*'deki rivâyetler tahsîs olunmuştur. Binâenaleyh Kıyâmet koparken halkın çoğu müşrik, münâfık olacaktır, mü'min az bulunacaktır, demek olur.

Mevzu'umuz olan İbn-i Mes'ûd hadîsini Buhârî (Fitnenin zuhûru) başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce de bu unvân ile daha ziyâde ilgili bulunan Ebû Hüreyre'nin bir

hadîsini rivâyet ediyor. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem buyurmuştur ki: Kıyâmetin yaklaşması alâmeti şunlardır: Zaman takārûb ve tevâlî eder, yıllar ay, aylar gün, günler de saat gibi hızla gelir geçer. Allāh'a kulluk, hayırperverlik azalır, herc ü merc çoğalır. Bunun üzerine Ashâb-ı Kirâm: Herc ü merc nedir? Diye sormuşlar. Resûl-i Ekrem de (iki kere): Katil, katil! buyurmuştur.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den gelen rivâyette de ulemânın ve dînî bilgilerin zevâli ile cehlin şâyi' olması da Kıyâmet'in takarrubu alâmetlerinden olarak bildirilmiştir.

Bu bâbın mühim bir hadîsi de şudur: Amr İbn-i Yahyâ der ki: Bir kere büyük babamla berâber Medîne Mescidinde Ebû Hüreyre'nin yanında oturuyorduk. Mervân da berâber bulunuyordu. Ebû Hüreyre dedi ki: Doğru söyleyen Resûlu'llāh: "*Ümmetimin helâki Kureyş'ten iki tecrübesiz gencin elinde olacaktır*" buyurdu. Mervân da: "*Allah onlara lâ'net etsin!*" diyerek bu lâ'netin kendi çocuklarına âid olduğunu anlamamazlığa geldi. Ebû Hüreyre: İsterseniz bu gençleri falan oğulları, filân oğulları, diye tasrîh edebilirim, dedi.

Mervan oğulları Şam'da saltanâtı ellerine aldıktan sonra bir kere yine büyük babam Sa'îd ile berâber saraya gitmiştik. Orada birtakım Mervânî gençleri gördük. Bunun üzerine büyük babam: Bunlar bu milleti batıracak gençlerden olacak! Diye Ebû Hüreyre hadîsine işâret etti. Ben de: Siz daha iyi bilirsiniz, dedim.

* * *

2115. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ وَقَدْ شَكِيَ إِلَيْهِ مَالَقِيَ ٱلنَّاسُ مِنَ ٱلْحَجَّاجِ فَقَالَ ٱصْبِرُوا فَإِنَّهُ لَا يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ إِلَّا وَٱلَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ حَتَّى تَلْقَوْا رَبَّكُمْ سَمِعْتُهُ مِنْ نَبِيِّكُمْ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Haccâc (-ı zâlim) in halka yaptığı zulüm ve i'tisaftan (bir ara)

Enes İbn-i Mâlik'e şikâyet olunmuştu. Enes İbn-i Mâlik şikâyetcilere "*Sabrediniz* (sakın memleketin nizâmını bozmayınız). *Çünkü* (siz öyle bir zamanda yaşıyorsunuz ki) *bundan sonra gelecek zaman muhakkak bundan daha fenâ olacaktır. Ve bu fenâlık* (siz ölüp de) *Rabbinize kavuşuncaya kadar* (asırlarca) *böyle sürüp gidecektir. Bu* (fenâlığın muzâaf bir sûrette teselsül edeceği) *ni ben Peygamberimiz* (Muhammed) *Salla'llāhu aleyhi ve sellem'den işittim*" demiştir.

İZÂHI

Bu şikâyet Haccâc'ın Irak vâliliği zamânında vukū' bulmuştur. Tâif'li bir mekteb hocasının oğlu olan Haccâc, müstesnâ cesâret ve talâkatiyle Abdülmelik İbn-i Mervân'a intisâb ederek Hicaz vâlisi olmuş ve Abdullāh İbn-i Zübeyr *radiya'llāhu anh*'in hilâfet iddiâsı vesîlesiyle Mekke ile Medîne'yi Sahâbe kanlariyle boyadıktan sonra Irak vâliliği de mükâfat olarak zamîmeten verilmişti. Haccâc burada da aynı mezâlimi icrâya başlayınca, mevzû'umuz olan hadîsi Hazret-i Enes'den rivâyet eden Kûfe'li Zübeyr İbn-i Adiyy, ma'iyyetinde bir hey'etle Enes İbn-i Mâlik'e gidib şikâyet etmişlerdi. O sırada Enes İbn-i Mâlik Basra'da yerleşmişti. Bu şikâyetin kendisine arzolunması Enes'in resmî sıfatı hâiz olması cihetiyle değil, Hazret-i Peygamber'in en büyük Ashâb'ından bulunması i'tibâriyle bir derd yakınmaktı ve yakın bir ihtimâl ile Haccâc'a karşı isyankâr vaziyet almak husûsunda Hazret-i Enes'in fikrini sormaktı. Daha acı ve kanlı bir fitne kapısı açılmakta olduğunu hissedince Hazret-i Enes şikâyetçilere sabır tavsıye edib daha büyük bir fitnenin önünü almıştır.

Bu mevzû'un sahîh senetle rivâyet olunan hadîslerinden birisi de, Taberânî'nin Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan rivâyetidir. Bu rivâyete göre de: "*Dün bugünden, bugün de yarından hayırlıdır*" buyurulmuştur. Hiç tereddüt etmeden denilebilir ki, bu son Cihan Harbi bâdiresinde zavallı beşeriyetin târihte bir benzeri geçmiyen türlü musîbetlere uğraması, bir kaç devlet adamının eser-i cinnetidir. Aynı zamanda dünün bugünden hayırlı olduğunun canlı bir şâhididir. Atom enerjisi gibi harb vâsıtaları taammüm edecek olursa, bugünlerin de yarından hayırlı olacağı muhakkaktır. Belki de bu sûretle beşer

târihinin son yaprağı yazılıp kitâb-ı kâinât kapanacaktır. Garibdir ki, benim tereddütle yazdığım bu son fikri, zamânımızın en yüksek bir siyâset adamı olan M. Çorçil de gazetelerde okuduğum bir yazısında siyâsî kehânet kat'iyetiyle bildirmişti. Şunu da kaydetmek isteriz ki, mâzînin halden, hâlin de istikbalden hayırlı olması, umûmî ve mutlak bir kāide değildir. Bâzı zaman olur ki onda şer, sâbıkından daha az olur. Meselâ: Ömer İbn-i Abdülâzîz, zamânı Haccâc-ı zâlimin îkā-ı zulm ettiği devirden bir müddet sonra idi. Şüphesiz ki, Hulefâ-yi Râşidîn devrini andıran âdil bir idâre hâkimdir. Bu cihetle Hasan Basrî: Hâlin istikbâli aratması kāidesi mutlak değil, ekseriyete mahmuldür, demiştir. Bu cihetle biz de temennî ederiz ki, bu umûmî kāidenin bir müstesnâsı olarak Allah beşeriyeti fenâ âkıbetlerden esirgesin de sulh ve sükûn ihsân buyursun!

* * *

2116. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ بِالسِّلَاحِ فَإِنَّهُ
لَا يَدْرِي لَعَلَّ ٱلشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ ٱلنَّارِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Sakın sizin biriniz silâhını (teşhîr edip de) din kardeşine işâret etmesin! Çünkü işâret eden kimse bilmez ki, belki şeytan eline hız verir de (din kardeşini vurur); bu sûretle Cehennem'den bir çukura yuvarlanır.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî (Her kim bizimle vuruşmak için harb âleti hazırlarsa, o, bizim İslâm câmiamızdan değildir) başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Esas i'tibâriyle bu unvân Buhârî'nin Ebû

Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet ettiği bir hadîsin aynıdır. Bu hadîse göre İslâm devletine karşı müsellâh isyân edip bu tecâvüzü meşrû' addetmek, küfrü mûcib bir harekettir. İslâm hukūkuna göre, tenkîli vâcibdir. Resûl-i Ekrem müslümanları böyle müsellâh ihtilâftan men' ve tahzîr ederek Vedâ' Haccı'nda Minâ'da îrâd ettiği bir hutbesinde: Sakın benden sonra hâl-i küfürdeki Bedevîlik hayâtınıza dönüp de biribirinizin boynunu vurmağa kalkışmayınız, buyurmuştur.

* * *

2117. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَكُونُ فِتَنٌ الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي مَنْ تَشَرَّفَ لَهَا تَسْتَشْرِفْهُ وَمَنْ وَجَدَ فِيهَا مَلْجَأً أَوْ مَعَاذًا فَلْيَعُذْ بِهِ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Yakın bir istikbalde birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamânında (ona karışmayıp) oturan kişi (karışmak üzere) ayakta durandan hayırlıdır. O hengâmede ayakta duran da (fitne esbâbını hazırlamağa) gidenden hayırlıdır. Bu yolda yürüyen de bi'l-fi'il fesâda çalışandan hayırlıdır. Her kim fitne vukūuna muttali' olup onu görmeğe çalışırsa, muhakkak onun kahrına uğrar. Her kim o fitne zamânı iltica edecek veyâ sığınacak bir yer bulursa hemen sığınsın (fesadcılara karışmasın!).

* * *

2118. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى الْحَجَّاجِ فَقَالَ يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ ارْتَدَدْتَ عَلَى عَقِبَيْكَ تَعَرَّبْتَ قَالَ لَا وَلٰكِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذِنَ لِي فِي الْبَدْوِ .

TERCEMESİ

Seleme İbn-i El-Ekva' *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh hazretleri (Medîne'de) Haccâc'ın yanına girdiğinde Haccâc:

— Ey İbnü'l-Ekva' sen ayağının iki ökçesine basarak dîninden geri döndün, (Medîne'yi bırakıp) bâdiye arablariyle yaşadın (ölüme müstahak oldun) dedi. İbnü'l-Ekva':

— Hayır (ben hicret ettiğîm Medine'den yüz çevirmedim) fakat Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana bâdiyede oturmağa izin verdi, diye karşıladı.

İZÂHI

Bu hadîsden sonra Buhârî'nin bir rivâyetine göre Hazret-i Osman'ın şehâdeti vak'asından sonra Seleme İbn-i el-Ekva' Medîne'den çıkıp Rebze[1]'ye gitmişti. Ve orada evlenip çoluk çocuk sâhibi olmuştu. Orada (kırk yıl) ikāmet etti. Nihâyet vefâtından beş on gün önce Medîne'ye gelmiş (ve Medîne'de 74 târihinde ve 80 yaşında vefât etmiş)di. O sırada Haccâc-i Zâlim de Hicaz vâlisî olarak Medîne'de ikāmet edib türlü bahânelerle Peygamber'in Ashâb'ını öldürüyordu. Seleme *radiya'llāhu anh* bâdiyeden Medîne'ye döndüğünde onu da celbederek: Ey Seleme! Sen mürtedsin, bâdiyeden Medîne'ye hicret ettikten sonra tekrar dönüp bâdiyeye gitmişsin (ölümü hak etmişsin) diye 80 yaşında ihtiyar bir Sahâbî'yi tahkîr ve tahvîf etmişti. Haccâc bu sözü ile Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un bir hadîsine işâret etmek istiyordu. (Allah fâiz malı yiyen kişiye lâ'net

---

[1] Rebze, Medîne civârında bir bâdiyenin adıdır. Hazret-i Ömer zamânında zekât develerinin yayılması için koru ittihâz edilmişti.

etsin!) diye başlayan bu hadîste (Medîne'ye hicret ettikten sonra bâdiye hayâtına dönen kişi de mürteddir) deniliyordu. Haccâc bu söziyle Şecere-i rıdvân altında Resûl-i Ekrem'e üç kere bî'at eden bir Sahâbî'yi öldürmek, yâhut da gözünü yıldırmak istiyordu. Bir kaç gün sonra vefât etmiş olmasına göre, bütün hayâtı Peygamber'in maiyetinde kahramanlık menkabeleriyle dolu olan bu ihtiyar arslanın izzet-i nefsine çok gîrân gelmiş olmasının te'sîri olsa gerek.

* * *

2119. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ عَذَاباً أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlu'llāh *Sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Allah bir kavme azâb indirince, o kavim içinde bulunan (sâlih, fâsık) her ferde azâb isâbet eder. Sonra (Kıyâmet gününde) herkes kendi amellerine göre ba's olunurlar (sâlihler mükâfatlanır, fâsıklar azâb olunurlar).

* * *

2120. عَنْ حُذَيْفَةَ ابْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّمَا كَانَ النِّفَاقُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَإِنَّمَا هُوَ الْكُفْرُ بَعْدَ الْإِيمَانِ .

TERCEMESİ

Hüzeyfe İbn-i El-Yemân *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nifak ancak Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* zamânında mevcut idi. Bugün ise nifak, îmânından sonra küfürdür.

Î Z Â H I

Nifak, kişinin diliyle îman izhâr edib, gönlünde küfrü saklamasıdır. Hüzeyfe hazretlerinin bildirdiği veçhile nifak ile ittisâf eden münâfıklar asr-ı saâdette Abdullâh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün riyâseti altında teşekkül etmiş, habîs bir zümre idi. Bunlar îmân ile küfür arasında bir nifak nikābına bürünerek hayatlarını korumuşlardır. Fakat asr-ı saâdet geçtikten sonra îmân ile küfür arasında bir nifak merhalesi kalmamıştır. Çünkü bir müslüman, gönlünde küfrü gizlemekle mürted olur. Bâzı âlimler de Hüzeyfe hadîsinde şöyle tasarruf etmişlerdir: Asr-ı saâdette münâfıklar harb, gazâ gibi içtimâî birliği îcâb eden her işte yan çizerlerdi. Fakat görünüşte îman izhâr ettiklerinden Resûl-i Ekrem bunların Uhud, Tebük seferlerindeki döneklikleri gibi bir çok bozguncu hareketlerine rağmen cezâ ta'yîn etmezdi. Hazret-i Ömer gibi bir kısım Ashab tarafından bu habîs zümrenin tenkili teklif olunduğu halde Resûl-i Ekrem: Bırakınız! Muhammed Ashâb'ını öldürüyor, diye ortaya ikinci bir fitne çıkarılır, buyurdu. Hüzeyfe hazretlerinin beyânı vehçile bilâhare İslâm dîni tamâmiyle iktisâb-ı şevket edince artık îmân ile küfür arasında bir hadd-i fasıl olan nifak maskesi atılmış (ولا تفرقوا = biribirinizden ayrılmayınız) düsturuna tevfîkan bozgunculuk îmandan sonra irtikâb olunan bir isyan, bir küfür olarak te'ayyün etmiştir ki cezâsı tenkildir.

Bu hadîsden önce Buhârî'nin yine Hüzeyfe'den şöyle bir rivâyeti daha vardır. Hüzeyfe der ki: Zamânımız münâfıkları asr-ı saâdetteki münâfıklardan daha şerirdirler. Çünkü asr-ı saâdetteki münâfıklar nifaklarını gizlerlerdi. Şimdikiler bütün bütün açığa vuruyorlar. Buhârî'nin mevzûu-bahsimiz olan Hüzeyfe hadîsinden sonra bir rivâyetine göre de, Resûl-i Ekrem: (Kıyâmet kopmaz, tâ ki, hayattaki bir kişi bir kabir yanından geçerken: "*Keşki şu ölünün yerinde ben olaydım*" diye ölüm temennî etmedikçe) buyurmuştur ki, fitne ve fesâdın en ziyâde şâyi' olduğu bir devir olacaktır.

* * *

2121. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ حَتَّى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أَرْضِ ٱلْحِجَازِ تُضِيءُ أَعْنَاقَ ٱلْإِبِلِ بِبُصْرَى .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Hicaz kıt'asında bir ateş çıkmadıkça Kıyâmet kopmıyacaktır. Öyle bir ateş ki, Busrâ'[1] daki develerin boyunlarını ziyâlandıracaktır.

İ Z Â H I

Bu ateş hâdisesini İbn-i Adiyy *Kâmil* adlı cerh ve ta'dîle dâir olan eserinde Hazret-i Ömer'e müntehî olan bir senedle şöyle rivâyet etmiştir: "*Hicaz vâdîlerinden bir vâdîde ateş seli akmadıkça Kıyâmet kopmıyacaktır...*" Şârih İbn-i Hacer: Bu hadîste zikrolunan ateş, yedinci karn-i Hicrî'de Medîne'de zuhûr eden ateşe mutâbıktır, diyor.

Hicrî 654 târihinde vukū' bulan bu ateş ve ziyâ hâdisesinin sûret-i tekevvünü bir çok müellefatta tafsîl olunmuş ve Kastalânî Kutbüddîn —ki, Mısır'ın en benâm âlimi ve şâ'iridir— tarafından (جمل الايجاز فى الاعجاز بنار الحجاز) adlı müstakil eser de yazılmıştır. Müellif Kutbüddîn o devirde yaşamış ve 686 târihinde vefât etmiş olduğundan bu husûsa dâir rivâyetlerinin yüksek kıymeti vardır. Yine o sırada yaşamış iki müellif ki, şarkta ve garbta müellefâtiyle tanınmış olan Endülüs'lü Şemseddîn Kurtubî (671) ile Şam'lı Ebû Şamme Şahâbüddîn (665) dir. Biz bu tabiat hâdisesini Şam'ın, Endülüs'ün, Mısır'ın en güzîde bu üç âliminin hâdisenin zuhûrunu mü-

---

[1] Busrâ Sûriye'deki Havran kasabasıdır. Vaktiyle Şarkî Roma İmparatorluğunun ma'mûr bir şehri ve Hıristiyanlığın dînî merkezlerinden biri idi. İslâm âleminin Rumlarla ve Hıristiyanlıkla ilk siyâsî ve askerî çatışması Busrâ'da vukū' bulduğundan hadîsde ve İslâm târihinde çok zikrolunur.

teâkip yazdıkları eserlerinden naklederek bildireceğiz. Bu müelliflerin verdikleri müşterek ma'lûmâta göre, bu ateş ve ziyâ hâdisesi müthiş bir yer depreminden sonra zuhûr eden volkanik bir indifâın eseri olduğunu önce kaydederek naklediyoruz.

Kurtubî *tezkire'sinde* der ki: Hicaz kıt'asında, Medîne'de bir ateş zuhûr etti. Bu ateş bir zelzele-i azîmeyi müteâkip çıktı. Hicret'in 654 yılı Cumâde'l-âhir'inin üçüncü günü ve dördüncü günün gecesi yatsıdan sonra gecenin ilk sülüsünde şiddetli bir yer sarsıntısı başladı. Cum'a günü kuşluk zamânına kadar devâm etti. Sonra deprem durdu. Volkan indifâı başladı. Bu feverân Kureyza mıntakasında ve Ten'îm'in Harre tarafındaki düz sâhasında zuhûr etmiştir (ki, Ebû Şamme bu mevkiin Medîne'ye yarım günlük mesâfede bulunduğunu bildiriyor), bu volkanın cehennemî indifâını şâ'irâne bir üslûb ile tasvîr ettikten sonra Kurtubî bu ateş tûfânından kırmızı ve gök bir sel teşekkül ederek önüne gelen kayaları ve tepeleri sürükliyerek akmağa başladığını ve hâdisenin devâmı sırasında gök gürlemesi gibi korkunç iniltiler duyulduğunu ve nihâyet selin Rekb-i Irâkî menziline varıp orada dağ gibi mu'azzam sed teşkîl ettiğini bildiriyor. Kurtubî devamla: Bu cehennemî ateş Medîne'ye de yaklaştıysa da o sırada Resûl-i Ekrem'in hürmetine Medîne'de esmeğe başlıyan serin bir rüzgârın te'sîriyle Medîne bu âfetten masûn kaldı ve Yemen tarafına akarak bir köyü yaktı, diyor. Yine Kurtubî: Bâzı dostlarının beş gün kadar Medîne âfâkında bu ateş ziyâsını gördük dediklerini, Mekke'den ve Busrâ'dan görüldüğünü duyduğunu da haber veriyor.

Ebû Şamme, Abdürrahmân Şahâbeddin de Kitâbü'r-Ravzateyn fî ahbâri'd-Devleteyn adlı eserinin zeylinde der ki: Bu hâdisenin vukū' târihi olan 654 senesi şâbân ayı iptidâlarında Şam'da bu hâdiseye dâir müte'addit mektublar alındı. Medîne'de zuhûr eden "*Emr-i azîm*" bu mektublarda îzâh ve tafsîl edilmişti. Şüphesiz ki bu tabiat hâdisesinde Buhârî ile Müslim'in müşterek rivâyet ettikleri haberi tasdîk vardır, diyerek mevzû'umuz olan Ebû Hüreyre hadîsini zikretmiştir.

Kutbüddîn Kastalânî de *Cümelü'l-Îcâz*'ında der ki: Hicaz volkanının indifâını îcâb eden yer sarsıntılarının hangi gün başladığında ihtilâf edilmiştir. Ekseriyeti hâiz olan rivâyete göre, cumâde'l-âhir'in birinci pazar günü başlamıştır. Bâzıları da üçüncü günü ve dördüncü günün gecesi başladığını iddia etmişlerdir. Fakat bu rivâyetlerden birinciye göre hafif sarsıntılar birinci gün başlamış, üçüncü gün de

umûmun iddiası veçhile artmış olması kabûl olunarak her rivâyet cem' olunabilir deniliyor, ve cum'a günü nısfü'n-Neharda indifâın başladığı ve göz kamaştıran müthiş bir ateşin feverân ettiği bildiriliyor.

Nevevî ki, bu da o devrin en büyük müelliflerindendir, (676) târihinde vefât etmiştir. Bu büyük muhaddis ve müverrih de: Bu ateşin zuhûrunda bütün Şam ahâlîsi arasında ilmî bir tevâtür vardır, ve beş gün görülmüştür, demiştir. Şu halde en şiddetli olan ilk indifâ beş gün devâm etmiş oluyor. İhtimal ki, sükûnetle bir müddet daha devâm etmiş, sonra sönmüştür.

Peygamber Efendimiz'in vukū'undan yedi asır önce haber verdiği bu tabiat hâdisesinin haber verildiği gibi tahakkuk etmesi şüphesiz ki, sıdk-ı nübüvvetinin en canlı şâhidlerinden birisidir.

* * *

2122. وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlu'llāh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Fürat (nehrinin suyu çekilerek) kıymetli altın hazînesini açıklaması zamânı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada bulunursa, ondan bir şey alma(ya uğraşma)sın! (Çünkü ihtiyar dünyânın ömrü sona ermiş bulunacaktır).

İZÂHI

Fürat, Erzurum dağlarından nebeân eden ve Asya kıt'asının bir çok yerlerini dolaştıktan sonra Basra körfezine dökülen en büyük ırmaklardan birisidir. Dicle ile berâber Türk, Arab, Fars edebiyâtına karışan Fürat bir çok vesîlelerle Resûl-i Ekrem'in hadîslerinde ve İslâm hukūkunda yer almıştır. Beş altı bin kilometre mesâfede

hılkattenberi akan bu mu'azzam nehrin bu uzun mecrâsında kimbilir ne hazîneler saklıdır. Resûl-i Ekrem nehir kuruyarak kıymetli altın hazînesinin açıklaması zamânı yaklaşıyor, buyurmakla bu fevkalâde hâdisenin eşrât-ı sâatten olduğunu yâni, ihtiyar dünyânın ömrü sona erdiği günlerin yaklaşmakta olduğunun alâmeti bulunduğunu haber veriyor. Bundan sonra terceme edeceğimiz Ebû Hüreyre hadîsinde görüleceği üzere, kıyâmete takaddüm eden günlerde şiddetli yer depremleri olacağı bildirildiğine göre bu volkanik mıntakada bir kaç sene önce gördüğümüz bir depremin daha şiddetli bir sadmesiyle Fürat menbâ'larının —târihteki emsâline kıyâsen— kuruyacağı anlaşılır. Mansabına sâniyede iki bin mik'ab metre su döken ve Asya kıt'asını sulayarak târih boyunca bunca medeniyetleri besleyen bu mu'azzam nehrin kuruması, Asya kıt'asının ve binnetîce dünyânın ölümü demektir.

* * *

2123. وَعَنْهُ أَيْضاً رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لاَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ حَتَّى تَقْتَتِلَ فِئَتَانِ عَظِيمَتَانِ تَكُونُ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ دَعْوَتُهُمَا وَاحِدَةٌ وَحَتَّى يُبْعَثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيبٌ مِنْ ثَلاَثِينَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ ٱللهِ وَحَتَّى يُقْبَضَ ٱلعِلْمُ وَتَكْثُرَ ٱلزَّلاَزِلُ وَيَتَقَارَبَ ٱلزَّمَانُ وَتَظْهَرَ ٱلْفِتَنُ وَيَكْثُرَ ٱلْهَرْجُ وَهُوَ ٱلْقَتْلُ وَحَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمُ ٱلْمَالُ فَيَفِيضَ حَتَّى يُهِمَّ رَبَّ ٱلْمَالِ مَنْ يَقْبَلُ صَدَقَتَهُ وَحَتَّى يَعْرِضَهُ فَيَقُولَ ٱلَّذِى يَعْرِضُهُ عَلَيْهِ لاَ أَرَبَ لِى بِهِ وَحَتَّى يَتَطَاوَلَ ٱلنَّاسُ فِى ٱلْبُنْيَانِ وَحَتَّى يَمُرَّ ٱلرَّجُلُ بِقَبْرِ ٱلرَّجُلِ فَيَقُولَ

يَا لَيْتَنِي مَكَانَهُ وَ حَتَّى تَطْلُعَ ٱلشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ
وَ رَآهَا ٱلنَّاسُ آمَنُوا أَجْمَعُونَ فَذٰلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمَانُهَا
لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْراً وَ لَتَقُومَنَّ
ٱلسَّاعَةُ وَ قَدْ نَشَرَ ٱلرَّجُلَانِ ثَوْبَهُمَا بَيْنَهُمَا فَلَا يَتَبَايَعَانِهِ وَلَا
يَطْوِيَانِهِ وَ لَتَقُومَنَّ ٱلسَّاعَةُ وَقَدِ ٱنْصَرَفَ ٱلرَّجُلُ بِلَبَنِ لِقْحَتِهِ
فَلَا يَطْعَمُهُ وَ لَتَقُومَنَّ ٱلسَّاعَةُ وَهُوَ يُلِيطُ حَوْضَهُ فَلَا يَسْقِي فِيهِ
وَلَتَقُومَنَّ ٱلسَّاعَةُ وَ قَدْ رَفَعَ أُكْلَتَهُ إِلَى فِيهِ فَلَا يَطْعَمُهَا .

TERCEMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

İki büyük (İslâm) ordusu biribiriyle harbetmedikce Kıyâmet kopmıyacaktır. Bu iki câmianın ikisi de bir iddiâda oldukları (ikisi de İslâm ve hak iddiâsında bulundukları) halde aralarında büyük bir harb olacaktır.

Yine böyle Kıyâmet kopmıyacaktır, otuza yakın yalancı, mel'ûn deccallar türemedikçe. Bu deccalların hepsi, ben Allāh'ın Peygamberiyim iddiâsında bulunacaklardır.

Yine Kıyâmet kopmıyacaktır, (hakîkî ulemânın vefâtiyle) İslâmî ilim inkırâza uğramadıkça [1], zelzeleler çoğalmadıkça [2],

[1] Buhârî'nin güzîde şârihlerinden olup Hicretin 929 târihinde vefat eden Kastalânî Ahmed İbn-i Ali merhum bu inkıraz vâki olmuştur. Zamanımızda yalnız ulemâ-i rüsûm kalmıştır, diyor. Yâ biz ne demeliyiz?

[2] Şârih Aynî İslâm diyârı olan Bilâd-ı Rumda yer depremi on üç ay devam ettiğini haber veriyor. Ahmed İbn-i Hanbel kıyâmet kopmazdan önceki zamânın deprem seneleri olduğunu rivâyet ediyor.

zaman takārüb edib gece ile gündüz bir olmadıkça[1], fitneler zuhûr etmedikçe, adam öldürmek vak'aları çoğalmadıkça.

Yine Kıyâmet kopmıyacaktır, aranızda mal çoğalıp sel gibi akmadıkça, bir derecede çoğalacak ki, mal sâhibi malının zekâtını kim kabûl eder? Diye endî elenecek. Hattâ mal sâhibi bâzı kimselere zekât vermek isteyecek, fakat zekât arzettiği kimse: Benim zekâta ihtiyâcım yok, diyecek.

Yine böyle Kıyâmet kopmıyacak, halk yüksek kâşâneler yapmak yarışına çıkmadıkça, ve bir kimse öbür kimsenin kabri yanından geçerken: Keşki bunun yerinde ben olaydım, diye (ölümü temennî etmedikçe).

Yine böyle güneş batı tarafından doğup, nâs bu (tabiat hilâfı) hâdiseyi görünce toptan îmân edecekler. Fakat bu îmân, evvelce îmân etmemiş olan, yâhut îmânında hayır ve fazîlet kazanmıyan kimselerin îmanları kendilerine fayda vermediği bir zamandır.

Muhakkak ki Kıyâmet şüphesiz kopacaktır. Hem de (alım, satım için) bâyi' ile müşteri aralarında elbîse açacaklar da bey' ve şirâ tamâm olmadan (ansızın) Kıyâmet kopacak da o libâsın dürülmesi mümkün olmıyacaktır.

Yine muhakkak Kıyâmet kopacaktır. Hem de sağmal devesinin südünü sağıp gelen kişiye südü içmek nasîb olmadan (ansızın) kopacaktır.

Yine Kıyâmet şüphesiz kopacak, hem de kişi havuzunu sıvâyıp tâmir edecek, fakat Kıyâmet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak nasîb olmıyacak.

Kıyâmet muhakkak kopacak, hem de ta'âm etmekte olan kişi lokmasını ağzına götürecek, Kıyâmet ansızın koparak yemek nasîb olmıyacak.

---

[1] Biraz önce geçen 2107 numaralı Ebû Hüreyre hadîsine ve îzâhına bak!

Î Z Â H I

Hadîsin baş tarafında hak iddia ederek karşılaşacakları Resûl-i Ekrem tarafından haber verilen iki büyük İslâm ordusunun birisi Hazret-i Alî'nin, öbürüsü de Mu'âviye'nin orduları olduğunu şârih Kirmânî bildiriyor. Sıffîn harbi adiyle anılan bu kanlı muhârebede iki taraftan yetmiş bin kişi katlolunduğunu târih kitabları kaydeder. Her iki tarafın hak iddiâlarına gelince, bunu Zührî'den naklolunan sebeb-i harbe dâir rivâyet ifâde etmektedir. Sahîh bir senedle naklolunan bu rivâyete göre, Zührî der ki: Hazret-i Alî Cemel [Bu Fiten bahsinin baş tarafına bakınız] vak'asında gālib olunca, bu def'a Mu'âviye Hazret-i Osman'ın kanını da'vâya kıyâm etti. Vâli bulunduğu Şam ahâlîsi bu da'vete icâbet etti. Bunun üzerine Hazret-i Alî ordusiyle hareket etti. İki ordu Sıffîn'de karşılaştılar.

Müellif Buhârî'nin üstadlarından Kûfe'li Yahyâ İbn-i Süleymân'ın *Sıffîn* adlı kitâbında doğru bir senetle rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem'in vefâtı üzerine Şam'da ihtiyâr-ı ikāmet eden Ebû Müslim Havlânî bu muhâlefet üzerine Mu'âviye'ye:

— Hilâfet husûsunda sen Hazret-i Alî ile niza' mı etmek istersin ve sen Alî'ye benzer misin? Diye sormuş, Mu'âviye:

— Hayır ben Alî'ye hilâfet husûsunda rekābet etmek istemem. Ve pek iyi bilirim ki, Alî benden efdaldir ve hilâfete daha ziyâde lâyıktır. Fakat pek iyi bilirsiniz ki, Hazret-i Osman mazlûm olarak şehîd edilmiştir. Ben Osman'ın amucası-oğluyum ve velîsiyim. Onun kanını taleb ediyorum. Haydi Alî'ye gidiniz, Hazret-i Osman'ın kātillerini bana teslîm etmesini söyleyiniz, demiş. Ebû Müslim de bâzı kimselerle gelip Hazret-i Alî'ye bunu teklîf etmişler. Hazret-i Alî de:

— Mu'âviye iptidâ bî'at etsin, sonra maznunların muhâkemeleri için bana mürâcaat etsin, diye cevâb vermiştir. Fakat Hazret-i Mu'âviye bî'attan imtinâ etmiştir. Bunun üzerine Hazret-i Alî Irak'tan ordusiyle hareket edip Sıffîn mevkiine gelmiş, Mu'âviye de gelip buraya inmiştir. İki ordunun bu telâkîsi Hicret'in otuz altıncı sene-i zilhiccesine müsâdiftir.

İptidâ siyâsî mürâselât ile fasledilmek istenildi ise de mümkün olmamış, sonra harb başlamış. İbn-i Sa'd mukātelenin Safer'in iptidâsında başladığını bildirmiştir. Şam ordusu mağlûb olmağa

başlayınca Mu'âviye'nin müşâvir-i hâssı Amr İbn-i 'Âs'ın ta'lîmi ile mızrakların uçlarına mushaflar takılarak Hazret-i Alî ordusuna karşı çıkılmış ve:

— Biz sizi Kur'ân'ın hükmüne da'vet ediyoruz! Denilmiş. Bunun üzerine harb tâtil olunup ihtilâfın tarâfeyn hakemleri ma'rifetiyle halledilmesine karar verilmiş. Sonra târihi ma'lûm olan ihtilâf cereyân etmiş, Mu'âviye de Şam'da istibdâd yolunu tutmuştur.

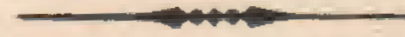
Îzâhiyle meşgul bulunduğumuz Ebû Hüreyre hadîsinin sarâhati veçhile Sıffîn vak'ası eşrât-i saâtten bir fitne olmakla berâber Yahyâ İbn-i Süleymân'ın haber verdiği üzere her iki zümrenin başkanlarının içtihadlarına müstenittir. Hazret-i Alî tam bir devlet reîsi sıfatiyle ilk önce Mu'âviye'nin bî'atini istemesi, sonra Mu'âviye'nin Hazret-i Osman'ın velîsi sıfatiyle hükûmete mürâcaat ederek kātillerin cezâlandırılmasını dilemesini teklîf etmesi, usûl-i hukūkıye muktezâsı olmakla şüphesiz doğru bir içtihaddır. Mu'âviye'ye gelince, henüz bî'at etmeden kātillerin hükûmet eliyle yakalanıp kendisine teslîm edilmesini istemesi ve bizzat ahz-i intikām talebinde bulunması, hatâlı ve devlet mefhûmuna aykırı bir içtihaddır. Fakat müctehidin her içtihâdında isâbet bulunmaz. Husûsiyle kan da'vâlarında asabiyetle böyle hatâlı ve tehlikeli içtihadlarda bulunur. Şu kadar ki, müctehid hatâsından dolayı muâhaze olunmaz. Bu cihetle sâhib-i mezheb imamları Cemel, Sıffîn, Kerbelâ gibi birer fitneden ibâret olan vak'alar üzerinde tevakkufu muvâfık bulmamışlardır. Çünkü dînî bir zarûret ve mecbûriyet olmıyan ve her vesîle ile Resûl-i Ekrem'in tahzîr buyurduğu birer fitneden ibâret bulunan bu kanlı hâdiseler üzerinde tevakkuf, İslâmiyetin ilk devirlerinde İslâm birliğini bozmağa başlamış ve Şî'a, Ravâfıd, Havâric gibi birtakım dalâlet mezheblerinin zuhûruna sebep olmuştur. Bu cihetle selef ulemâsı bu kanlı bâdirelerden bahsetmek istiyenlere: Bir kan ki, eliniz bulaşmamıştır, diliniz de bulaşmasın, diye men' ederlerdi.

İbn-i Asâkir'in Mu'âviye'nin hal tercemesinde Ebû Zür'a'dan naklettiği bir cevâbı ne kadar doğrudur: Ebû'l-Kāsım der ki: Amucam Ebû Zür'a'ya birisi geldi. Müsâhabe esnâsında: Mu'âviye'ye buğz ederim! Dedi. Amucam: Niçin? Diye sorunca: Haksız yere Alî ile harb ve kıtâlde bulundu! Demesi üzerine amucam şöyle cevâb verdi: Mu'âviye'nin Rabbi çok rahmet sâhibi olan Allah'dır; hasmı

da kerem sâhibi olan Hazret-i Alî'dir; sana ne oluyor ki, ikisi arasına giriyorsun?.

Bu yazılarımızı yazdığımız sırada bir sâika-i gafletle Alî ve Mu'âviye kıssası haftalık dînî mecmualarda münâkaşa zemîni olmuş ve Sünnîlik, Şî'îlik husûmeti şeklini almış bulunduğundan bunun lüzumsuz ve millî birliğe muzır bir bahis olduğuna işâret etmeyi lüzûmlu bulduk. Biraz aşağıda tercemesi gelecek 2173 numaralı Abdullāh İbn-i Ömer hadîsini de muhakkak okuyunuz!

Hadîsdeki mal çokluğuna gelince, Kurtubî *Tezkire*'sinde, bu alâmet henüz tahakkuk etmedi. İleride tahakkuk edecektir. Fakat Şârih İbn-i Hacer hadîs metnindeki (Fîküm) lâfzına göre, Hazret-i Peygamber'in Ashâb'ına: Aranızda mal çoğalacak, demiş ve bu mal çokluğu Ashab devrinde tahakkuk etmiş olacaktır ve hakîkaten tahakkuk etmiştir. İptidâ Hazret-i Ömer zamânında İran'ın baştanbaşa fethi üzerine Kisrâ' saltanatının asırdîde hazînesi İslâm mücâhidlerinin ellerine geçmiştir. Hazret-i Osman zamânında ve onu tâkib eden devirlerde Kayser üzerine ihrâz olunan zaferlerde hesapsız ganîmetler te'mîn, etmiştir. Rivâyete göre, Ömer İbn-i Abdülazîz zamânında mâl-i ganîmet adâletle dağıtılarak bütün halk tabakaları zenginleşmiş ve hakîkaten zekât verilecek kimse bulunamaz olmuştur. Zekât verilen kimsenin: Bana lüzûmu yoktur, diye almaktan imtinâ etmesi keyfiyeti de şârihlerin beyânına göre, Hazret-i Îsâ'nın zamân-ı Nüzûlüne veyâ herkesin haşr ile iştigāli zamânına müsâdif olması ihtimâli vardır.

بسم الله الرحمن الرحيم

كتاب الأحكام

BU KİTÂB, HÜKÜMLERE YÂNİ ALLAHU TEÂLÂ'NIN MÜSBET VEYÂ MENFİ' EMİRLERİYLE BUNLARIN ÎCÂBLARINA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Hüküm, lûgaten, bir şeyi başka bir şeye isnâd ve isbât etmektir. İslâm hukūkuna göre hüküm, Allāhu Teâlâ'nın insanların hal ve hareketlerine ta'allûk eden hitabları yâni emirleri, nehiyleridir. Bu emirler ve nehiyler, ya îcâbîdir ki, bunların ta'allûk ettiği işlerin yapılması veyâhut bırakılması zarûrî olur; yâhut da kulun arzu ve ihtiyârına bırakılmış bulunur. Devlet reîsinin ve erbâb-ı hall ü akdin halk ve cemiyet hakkındaki emirlerine, nehiylerine itâ'atin vücûbu da Allāhu Teâlâ'nın hükm-i iktizâsıdır.

Müellif Buhârî bu unvânında, Nisâ' Sûresi'nin 59 uncu âyetinin şu meâldeki ilk cümlelerini zikretmiştir: "*Ey mü'minler! Allāh'a itâ'at ediniz, Peygamber'e ve aranızdan seçtiğiniz*[1] *ve* (ellerine millî nüfûz ve kudret verdiğiniz) *emir sâhiblerine de itâ'at ediniz*"[2].

---

[1] Tercememizin bu noktası âyetteki (منكم) lâfzının müteâllakıdır ki, intihâbdır ve çok mühimdir. Bunun benzeri (لقد جاءكم رسول من انفسكم) [Tevbe: 128] kavl-i şerîfidir.

[2] يا ايها الذين آمنو اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولى الامر منكم (سورة النساء آ ٥٩)

Zeyd İbn-i Eslem[1]: Âyetteki emir sâhibleriyle murâd ʿâmme velâyetini ve millet nüfûz ve kudretini temsîl eden devlet adamlarıdır, demiş ve bu âyetten önceki âyeti okuyarak bu tefsîrindeki isâbetini göstermiştir. Nisa' Sûresi'nin 58 inci âyet-i kerîmesinin meâli şöyledir: "*Ey İslâm ümmeti! Allah size emânetleri* (millet işlerini) *ehline* (kudretli ve emniyetli kimselere) *tevdîʿ etmenizi ehemmiyetle emrediyor! Ey emir sâhibleri* (devlet adamları!) *Sizin de halk arasında hüküm ve icrâ-yı hükûmet ederken adâletle hüküm ve idâre etmeğe ihtimâm etmenizi diliyor; ey mü'minler! Bakınız Allah size ne güzel vaʿaz veriyor,* (ne adâletli cemiyet nizâmı kuruyor)"[2].

Görülüyor ki, bu iki âyet-i kerîmede devlet kurumunun ve İslâm idâre hukūkunun en esaslı hükümlerine işâret olunmuştur ki, İslâm ümmetinin ilk ve en önemli vazîfesi, kendisine ehliyetli ve kudretli bir devlet reîsi seçmesi ve bu sûretle bir devlet idâresi kurmasıdır. Bu millî ve mühim vazîfenin ehemmiyetini tebârüz ettirmek için Peygamber'imiz: "*Devlet makāmı millet tarafından ehli olmıyan kimseye saltanat tahtı yapılıp oturtuldu mu, o millet felâketi gözlemelidir*" buyurmuştur[3].

Diğer taraftan, devlet idâresi kendilerine birer vedîa olarak verilen devlet adamlarına da millet üzerinde adâletle tasarruf etmeleri emrolunmuştur ki, bu da idâre adamlarının en esaslı ve mütekābil vazîfesi bulunuyor. Bundan önce terceme olunan âyette de millet tarafından müntehab ve adâletli devlet adamlarına da itâʿat edilmesinin millî bir vazîfe olduğu bildirilmişti. Bu itâʿat, milletle hükûmetin mütekābil intihab ve adâlet vazîfeleri îcâbıdır. Hukuk nazariyâtına göre millet,

---

[1] Zeyd, en benam Tâbiî âlimlerindendir. İmam Mâlik: "*Zeyd bir mes'ele hakkında fikir ve içtihâdını bildirirse, kimse onun fikrini red ve tâʿdîle cür'et edemezdi*" diyor. Âyetteki emir sâhiplerine dâir müteaddit tefsirlerden de Zeyd İbn-i Eslem'in bildirdiğimiz tefsîri ihtiyâr olunmuştur. Görülüyor ki, delil gāyet kuvvetlidir.

[2] ان الله يأمركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها و اذا حكمتم بين الناس ان تحكموا بالعدل ان الله نعما يعظكم به (سورة النساء آ ٥٨)

[3] اذا وسد الامر الى غير اهله فانتظر الساعة (بخارى كتاب العلم)

devlet reîsini intihab ve onun teşkîl ettiği hükûmeti kabûl etmekle ulü'l-emir denilen idâre âmirlerine vekâlet vermiş oluyor. Vekîlin âdilâne tasarrufâtını kabûl etmek müvekkil için hukūkî bir zarûrettir. Bu cihetle meşrû' ve âdil bir hükûmete karşı isyân Allāh'a ve Resûlu'llāh'a karşı isyan telâkkî edilmiştir. Buhârî'nin bu âyetten sonra rivâyet ettiği bir hadîsde Peygamber Efendimiz:

"Her kim bana itâ'at ederse, Allāh'a itâ'at etmiştir. Her kim bana isyân ederse, Allāh'a isyân etmiştir. Her kim benim emîrime itâ'at ederse, bana itâ'at etmiştir. Her kim de benim emîrime isyân ederse bana isyân etmiştir;" buyurmuştur.

* * *

2124. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنِ اسْتُعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ .

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Ey Ashâb'ım! Vâlilerinizin, kumandanlarınızın emirlerini dinleyiniz ve onlara itâ'at ediniz; üzerinize ta'yîn olunan vâli, başı siyah kuru üzüm gibi saçlı Habeşî bir köle olsa bile.

Î Z Â H I

Buhârî, bu hadîsi îmâmın ve onun ta'yîn ettiği ümerânın Allāh'a ma'sıyet olmıyan emirlerini dinlemek ve onlara itâ'at etmek vâcib olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellif bu unvânını te'yîd ederek, Abdullāh İbn-i Ömer'in şu meâldeki bir hadîsini rivâyet ediyor: Bu rivâyete göre: *"Devlet âmirlerinin emirlerini dinlemek*

ve ma'sıyetle emrolunmadıkça itâ'at ve icâbet etmek, mü'min üzerine vâcib bir haktır. Ma'sıyetle emrolunduğu zaman da onları dinlemek ve onlara boyun eğmek yoktur" buyurulmuştur.

Şu halde itâ'at etmeyip de isyân ve ihtilâl mı edilecek? Hayır, itâ'atin vâcib olmaması, isyân ve ihtilâlin vücûbunu istilzâm etmez. İtâ'atin mecbûrî olmamasiyle isyan mecbûriyeti arasında mülâzeme yoktur. Haccâc'ın bunca i'tisâfına ve binlerce Ashâb'ın kanına girmesine karşı Enes İbn-i Mâlik isyâna müsâade etmemişti. İslâm dîni, her ne şekil ve sûretle olursa olsun, içtimâî fevzâdan ve ümmetin birlik ve berâberliğinin kırılmasından ümmeti tahzîr etmiştir. Bu cihetle Dâvudî der ki, ümerâ-yı sû' hakkında ulemânın re'y ye içtihâdı şöyledir: Bir fitne ve fesâda, bir cevr ü zulme sebep olmadan azil ve iskâtı mümkün olursa def' etmek, mümkün olmazsa sabretmek ve kalben onun küfür ve ma'sıyetini inkâr eylemek [2113 numaralı Ubâde İbn-i Sâmit ve 2115 numaralı Enes İbn-i Mâlik hadîslerini ve îzâhlarını okuyunuz!].

* * *

2125. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى ٱلْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ فَنِعْمَ ٱلْمُرْضِعَةُ وَبِئْسَتِ ٱلْفَاطِمَةُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Muhakkak ki siz, emârete (cah ve mansıba) çok hırslısınız. Halbuki (fenâ idâreciler için) emâret, kıyâmet gününde nedâmet olacaktır. O cah ve mansıb ne güzel süt anadır (emmekle doyulmaz) fakat (azil de) memeden fenâ bir ayrılıştır (ki, hüznü çekilmez).

İZÂHI

Me'mûriyet, nefsü'l-emirde millî bir vazîfe olmak i'tibâriyle, hüsnü hizmet şartiyle çok iyidir. Hadîsde zemm olunan, (me'mûriyet ihtirâsı) dır. Ve bu ihtirâs ile cah ve mansıb talebinde bulunmaktır. Buhârî'nin bu bâbındaki bir rivâyetine göre, Ebû Mûsâ' el-Eş'arî *radiya'llāhu anh* der ki: Ben bir kere Resûlu'llāh'ın huzûruna girdim. Hemşehrilerimden iki kişi de benimle berâber huzûr-ı risâlete girmişlerdi. Bunlardan birisi: Yâ Resûla'llāh! Beni bir me'mûriyete ta'yîn et, dedi. Öbürüsü de bunun gibi me'mûriyet istemişti. Resûl-i Ekrem: Biz, me'mûriyet isteyen kimseye ve me'mûriyete harîs olana vazîfe vermeyiz, buyurdu.

Buhârî'nin yine bu bâbında bir rivâyetine göre, Abdürrahmân İbn-i Semüre *radiya'llāhu anh* der ki, Resûlu'llāh bana: Yâ Abdürrahmân! Emâret talebinde bulunma. Eğer senin istemenle emâret verilirse, o vazîfede Allāh'ın inâyetine mazhar olamazsın. Eğer sen istemeksizin tevcîh olunursa vazîfende Allāh'ın inâyetine mazhar olursun, buyurdu.

* * *

2126. عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ اسْتَرْعَاهُ اللّٰهُ رَعِيَّةً فَلَمْ يَحُطْهَا بِنَصِيحَةٍ إِلاَّ لَمْ يَجِدْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Ma'kıl İbn-i Yesâr *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir:

Bir kul ki, Allah onu halkı görüp gözetmek üzere vâli kılar da o, hayır-hâhâne irşâdiyle halkı muhâfaza etmezse, elbette o kişi Cennet kokusu koklayamıyacaktır.

Î Z Â H I

Şârih Kastalânî bu hadisîn şerhinde Taberânî'nin *Mu'cem-i Kebîr*'inden şöyle bir vak'a nakletmiştir: Hasan Basrî hazretleri der ki, günün birisinde Mu'âviye sefîh, hunhar Übeydullāh İbn-i Ziyâd'ı Basra'ya vâli gönderdi. Kan dökmeğe başladı. O sırada Ashâb-ı Kirâm'ın ulularından Abdullāh İbn-i Mugaffel *radiya'llāhu anh* aramızda bulunuyordu. Bir gün bu büyük zat, vâli İbn-i Ziyâd'ın yanına gitti, ve ona:

— İşlediğin şu fenâlıklardan vazgeç, dedi. O da:

— Sen kim oluyorsun ki, böyle emrediyorsun, diye karşıladı. İbn-i Mugaffel onun yanından çıktı doğru mescide gitti. Biz:

— Şu sefîhin söziyle halka karşı ne yapacaksın? Dedik.

— Ben iyi bilirim ki İbn-i Ziyâd, zinâ mahsulü bir piçtir. Bu hakîkati mescidde halka i'lân etmeden ölmek istemiyorum, dedi. Fakat çok geçmedi vefâtına sebep olan hastalığa tutuldu. Hastalığı sırasında vâli Übeydullāh iyâde için geldi. İbn-i Mugaffel bu sırada Ma'kıl İbn-i Yesâr'ın bu hadîsini vâliye söyliyerek intibâha da'vet eyledi.

* * *

2127. وَعَنْهُ أَيْضاً رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ وَالٍ يَلِى رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيَمُوتَ وَهُوَ غَاشٌ لَهُمْ إِلاَّ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ .

TERCEMESİ

Yine böyle Ma'kıl İbn-i Yesâr *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*, şöyle buyurmuştur: Hiç bir vâli yoktur ki, o, müslüman ahâli üzerinde icrâ-yı velâyet ederken zulüm ederek ölür, muhakkak Allah Cennet kokusunu ona haram kılacaktır.

* * *

2128. عَنْ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللّٰهُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
قَالَ وَمَنْ يُشَاقِقْ يَشْقُقِ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالُوا أَوْصِنَا
فَقَالَ إِنَّ أَوَّلَ مَا يُنْتِنُ مِنَ الْإِنْسَانِ بَطْنُهُ فَمَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ
لَا يَأْكُلَ إِلَّا طَيِّبًا فَلْيَفْعَلْ وَمَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يُحَالَ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجَنَّةِ بِمِلْءِ كَفِّهِ مِنْ دَمٍ أَهْرَاقَهُ فَلْيَفْعَلْ .

TERCEMESİ

Cündüb *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, (Basra'da Tâbi'î âlimlerinden Safvân ile ashâbı Cündüb'ün yanına oturub onlara nasîhat ederken Cündüb'e, Resûlu'llāh'dan duyduklarını söylemesini ricâ etmeleri üzerine Cündüb'ün):

Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Her kim duyulsun diye (dünyâda) bir iş işler (de riyâkârlık eder)se Kıyâmet gününde Allah da onun fezâhatini duyurur. Yine Resûl-i Ekrem: Her kim de (dünyâda) halka meşakkat ve zahmet verirse, Allah da Kıyâmet gününde o kimseyi azâb ile cezâlandırır, buyurdu.

Bunun üzerine Tâbi'î ricâli: Daha vasıyet et, diye Cündüb'e ricâ etmeleri üzerine o da şöyle demiştir: İnsanın (öldükten sonra) ilk önce teaffün eden cihâzı karnıdır. Her kim şüpheli kazançlardan çekinip yalnız halâl lokma ile geçinmeğe gücü yeterse, bunu yapsın. Her kim de kendisiyle Cennet arasını (haksız yere) döktüğü kanla dolu eliyle ayırmamağa gücü yeterse bunu da yapsın!

Î Z Â H I

Tercememizin baş tarafında kavis içinde görülen uzun ilâve Buhârî metninden alınarak eklenmiştir. Bu hadîsin ikinci fıkrasının zâhirdeki rivâyet şekline göre mevkufdur; Cündüb *radiya'llāhu anh'*-den mecliste bulunanlara nasîhat etmesini dilemişler o da: "*Öldükten sonra insanın ilk teaffün eden cihâzı karnıdır...*" diye söze başladığına göre, söz Cündüb üzerinde mevkuf kalmış, Peygamber'e îsâl edilmemiştir. Fakat hükmen merfû'dur, Resûlu'llāh'a îsâl edilmiştir. Çünkü râvî Cündüb, bunu kendi re'yiyle söylemiş değildir. Nasıl ki, mevkûf olmak şüphesini izâle ve hükmen merfû' olduğunu tesbît için müellif Buhârî'nin râvîlerinden Firebrî müellife: "*Bu hadîsi Resûlu'llāh'-dan işittim*" diyen Cündüb müdür? Diye sormuş, Buhârî de: Evet Cündüb'dür, diye cevâb vermiştir ki, bu da *Buhârî* metninde musarrahtır. Fakat *Tecrîd*'e alınmamıştır. Bununla berâber Taberânî de *Mu'cem*'inde merfû'an rivâyet etmiştir.

* * *

2129. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَقْضِيَنَّ حَكَمٌ بَيْنَ ٱثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ .

TERCEMESİ

Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: iki kimse arasında hüküm edecek olan hâkim sakın asabî bir halde iken hüküm etmesin, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Buhârî metninde bu hadîsin sûret-i sevkindeki îzâha göre, Ebû Bekre *radiya'llāhu anh* Secistan'da hâkim bulunan oğlu Ûbeydullāh'a yazdığı bir mektubta, kazâ âdâbından da bahsederek: Sakın asabî iken iki kimse arasında hüküm etme, demiş, sonra terceme ettiğimiz hadîsi Resûl-i Ekrem'den işittiğini bildirmiştir.

Hâl-i gazabda hüküm olunmaktan men'in sebebine gelince, gazab hâlinde, intikām almak husûsunda insanın kanı galeyân etmekte bulunduğundan, hâkimin haksız yere hüküm etmesi ihtimâli vardır. Bu cihetle, fukahâ, insanın şuûrunda tağayyürü mûcib olan her halde hükmü, âdâb-ı kazâya mugāyir addetmişlerdir ki, çok açlık, çok tokluk, ağrılı ve sızılı hastalık, fazla korku, ziyâde ferah, uyku galebesi, ziyâde sıcak, fazla soğuk zamanları gibi. Bu gibi hallerde hâkim, hükmünü başka bir güne te'hîr etmelidir. Âdâb-ı kazâ hakkındaki haberler ve eserler pek çoktur. İslâm hukukcuları tarafından da müstakil kitablar yazılmıştır. Buhârî'nin bu bâbdaki rivâyetlerini nakletmek başlı başına bir kitab teşkîl edeceğinden sarf-ı nazar ettik. Mevzû'umuz olan Ebû Bekre hadîsinin zâhirine göre, hâl-i gazabda verilen hükmü Hanbelî fukahâsı nâfiz ve sahîh bulmamışlardır. Diğer mezheblerde ma'a'l-kerâhe nâfiz ve sahîhdir.

Müellif Buhârî, ancak va'az ve hitâbet esnâsında heyecan izhârının meşrû' olduğuna işâret etmek üzere, Ebû Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'ın şu meâldeki hadîsini rivâyet ediyor: Bir def'a Resûl-i Ekrem'e birisi gelerek, Yâ Resûla'llāh! Falan zat bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, Vallāhi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum, demişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, gazab ve heyecân içinde bir hutbe îrâd etti ki, hiç bir hutbesinde bu derece heyecan göstermemişti. Hutbesinde buyurdu ki: "*Ey nâs! İçinizden cemâati tenfîr edip kaçıranlar var; her hanginiz nâsa namaz kıldıracak olursa, hafif kıldırsın; çünkü, cemâatin içinde zayıf olanı var; ihtiyarı var; iş güç sâhibi olanı var.*" [Bu eserimizin ikinci cildindeki 405 numaralı Ebû Mes'ûd hadîsini ve îzâhını okuyunuz!].

* * *

2130. حَدِيثُ حُوَيِّصَةَ وَ مُحَيِّصَةَ تَقَدَّمَ فِي ٱلْجِهَادِ وَ زَادَ هُنَا إِمَّا أَنْ يَدُوا صَاحِبَكُمْ وَ إِمَّا أَنْ يُؤْذِنُوا بِحَرْبٍ .

TERCEMESİ

Hüveyyisa ile Muhayyisa kıssası yukarıda cihad bahsinde geçti. Burada da müellif, (Resûl-i Ekrem'in Hayber

yahûdîlerine) yâ maktûlün diyetini, (kan bahasını) verirsiniz, yâhut da (bize) harb i'lân etmiş olursunuz (diye mektub gönderdiğini) ziyâde etmiştir.

Î Z Â H I

[Yukarıda Cihad bahsinde geçtiği bildirilen Hüveyyisa ve Muhayyisa hadîsi 8 inci cildde 1311 numara ile terceme ve îzâh edildi. Oraya bakınız!] Bu kıssayı burada hulâsa ederek deriz ki, Hüveyyisa ile Muhayyisa kardeştirler ve Ensâr'dan Mes'ûd İbn-i Zeyd'in oğullarıdır. Abdullāh İbn-i Sehl ile Abdürrahmân İbn-i Sehl de kardeş olup onlarla amuca-oğullarıdır. Bu dört amuca oğullarından Mes'ûd'un oğlu Muhayyisa ile Sehl'in oğlu Abdullāh, âilelerine hurma satın almak üzere ayrıldılar. Muhayyisa, işini görüb geldiğinde Abdullāh'ın bir sû-i kasde kurban gittiğini ve kanlar içinde yattığını gördü. Zavallıyı defnedib Medîne'ye geldi. Merhûmun kardeşi Abdürrahmân ile kendi kardeşi Hüveyyisa ile birlikte her üçü Resûlu'llāh'a varıb şikâyet ettiler. Resûl-i Ekrem de Hayber yahûdîlerine bir mektub gönderdi. Mevzû'umuz olan rivâyetteki ziyâdede haber verildiği üzere bu mektûbunda yâ maktûlün diyetini verirsiniz, yâhut da sizi nakz-ı ahdedib i'lân-ı harb etmiş addederek, sizinle harb ederiz, diye bildirdi. Yahûdîler: Biz şer'î muhâkemeye hazırız. Maktûlü biz öldürmedik, öldüren kimseyi de bilmiyoruz, diye cevab yazdılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Hüveyyisa ile iki arkadaşına:

— Bu cinâyetin Hayber yahûdîleri tarafından îkā' edildiğine yemîn eder misiniz? Diye sordu. Onlar da:

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinâyet hakkında nasıl yemîn ederiz? diye imtinâ ettiler. Resûl-i Ekrem de:

— Yahûdîlerden elli kişiye kasâme sûretiyle yemîn teklîf edilmesini söyledi. Da'vâcılar:

— Yahûdîlerin yeminlerine nasıl i'tibâr edelim? Diye buna da râzı olmadılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem maktûlün diyetini beytü'l-malden yüz deve vererek da'vâ sona erdi.

* * *

2131. حَدِيثُ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بَايَعْنَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَ الطَّاعَةِ تَقَدَّمَ وَ زَادَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ وَ أَنْ نَقُومَ أَوْ نَقُولَ بِالْحَقِّ حَيْثُمَا كُنَّا لَا نَخَافُ فِي اللّٰهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ .

TERCEMESİ

Übâde İbn-i Sâmit *radiya'llāhu anh*'den, biz (Ensâr Hey'eti) Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Akabe mevkiinde) emirlerini dinlemek ve itâ'at etmek üzere bî'at ettik, dediği yukarıda geçti. Buradaki rivâyette de: "*Her nerede bulunursak bulunalım, muhakkak orada hakkı yerine getireceğimize ve hak söyliyeceğimize ve Allah yolunda hiç bir kimsenin levm ve zemminden korkmıyacağımıza söz verdik*" sözlerini ziyâde etmiştir[1].

* * *

2132. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ مَا رَأَيْتُ شَيْئاً أَشْبَهَ بِاللَّمَمِ مِمَّا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا أَدْرَكَ ذٰلِكَ لَا مَحَالَةَ فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ وَ زِنَا اللِّسَانِ النُّطْقُ وَ النَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِي وَ الْفَرْجُ يُصَدِّقُ ذٰلِكَ كُلَّهُ أَوْ يُكَذِّبُهُ .

[1] Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği Übeyde hadîsi bu cildde biraz önce 2113 numara ile terceme olundu. Onu ve îzâhını okuyunuz!.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, müşârün-ileyh: "*Ebû Hüreyre radiya'llāhu anh'in* Nebî *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem'den şu rivâyetinden daha küçük günâha benzer hiç bir şey görmedim*" demiştir: Ebû Hüreyre Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den rivâyet ederek der ki: Allah Âdem-oğluna zinâdan nasîbini takdîr etmiştir. Hiç şüphesiz Âdem-oğlu (ezelde) mukadder olan bu âkıbete erişecektir. İmdi göz zinâsı (mahremi olmıyan kadına şehvetle) bakmaktır. Dil zinâsı da (zevkle) görüşmektir. Nefsin de (zinâ) temennî ve iştihâsı vardır (bu arzu da nefsin zinâsıdır). Tenâsül uzvu ise bu a'zâ-nın hepsinin arzularını ya gerçekleştirir (fi'ile çıkarır) yâhut (bırakarak) yalanlar.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî zinânın yalnız tenâsül a'zâsiyle değil, göz, dil, el gibi a'zâ ile de mümkün olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîse göre Allāhu Teâlâ, Âdem-oğluna ezelde ne takdîr ettiyse muhakkak ona erişecektir. İnsan-oğlunun kudreti, mukadder olan şeyi def' etmeğe kâfî değildir. Şu kadar ki, Allāhu Teâlâ kulun göz, dil gibi cevârihle iktisâb ettiği küçük hatîelerle zinâ sûretinde muâheze etmiyor; tâ ki uzv-i tenâsül hakîkî zinâ ile bu hatîeleri gerçekleştirip tahakkuk ettirmedikçe, ve bir yalan rü'yâ hâlinde kaldıkca... Fakat, zinâ gerçekleşince büyük günâh oluyor ve haddi îcâb ediyor.

* * *

2133. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ مَرَّ عَلَى صِبْيَانٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَقَالَ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Hazret-i Enes, bir kere çocukların yanına uğramış ve onlara

selâm verip Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* de çocuklara böyle selâm verirdi, demiştir.

* * *

2134. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دَيْنٍ كَانَ عَلَى أَبِي فَدَقَقْتُ الْبَابَ فَقَالَ مَنْ ذَا قُلْتُ أَنَا فَقَالَ أَنَا أَنَا كَأَنَّهُ كَرِهَهَا .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Câbir der ki: Bir kere babamın bir borcundan dolayı Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelmiştim. Kapıyı çaldım. Resûl-i Ekrem: Kim o? Buyurdu. Ben de: Ene(=Ben), dedim. Resûlu'llāh böyle cevab verdiğimden hoşlanmamış görünerek: Ene ene (= Ben ben!) diye ta'rîz buyurdu.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsi *Kitâbü'l-İsti'zân*'da rivâyet etmiştir ve hakîkaten yeri de orasıdır. Fakat, Zebîdî buraya getirmiştir; sebebini de bilmiyoruz. Resûl-i Ekrem'in "*Kim o* " suâline münâsib olan cevab, "*Câbir*" adını sarâhatle bildirmekti. Çünkü, istîzânın meşrû'iyetinden gāye, gelen misâfirin kim olduğunu ev sâhibinin tanımasıdır. "*Ene* = *Ben*" diye kinâye sûretiyle cevab, gāyeyi te'mîn etmiyordu. Bunun için Resûl-i Ekrem: "*Ene Ene* = *Ben Ben*" deme, sarîh olarak Câbir, de; buyurmuş oluyor. Sonra Ene (= Ben) cevâbının varlık ifâde etmesi de ikinci bir sebeb-i ta'rîz ve tekdîr olabilir. [Bu cilddeki İsti'zân bahsine bakınız!].

* * *

2135. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُقِيمُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلٰكِنْ تَفَسَّحُوا وَ تَوَسَّعُوا .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre, **Nebî** *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Bir kişi öbür kişiyi oturduğu yerden kaldırıp sonra onun yerine oturmasın; fakat ona: Yer açınız ve genişleyiniz (desin!).

Î Z Â H I

Müellif **Buhârî**, bu hadîsi Mücâdele Sûresi'nin 11 inci âyetini unvân ittihâz ettiği müstakil bir bâbında rivâyet etmiştir. Âyet-i kerîmenin meâli şöyledir: "*Ey îmân edenler! Size:* (**Peygamber**'in) *meclislerinde genişleyiniz, denildiği vakit genişleyiniz! Allah da size* (Cennet'teki menzillerini) *genişletir. Size kalkınız, denilince de hemen kalkınız ki, Allah îmân edenlerinizi yükseltsin*[1]".

Âyet-i kerîmedeki meclislerle **Peygamber**'in meclisleri murâd olunduğunu Şârih **İbn-i Battal Mücâhid**'le **Katâde**'den rivâyet ettiğinden tercememizde bunu gösterdik. **Taberî**'nin de Tefsîri'nde müfessir **Katâde**'den nakline göre, **Hazret-i Peygamber**'in Mescid-i Saâdet'e geldiği Ashab tarafından görülünce, hemen birbirlerini sıkıştırırlardı. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ, izdiham etmeyip birbirlerine genişlemelerini emretmiştir. **İbn-i Ebî Hâtim**'in **Mükâtil İbn-i Hayyân**'dan rivâyetine göre, bu âyet-i kerîme bir cum'a günü nâzil olmuştur. Muhâcirlerden ve Ensâr'dan Bedir gazâsında bulunup şâyân-ı ihtirâm olan bâzı zevat Mescid-i Saâdet'e geldiklerinde yer bulamayıp ayakta kalmışlardı. **Resûl-i Ekrem** de İslâm'a sonradan girmiş olanlardan bâzı kimseleri kaldırıp yerlerine Bedir

---

1 يا ايها الذين آمنوا اذا قيل لكم تفسحوا فى المجالس فافسحوا يفسح الله لكم الآية
(سورة المجادلة آية ١١)

mücâhidlerini oturtmuştu. Bu muâmele, yeni Müslüman olan bu zevâtın ağırlarına gitmekle berâber münâfıklar için de dedikodu vesîlesi olmuştu. Bunun üzerine terceme ettiğimiz âyet-i kerîme nâzil olmuştur.

Hadîsteki meclise gelince, bu nehiy, cum'a meclisine mahsus değildir; umûmîdir. Çünkü, bu hadîsi İbn-i Ömer'den rivâyet eden Nafi'a: Bu nehiy cum'a namazına mı âiddir? Diye İmâm Mâlik sormuş. O da cum'ada da, başka mecliste de, diye cevab vermiştir [Bak! C. 3, s. 494].

* * *

2136. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِفِنَاءِ الْكَعْبَةِ مُحْتَبِياً بِيَدِهِ هٰكَذَا.

TERCEMESİ

Yine İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Ömer "Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem'i Kâ'be'nin bir tarafında bir eliyle şöyle ihtibâ' ederek oturduğunu gördüm*" demiştir.

İZÂHI

Hadîsteki *İhtibâ*'yı Buhârî *Kurfesa'* diye tefsîr ediyor ki, kişinin iki kaba eti ve sağrısı üstüne oturup oyluklarını karnına dayayarak ve ellerini birbirine sarıp baldırları üzerine koyarak oturmasıdır. Bu nevi' oturmağa eski derviş ıstılâhında kemend ta'bîr olunur. Dayanacak bir şey bulunmıyan kırda, bayırda bu yolda oturmak mûcib-i istirâhat olduğundan, ihtibâ' müteârefdir. Şu kadar ki, Buhârî'nin bu rivâyetinde, Resûl-i Ekrem'in bir eliyle ihtibâ' buyurduğu bildiriliyor. Ebû Dâvud'un Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh*'den rivâyetinde iki eliyle ihtibâ' ettiği bildirilmiştir. Bu cihetle iki sûretle de ihtibâ' buyurulduğu kabûl olunur. Hadîs metinnde *(Hâkezâ = şöyle)* denildiğine göre, İbn-i Ömer'in oldukça çapraşık bir ta'rîfe tevakkuf eden ihtibâyı bil-fi'il gösterdiği anlaşılıyor.

Şunu da bildirmek isteriz ki, Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği üzere, Resûl-i Ekrem dayanarak, yaslanarak müte'addit

şekilde oturmuştur. Çünkü oturmanın teşrî' kılınmış mu'ayyen şekli yoktur. Avret mahalli açılmamak şartiyle, her şekil ve sûrette oturmak mübâhtır.

Bu hakîkî ve ilmî vaziyeti bildirmek üzere Buhârî burada (الجلوس كيف ما تيسر = *kolay olduğu veçhile oturmak*) başlığiyle bir bâb açarak bu umûmî ve serbest vaziyetin ancak avret yerinin açılması müstesnâ olduğunu bildirmek üzere Ebû Sa'îd Hudrî'nin şu meâldeki hadîsini bildirmiştir. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem Efendimiz iki giyiniş ve oturuş tarzı ile iki türlü alış veriş şeklini nehyetmiştir.

Nehyolunan iki türlü oturuş şekli Samma' ve İhtibâ' denilen oturuş vaziyetleridir ki, ikisi de ekseriyetle Bedevî hayâta âitdir.

Samma': Bir parça bezden ibâret ihrâmını kişinin bir omuzuna atarak vücûdunun bir tarafını örtmek ve öbür tarafını açık bırakmaktır ve nehyolunmuştur.

İhtibâ' da bir parça astara bürünüb edeb yerini açık bırakmaktır ki, İhtibâ'nın bu şekli de nehyolunmuştur. Çünkü İhtibâ'nın bu şekli, îzâh etmekte bulunduğumuz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsindeki ihtibâ' şekli değildir.

Resûl-i Ekrem'in nehyettiği iki türlü alış veriş şekli de, Mülâmese ve Münâbeze denilen alım satımdır. Metâ'ı görüp iyice mu'âyene etmeden meçhul üzerine mu'âmeledir ki, şekilleri Altıncı cildde Kitâbü'l-Büyû'da îzâh ettiğimiz veçhile nizâ'ı mûcib mu'âmele olduğu için, bu iki türlü alış veriş de yasak edilmiştir.

* * *

2137. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى رَجُلَانِ دُونَ ٱلْآخَرِ حَتَّى تَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ أَجْلَ أَنْ يُحْزِنَهُ .

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Üç kişi bir arada bulunurlarken bunlardan ikisi —üçüncüyü mahzûn etmemek için— ondan ayrı gizli konuşmasın! Tâ üçü nâs ile karşılaşıncaya kadar. (Meğer ki üçüncü kimse onların konuşmalarına izin vermiş ola).

İ Z Â H I

Bu hadîse âid bâbın unvânında müellif Buhârî Mücâdele Sûresi'nin 9, 10 uncu âyetlerini zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir: "*Ey* (dilleriyle) *îmân eden* (münâfık)*lar! Gizli konuştuğunuz zaman sakın günâh, mü'minlere- 'adâvet, Peygamber'e isyan fiskosu etmeyiniz! İyilik ve güzel şeyler konuşunuz. Ve dîvânına haşrolunacağınız Allah'dan korkunuz! O gizli konuşmalar muhakkak şeytandandır; îmân eden kulları kederlendirmek içindir; halbuki onlara hiç bir sûretle zarar veremezler. Zarar, ancak Allāh'ın irâdesiyle isâbet eder. Bu cihetle mü'minler, ancak Allāh'a mütevekkil olsunlar*[1]".

Bu âyet-i kerîmeyi îrâd etmekle Buhârî şuna işâret etmiş oluyor ki, gizli konuşmaların câiz olması bunların günâh, mü'minlere 'adâvet mâhiyetinde gizli bir sû-i kasdi ihtivâ etmesiyle meşruttur.

Üç kişi bir arada iken ikisinin gizli fiskos etmelerinin üçüncünün hüzün ve kederini mûcib olmasının sebebine gelince, üçüncü zat, âdâb-ı içtimâiyeye mugāyir olan bu vaziyetin kendini tahkîr telâkkî etmesi, yâhut da mazarrat mülâhaza eylemesidir.

* * *

2138. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ احْتَرَقَ بَيْتٌ بِالْمَدِينَةِ عَلَى أَهْلِهِ مِنَ اللَّيْلِ فَحُدِّثَ بِشَأْنِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ النَّارَ إِنَّمَا هِيَ عَدُوٌّ لَكُمْ فَإِذَا نِمْتُمْ فَأَطْفِئُوهَا عَنْكُمْ.

---

[1] (يا ايها الذين آمنوا اذا تناجيتم فلا تتناجوا بالاثم و العدوان و معصية الرسول) الى قوله عز وجل (و على الله فليتوكل المؤمنون) (سورة المجادلة آ ٩-١٠)

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ' el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Medîne'de gece vakti sâhibinin ikāmet ettiği bir ev yandı. Harik-zedelerin bu halleri, Hazret-i Peygamber'e haber verildi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: Bu ateş, sizin düşmanınızdır. Uyumak istediğiniz zaman söndürünüz, buyurmuştur.

* * *

2139. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُنِى مَعَ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَنَيْتُ بِيَدِى بَيْتاً يُكِنُّنِى مِنَ ٱلْمَطَرِ وَيُظِلُّنِى مِنَ ٱلشَّمْسِ مَا أَعَانَنِى عَلَيْهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ ٱللهِ تَعَالَى .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben bir kere kendimi Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber —yağmurdan muhâfaza ve güneşin harâretinden gölgelendirmek üzere— kendi elimle bir ev yapar gördüm. Bu inşâ'atta Allāh'ın hiç bir mahlûku bana yardım etmemişti[1].

---

[1] Bununla İbn-i Ömer yaptığı binânın gâyet hafif bir çerkeden ibâret olduğunu bildiriyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الدَّعَوَاتِ

BU KİTÂB, DUÂLARIN ENVÂ'INA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Unvânımızdaki *Da'avât* kelimesi da'vetin cem'idir. *Da'vet* çağırmağa denir. Burada da'vet du'â mâ'nâsınadır ki, tazarrû ve niyâz ile Allāhu Teâlâ'nın kerem ve inâyetinden hayır ve rahmet dilemekten ibârettir.

Müellif Buhârî bu unvânında, Mü'min Sûresi'nin 60 ıncı âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "Rabbiniz şöyle ferman eder: *Siz bana du'â ediniz* (benden isteyiniz) *ki, ben de size icâbet edeyim* (dileğinizi vereyim). *Bana ibâdetten,* (du'â etmek ten) *kibirlenen şu gāfiller,. zelîl ve hakîr olarak yarın Cehennem'e gireceklerdir*[1]".

Bu âyet-i kerîmeye göre, Allāh'a du'â etmek ve metālibini ondan istemek, kazâ ve kadere havâle ederek du'âyı terketmekten efdaldır. Çünkü âyetin ikinci fıkrasında (عن عبادتى) vârid olduğuna göre, Allāhu Teâlâ'ya du'â ve O'ndan dilek, aynı ibâdettir. Nasıl ki, Nu'mân İbn-i Beşîr *radiya'llāhu anh*'den Sünen-i Erba'a sâhiblerinin rivâyet ettikleri bir hadîs-i şerîfte Resûl-i Ekrem: "*Du'â ibâdettir*" buyurup sonra meâlini bildirdiğimiz Âyet-i kerîmeyi okumuştur. Tirmizî'nin Enes

---

1 و قال ربكم ادعونى استجب لكم ان الذين يستكبرون عن عبادتى سيدخلون جهنم داخرين (سورة المؤمن آ ٦٠)

İbn-i Mâlik'ten rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem: *"Du'â ibâdetin iliği ve özüdür"* buyurmuştur. Yine Tirmizî'nin Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz: *"Allāh'ın fazlı ve kereminden isteyiniz! Çünkü istenilmesinden hoşlanır"*, buyurmuştur. Taberânî rivâyetine göre de, Hazret-i 'Âişe, Hazret-i Peygamber'in: *"Muhakkak ki Allah, ısrâr ile du'â eden kulunu sever"* buyurduğunu bildirmiştir. Bu mevzû'a âid rivâyetler pek çoktur. Sonra âyet-i kerîmede bildirildiği veçhile du'âdan istiğnâ, kibirlenmek iş'âr eder ki, âdetin, aklın muktezâsı da böyledir: Cezâsı da yine âyette bildirildiği veçhile Cehennem'dir.

* * *

2140. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ يَدْعُو بِهَا وَأُرِيدُ أَنْ أَخْتَبِئَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي فِي ٱلْآخِرَةِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Her peygamberin kendisine has müstecab bir du'âsı vardır. Onunla Allāh'a du'â edegelmiştir. Fakat ben du'âmı âhirette ümmetime şefâ'at etmek için saklıyorum.

İ Z Â H I

Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği bu hadîsden sonra Enes İbn-i Mâlik'den de bir rivâyeti vardır ki, Ebû Hüreyre hadîsini tefsîr ve îzâh eder mâhiyettedir. Bu rivâyete göre, Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: *"Her peygamberin Allāhu Teâlâ'dan bir dileği vardı, onu diledi ve Allah indinde icâbet ve kabûl olundu. Fakat ben du'âmı Kıyâmet gününde ümmetime şefâ'ate tahsîs ve te'hîr ettim."*

Umûmiyetle Peygamberlerin ettikleri du'âların karîn-i icâbet olmaları, kuvvetle me'mûl olmakla berâber kat'î değildir. Ancak kat'iyyetle kabûl olunan birer du'â husûsiyetleri vardır. Meselâ: Âdem *Aleyhi's-Selâm*'ın tevbe du'âsı, Nûh Peygamber'in kavminin helâki hakkındaki du'âsı, Mûsâ Peygamber'in Fir'avunu'n helâki için ettiği du'âsı, 'Îsâ *Aleyhi's-Selâm*'ın da Mâ'ide du'âsı bu cümledendir ve bu du'âlar kat'iyyen karîn-i icâbet olmuşlardır. Peygamberimizin icâbet olunacağı kat'î olan du'âsı, âhirette ümmetine şefâ'at için muhâfaza olunup te'hîr kılınmıştır.

* * *

2141. عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَيِّدُ ٱلْإِسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ أَللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَ أَنَا عَبْدُكَ وَ أَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَ وَعْدِكَ مَا ٱسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَ أَبُوءُ بِذَنْبِي فَٱغْفِرْلِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ قَالَ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ ٱلنَّهَارِ مُوقِناً بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَومِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ ٱللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Şeddâd İbn-i Evs *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Seyyidü'l-istiğfâr (yâni istiğfâr du'âlarının ulusu) Allāhu Teâlâ'dan şu yolda mağfiret dilemektir:

Allāh'ım! Sen Rabbimsin, ibâdete lâyık hiç ilâh yoktur, yalnız Sen varsın; beni Sen yarattın, şüphesiz Sen'in kulunum ve gücüm yettiği kadar ezelde Sana verdiğim ahd ü va'ad üzere sâbitim[1]. Allāh'ım işlediğim kusurların şerrinden Sana sığınırım. Bana ihsan buyurduğun ni'metini zât-ı ulûhiyetine i'tirâf ederim. Günâhımı da î'tirâf ederim. Binâenaleyh günâhımı Sen yarlığa! Çünkü günah yarlığamak, kimsenin haddi değildir, ancak Sen yarlığarsın!.

Resûl-i Ekrem buyurur ki: Bu seyyidü'l-istiğfâr du'âsını her kim kalbiyle sevab ve fazîletine inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse, o kimse ehl-i Cennet câmiasındandır. Her kim de sevab ve fazîletine inanarak gece okur da sabah olmazdan önce ölürse, o kimse de ehl-i Cennet zümresindendir.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî, bu hadîs-i şerîfi Efdalü'l-istiğfâr başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvânı müellif hadîsin Seyyidü'l-istiğfar ta'bîrinden almıştır ki, du'â ve istiğfarların başı demektir. Bir kavmin reîsi, o milletin merci'i olduğu gibi tevbe ve istiğfar ma'nâsının her cihetini câmi' olan bu mübârek du'âya da Seyyid unvânı istiâre olunmuştur. Râvî Şeddâd İbn-i Evs, Peygamber'in şâ'iri Hassân İbn-i Sâbit'in kardeşi-oğludur. Şeddâd'ın Buhârî'de bu hadîsden başka rivâyeti yoktur. Müellif Buhârî bu hadîsin unvânında Nûh Sûresi'nin 9 uncu âyetiyle mâbâ'di âyetlerini, bir de Âl-i İmrân Sûresi'nin 35 inci âyetini zikretmiştir ki, Nûh Sûresi âyetlerin meâlleri şöyledir: "(Nûh Peygamber der ki:) *Kavmime ben dedim ki* (tevbekâr olarak) *Rabbinizden mağfiret dileyiniz! —O*, (tevbe edenleri) *çok mağfiret eden bir Allāh'dır— Tâ ki, üzerinize çok yağmur yüklü*

---

[1] Şârih İbn-i Battal der ki: duânın bu fıkrasındaki ahd-ü vaad ile murâd, ezelde zerre misalleri gibi insan varlıklarına Cenâb-ı Hakk'ın:

— ألست بربكم = *Sizin rabbiniz değil miyim?* suâline cevâben insan timsâli zerrelerin: Rabbimizsin Allāh'ım! diye Allâhu Teâlâ'nın rubûbiyyetini tasdîk etmeleridir.

bulutlarını salıversin, ve size mallar ve oğullarla yardım etsin, sizin için bahçeler yapsın, sizin için ırmaklar yapsın! [1]".

Bu sûre-i şerîfede bildirildiği üzere, Hazret-i Nûh'un kavmi (Vedd, Süva', Yegus, Yeuk, Nesr) adlarında birtakım hayvanları temsîl eden putlara taparlardı. Hazret-i Nûh kavmini bunlardan men' edip yalnız Allāh'a ibâdet ve ona itâ'at etmelerini teblîğ ve gece, gündüz bu da'vetle meşgul olduysa da bir türlü müessir olamamıştı. Rivâyete göre, bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Nûh'un kavminden kırk sene yağmuru esirgedi. Kadınlarını da kısır bıraktı. Bunun üzerine Nûh terceme ettiğimiz âyetlerde haber verildiği üzere kavmine istiğfâr etmelerini ve bu sûretle kendilerine yağmur ve evlâd ihsân olunacağını ve bu sâyede refah ve saâdete kavuşacaklarını teblîğ etti. Bununla da mütenebbih olmadıklarından Tûfan âfeti gönderildi.

Müellif Buhârî, Hazret-i Nûh'un isyankâr kavminin vaziyetine terceme ettiğimiz âyetlerle işâret ettikten sonra da Muhammed ümmetinin du'â ve istiğfâr hakkındaki mutâvaatkârâne hallerini tasvîr eden, Âl-i İmrân Sûresi'nin şu meâldeki âyetini zikretmiştir: "*İslâm ümmeti öyle reşid kimselerdir ki, onlar* (başkalarına karşı) *açık kabahat, yâhut kendi nefislerine zulmetmiş olurlarsa hemen Allāh'ı anarlar da günâhlarının afvını dilerler. —Hem günâhları, Allah'dan başka kim bağışlayabilir — Mü'minler yaptıkları günah üzerinde bile bile isrâr etmezler de* [2]".

Bu iki sûreden metinlerini ve tercemelerini naklettiğimiz âyetlerde istiğfârın yüksek fazîleti teblîğ buyurulmuştur. Bilhassa Nûh Sûresi'nde istiğfârın her şeyin husûlüne vesîle olduğu bildirilmiştir.

Se'lebî'nin beyânına göre, Hasan Basrî hazretlerine birisi gelerek fakirliğinden şikâyet etmiş. Hazret ona: Allāh'a istiğfâr et! Diye cevab vermiş. Başka birisi de: Du'â buyursanız da Allah bir oğul verse diye ricâ etmiş. Hazret-i İmâm buna da: Allāh'a istiğfâr et! demiş. Bir başkası daha gelerek kuraktan bahçesinin kuruduğundan şikâyet etmiş. Buna da istiğfâr tavsiyesinde bulunmuş.

Mecliste hazır bulunanlar Hasan Basrî Hazretlerine: Ey üstâd! Türlü şikâyet ve başka başka dileklerde bulunanların hepsine yalnız

---

1 فقلت استغفروا ربكم انه كان غفارا، يرسل السماء عليكم مدرارا، و يمددكم باموال وبنين و يجعل لكم انهارا (سورة نوح آ ١٠، ١١، ١٢)

2 والذين إذا فعلوا فاحشة او ظلموا انفسهم ذكروا الله فاستغفروا لذنوبهم و من يغفر الذنوب الا الله و لم يصروا على مافعلوا وهم يعلمون (سورة آل عمران آ ١٣٥)

istiğfâr tavsiye buyurdunuz, demeleri üzerine Hazret-i İmâm (Ben bunu kafamdan atıp söylemedim. Nûh *aleyhi's-Selâm*'ın türlü âfet ve zarûretlere müptelâ olan kavmine bunlardan kurtulmaları için: "*Rabbinize istiğfâr ediniz!*" dediği Kur'an'da hikâye buyurulduğundan mülhem olarak ben de bana mürâcaat edenlerin hepsine istiğfâr etmelerini tavsiye ettim!) buyurmuştur ki, Hazret-i İmâm'ın bu içtihâdı bizim için de ibret alınmağa değer mâhiyettedir. Ve her türlü sıkıntılı zamânımızda kusurlarımızdan istiğfâr ederek arınmak ve her gûnâ maksadımızın husûlü için Rabbimize mürâcaat etmek gerektir. Aşağıda tercemeleri görülecek olan hadîsler de bize istiğfârın ehemmiyetini ayrıca tebârüz ettirmektedir.

Pek ziyâde me'sûr olan bu Seyyidü'l-istiğfâr du'âsı vaktiyle taşraların büyük câmilerinde perşembe gibi eyyâm-ı mübârekede ikindi namâzından sonra İmam tarafından cemâatle birlikte okunurdu. Ne güzel âdet idi.

* * *

2142. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ وَٱللهِ إِنِّى لَأَسْتَغْفِرُ ٱللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِى ٱلْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Vallāhi ben Allāh'a günde yetmiş def'adan çok muhakkak istiğfâr ve tevbe ederdim!*" buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur.

* * *

2143. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ حَدَّثَ بِحَدِيثَيْنِ أَحَدُهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَٱلْآخَرُ عَنْ

نَفْسِهِ قَالَ إِنَّ ٱلْمُؤْمِنَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ جَبَلٍ
يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ وَ إِنَّ ٱلْفَاجِرَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَذُبَابٍ مَرَّ عَلَى
أَنْفِهِ فَقَالَ بِهِ هٰكَذَا ثُمَّ قَالَ ٱللهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ
نَزَلَ مَنْزِلاً وَبِهِ مَهْلَكَةٌ وَ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَ شَرَابُهُ
فَوَضَعَ رَأْسَهُ فَنَامَ نَوْمَةً فَاسْتَيْقَظَ وَ قَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتُهُ حَتَّى
إِذَا ٱشْتَدَّ عَلَيْهِ ٱلْحَرُّ وَ ٱلْعَطَشُ أَوْ مَاشَاءَ ٱللهُ قَالَ أَرْجِعُ إِلَى
مَكَانِي فَرَجَعَ فَنَامَ نَوْمَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَإِذَا رَاحِلَتُهُ عِنْدَهُ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den (Tâbi'î büyüklerinden Hâris İbn-i Süveyd) iki hadîs rivâyet etmiştir. Bunun birisi Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den, öbürüsü İbn-i Mes'ûd tarafından söylenmiştir. İbn-i Mes'ûd (şahsî bir mütâlea olarak) der ki: Mü'min kişi (irfan nûriyle) günahlarını (hayâlinde büyüterek) şöyle görür: Gûyâ o mü'min bir dağın eteğinde oturuyor ve dağın üzerine çökmesinden Korkuyor. Fâcir kişi de günahlarını, burnunun üstüne konan bir sinek gibi sanır. Râvî (İbn-i Şihâb) der ki: Bu hadîsi bana şeyhim eli burnunun üstünde olarak rivâyet etti.

Sonra İbn-i Mes'ûd (Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den rivâyet ederek) der ki: Allah kulunun tevbesinden şu kişinin ferâhından çok ferahlanır [1] ki (seferber bir halde olan)

[1] Allāhu Teâlâ'ya ferah isnâdı mecâzî bir tâ'bîrdir. Allāh'ın rızâsından kinâyedir. Allāh'ın rızâsını te'kîd ve tahakkukunu mübâlâğa için mecâzî üslûb ile zikrolunmuştur.

bu kişi, yanında devesi, üstünde suyu, azığı olduğu halde varıp sahrâda korkunç bir yere inmiş, başını yere koyarak hafif bir uyku uyumuştu. Uyanınca devesinin başını alıp gittiğini anladı. (Adamcağız devesini aramağa çıktı). Harâret, susuzluk, yâhut Allāh'ın dilediği ıztırab adamcağızın üzerinde şiddetle icrâ-yı te'sîr edince (kendi kendisine) eski yerime olsun döneyim, diye dönüp geldi. Az bir uyku kestirip sonra başını kaldırınca devesini yanında buldu[1].

Î Z Â H I

Râvî Abdullāh İbn-i Mes'ûd, İslâmî ilimlerin her şu'besinde Ashâb arasında en yüksek pâyede olmakla berâber hitâbet ve edebiyatta da sihr-âmîz bir kudreti hâizdi. Bu kudretinin bir tecellîsi de bu hadîs-i şerîfi en beliğ bir üslûb ile rivâyetinde görülüyor. Müşârün-ileyh hazretleri hadîsin gerek kendi eser-i içtihâdı olarak bildirdiği, gerekse Resûl-i Ekrem'den merfû'an rivâyet ettiği kısmı birer mürekkeb teşbih hâlinde naklolunmuştur.

Bir kere Resûl-i Ekrem, muhtasar bir hutbe îrâd etmişti. Sonra Ebû Bekir'e de bir hutbe söylemesini emredip o da Peygamber'den kısa bir hitâbette bulunmuştu. Müteâkıben Ömer'e ve bâzı Ashâb'a da aynı sûretle emrolunup sonrakiler öndekilerden kısa olmak üzere îrâd ettiler. En sonra Abdullāh İbn-i Mes'ûd'a emrolunmakla müşârün-ileyh hazretleri, Allāh'a hamd ü senâ ettikten sonra: *"Ey nâs! Allah Rabbimiz'dir, İslâm da dînimizdir —Eliyle Resûl-i Ekrem'e işâret ederek — Şu kadr-ı 'âlî zât da Peygamberimizdir. Artık biz Allāh'ın ve Resûlünün hakkımızda ihtiyâr ettikleri her şeye râzıyız. Selâm size muhterem huzzâr!"* demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: *"Ümm-i Abd isâbet etti; Ümm-i Abd doğru söyledi"* diye takdîr buyurmuştur. [*Tezkîretü'l-Huffâz*].

* * *

[1] Dilimizde bir atalar sözü vardır ki, İbn-i Mes'ûd hadîsinin son fıkrasının tam bir ifâdesidir: Allah bir kulunu sevindirmek isterse eşeğini kaybettirir, sonra buldurur.

2144. عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ وَقَالَ بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ أَمُوتُ وَ أَحْيَا وَ إِذَا قَامَ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَ إِلَيْهِ النُّشُورُ .

TERCEMESİ

Hüzeyfe İbni'l-Yemân *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* gece yatağına girince (sağ) elini (sağ) yanağının altına kordu. Ve: "*Bismike'llāhümme emûtü ve ahyâ' = Allāh'ım! Sen'in adını anarak ölürüm ve dirilirim* (uyurum, uyanırım)" der idi. Uykudan kalkınca da: "*El-Hamdü li'llâhi'llezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhi'n-nüşûr = O Allāh'a hamd ederim ki beni öldükten sonra dirilten O'dur. Öldükten sonra* (ba's için) *dirilmemiz de* (böylece) *O'na âitdir*[1]".

* * *

2145. عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَامَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِى إِلَيْكَ وَ وَجَّهْتُ وَجْهِى إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِى إِلَيْكَ وَ أَلْجَأْتُ ظَهْرِى إِلَيْكَ رَغْبَةً

[1] Buhârî'nin bu hadîsden sonra zikrettiği Berâ' İbn-i Âzib hadîsinde Resûl-i Ekrem'in sağ tarafına yattığı tasrîh edilmiş bulunduğundan, tercememizde bunu kavis içinde gösterdik. Uyku hâli de hadîsde şuûrun zevâli alâkasiyle ölüme benzetilmiştir. Nasıl ki, uyku ölümün kardeşidir, sözü mesel olmuştur.

وَرَهْبَةً إِلَيْكَ لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَأَ مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ امَنْتُ بِكِتَابِكَ
الَّذِى أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِى أَرْسَلْتَ .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i 'Âzib *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* yatağına girdiğinde sağ tarafına yatardı. Sonra şöyle du'â ederdi:

"*Allāhümme eslemtü nefsî ileyke ve veccehtü vechî ileyke ve fevvadtü emrî ileyke ve elce'tü zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten ileyke lâ melcee ve lâ mencâe minke illâ ileyke âmentü bi-kitâbike'llezî enzelte ve Nebîyyike'llezî erselte = Allāh'ım! Kendimi Sana teslîm ettim, yüzümü Sana çevirdim, işimi Sana ısmarladım, Sana i'timâd ettim, Sen'i dilerim ve Sen'den korkarım, Sen'den başka sığınacak* (Mahmî), *Sen'den başka kurtaracak* (halâskâr) *yoktur; halâs ve himâye ancak sana âitdir. Allāh'ım indirdiğin Kitab'ına inandım ve gönderdiğin Peygamber'ine îmân ettim.*

(Resûl-i Ekrem buyurdu ki: Bir kimse, bu kelimeleri okur da, sonra o gece içinde ölürse, o kimse İslâm fıtratı ve yaradılışı üzerine ölür) [1].

* * *

2146. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بِتُّ عِنْدَ مَيْمُونَةَ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَقَدْ تَقَدَّمَ قَالَ وَكَانَ مِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُوراً وَفِي بَصَرِى

[1] Tercememizin sonundaki bu uzun ziyâde bu hadîsin *Sahîh-i Buhârî*'deki diğer iki rivâyet tarîkından naklolunarak gösterildi.

نُوراً وَفِي سَمْعِي نُوراً وَعَنْ يَمِينِي نُوراً وَعَنْ يَسَارِي نُوراً
وَفَوْقِي نُوراً وَتَحْتِي نُوراً وَأَمَامِي نُوراً وَخَلْفِي نُوراً وَاجْعَلْ لِي
نُوراً .

Tercemesi

İbn-ı Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, İbn-i Abbâs: Bir gece ben (Peygamber'in kadınlarından teyzem) Meymûne'nin yanında kalmıştım, diye hadîsini zikretmişti ki, bu hadîs yukarıda geçti. Burada İbn-i Abbâs şu du'ânın Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in du'âsından olduğunu rivâyet etmiştir:

Allāh'ım, kalbimde bir nûr kıl, gözümde de bir nûr kıl, kulağımda da bir nûr kıl, yine böyle sağımda bir nûr, solumda bir nûr, üstümde bir nûr, altımda bir nûr, önümde bir nûr, arkamda bir nûr kıl. Ve benim için umûmî ve büyük bir nûr yarat!.

Î Z Â H I

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği hadîs, *Kitâbü'l-Vüzû'*da uzun, kısa metinlerle 97, 113, 141 numaralarla geçti. Onlara bakınız. Yalnız burada o rivâyetlerin bir hulâsasını bildireceğiz. Meymûne *radiya'llāhu anhâ* İbn-i Abbâs'ın teyzesi olduğundan bir gece misâfir kalmıştı. O akşam Resûl-i Ekrem de Meymûne'nin nevbetinde bulunuyordu. İbn-i Abbâs der ki: Ben başımı yastığın enine koyarak uzandım. Resûlu'llāh ile ehli de yastığın boyuna koyarak uzandılar. Gece yarısı olunca Resûlu'llāh uyandı. Sonra kalktı abdest aldı. Sonra namaz kıldı, ben de onun gibi yaptım, yanına durdum. Resûlu'llāh on üç rek'at namaz kıldı ve du'â etti. Du'âsında yukarıda terceme ettiğimiz du'âyı okudu.

* * *

2147. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكْتَ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Sizin biriniz yatağına yatacağı zaman izârının dahliyle yatağını silksin. Çünkü yatacak âdem bilmez ki (dünden beri) ona hangi mahlûk halef olmuştur (sonra yatsın) sonra (şöyle) du'â etsin: Rabbim! Ancak Sen'in isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Sen'in isminle de kaldırırım. Rabb'im! Eğer canımı alacaksan bana rahmetini ihsân et, eğer hayatta bırakacaksan hayâtımı sâlih kullarını muhâfaza ettiğin himâyenle muhâfaza buyur![1].

* * *

2148. وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ لِيَعْزِمِ الْمَسْئَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرِهَ لَهُ .

[1] Bu hadîsten önce Buhârî'nin Hazret-i 'Âişe'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem yatağına yatacağı sırada İhlâs-ı Şerîf ile Muavvizeteyn sûrelerini okuyup iki eline üfleyerek vücûdunu mesh ederdi.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Sakın sizin biriniz: Allāh'ım! Dilersen beni mağfiret eyle; Allāh'ım! Dilersen bana merhamet eyle, diye du'â etmesin! Azim ve kat'iyyetle, kesin olarak (Yâ Rab! Beni afvet, bana merhamet et, diye) du'â etsin! Çünkü Allāh'ı icbâr eden (hiç bir kuvvet) yoktur.

* * *

2149. وَعَنْهُ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولُ دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِى.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Sizden her birinizin du'âsı isti'câl edilmedikce kabûl olunur: İnsan (acele eder de) "*Du'â ettim de kabûl olunmadı*" der.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîf muhtasar bir metin ile rivâyet olunmuştur. Hadîs ile istihdâf edilen gāye şudur: Kul du'â edip Allāhu Teâlâ'dan dilekte bulunduğu zaman kabûlü teehhür ederse, acele edip de: "*İşte du'â ettim de kabûl olunmadı*" diye du'âdan kesilmesin, niyâz ve du'âsına devâm etsin!. (اجيب دعوة الداع اذا دعان = *Kerem hazînemizden istenildiğinde isteyen kişinin dileğine icâbet ederim)* [Bakara/186] âyet-i kerîmesi mûcibince du'âlar geç olsa bile bir gün karîn-i icâbet olur. Binâenaleyh du'âyı bırakmak doğru değildir. Hazîne-i kerem ve inâyeti nihâyetsiz olan Hak Teâlâ mukadder olan icâbet saati gelince kabûl buyurur.

Şârih Kirmânî merhum der ki: Hadîs-i şerîfte du'ânın iki şartı bildirilmiştir: 1) Acele etmemek, 2) Du'â ettim, kabûl olunmadı, dememek. Du'âlarımızın kabûl buyurulacağına dâir yukarıdaki âyet-i

kerîme ile emsâli âyetlerde va'd-i ilâhî mutlaktır. Mevzû'umuz olan hadîsde ise, du'âlarımızın hulûlü bu iki şart ile mukayyettir. Usûl-i fıkıhda mukarrer olan bir esâsa göre, mutlak olan nasslar mukayyede hamlolunur. Bu cihetle 1) Du'ânın kabûlünü ivmemek, 2) Du'â ettim de kabûl olunmadı, dememek ve du'âyı bırakmayıp israr ile du'â etmek, du'ânın kabûlünün iki şartı oluyor. (من طلب وجد وجد = *Her kim matlûbunu arar ve dilerse ve arayıp dilemekte sâ'y ederse matlûbunu bulur)* meseli mevzû'umuzun vecîz bir ifâdesidir. İbn-i Kayyim der ki: Bir hâne sâhibinin gece, gündüz kırk def'a kapısını çalan bir kimseye günün birisinde icâbet edeceği ve dileğini vererek bu mürâcaatlere bir nihâyet vereceği muhakkaktır. Şeyh Sa'dî merhûm da bu hakîkati şu beliğ beytiyle terennüm etmiştir:

دوبا مداد گر آید کسی بخدمت شاه   سه وم هر آیینه دروی کند بلطف نگاه

MA'NÂSI: Bir kimse iki sabah pâdişâhın hizmetinde bulunursa, üçüncü sabah pâdişâhın ona lûtf ile bakması, ihsân ve inâyette bulunması muhakkaktır [اللهم استجب دعائنا].

* * *

2150. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hüzün ve keder hâlinde şu meâlde du'â buyurduğu rivâyet olunmuştur: İbâdete lâyık hiç bir ilāh yoktur; ancak azamet ve vekar sâhibi Allah vardır. İbâdete lâyık hiç bir ilâh yoktur; ancak Arş-ı A'zam sâhibi

Allah vardır. İbâdete lâyık hiç bir ilâh yoktur; ancak göklerin ve yerin sâhibi ve arş-ı kerîmin mâliki Allah vardır.

* * *

2151. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَوَّذُ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ قَالَ سُفْيَانُ وَهُوَ أَحَدُ رُوَاةِ هٰذَا الْحَدِيثِ الْحَدِيثُ ثَلَاثٌ زِدْتُ أَنَا وَاحِدَةً لَا أَدْرِي أَيَّتُهُنَّ هِيَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem* cehd-i belâ'dan, derk-i şekâ'dan, sû-i kazâ'dan, şemâtet-i a'dâ'dan Allâha sığınırdı.

Bu hadîsin râvîlerinden birisi olan Süfyân (İbn-i Üyeyne) der ki: Ebû Hüreyre'nin bu hadîsi üç şey idi. Birisini ben (bir zan ile) ziyâde ettim. Bilmiyorum ki, ziyâde ettiğim bir, bu dörtten hangisidir.

İZÂHI

CEHD-İ BELÂ', terkîbindeki cehd meşakkat ma'nâsınadır. İnsanın ne çekmeğe tahammülü, ne de def' etmeğe kudreti kifâyet etmiyen şiddetli meşakkate Cehd-i belâ' ta'bîr olunur. Hazret-i Ömer'den rivâyete göre, "*Cehd-i belâ*" nedir? Diye sorulmuş o da: Mal azlığı, âile çokluğu, diye cevâb vermiştir.

DERK-İ ŞEKÂ': İnsanı ölüme kadar sürükleyen zorluk ve güçlüğe erişmekdir[1]. Şârih İbn-i Battal der ki: Derk-i şekā' iki kısımdır: Dünyâ ve âhiret işlerine dâir zorluklar ve güçlüklerdir.

SÛ-İ KAZĀ': Bu terkibdeki kazā': Ezelde şü'ûnât-ı külliye hakkında Allāh'ın mücmel sûrette hükmüdür. Kader de o şü'ûnât-ı külliyenin cüz'iyyâtı hakkında lâ-yezâlde mufassal bir sûrette hükümdür[2]. Kazā' ve kader bu sûretle Allāh'ın hükmü olduğuna göre, hepsi iyidir, hepsi güzeldir. Kötü ve çirkin olan kazānın taallûk ettiği ümûrdur ki, kişinin nefsine, mâline, âilesine ve bil-umûm mebde' ve meâ'ddeki şü'ûnâtına ta'allûk eden şeylerdir. İstiâze buyurulan bunların çirkinleridir.

ŞEMÂTET-İ A'DÂ': Düşmanın sevinciyle hâsıl olan hüzün ve kederdir ki, vicdanda hâsıl olan teessürlerin en şiddetlisidir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bunlardan istiâze sûretiyle du'â buyurması ümmetine ta'lîm içindir. Hattâ bu hadîsin bir rivâyet tarîkında emir sîğasiyle (تعوذوا = Allāh'a sığınınız!) vârid olmuştur.

Hadîsin son fıkrasında bu hadîsin râvîlerinden Süfyân İbn-i Uyeyne'nin Resûlu'llāh'ın istiâze ettiği üç şeydi. Birisini ben ziyâde ettim demesi, hem de ayırd edilemiyecek bir sûrette bulunduğunu i'tirâf etmesi —kendi sözünü Peygamber'in kelâmiyle karıştırmak olduğundan— Şârih Kirmânî, Süfyân'ın bu i'tirâfını şâyânı intikād buluyor. Sonra şöyle cevâb veriyor: İbn-i Uyeyne kendi sözünü Peygamber kelâmına karıştırmamıştır; ancak Peygamber'in üç sözünü ta'yîn husûsunda şüphe etmiştir. Bununla berâber dört şeyden üçü olduğunu pek iyi bildiği için hadîsde dördünü de zikrederek Peygamber'in üç sözünü kat'îleştirmiştir. Biz bu mühimmeye tercememizde o biri (bir zan ile) yâni Peygamber'in sözü öbürü olması şüphesi üzerine ziyâde ettik kaydiyle işâret ettik.

* * *

[1] Derk-i şakā' terkîbindeki derk kelimesi, râ'nın fethiyle de, sükûniyle de okunur.

[2] Bu cilddeki (Kazā' ve Kader) bahsinin mukaddimesini okuyunuz!.

2152. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللّٰهُمَّ فَأَيُّمَا مُؤْمِنٍ سَبَبْتُهُ فَاجْعَلْ ذٰلِكَ لَهُ قُرْبَةً إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

Tercemesi

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Ebû Hüreyre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Allāh'ım! Her hangi bir mü'mine ağır bir söz söylemiş olursam sen o sözümü Kıyâmet gününde o mü'min için sana yakınlığa vesîle kıl!*" buyurduğunu işitmiştir.

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsini Resûl-i Ekrem'in: Yâ Rab! Kime ezâ ettimse o ezâmı o kimseye vesîle-i salâh ve rahmet kıl, du'âsını unvân ittihâz ederek açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellif bu hadîsi unvânında mu'allâk olarak rivâyet ediyor. Halbuki Müslim uzun bir metin ile mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî'nin Peygamber'e isnâd etmeksizin mu'allâk rivâyet etmesi, Buhârî'nin sıhhat husûsunda iltizâm ettiği şerâiti hâiz olmadığındandır. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki mu'allâk rivâyetleri hep böyledir. Müslim'in rivâyetinin mevzû'umuza ta'allûk eden kısmı şu meâldedir: Allāh'ım! Ben bir insanım. Her insan gibi benim de hoş vaktim ve gazablandığım zamânım olur, ümmetimden her hangi bir kişiye lâyık olmadığı bir sözle hitâb edersem, o hitâbımı o mü'min için günâhdan temizlik ve yakınlık vesîlesi kıl da Kıyâmet gününde bu vesîle ile dîvân-ı ilâhîne yaklaşsın!.

Bu rivâyetler, Peygamber Efendimiz'in ümmeti hakkındaki yüksek şefkât ve merhametinin ve Kur'ân'ın teblîğ ettiği yüce ahlâkının bir nümûnesini bildirmektedir.

* * *

2153. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُ بِهٰؤُلَاءِ ٱلْكَلِمَاتِ أَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ ٱلْبُخْلِ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنَ ٱلْجُبْنِ وَ أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلدُّنْيَا يَعْنِي فِتْنَةَ ٱلدَّجَّالِ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ ٱلْقَبْرِ .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şu (meâldeki) kelimelerle du'â olunmasını emrederdi: Allāh'ım! Buhülden (cimrilikten) Sana sığınırım, korkaklıktan da sığınırım, erzel-i ömür (denilen ihtiyarlığın bunaklığın) dan da sığınırım, dünyâ fitnesinden yâni deccal şerrinden de sığınırım, kabir azâbından da Sana sığınırım!.

* * *

2154. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ ٱللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ ٱلْكَسَلِ وَ ٱلْهَرَمِ وَ ٱلْمَأْثَمِ وَ ٱلْمَغْرَمِ وَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلْقَبْرِ وَ عَذَابِ ٱلْقَبْرِ وَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلنَّارِ وَ عَذَابِ ٱلنَّارِ وَ مِنْ شَرِّ فِتْنَةِ ٱلْغِنَى وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلْفَقْرِ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ ٱلْمَسِيحِ ٱلدَّجَّالِ ٱللّٰهُمَّ ٱغْسِلْ عَنِّي خَطَايَايَ

بِمَاءِ ٱلثَّلْجِ وَ ٱلْبَرَدِ وَ نَقِّ قَلْبِي مِنَ ٱلْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ ٱلثَّوْبَ ٱلْأَبْيَضَ مِنَ ٱلدَّنَسِ وَ بَاعِدْ بَيْنِي وَ بَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ ٱلْمَشْرِقِ وَ ٱلْمَغْرِبِ.

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle du'â ederdi: Allāh'ım! Tenbellikten, bunaklık derecesinde ihtiyarlıktan, günâhtan, ödeklikten, kabir suâlinden ve kabir azâbından, Cehennem ateşinden ve Cehennem azâbından, zenginlik gurûrunun şerrinden, yoksulluk sefâletinden Sana sığınırım!. Allāh'ım! Bir gözü silik Deccâl'in şerrinden de Sana sığınırım. Allāh'ım! Günâhlarımın kirini (el deymedik) kar, buz suyu ile yıka, kalbimi de günâhlardan —beyaz elbîseyi kirden temizler gibi— pâkla; benimle günâhlarımın arasını da doğu ile batı arası uzaklığı kadar uzak kıl!.

* * *

2155. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱللّٰهُمَّ اٰتِنَا فِي ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي ٱلْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radıya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in en çok okuduğu du'â şu idi dediği rivâyet olunmuştur:

Allāhümme âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr = Rabbimiz, bize dünyâda

bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver, ve bizi ateş azâbından koru!.

Î Z Â H I

Bu mübârek du'â Bakare sûresi'nin 201 inci âyetinde zikrolunmuştur. Du'âdaki "*haseneten*" lâfzı güzellik ma'nâsına olub insanın üzerinde tecellî eden mûcib-i meserret ni'met demektir. İnsanın ahvâl-i umûmiyesinde tezâhürü matlûb dünyevî ve uhrevî bunca ni'metler bulunduğu için her âlim âhiret güzelliğini Cennet'le tefsîr etmekle berâber, dünyâ güzelliğini ilim, ibâdet, sıhhat, mal, evlâd, sâliha refika-i hayât olmak, üzere tefsîr etmiştlerdir ki, bunların hepsi birer hasene, birer güzelliktir. Bu i'tibâr ile bu mübârek du'ânın mazmûnu cem'iyyetlidir ve her mü'min için her zaman okunması kolaydır.

* * *

2156. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَدْعُو اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي هَزْلِي وَجِدِّي وَخَطَئِي وَعَمْدِي وَكُلُّ ذٰلِكَ عِنْدِي .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ' (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle du'â ederdi: Allāh'ım! Günâhımı, bilgisizliğimi, her işimde isrâfımı ve benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı affeyle. Allāh'ım! Lâtîfemi ve ciddî hâlimi, hatâmı ve dileyerek işlediğim günâhımı affeyle. İ'tirâf ederim ki, bu kusurların hepsi bende vardır.

* * *

2157. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَتْ لَهُ عَدْلَ عَشْرِ رِقَابٍ وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ وَمُحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ وَكَانَتْ لَهُ حِرْزاً مِنَ ٱلشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذٰلِكَ حَتَّى يُمْسِيَ وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْهُ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Her kim günde yüz kere "*Lâ ilâhe illa'llāh, vahdehü lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve 'alâ külli şey'in kadîr* = Allah'dan başka ilâh yoktur, yalnız O vardır, O'nun eşi ve ortağı yoktur, mülk O'nundur, Hamd O'nundur, O, her şeye kādirdir" derse, bu du'â o kimse için on köle âzadlamak sevâbına muâdil olur ve ona yüz hasene yazılır, yüz musîbet de ondan mahvolunur. O gün içinde akşama erişinceye kadar şeytan şerrinden eminlik olur. Ve o kimsenin bu du'âyı okumasından daha fazîletli hiç bir kimse evrâd ve ezkâr getiremez. Meğer ki bu du'âyı ondan daha çok okumuş ola!

* * *

2158. عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ٱلْأَنْصَارِيِّ وَٱبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَا فِي هٰذَا ٱلْحَدِيثِ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ عَشْراً كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً مِنْ وَلَدِ إِسْمٰعِيلَ.

TERCEMESİ

Ebû Eyyûb Ensârî ve İbn-i Mes'ûd *radiya'llâhu anhümâ*'nın Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den *(Lâ ilâhe illa'l-lâhu vahdehû...)* hadîsini rivâyet ettikleri ve: Her kim bu du'âyı on kere okursa İsmâil Peygamber neslinden on esir âzadlamış gibi sevâba müstahak olur, buyurulduğunu naklettikleri rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîs bundan önceki 2157 numaralı hadîsin aynıdır. Her ikisi de: *(Lâ ilâhe illa'llâh, vehdahu, lâ şerîke leh, lehü'lmülkü ve lehü'l hamdü ve hüve 'alâ külli şey'in kadîr)* du'âsını her gün okumanın yüksek fazîleti hakkındadır. Şu farkla ki, 2157 numaralı hadîs Ebû Hüreyre'den rivâyet olunmuştur. 2158 numaralı bu hadîs de, Ebû Eyyûb el-Ensârî ile Abdullâh İbn-i Mes'ûd'dan naklolunmuştur. İki rivâyet arasındaki ikinci bir fark da Ebû Hüreyre rivâyetinde günde yüz kere, Ebû Eyyûb ile İbn-i Mes'ûd rivâyetlerinde günde on def'a okunmasıdır. Bir de Ebû Hüreyre rivâyetinde mev'ûd olan mükâfat daha çoktur.

Bu hadîs-i şerîf üç büyük Sahâbî'den rivâyet olunduğu için rivâyet ilmi bakımından gāyet kuvvetlidir. Sahâbî râvîler i'tibâriyle kuvvetli olduğu gibi müellif Buhârî'ye gelinceye kadar Tâbi'î ve Etba'-i Tâbi'î tabakalarındaki râvîleri cihetle daha zengindir. Her ikisini de Buhârî *(Fadlü't-tehlîl)* yâni *Lâ ilâhe illa'llâh* kelime-i tevhîdinin fazîleti hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Buhârî'nin bu bâbındaki rivâyet silsilesine bakılınca hadîsin isnad silsilesinde —Mühadramûndan, Tâbi'î ve Etba'-i Tâbi'î ricâlinden, Buhârî'nin müte'addit meşâyıhından— o kadar çok ve yüksek râvîler görülüyor ki, Peygamber Efendimiz'in hadîsini nakletmekte eslâfımızın göstərdikleri yüksek ihtimâma hayret etmemek kābil değildir. Gerek hadîsdeki tevhîd du'âsının, gerek va'ad olunan mükâfâtın Peygamberimizin mübârek lisânından teblîğ olunduğu gibi naklolunduğunda riyâzî kat'iyyetle kanâat hâsıl oluyor. Bu rivâyetler ve kanâatlar karşısında biz Muhammed ümmetine düşen vazîfe, bu hacmi küçük, fakat fazîleti çok büyük bu du'âyı, hiç olmazsa *Lâ ilâhe illa'llâh* kelime-i

tevhîdine devâm etmektir. Bundan sonraki Ebû Hüreyre hadîsini ve îzâhını da okuyunuz!

* * *

2159. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in: [*Her kim günde yüz kere "Sübhâna'llāh ve bi-hamdih = Allāh'ı tesbîh ve Allāh'a hamd ederim" derse, o kimsenin* (Allah hakkı olan) *günâhları —deniz köpüğü kadar çok olsa bile— mahv ü mağfiret olunur*] buyurduğu rivâyet olunmuştur.

ÎZÂHI

Hadîs-i şerîfte afv, mutlak zikrolunmuştur, hudûdu zikrolunmamıştır. Bunu diğer nusûsun delâletiyle öğreniyoruz. Şöyle ki (ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه نكفر عنكم سيآتكم = *Eğer siz men' olunduğunuz büyük günâhlardan çekinirseniz, biz de sizin öbür günâhlarınızı bağışlarız)* [Nisâ': 31] kavl-i şerîfi mûcibince büyük günâhlardan ictinâb edilmesi şartiyle istiğfâr etmeksizin bile afvolunacağı tebşîr buyurulmuş oluyor. Çok kolay ve pek büyük tebşîri ihtivâ eden bu du'âya da devâm olunmalıdır. Ancak bütün şârihlerin ehemmiyetle kaydettikleri üzere, bu afv Allah hakkına âid olan günâhların afvıdır. Kul hakkı ise yalnız helâllaşmakla sâkıt olacağından, tercememizde bunu Allah hakkına âid olmak üzere kayıdladık. Afv husûsuna âid bu îzâhımız öbür hadîslerde de nazar-ı i'tibâra alınmalıdır.

* * *

2160. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى
ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ ٱلَّذِي يَذْكُرُ رَبَّهُ وَٱلَّذِي لَا يَذْكُرُ مَثَلُ
ٱلْحَيِّ وَ ٱلْمَيِّتِ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ' (el-Eş'arî) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Rabbini zikreden kimse ile zikretmiyen kimsenin benzeri, diri ile ölü gibidir, buyurduğu rivâyet olunmuştur[1].

* * *

2161. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللَّهِ
صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَطُوفُونَ فِي ٱلطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ
أَهْلَ ٱلذِّكْرِ فَإِذَا وَجَدُوا قَوْماً يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ تَنَادَوْا
هَلُمُّوا إِلَى حَاجَتِكُمْ قَالَ فَيَحُفُّونَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ إِلَى ٱلسَّمَاءِ ٱلدُّنْيَا
قَالَ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ مَا يَقُولُ عِبَادِي قَالُوا
يَقُولُونَ يُسَبِّحُونَكَ وَ يُكَبِّرُونَكَ وَ يَحْمَدُونَكَ وَ يُمَجِّدُونَكَ قَالَ
فَيَقُولُ هَلْ رَأَوْنِي فَيَقُولُونَ لَا وَ ٱللَّهِ مَا رَأَوْكَ قَالَ فَيَقُولُ كَيْفَ
لَوْ رَأَوْنِي قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً وَ أَشَدَّ

[1] Zikreden mü'min diriye, gâfil de ölüye teşbîh buyurulmuştur. Zikreden mü'min Hâlıkına karşı Hâlıkını anarak bir varlık, bir canlılık göstermiş bulunuyor. Allāh'ı zikirden gaflet eden duygusuz ise, ölüden farksızdır.

لَكَ تَمْجِيداً وَتَحْمِيداً وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحاً قَالَ فَيَقُولُ فَمَا
يَسْأَلُونَنِي قَالُوا يَسْأَلُونَكَ ٱلْجَنَّةَ قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ
يَقُولُونَ لاَ وَٱللهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ
رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصاً
وَأَشَدَّ لَهَا طَلَباً وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً قَالَ فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ قَالَ
يَقُولُونَ مِنَ ٱلنَّارِ قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لاَ وَٱللهِ
يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ
رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَاراً وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً قَالَ فَيَقُولُ
فَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ قَالَ يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ ٱلْمَلاَئِكَةِ
فِيهِمْ فُلاَنٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ قَالَ هُمُ ٱلْجُلَسَاءُ
لاَ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlu'llâh *Salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Allâh'ın bir sınıf melekleri vardır ki, bunlar yolları, sokakları dolaşırlar, ehl-i zikri ararlar, onlar Azîz ve Celîl olan Allâh'ı zikreden bir cemâat bulunca biribirlerine: Aradığınıza geliniz, diye seslenirler. Bunun üzerine melekler ehl-i zikri dünyâ semâsına kadar kanadlariyle tavâf ederler. Cenâb-ı Hak onları pek iyi bildiği halde meleklere:

— Kullarım ne söylüyorlar? Diye sorar. Onlar da:

— (Sübhâna'llāh diyerek) Sen'i tesbîh ediyorlar, (Allāhü Ekber diye) Sen'i tekbîr ediyorlar, (El-Hamdü li'llāh diyerek) Sana hamd ü senâ ediyorlar, sûretinde cevab verirler. Sonra Cenâb-ı Hak:

— Bu kullarım Ben'i görürler mi ki? Diye sorar.

— Hayır, Va'llāhi Sen'i görmezler, derler.

— O kullarım ya beni görseler nasıl olurlar? Buyurur.

— Onlar Sen'i görseler Sana ibâdet ve ubûdiyetleri daha şiddetli, temcîd ve tahmîdleri daha çetin, tesbîhleri daha çok olur, derler. Cenâb-ı Hak:

— Ben'den ne diliyorlar? Diye sorar.

— Cennet istiyorlar, diye cevab verirler. Cenâb-ı Hak:

— Onlar Cennet'i görmüşler mi?

— Hayır, Va'llāhi onlar Cennet'i görmemişlerdir.

— Ya onlar Cennet'i görselerdi?

— Eğer görselerdi, Cennet'e karşı hevesleri daha çok, talebleri daha şiddetli, rağbetleri daha büyük olurdu. Cenâb-ı Hak:

— O kullarım neden istiâze ederler? Melekler:

— Cehennem'den!

— Cehennem'i gördüler mi?

— Hayır Ya Rabbî! Va'llāhi görmediler.

— Ya görselerdi nasıl olurlardı?

— Ondan daha çok kaçınırlardı, korkuları daha çok olurdu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak meleklere:

— Ey melekler! Sizi şâhid kılarım ki, ben bu zikreden kullarımı mağfiret ettim, buyurur. Meleklerden birisi:

— O zikredenlerin arasında filân kişi vardı ki, o, zikredenlerden değildir; bir hâcet için oraya gelmiş oturmuştu, der. Cenâb-ı Hak:

— O mecliste oturanlar öyle sâhib-i kemâl kimselerdir ki, onlarla birlik oturanlar şakî olamaz, cevâbını verir.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الرِّقَاقِ

BU KİTÂB, KALB RİKKATİ, GÖNÜL İNCELİĞİ İHDÂS EDEN HUSUSLARA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Rikāk, rakîk'ın cem'idir. Rakîk, rikkatten me'hûz olup merhamet ve şefkat ma'nâsınadır ve gönül inceliğinden neş'et eden bir hâlet-i rûhiyedir. Bu bahsin bütün hadîslerinde kalbde rikkat ve bir yufkalık ve incelik ihdâs eden husûsiyetler bulunduğundan, müellif Buhârî bu husûsiyeti hâiz olan hadîsleri Kitâbü'r-Rikāk unvânı altında toplamıştır. Fakat ne yazıktır ki, ilm-i hadîsin alemdârı olan İmâm Buhârî'nin ince bir ihtimâm ile topladığı yüz kadar hadîsden Zebîdî merhûm burada ancak yedi hadîs zikretmiştir. Bu bahsin hadîslerinden bir sırada 43 hadîsi Kitâbü'l-İsti'zân'a nakletmiştir. Sebebini bir türlü anlıyamadığımız bu nakil keyfiyeti İmâm Buhârî'nin kasdettiği ahlâkî gāyeyi ve ilmî münâsebeti tamâmiyle bozmuş dağıtmıştır. Bu cildimizde 2019 numara ile İsti'zân bahsinde tercemesi geçen İbn-i Abbâs hadîsine bakınız! Orada da Zebîdî merhûm hakkında bu şikâyetimizi izhâr etmiştik. Şimdi terceme edeceğimiz İbn-i Abbâs hadîsi de oradaki rivâyetin aynıdır.

* * *

2162. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ ٱلنَّاسِ ٱلصِّحَّةُ وَ ٱلْفَرَاغُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: İnsanlardan çoğunun aldandığı (ve kıymetini takdîr edemediği) iki ni'met vardır: Vücud sıhhati, boş vakit[1].

* * *

2163. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ أَخَذَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبَيَّ فَقَالَ كُنْ فِي ٱلدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ وَ كَانَ ٱبْنُ عُمَرَ يَقُولُ إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ ٱلصَّبَاحَ وَ إِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ ٱلْمَسَاءَ وَ خُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ وَ مِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* iki omuzumu tuttu da: "*Ey İbn-i Ömer!* Sen *dünyâda* (Vatan-cüdâ) *bir garîb gibi yâhut geçici bir yolcu gibi ol!*" buyurdu.

---

[1] Bu cildimizdeki 2019 rakamlı Abdullāh İbn-i Abbâs hadîsine ve îzâhına bakınız!

(Bu hadîsin râvîlerinden Leys der ki:) İbn-i Ömer (kendisi de bana) şöyle derdi: (Ey·Leys!) akşama erişince sabâhı gözleme, sabâha erişince de akşamı bekleme. Sıhhat ve âfiyet zamânından bir kısmını hastalık zamânın için tahsîs et, hayâtından bir kısmını da ölümün için ayır!

Î Z Â H I

Hadîsdeki *garîb* lâfzı memleketinden ve âilesinden uzak bulunan kimse demektir. *'Âbir-i Sebîl* de geçici yolcu demektir ki, bu da garîb ma'nâsını ifâde eder. Şu fark ile ki, 'Âbir-i Sebîl = Geçici yolcu ta'bîri kimsesizlik mefhumunda garîbden daha beliğdir ve daha mübâlâğalıdır. Şöyle ki, garîb, memleketinden ve âilesinden mahrûm olmakla berâber hiç olmazsa bulunduğu ve bir müddet ikāmet ettiği gurbet diyârında bir kaç âşinâ edinmiş olabilir. Fakat gelip geçici yolcu bundan mahrumdur.

Resûl-i Ekrem Abdullāh İbn-i Ömer'e dünyâda bir garîb, bir yolcu hayâtı yaşamasını vâsıyyet buyurmaktan dünyâya ve insanlara çok bağlanıp ihtilât etmemesini emretmiş bulunuyor. Gurbet diyârında yaşayan ve hiç durup dinlenmeden gelip geçen bir yolcunun tanımadığı bir muhitte kimseye karşı ne hasedi, ne düşmanlığı, ne nifak ve nizâı, ne sâir ahlâksızlık âsârı vardır. Bütün bu fazîhaların menşei halk ile âşinâlıktır. Binâenaleyh ihtilât, medenî hayâtın îcâb ettiği içtimâî hudûdu ileri geçmemesi vasıyyet buyurulmuş oluyor.

Hadîsin ikinci fıkrasındaki Abdullāh İbn-i Ömer'in kendi vâsıyyeti ve nasîhati de şâyân-ı i'tibardır. Sıhhatte iken hastalık zamânının îcâbını, sağlığında da ölüm hâlinin muktezâsını düşünmek en âkıl ve reşîd insanlara âit bir fazîlet seciyesidir.

* * *

2164. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَطَّ النَّبِيُّ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطّاً مُرَبَّعاً وَخَطَّ خَطّاً فِي الْوَسَطِ خَارِجاً مِنْهُ

وَ خَطَّ خُطَطًا صِغَارًا إِلَى هٰذَا ٱلَّذِى فِى ٱلْوَسَطِ مِنْ جَانِبِهِ ٱلَّذِى
فِى ٱلْوَسَطِ وَ قَالَ هٰذَا ٱلْإِنْسَانُ وَ هٰذَا أَجَلُهُ مُحِيطٌ بِهِ أَوْ قَدْ أَحَاطَ
بِهِ وَ هٰذَا ٱلَّذِى هُوَ خَارِجٌ أَمَلُهُ وَ هٰذِهِ ٱلْخُطَطُ ٱلصِّغَارُ ٱلْأَعْرَاضُ
فَإِنْ أَخْطَأَهُ هٰذَا نَهَشَهُ هٰذَا وَ إِنْ أَخْطَأَهُ هٰذَا نَهَشَهُ هٰذَا .

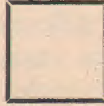
TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* (toprak ve kum üzerine değnekle zâviyeleri müsâvî) bir murabbâ' resmetti[1], sonra, (mebdei) murabbâ'ın ortasında olarak murabbâ' hâricine uzanan bir hat resmeyledi[2]. Sonra bu hattın ortasından i'tibâren bu ortadaki hatta istinâd eden birtakım küçük hatlar resmetti[3].

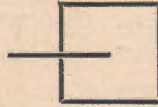
---

[1] Hadîs-i şerîfin mazmûnu kolay anlaşılmak için ifâde ettiği şekilleri gösteriyoruz:

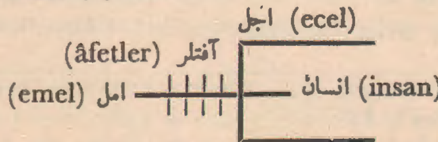
Murabbâ':

[2] Bunun şekli de şöyledir:

[3] Bu da şöyledir:

Resûl-i Ekrem'in resim hakkındaki ta'rîfi hadîs şârihleri tarafından bundan başka şekillerde de resmolunmuştur. Yukarıda 2021 numaralı Ebû Hüreyre

Sonra Resûl-i Ekrem (bu resimleri ta'rîf ederek:) Şu (murabbâ'ın ortasındaki uzun) hat insandır. Şu (murabbâ') da ecelidir, her tarafından onu ihâta etmiştir. Şu murabbâ' dışında uzanan hat da insanın emelidir. Şu ufak çizgiler de insana ârız olan âfetler ve musîbetlerdir. İmdi insana şu âfet (oku) şaşırır (da dokunmazsa), öbür âfet oku isâbet eder. O da şaşırırsa en sonu ecel (denilen mevt-i tabî'î) yakalar.

Î Z Â H I

Müellif Buhârî Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsini (Emel ve Tûl-i emel) başlığı ile açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. *Emel*, uzun ömür ve bol mal zenginliği gibi nefsin hoşlandığı şeyleri ricâdır ve ümidlenmektir ki, Türkçede *umma* ta'bîr olunur. Şu halde unvânın ma'nâsı: "*Boş kuruntular ve ümidlerle avunup müsbet vazîfeleri îfâdan uzaklaşmak*" demek olur. Bu ma'nâca mezmûm emel'in tûl-i emel ta'bîr olunan ve bir ümid silsilesiyle avunmaktan ibâret olan tevârüd-i a'mâl şekli vardır ki, bu daha mezmumdur.

Ma'nâ cihetiyle emel'e yakın olan ve dilimizde çok kullanılıp Türkçeleşmiş bulunan "*temennî, ricâ*" ta'bîrlerini görüyoruz, ancak bu üç ta'bîr arasında şu fark vardır: *emel* ile *temennî* arasındaki fark: *Emel*, sebeb-i vücûdu mukaddem olan ümiddir. *Temennî* ise, bunun aksine muahhar olandır. Bâzı lisan âlimleri de: "*Emel, bir kişinin husûlü mümkün olan şeyi tahsîl etmek istemesidir. Husûl olmayınca kişi o arzu ettiği şeyi temennî eder*" diye bir fark bildirmişlerdir. *Ricâ*'ya gelince, bu da: Gönlün sevdiği bir şeye —müstakbelde hâsıl olması için— takılmasıdır. Dilciler *temennî* ile *ricâ* arasında da şöyle bir fark bildirir. *Temennî*, sâhibine kesel ve tenbellik irâs eder ve arzusunun husûlü için ciddî bir ihtimâm ile çalışmaz, *ricâ* sâhibi ise bunun aksine olarak maksadının husûlü için çalışır. Bu cihetle ricâ, sâhibi için bir hasîsa-i fâzıladır, memduhtur, temennî ise, emel gibi mezmumdur.

Îfâ-yı hayra, te'mîn-i ma'îşete masrûf emeller, a'mâl-i hayriyedir. Eğer insanda emel seciyesi bulunmasaydı hiç bir kimse ma'îşetini

---

hadîsinin şerhinde de bu şekli göstermiştik. Bizce Resûl-i Ekrem'in ta'rîfine en uygun olanı budur. Resûl-i Ekrem Efendimiz kazâ ve kader, mevt-i tabî'î ve mevt-i ihtirâmî gibi girift mes'eleleri en basit zihinlere de takrîb için hutût ve nükûş ile tasvîr buyururlardı.

te'mîn edemezdi. Bu nevi' uzun emeller olmasaydı bunca müellefât meydana gelir mi idi? Bu hakîkate Cevzî şu beyti ile işâret etmiştir:

و آمال الرجال لهم فضوح
سوى عمل المصنف ذى العلام

Bu nevi' hayır emellere mugāyir olan emeller mezmumdur. Bâzı hakîmler bu nevi' tûl-i emeller aklı yıpratır, dîni ifsâd eder, kanâ'ati giderir, demişlerdir. [Biraz aşağıda gelecek olan temennî bahsine de bakınız!].

Müellif Buhârî Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsinin unvânında Âl-i İmrân Sûresi'nin şu meâldeki bir âyetini zikretmiştir. *"Herkes ölüm acısını tadacaktır. Acılarımızın ecirleri ancak Kıyâmet günü îfâ olunacaktır. O gün kim ki ateşten uzaklaştırılır da Cennet'e konulursa, işte o bahtiyar necat bulup murâdına ermiştir. Yoksa dünyâ hayâtı hiç şüphesiz aldatıcı, hîleli kalp bir metâ'dan ibârettir*[1]".

Şârih Kirmânî bu âyetin emel ve tûl-ı emel unvânına mutâbakat noktası, âyetteki (dünyâ hayâtının bir gurur metâı olduğu) fıkrasıdır ki, bununla emelin bir hiçten ibâret olduğu bildirilmiş oluyor.

Âl-i İmrân'ın bu âyetinden sonra da Buhârî Hıcr sûresi'nin üçüncü âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Habîbim, Kur'ân'ı inkâr eden şu kâfirleri bırak: Yesinler,* (behîmî arzularından) *müstefîd olsunlar,* (dünyâda serbest yaşayacağız) *emeli onları oyalasın. Onlar sonra* (başlarına gelecek ukūbeti görüp) *bilecekler*[2]".

Görülüyor ki her iki âyet-i kerîmede işâret ve zikrolunan emeller şerre masrûf olan ve sırr-ı hılkatinden bî-haber bulunan kâfirlerin emelleridir.

Bu âyetlerden sonra Buhârî bu unvânında Hazret-i Alî *radiya'llāhu anh*'in bir hadîsini mevkūf bir tarîk ile şu meâlde rivâyet etmiştir: Ey mü'minler! Dünyâ arkasını çevirerek —yel gibi esip— gitmekte, âhiret de karşılayarak aynı sür'atle gelmektedir. Bu iki âlemin insanlar arasında çocukları vardır. Ey müslümanlar! Siz âhiretin zâde-i fazîleti olunuz, dünyânın ibn-i zamânı olmayınız! Bu dünyâ

---

1 كل نفس ذائقة الموت و انما توفون اجوركم يوم القيامة فمن زحزح عن النار و ادخل الجنة فقد فاز و ما الحياة الدنيا الا متاع الغرور (سورة آل عمران آ ١٨٥)

2 ذرهم يأكلوا و يتمتعوا و يلههم الامل فسوف يعلمون (سورة الحجر آ ٣)

iş günüdür, hesap günü değildir. Fakat yarın âhiret hesap günüdür, iş günü değildir[1].

Buhârî'nin mevkūfen rivâyet ettiği Hazret-i Alî'nin bu hadîsini Abdullāh İbn-i Mübârek ile İbn-i Ebî Şeybe, Ebû Nü'aym Hazret-i Alî'ye müntehî müteaddit tarîk ile ve şu ziyâde ile şöyle rivâyet etmişlerdir: Hazret-i Alî der ki: Müslümanlar! Hakkınızda en çok korktuğum şey hevâ ve arzunuza uymanız ve tûl-i emeldir. Hevânıza ve nefsinizin arzusuna uymak sizi haktan çevirir; tûl-i emel de âhireti unutturur. Bu hutbenin alt tarafı yukarıda terceme ettiğimiz hakîmâne mev'ızadır.

* * *

2165. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ خَطَّ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطُوطاً فَقَالَ هٰذَا ٱلْإِنْسَانُ وَهٰذَا أَجَلُهُ فَبَيْنَمَا هُوَ كَذٰلِكَ إِذْ جَاءَهُ ٱلْخَطُّ ٱلْأَقْرَبُ .

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* birtakım hatlar resmederek şöyle buyurdu: İşte şu çizgi insan (ın umduğu emeli) dir. Şu çizgi de ecelidir. (Şu küçük çizgiler de âfetlerdir) insan şu uzaktaki emelini beklerken kendisine en yakın olan (ve kendisini ihâta eden) ecel ansızın geliverir.

* * *

1 ارتحلت الدنيا مدبرة و ارتحلت الآخرة مقبلة و لكل واحد منهما بنون. فكونوا من ابناء الآخرة فلاتكونوا ابناء الدنيا فان اليوم عمل و لا حساب و غدا حساب و لا عمل [بخارى]

2166. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا إِذَا بَايَعْنَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّمْعِ وَ الطَّاعَةِ يَقُولُ لَنَا فِيمَا اسْتَطَعْتَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Biz Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e emirlerini dinlemek ve itâ'at etmek üzere bî'ıt ederdik de Resûl-i Ekrem bize (şefkat ederek): Gücünüz yettiği kadar, buyururdu.

Î Z Â H I

Abdullāh İbn-i Ömer'in bu hadîsi *Sahîh-i Buhârî*'de Kitâbü'l-ahkâm hadîslerindendir. Zebîdî merhûmun Rikāk bahsine nasıl bir düşünce ile getirdiğine bir türlü aklımız ermedi. Bundan sonra tercemeleri gelecek iki hadîs de böyledir.

Buhârî Abdullāh İbn-i Ömer'in bu hadîsini Kitâbü'l-Ahkâm'da devlet reîsine itâ'atin vücûbuna dâir hadîsler arasında zikrederken Abdullāh İbn-i Dînâr'dan şu vak'ayı da rivâyet ediyor: Abdulmelik İbn-i Mervân'a Şam, Mısır ve mülhakātı halkı bî'at ve hilâfetini kabûl etmeleri üzerine, Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ* da bir mektup yazarak mektûbunda: Allāh'ın Kitâbı ve Peygamber'in Sünneti üzerine Emîrü'l-mü'minîn Abdulmelik İbn-i Mervân'a —gücüm yettiği kadar— itâ'at etmeğe söz veriyorum. Oğullarım da bu sûretle arz-ı bî'at ederler, demiştir.

Abdullāh İbn-i Ömer gibi en yüksek diyânî bir mevkii hâiz olan zâtın Mervan-oğluna bî'at etmiş olması müslümanları tefrikadan ve içtimâî fevzâdan korumak için bu siyâsî lâzimenin diyânî derecelerle ölçülmiyerek yerine getirilmesinin lüzûm ve ehemmiyeti pek iyi anlaşılır.

* * *

2167. وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قِيلَ لِعُمَرَ أَلَا تَسْتَخْلِفُ قَالَ إِنْ أَسْتَخْلِفْ فَقَدِ اسْتَخْلَفَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي أَبُو بَكْرٍ وَإِنْ أَتْرُكْ فَقَدْ تَرَكَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Babam) Ömer (vurulup vaz'iyyeti ağırlaşınca dostları tarafından)[1] yerine bir halîfe ta'yîn etmez misin? Diye sorulmuştu. Ömer: "*Eğer yerime halîfe ta'yîn edersem* (aykırı bir iş yapmış olmam.) *Çünkü benden hayırlı olan Ebû Bekir, yerine halîfe ta'yîn etti. Eğer ta'yîn etmez bırakırsam şüphesiz benden hayırlı olan Resûlu'llāh Salla'llāhu aleyhi ve sellem de* (mu'ayyen bir zâtı tasrîh etmeyip) *bırakmıştır.*" dedi.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu hadîsin alt tarafında şu ma'lûmâtı da bildiriyor: İbn-i Ömer der ki: Halîfe ta'yîni teklîfine karşı Ömer'in verdiği cevap mecliste hazır bulunan Ashâb tarafından takdîr ile karşılandı. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Ben bir halef ta'yîn etmek ve ta'yîninde isâbet ederek medholunmak isterim. Fakat isâbet olunmamasından da korkarım. Ben bu hilâfet işinden ne kârlı, ne de ziyanlı olmıyarak başa baş halâs oldum. Artık şimdi mu'ayyen bir zâtı istihlâf ederek hayâtımda, memâtımda mes'ûliyetini yüklenmek istemem[2].

Bunun üzerine mu'ayyen bir zâtı istihlâf etmiyerek altı kişilik bir şûrâya havâle etti. Bu cihetle Nevevî der ki: İstihlâf ile ve erbâb-ı hall ü akd denilen büyük devlet adamlarının bir zât için in'ikād ile

---

[1] Kavis içindeki bu ziyâde Müslîm'in rivâyetinden alındı.

[2] قال ابن عمر : فاثنت الصحابة الحاضرون على عمر. فقال عمر راغب و راهب وودوت انى نجوت منها كفافا لا لى و لا على لا اتحملها حيا و لا ميتا (رواه البخارى).

hilâfetin sıhhatinde ulemânın icmâʿı vardır. Reîs-i devlet intihâbı işinin adedi mahdut veya gayr-i mahdut şûrâya havâlesi câiz olduğunda da ulemânın icmâʿı vardır. Yine böyle halîfe nasbı vâcib olduğunda ve bu vücubla aklî olmayıp, şerʿî olduğunda da ulemânın icmâʿı vardır. Yalnız Asamm ile bâzı hâricîler vâcib olmadığını iddiâ etmişlerdir.

* * *

2168. عن جابر بن سمرة رضي الله عنهما قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول يكون اثنا عشر أميرا فقال كلمة لم أسمعها فقال أبي إنه قال كلهم من قريش.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Semure *radiya'llāhu anhümâ*'dan, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: (Bir devirde) on iki Emîr bulunacaktır. (O zamâna kadar İslâm azîz olacaktır) buyurduğunu işittim, demiştir. Yine Câbir: Ancak Peygamber'in söylediği bir kelimeyi işitmemiştim. Onu da babam (Semure): "*Resûlu'llāh: — Bunların hepsi Kureyş'tendir*" buyurdu, diye rivâyet etti.

İZÂHI

Câbir ile babası Semure ikisi de Sahâbî'dir. Bu hadîsi baba, oğul müşterek rivâyet etmişlerdir. Emâret iddiâ eden on iki kişinin Kureyş'ten olduklarını Semure rivâyet ederek oğlunun eksiğini tamamlamıştır. Bununla berâber hadîs çok muhtasar bir metin ile rivâyet olunmuştur; bu cihetle hadîsten matlûb olan maʿnâyı anlamakta güçlük çekilmiştir. Bâzıları bu on iki Emîrin emâretleri Hülefâ-yı Râşidîn'den sonra olduğunu, bâzıları bunların emâretleri mütevâlî bulunacağını, bâzıları ayrı ayrı zamanlara âit bulunduğunu,

bâzıları hepsinin bir zamanda emârete kıyâm edeceklerini iddiâ etmişlerdir. En meşhûr Tâbi'î âlimlerinden İbn-i Ebî Süfre bu iddiâları sayıp döktükten sonra der ki: Bu hadîsin ma'nâsı hakkında kat'î kanâ'at sâhibi bir kimseye kavuşmadım. Fakat gālib bir zanna göre Resûl-i Ekrem kendisinden sonra son derece acâyib fitneler zuhûr edeceğini, hattâ bir devirde halk on iki Emîrin arkasına takılarak fırkalara ayrılacağını haber verip ümmeti böyle içtimâî fevzâdan tahzîr buyurmuştur, denilebilir. Nasıl ki bu ihtilâflar Hülefa-yi Râşidîn devrinden sonra görülmüştür.

بِسْمِ ٱللّٰهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱلتَّمَنِّي

BU KİTÂB, TEMENNÎYE DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

Temennî, mümkün olsun, mümteniʿ ve muhal olsun, geleceğe dâir bir şeyin husûlünü dilemektir. Bu dilek ve irâde buğuz ve hased gibi bir zemîme ile ilgili olmıyarak hayıra taʿallûk ederse makbuldür. Hayıra taʿallûk etmezse mezmumdur. Ricâ ile temennî arasında şu fark vardır: Ricâ, mümkün olan şeyi dilemeğe münhasırdır. Temennî de mümteniʿe de şâmildir. Biraz önce geçen İbn-i Mesʿûd hadîsinin îzâhına da bakınız!

2169. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَتَمَنَّوُا ٱلْمَوْتَ لَتَمَنَّيْتُ .

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den eğer ben Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Sakın ölüm temennî etmeyiniz!*" buyurduğunu işitmiş olmasaydım muhakkak ölümü temennî ederdim, dediği rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî "*Temennî-i mekrûh*" başlığiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ve bu sûretle günâhı mûcib olan temennînin mekrûh olduğuna işâret etmiştir. Günâhı mûcib olan temennînin de hasedi, buğz ve 'adâveti mûcib olan temennî olduğu bu unvânından anlaşılmıştır.

Müellif Buhârî bu unvânında Nisâ' Sûresi'nin 32 inci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: "*Allāh'ın bâzınıza öbürüsünden çok ihsân buyurduğu ni'metleri temennî etmeyiniz!. Erkeklere iktisâb ettikleri kazançlarından bir nasîb vardır. Kadınlara da iktisâb ettıkleri kazançlarından bir nasîb vardır.* (Çalışınız da) *Allāh'ın fazl ve kereminden ziyâdesini isteyiniz!* (Başkalarının müktesebâtına göz dikmeyiniz). *Muhakkak ki Allah her temâyülâtınızı çok iyi biliyor*[1]".

Tâbi'î âlimlerinden Mühelleb der ki: Allāhu Teâlâ bu âyet-i kerîmede temennî olunması câiz olmıyan şeyleri beyan buyurmuştur ki, dünyâ malına, dünyâ câh ve mansıbına âit olan temennîlerdir. İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh* de şöyle buyurmuştur: Bu âyet-i kerîmede kişinin: "*Falan kimsenin malı ve âile saâdeti benim olsaydı*" diye temennî etmesi nehiy olunup Allāh'ın fazl u kereminden istemesi emrolunmuştur. Taberî de Tefsîr'inde: "*Bu âyetin kadınların her veçhile erkeklerin hukūkî mertebelerini hâiz olmaları temennîsi hakkında nâzil olup haksız yere buğz ve hasedi mûcib olan bu nevi' bâtıl temennîlerden nehiy buyurulmuştur*" demiştir.

Buhârî'nin yine bu bâbında rivâyetine göre, Tâbi'î büyüklerinden Kays İbn-i Ebî Hâzim der ki: Biz bir hastalığında Habbâb *radiya'llāhu anh*'ı iyâdeye gitmiştik. Vücûdunun yedi yerine dağ vurmuştu[2]. Habbâb hastalığının şiddetli ıztırâbını ifâde ederek: Eğer Resûlu'llah ölüm temennî etmemizi nehyetmeseydi, muhakkak ölümümü temennî ederdim, dedi.

* * *

[1] ولا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن وسئالوا الله من فضله ان الله كان بكل شئ عليما (سورة النساء آ ٣٢)

[2] Tedâvî bi'l-key denilen dağ, kadîm tabâbette müteârefdi. Fakat Resûl-i Ekrem mübrim bir lüzûmu tıbbî tahakkuk etmedikçe bu müz'ic tedâvî vâsıtasına mürâcaat olunmasını men' etmiştir. *(* آخر الدواء الكى *= dağ, son mürâcaat olunacak devâdır)* buyurulmuştur.

2170. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ إِمَّا مُحْسِنًا فَلَعَلَّهُ يَزْدَادُ وَ إِمَّا مُسِيئًا فَلَعَلَّهُ يَسْتَعْتِبُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Sizin hiç biriniz sakın ölüm temennî etmesin!. Eğer o, sâlih bir kimse ise (hayatta oldukça) salâh ve fazîletini arttırması umulur. Eğer fenâ bir kimse ise, onun da tevbekâr olup Allāhu Teâlâ'nın rızâsını kazanması umulur.

ÎZÂHI

Temennî bahsinin hadîsleri terceme ettiğimiz bu iki hadîse münhasır değildir. Şehitlik temennîsi, hayır temennîsi, Kur'an ve ilim temennîsi gibi bir çok babları ve hadîsleri ihtivâ etmektedir. Fakat bunlar birer münâsebetle yukarılarda zikrolunduğundan burada *Tecrîd*'e alınmamıştır. Biz burada yalnız İslâm harb hukûkıyle ilgili olan Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llâhu anh*'in bir hadîsini nakletmekle iktifâ edeceğiz. Buhârî'nin burada ve Cihâd bahsinde müteaddit tarîklerle Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ'dan rivâyetine göre[1] Ahzab harbinde Resûl-i Ekrem *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in orduya verdiği emr-i yevmîler arasında şu da vardı: Ey nâs! Düşmanla karşılaşmak (harbetmek) istemeyiniz. Belki Allah'dan harb felâketinden esirgemesini dileyiniz. Fakat harb, içtinâbı gayr-i kābil bir zarûret hâline gelince de harbin bütün şiddetlerine karşı sabır

[1] Abdullah İbn-i Ebî Evfâ Sahâbî oğlu Sahâbî'dir. Bi'at-ı Rıdvân'da bulunmuştur. Kûfe'de en son vefât eden Sahâbî'dir. Vâkıdî 86 târihinde vefât ettiğini bildirmiştir.

Buhârî'nin rivâyetine göre, İbn-i Ebî Evfâ bu hadîsi Kureyş sâdâtından Ömer İbn-i Ubeydullāh'a gönderdiği bir mektubta bildirmiştir. Ömer'in kölesi ve husûsî katibi Sâlim tarafından rivâyet olunmuştur.

dileyiniz! Biliniz ki, Cennet mücâhidlerin kılıçlarının gölgesi altındadır. Sonra şu yolda du'â buyurmuştur: Ey Allah, Ey Kur'an gönderen Allah'ım, Ey (düşmanlarla) hesâbı tez Rabbim, (Medîne önünde toplanan) şu Arab kabîlelerini dağıt Allāh'ım! Onların topluluklarını kır, irâdelerini sars (da yerlerinde tutunamasınlar). Allāh'ım!. Resûl-i Ekrem'in bu du'âsı karîn-i icâbet olarak düşmanların irâdeleri sarsılıp bir gecede dağılmışlardı. Bu eserimizin Onuncu cildinde (225) inci sahîfeden i'tibâren başlıyan Ahzâb harbini ve Peygamber'in bu du'âsını ve harbin âkıbetini okuyunuz!

İşte bu ve emsâl-i nusûsa istinâd eden İslâm harb hukūkuna göre harb temennîsi ve arzûsu menhîdir, tahrîb-i bilâd ve ta'zîb-i ibâddan ibâret olduğundan hadd-i zâtında çirkindir, fenâdır, sulh ve müsâlemet asıldır. Harb ancak zarûret üzerine mürâcaat olunan bir vâsıtadır. Bu zarûret tahakkuk edince de harbin bütün şiddetine rağmen mücâhid sînelerinden teşkîl edilen yalçın serhadlerde sebât edilmesi dînî ve vatanî en mukaddes vazîfedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

بَابُ مَا جَاءَ فِي إِجَازَةِ خَبَرِ الْوَاحِدِ وَالصَّدُوقِ فِي الْأَذَانِ
وَالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْفَرَائِضِ وَالْأَحْكَامِ

Bu bâb, son derece doğru ve doğruluğu bir meleke-i râsiha hâlinde bulunan âdil bir zâtın ezân, namaz, oruç ve bunlara benzer farzlar ve dînî hükümler hakkındaki haberinin mu'teber ve infâzı vâcib şer'î delîl olduğuna dâir vârid olan ahâdîs-i şerîfeleri muhtevîdir.

Müellif Buhârî'nin bu bâbını Zebîdî merhûm ihtisâr maksadiyle tayyetmiştir. Ve pek tabî'î olarak ihtivâ ettiği hadîsler de tayyedilmiştir. Gerçi bu hadîslerin hepsi yukarıdaki müte'addit bahislerde geçmiş ve terceme, îzâh edilmiş bulunduğundan, tayyedilmeleri ilm-i rivâyet nokta-i nazarından bir eksiklik değilse de bu bab *Haber-i vâhid*'in şer'î kıymeti cihetiyle ifâde ettikleri hükümlere işâret etmek üzere açılmış bulunduğundan, bu bâbın lâğvedilmesi İslâm hukūku cihetiyle büyük bir eksikliktir.

Unvânda işâret olunduğu üzere, bir müezzinin ezân okumasının namaz vaktinin girdiğini tazammun etmesi, binâenaleyh bu ezân ve ihbâr üzerine fi'l-hâl namaz kılmak câiz olması İmam Buhârî'nin ilmî bir hazâketle açtığı bu bâbında ve bu bâbında rivâyet ettiği hadîslerde görülecektir.

Yine böyle kıbleyi bilemiyen kimseye, bilen bir mü'minin ihbârının namaz hakkında mûteber olması, yine böyle oruç husûsunda tulû'-ı fecri, gurûb-ı şemsi bir mü'minin haber vermesinin ve daha bunlara benzer farâiz ve ahkâm-ı şer'iyyede bir delîl olarak kabûl edilmesi bu bâbın hadîslerinin ifâde ettikleri hükümler cümlesindendir ve münhasıran bu bâba âittir.

Bir ciheti hâssaten kaydetmek isteriz ki, doğru sözlü bir mü'minin ihbârının mu'teber bir delîl-i şer'î olması yalnız ibâdâta ve fürû'ât-ı a'mâle münhasırdır. İ'tikād-ı mesâile şümûlü yoktur. İtikādî hükümlerin delîli kat'îdir, Kitâb ve Sünnet'e istinâd etmesi zarûrîdir. Haber-i vâhid ise delîli zannîdir. Ahkâm-ı fer'iyyede delildir. Bu cihetli Müellif Buhârî'nin unvânında ezan, namaz, oruç, farâiz ve ahkâmda hüccettir, ta'bîri de ihtâr etmiş bulunuyor.

Yine böyle ümerâ-yi Peygamberînin birer menşûr ile birer vilâyette Resûl-i Ekrem'i temsîl etmeleri, Süferâ-yi Nebevî'nin de Peygamber'in birer mektûbunu hâmil olarak vardıkları devletlerde ferden ve şahsen Resûl-i Ekrem'i ve siyâseten umûr-ı İslâmiyeyi temsîl etmeleri, haber-i vâhidin lüzûmuna istinâd eden en mühim mes'elelerdir.

Bu bâbın hukūk-ı İslâmiye noktasından bu ehemmiyetiyle berâber bunlardan daha üstün bir mühimme de, unvandaki (es-Sadûk = son derece doğru ve doğruluğu bir seciyye hâlinde bulunan bilgin bir kişinin ihbârının mu'teber olması) kaydının ifâde ettiği ehemmiyettir.

Bu ehemmiyeti kuvvetli ve ilmî bir sûrette tebârüz ettirmek için müellif Buhârî bu unvânda Tevbe Sûresi'nin 123 üncü âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Mü'minlerin nefîr-i âm hâlinde toptan seferber olmaları doğru değildir. Her içtimâî teşekkülden bir tâife* (bir kişi

olsun)[1] *meşakkat iktihâm ederek bu küçük zümrenin dînde fıkıh tahsîl etmeleri ve döndükleri zaman kavimlerini tahzîr eylemeleri gerektir. Umulur ki kavimleri Allah'dan korkarlar, fenâlıktan çekinirler*[2]."

Bu âyet-i kerîme lâfzı i'tibâriyle haberse de ma'nâsı cihetiyle emr olduğundan bu sûretle terceme ettik[3]. Bu âyet-i kerîme'ye göre, bir şehir halkının ve bir cemiyetin ve her hangi bir içtimâ'î sınıfın içlerinden en az bir kimseye, din ilimleri tahsîl ettirmeleri farz-ı kifâyedir. Bunu yapmazlarsa hepsi günahkâr olurlar. Bu satırları yazdığımız zamâna kadar arada geçen yirmi beş sene içinde din ilimlerinin ihmâli milletimize ne kadar ağır ve mânevî bir günah ve mes'ûliyet tevcîh etmiştir?

Mevzû'umuz, haber-i vâhidin dînî hususlarda delîl olması bulunduğuna göre, bir içtimâ'î teşekkülün din tahsîline ta'yîn ettiği bir kişi, din *Âlimi* olduğunda, doğru seciyeli bu âlimin, teblîgāt-ı dîniyesi o cemiyet için şâyân-ı i'timâd bir hüccet olup kabûl olunur. Âyet-i kerîmede mübâlāğa sîgasiyle (tefakkuh) ta'bîr olunduğuna göre, dînî hususlarda sözüne i'tibâr olunacak İslâm âliminin —tahsîlin türlü meşakkatlerini iktihâm ederek— İslâmî ilimlerin her şû'besini bir meleke hâlinde kavramış olmaları lâzımdır. Bu cihetle hukūk-ı İslâmiyeye dâir fıkıh kitablarında ve Resmü'l-müftî unvânlı bahislerde

[1] Müellif Buhârî'ye göre, tâife bir ve daha ziyâde kimseye ıtlāk olunduğundan, kavis içinde işâret ettik. İbn-i Abbâs'a, Nahâî'ye, Mücâhid'e göre de tâife, mu'ayyen bir sayıya mahsus değildir. Âyet-i kerîmenin maksada delâleti bu sûretledir.

[2] و ماكان المؤمنون لينفروا كافة فلو لانفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا فى الدين ولينذروا قومهم اذا رجعوا اليهم لعلهم يحذرون (سورة التوبة).

[3] Bu âyetin sebeb-i nüzûlünde şöyle deniliyor: Tebük seferinde münâfıklar gazâya iştirâk etmemişlerdi. Bunun üzerine şiddetli tekdîri muhtevî âyetler nâzil olmakla ondan sonraki seriyyelere bütün Ashab iştirâke başlayıp, Medîne'de Resûl-i Ekrem yalnız bırakıldı. Bunun üzerine terceme ettiğimiz âyet gönderildi. Şu kadar ki, sebeb-i nüzûlün bundan ibâret olması geniş maksada delâlet husûsunda kasırdır. Bu da husûsî bir sebed olabilir.

Müftî'nin fetvâsının mu'teber olmasının başlıca iki ana şartı vardır: Müftî'nin ilmî kıymeti, ahlâkî fazîleti hâiz olmasıdır.

Şu halde Müftî ki sorulan her hangi şer'î bir mes'ele hakkında şifâhî veyâ tahrîrî isâbetle mütâlea beyân eden zattır. Bu umûmî ta'rîfe göre, Müftî unvânı ehl-i ilim tarafından müntehab ve hükûmet tarafından mansub zevâta münhasır olmayıp ilmî kifâyeti ve ahlâkî fazîleti hâiz olan her âlime de şâmildir. Binâenaleyh ilmî kifâyeti ve değeri bulunmaksızın câhilâne fetvâ veren ve yâhut hiç bir kayd-ı ahlâkî ile mukayyed olmıyarak halka —sakat bir ta'bîr ile— hîle-i şer'iye öğreten câhil ve ahlâksız kimseye de hukūk-ı İslâmiye örfünde (Müftî mâcin) denilir.

Azîz okuyucularımıza bir tenbîhimiz:

Her hangi bir mes'ele-i şer'iye öğrenilmek istenilirse, ya hükûmet tarafından mansûb Müftîye, yâhut ilmî kıymeti ve ahlâkî fazîleti herkesce ma'rûf ve müsellem olan bir âlime mürâcaat ederek bunlardan öğrenilmelidir. Ahkâm-ı şer'iyyede münferiden fetvâları ve mütâleaları mu'teber olan mercî bu ilim adamlarıdır. Bunlardan birisinin yalnız başına verdiği fetvâ merci' —ki, mevzû'u-bahsimiz i'tibâriyle haber-i vâhiddir — şerîat nazarında medâr-ı istinât bir delîl-i şer'îdir, onunla amel etmek câizdir. Bunun hâricinde ya ilmen veyâ ahlâkan kifâyetsiz ve yâhut her ikisinden mahrûm —ki, bunlara Müftî-i mâcin denilir— olan kimselerin fetvâlariyle hareket etmek en hafîf ta'bîr ile günâhtır ve derecesine göre harâmdır.

Vâ'izler, dînî muharrirler de böyledir. Kudret-i ilmiye ve fazîlet-i ahlâkıyesi ma'rûf ve müsellem olan zâtın vâ'izlerinden, dînî yazılarından istifâde edilmelidir. Bunun hilâfına hareket (Ma'aza'llah) dalâlettir.

Bu hakîkatleri haber-i vâhid unvânımızda îzâh ettikten sonra, husûsî bir tenbîh ile tekrarlamaktan maksadımız şu bir

iki sene içinde matbu'at serbestîliğinden istifâde ederek intişâra başlıyan bâzı mecmu'alarda görülen ve mâhiyetleri bizden sorulan sakat yazılardır. Bunlar arasında fetvâ mâhiyetinde yazılar bulunduğu gibi, hiç bir sûretle dînî bir lüzûm mecbûriyet olmaksızın sırf sâika-i iştihâr ve ihtirâs ile yazılanlar da vardır ve birinciler İslâmiyet nâmına ne kadar zararlı ise, ikinciler de müslümanlar arasında fitne ve nifâkı mûcib bir bozgunculuk olduğu için, o derece ve hattâ daha ziyâde muzırdır. Bu yazılardan birisi hakkında misâl olarak deriz ki: Sadr-ı İslâm'da Hazret-i Alî ile Mu'âviye arasındaki ihtilâf, müslümanlar arasında ne kadar kanlı hâdiselere sebep olduysa ve Şî'a, Revâfız, Havâric gibi muzır mezhebler doğurdıysa bugün —dînî hiç bir ihtiyaç olmaksızın— bu hâdiseleri Şi'î bir edâ ile tâzelemek de aynı fitne ve nifâkı mûcib bir bozgunculuk olmaz mı? Biraz önce yazdığımız Kitâbü'l-Fiten bahsini bir kere daha okuyunuz!

Binâenaleyh okuyucularımızdan ricâmız ilmine, ahlâkına i'timad edilmiyen kimselerin yazılarını okumamalarıdır, ve her müslümana da böyle öğüd vermeleridir.

* * *

HABER-İ VÂHİDİN HÜCCET OLDUĞUNA DÂİR RİVÂYETLER:

Şu uzunca mukaddimemizi bildirdikten sonra müellif Buhârî'nin unvânındaki ezan, namaz, oruca dâir haber-i vâhide delâlet eden rivâyetlerini nakledeyoruz:

Mâlik İbn-i Hüveyris *radiya'llâhu anh* der ki, biz bir yaşıt gençler Resûlu'llâh *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e (Kabîlemiz Benî Sa'd nâmına müslümanlığımızı arz için) gelmiştik. Resûl-i Ekrem'in yanında yirmi gün kaldık. Resûl-i Ekrem son derece hassas ve ince yürekli idi. Misâfirliğimizin uzamasından âilelerimizi özlediğimizi anladı. Bize âilemiz

efrâdından sordu. Biz de haber verdik. Sonra şöyle buyurdu: "*Artık âilelerinize gidebilirsiniz*[1]. *Âilenizin yanında ikāmet ediniz, onlara dînî bilgileri öğretiniz, onlara dînî vecîbelerini edâ ve harâmlardan içtinâb etmelerini emrediniz!*" (Mâlik'in râvîsi Ebû Kilâbe der ki;) Mâlik İbn-i Hüveyris bana Peygamber'in daha bir çok vasiyetlerini bildirdi, ben onların bir kısmını hıfzettim, bir kısmını edemedim. (Şunları da emretti:) "*Benim kıldığımı gördüğünüz gibi namaz kılınız, namaz vakti girince biriniz size ezan okusun, en fazîletliniz, en yaşlınız da size imâmet etsin!*"

Bu hadîsin istidlâl noktası (namaz vakti girince biriniz size ezan okusun!) cümlesidir. Ezan, namaz vaktinin girdiğini i'lândan ibâret olup, bir müezzinin i'lân ve ihbârına i'tibâr edilmesi emrolunmuştur.

Yine böyle Abdullah İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Sizi* (müezzin) *Bilâl'ın ezan sesi, sâhur ta'âmınızı yemekten men' etmesin! Çünkü Bilâl* (şafaktan önce) *gece vakti temcid verir ki* (teheccüd) *namaz(ı) kılanları sâhur yemeğine döndürsün, uykuda olanları da sâhur yemeğe uyandırsın. Fecir şöyle olmak değildir.*" (diye Resûl-i Ekrem şahâdet parmağını kaldırarak ufukta görülen ve âmudî ziyâdan ibâret olan fecr-i kâzibe işâret etmiştir.) Sonra Resûl-i Ekrem (iki şahâdet parmağını yan yana getirerek:) fecir böyle olmaktır (buyurup fecr-i sâdık dediğimiz ufuktâki mustatil ziyâya işâret) buyurmuştur.

Abdullah İbn-i Mes'ûd'un bu hadîsini müellif Buhârî Abdullah İbn-i Ömer'den de şöyle rivâyet ediyor: "*Bilâl, gece vakti temcid verir. Siz, İbn-i Ümm-i Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz, içiniz!*" buyurulmuştur. İbn-i

[1] Resûl-i Ekrem'in Benî Sâ'd heyetine âileleri yanlarına gitmelerine izin vermesi, bu heyetin Mekke'nin fethinden sonra Medîne'ye gelmiş olmaları, Mekke'nin fethinden sonra da hicret kapısı kapanmış bulunması cihetiyle Medîne'ye gelenlerin Medîne'de ikāmetleri ihtiyârî olmasına mebnidir.

Ömer'in rivâyeti İbn-i Mes'ûd'un rivâyetini îzâh eder mâhiyettedir ve her ikisinin maksada delâletleri açıktır[1].

Yine bu bâbda Buhârî'nin rivâyetine göre, Berâ' İbn-i 'Âzib *radiya'llāhu anh* der ki: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Medîne'ye hicret ettiğinde on altı ay veyâ on yedi ay (Kudüs'teki) Beyt-i Makdis tarafına doğru namaz kılmıştı, fakat her zaman Kâ'be'ye karşı kılmayı arzû eder ve bu arzûsunu gök yüzüne bakarak Cenâb-ı Hakk'a karşı izhâr eylerdi. Bunun üzerine Bakara sûresi'nin şu meâldeki 144 üncü âyet-i kerîmesi gönderildi:

"*Habîbim! Biz senin yüzünün zaman zaman gök yüzüne döndüğünü* (Kâ'be'ye teveccüh niyâzında bulunduğunu) *görüyoruz. Biz de muhakkak seni pek memnun olacağın bir kıbleye çevireceğiz. Bu irâdemizin tahakkûku için Habîbim hemen yüzünü Mescidü'l-Harâm'ın Kâ'be tarafına çevir!*" buyurulması üzerine Resûl-i Ekrem Kâ'be'ye teveccüh buyurdu. (Ve ikindi namâzı ilk def'a Kâ'be'ye doğru kılındı). Ashâb'dan bir zât[2] da Resûl-i Ekrem'le ikindi namazını Kâ'be'ye doğru kılmıştı. Bu zât (ferdâsı gün sabah vakti) Medîne'den çıkıp (Kubâ'ya) Ensâr'dan bir cemâ'atin (sabah namâzı kılmakta bulundukları Kubâ mescidi'ne) uğramıştı. Bunların Beyt-i Makdis'e dağru namaz kıldıklarını görmesi üzerine namazdakilere: Resûl-i Ekrem'le berâber namaz kıldığını ve Peygamber'in Kâ'be'ye teveccüh ettiğini ve ikindi namâzında rükû'da iken Kâ'be'ye doğru dönüldüğünü, şahâdet sûretiyle haber verdi. Kubâ halkı da Şam'a doğru namaz kılarken Kâ'be tarafına yöneldiler.

---

[1] İbn-i Ümm-i Mektûm'un adı Abdullah'tır. Vâlidesi Ümm-i Mektûm'un adı da Atike'dir. Hazret-i Hatîce'nin dayısı oğlu Abdullâh'ın kızıdır.
İbn-i Ümm-i Mektûm Peygamber'imizden önce Medîne'ye hicret etmiştir. Müşârün-ileyh âmâ idi. Gazâya gidemezdi. Peygamber'imiz gazâya giderken onu Medîne'de vekil bırakırdı. On üç defâ Medîne'de Resûl-i Ekrem'e vekâlet etmiştir.

[2] Hadîs şârihleri bu zâtın adının bilinmediğini haber veriyorlar.

Tercememizde kavis içinde gösterdiğimiz ziyâdeleri, Buhârî'nin bu bâbında Abdullāh İbn-i Ömer'den gelen bir rivâyetinden alarak gösterdik. Hadîsin haber-i vâhid mevzû'una delâleti, Kubâ mescidindeki cemâ'atin tahvîl-i kıble hakkındaki bir kişinin ihbâr ve şehâdetini kabûl etmiş olmalarıdır.

Her iki rivâyetten anlaşıldığına göre, tahvîl-i kıble vâkı'ası ikindi namâzı Medîne'de vukū' bulmuş, Kubâ mescidi'nde de ferdâsı gün sabah namâzında tatbîk olunmuştur. Şu halde Kubâ halkı âyetin nüzûlünden ve Peygamber'in tatbîkından sonra akşam ve yatsı namazlarını Beyt-i Makdis'e doğru kılmış bulunuyorlar.

Hatıra gelir ki, istikbâl-i kıble namazın şerâiti cümlesinden olduğuna göre, Kubâ'lıların akşam ve yatsı namazlarının hükmü nedir?

Bu iki vakit namaz tahvîl-i kıble haberi kendilerine erişmeden önce kılındığı için sahîhtir.

Sahîh-i Buhârî'de bu hadîslerden başka bir çok rivâyetler daha varsa da, onların naklinden sarf-ı nazar ettik. Yalnız bu bahsin sonunda Resûl-i Ekrem'in Memâliki- İslâmiye dâhilinde vilâyetlere gönderdiği Emirleri, yâni vâlileri, hâriçte mücâvir devletlere gönderdiği sefîrleri birer kişiden ibâret olduğuna dâir de bir bab açarak haber-i vâhidin bir delil-i şer'î olduğuna işâret etmiştir. Biz Resûl-i Ekrem'in bu ümerâsını ve süferâsını —idârî ve siyâsî pek mühim bir bahis olduğu için— medeniyet-i İslâmiyeyi izhâr eden bu bahsi Şârih 'Aynî'nin tertîbi veçhile îzâh edeceğiz.

ÜMERÂ-YI PEYGAMBERÎ

MEKKE EMÎRİ ATTÂB İBN-İ ÜSEYD:

Mekke'nin fethi üzerine Resûl-i Ekrem Medîne'ye avdet ederken Attâb İbn-i Üseyd'i Mekke'ye vâli ta'yîn buyurdu. Ve o yıl Hacc mevsiminde Hacc da Attâb'ın emâreti altında îfâ olundu ki, sekizinci Sene-i Hicriye Haccı idi. Dokuzuncu sene Hazret-i Ebû Bekir Emîr-i Hacc idi. Onuncu sene de Haccetü'l-Vedâ' îfâ olundu. Ve bu sırada Attâb'ın güzel hizmetleri görüldü. Attâb Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuştu. O sırada henüz yirmi veya yirmi bir yaşında idi. Emevî âilesine mensup zekî bir gençti. Mekke'yi pek iyi idâre etti. Hazret-i Ebû Bekir'in hilâfeti zamânında da vazîfesinde ibkā olundu. Ve Ebû Bekir'in vefâtı günü vefât etti.

TÂİF EMÎRİ OSMAN İBN-İ EBÛ'L-'ÂS:

Resûl-i Ekrem Osmân İbn-i Ebu'l-'Âs'ı da Tâif'in fethi üzerine oraya ta'yîn buyurmuştu. Ve pek iyi idâre etmişti. Hasan Basrî hazretleri sâhib-i terceme hakkında : Osmân İbn-i Ebû'l-'Âs'dan efdal kimse görmedim, diye senâ ederdi. Tâif'den başka Bahreyn, Umman vâliliklerinde de bulundu. Elli bir târihinde vefât etti.

BAHREYN VÂLÎSİ ALÂ'-İ HADRAMÎ:

Müşârün-ileyh Hadremut'ludur. Resûl-i Ekrem'in güzîde vâlîlerindendir. Medîne zarûret içinde bulunduğu ve aç kaldığı zamanlarda Alâ-i Hadremîn'in gönderdiği zekât malları yetişdi. İrtihâl-i Peygamberî üzerine zuhûr eden irtidâd ve irticâı bastırmış ve Ebû Bekir, Ömer zamanlarında da vazîfesinde ibkā olunmuştur. Hicret'in on dördüncü yılında vefât etmiştir. Alâ'ı hazretleri vâliliğinden önce Bahreyn'e sefâretle gitmişti. Bu şerefli vazîfesini de aşağıda göreceğiz.

Resûl-i Ekrem Ebû Süfyân'ı da Necrân'a vâli olarak göndermiştir [1].

YEMEN VÂLÎLERİ:

Asr-ı Saâdet'te en mühim vilâyet Yemen idi. Bu cihetle Yemen'e pek çok zevât müte'addid vazîfelerle gönderilmiştir. İlk Yemen vâlîsi Bâzan'dır. Bâzan, İrânîlerinde Yemen'de son vâlisi idi. Aşağıda görüleceği üzere Kisrâ Pervız'in katli üzerine, Bâzan ve etbâ'ı müslüman olmuşlardı. Bu cihetle Resûl-i Ekrem de Bâzan'ı vazîfesinde ibkā etti. Firûzi Deylemî, Mühâcir İbn-i Ümmiyye, Ebân İbn-i Sa'îd İbn-i 'Âs, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Mu'âz İbn-i Cebel gibi bir çok zevât-ı Sahâbî idârî, iktisâdî, askerî müte'addit vazîfelerle gönderilmişlerdir. Bunlardan Ebû Mûsâ el-Eş'arî Yemen'in sâhil kısmını idâre etmiştir. Mu'âz İbn-i Cebel de umûr-ı askeriyeyi idâreye me'mûr edilmişti. Bunların bir çok vesîlelerle hal tercemelerini bildirmiş bulunuyoruz.

HAZRET-İ PEYGAMBER'İN SEFÎRLERİ

Müellif Buhârî mevzûumuz olan Haber-i vâhid bahsinde Resûl-i Ekrem'in Rum Kayseriyle İran Kisrâsına gönderdiği birer sefîrine dâir iki haber rivâyet etmiştir ki pek kısa bir metin ile rivâyet olunan bu hadîsleri müellif Zebîdî burada *Tecrîd*'e almamıştır. Şârih 'Aynî *Umdetü'l-Kârî*'de bunları îzâh etmekle berâber İskenderiye Melîki Mukavkis'e, Belka' Melîki Hâris Gassânî'ye, Yemen'e melik Hûze'ye, Habeşe Necâşî'si Ashame'ye de birer sefîr vedâ'atiyle birer nâme-i peygamberî gönderildiğini bildiriyor. Bu altı hükümdarlardan

[1] Ebû Süfyân'ın târîh-i hayâtı bu eserimizin 7 nci cildinde 536, 37, 38 (İkinci baskı: 395-397) inci sâhifelerinde geçti, oraya bakınız!

başka Şârih 'Aynî Bahreyn, Busrü, Zil'kilş, Me'an, Abd-i Kilâl gibi ikinci derecede devlet adamlarına da birer sefîr ve mektup gönderildiğini kayd ve îzâh ediyor.

Şüphesiz ki, Resûl-i Ekrem'in bu dînî ve aynı zamanda siyâsî hareketi, beşeriyeti İslâm dînine umûmî mâhiyette da'-veti idi. Ve bu da'veti âmmeye: (قل يا ايها الناس انى رسول الله اليكم جميعا = Habîbim! ."*Ey insanlar! Emîn olunuz ben, hepinize Allāh'ın gönderdiği Peygamberim*" de!) fermâniyle me'mûr edilmişti.

Resûl-i Ekrem Medîne'ye hicretinin altıncı yılında müslümanların ve İslâmiyetin en azgın düşmanı olan Müş-riklerle Hudeybiye sulhünü yapıp bunları bir musâlehanâme ile bağladıktan sonra da'vet-i âmme sırası gelmiş bulunu-yordu. Bu yüksek ve beşeriyete şâmil vazîfelerini mu'âsır ve uzak, yakın mücâvir devlet reislerine da'vetnâmeyi hâmil birer sefîr göndermek sûretiyle ifâ buyurmuştu.

ŞARKÎ ROMA SEFÎRİ DİHYE:

Resûl-i Ekrem İmparator Hirakliyüs'a hitâben ya-zılan mektûbunu Dihye İbn-i Halîfe eliyle gönderdi. Hazret-i Peygamber'in hevâssı Ashâb'ından olan Dihye hazretleri Ashâb'ın en güzeli ve en kibar bir sîmâsı idi. Rivâ-yete göre, Dihye hazretleri Şam'a vardığında bütün evlerden herkes çıkıp bu necîb çehreyi görmeğe koşmuşlardı. Dihye adında Ashâb arasında başka bir kimse de yoktu. Bâzı def'a Cibrîl Resûl-i Ekrem'in huzûruna Dihye sûretine temessül ederek gelirdi. Bununla berâber Dihye Bedir'den sonraki gazâların hepsinde bulunmuş ve yüksek hizmetler görmüştür. [*Umdetü'l-Kārî:* c. 1, s. 93]. Bu cihetle Roma İmparatorluğu gibi o devrin mu'azzam bir devletinin reîsine böyle necîb ve kibâr bir sîmânın gönderilmesinde son derece yüksek bir hüsn-i intihab vardır.

Dihyetü'l-Kelbî vedâ'atiyle gönderilen da'vetnâme sûreti ve bu nâme-i Peygamberî üzerine Kayser Hiraklius —Peygamberimizin âilesi, şahsî hayâtı, öteden beri kavmiyle münâsebâtı, kendisine îmân edenlerin içtimâî vaziyetleri, teblîğ ettiği dînin esas umdeleri, muhâlifleriyle mütekābil vaziyetleri gibi hususlar hakkında— erkân-ı devleti huzûrunda, Ebû Süfyân İbn-i Harb'den[1] tahkîkātına dâir ma'lûmât, bu eserimizin baş tarafında (7) rakamiyle terceme edilen Abdullāh İbn-i Abbâs hadîsinde geçti. Oraya bakınız!

Bu derin incelemelerden ve aldığı müsbet cevaplardan sonra Kayser, Ebû Süfyân'a: "*Eğer bu cevabların doğru ise, ayaklarımın bastığı şu topraklara yakın bir zamanda o zât mâlik olacaktır. Esâsen ben, bu Peygamberin zuhûr edeceğini çok iyi bilirdim. Yalnız onun sizin aranızdan çıkacağını sanmazdım. Eğer onun yanına varabileceğimi bilsem, ona mülâkî olmak için her zahmete katlanırdım. Yanında bulunsaydım ayaklarını yıkar, ona hizmet ederdim*[2]."

Bundan sonra Hirakl, Dihye ile gönderilen nâme-i Peygamberîyi istedi. Dihye hazretleri de Resûlu'llāh'ın mektûbunu sundu. Metn-i şerîfi bu eserimizin ilk cildinde (7) rakamiyle yazılı bulunan da'vetnâmenin meâli şöyledir:

"*Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm, Allāh'ın kulu ve Peygamberi Muhammed* (Salla'llāhu aleyhi ve sellem)*'den Rum'un büyüğü*

---

[1] Dihye, nâme-i Peygamberîyi Kayser'e verdiği sırada Ebû Sûfyan bir ticâret kāfilesiyle Şam'da bulunuyordu. Ve Hazret-i Peygamber hakkında icrâ-yı tahkîkât için İmparator tarafından saraya da'vet olunmuş ve hey'et içinde Ebû Süfyân'ın Hazret-i Peygamber'e karâbeti bulunduğundan ondan sorulmuş ve alınan cevapta arkadaşları işhâd edilmiştir.

[2] Kayser'in *Buhârî* metninde rivâyet olunan bu ifâdelerine göre, îmân ettiği muhakkak olmakla berâber Kayser'in bu i'tirafları üzerine mecliste bulunan erkân-ı devletin gürültülü patırtılı müdâhaleleri üzerine, daha ileri gidemeyip sarf-ı nazar etmiş ve sefîr Dihye hazretlerini kıymetli hediyelerle ve bâzı siyer müelliflerinin bildirdiği cevâbî bir mektup ile mutayyeben iâde eylemiştir.

Hirakle: Hidāyet yoluna uyanlara selām olsun! Ey Rum milletinin ulusu! Seni İslâm câmiasına ve Müslümanlığa da'vet ediyorum. Müslümân ol ki, selâmette bulunasın, müslüman ol ki, Allah ecrini iki kat versin[1]. *Eğer bu da'vetimi kabûl etmezsen hıristiyan çiftçilerin günâhı boynuna olsun! Ey ehl-i kitâb! Bizimle sizin aramızda müsâvî ve müşterek olan bir söze* (Tevhîd kelimesine) *geliniz; birleşelim, Allah'dan başkasına ibâdet etmiyelim ve O'na hiç bir şeyi şerîk koşmıyalım, Allāh'ı bırakıp da birbirimizi Rab ittihâz etmiyelim! Eğer Ehl-i Kitâb bu da'vetten yüz çevirirlerse ey müslümanlar siz de onlara: "Şâhid olunuz biz müslümân'ız!" deyiniz!"*

Ebû Süfyân der ki: Hirakl bu sözleri dedikten ve mektûbu okutmasını bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı ve sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. Bunun üzerine ben arkadaşlarıma dedim ki, İbn-i Ebî Kebşe'nin (yâni Resûlu'llāh'ın)[2] işi büyüdü. Benî Asfer hükümdârı bile ondan korkuyor. Artık Resûlu'llāh'ın gālib geleceğine Cenâb-ı Hakk'ın gönlüme İslâm sevgisini koyuncaya kadar kanâ'atim devâm etti.

Kayser'i İslâm'a da'vete dâir İbn-i Abbâs'ın Ebû Süfyan'dan rivâyeti burada bitiyor. *Buhârî* metninde hadîsin bundan sonra (و كان ابن الناطور صاحب ايلياء) ibâresiyle başlıyan kısmı Ebû Süfyân'dan naklolunan rivâyetin devâmı olmayıp, Zührî'nin Şam hıristiyanlarının piskoposu İbn-i Natura isnâd ettiği rivâyettendir. Bunu da 7 numaralı hadîsin buna dâir tercemesinden okuyunuz!

[1] İki ecir ve sevâbın biri Hazret-i 'Îsâ'ya, öbürü de Hazret-i Mûhammed'e îmân ettiğinin mükâfâtı.

[2] Ebû Kebşe Hazret-i Peygamber'in ana cihetinden büyük babası idi. Putlara tapmaz, yıldıza îbâdet ederdi. Resûl-i Ekrem putlara ibâdet aleyhinde bulununca ona nisbet ederek İbn-i Ebî Kebşe dediler.

İRAN SEFÎRİ ABDULLAH İBN-İ HUZÂFE:

Abdullāh İbn-i Huzâfe *radiya'llāhu anh* Benî Sehm'-den ve Kureyş eşrâfından olup, Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardandır. Bedir muhârebesinde de bulunmuştur. Bu cihetle İran sefâretine de müşârün-ileyh hazretleri bir mektûbla gönderilmiştir.

Da'vetnâme-i Peygamberînin tercemesi şöyledir:

"...... *Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın kulu ve Peygamberi* *Muhammed* (Sall'llāhu aleyhi ve sellem)'*den, Fars'ın ulusu Kisrâ'ya. Doğru yola gidenlere, Allāh'a ve Resûlü'ne îmân edenlere, bir Allāh'dan başka hiç bir ma'bud olmayıp onun şerîki bulunmadığına ve Muhammed onun kulu ve Peygamber'i olduğuna şahâdet edenlere selâm olsun! Ey Kisrâ! Seni Allah Dîni Müslümanlığa da'vet ediyorum. Çünkü ben bütün insanlara Peygamber gönderildim: Hayatta olanları inzâr eylemek ve kâfirler üzerinde ihkāk-ı hak etmek için. Ey Kisrâ! Müslüman ol ki, selâmete eresin. Olmazsan Mecûsî kavminin günâhı boynuna olsun!*[1]."

Abdullāh İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh* şöyle haber vermiştir: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir mektûbunu Kisrâ'ya gönderdi. Ve mektûbu götüren Abdullāh İbn-i Huzâfe'ye mektûbu Bahreyn'in büyük Emîrine[2] vermesini emredip Emîr, Kisrâ'ya gönderir, buyurdu. Bahreyn

---

[1] بسم الله الرحمن الرحيم من محمد عبد الله و رسوله الى كسرى عظيم فارس سلام على من اتبع الهدى . ومن آمن بالله و رسوله و شهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له و ان محمدا عبده و رسوله . ادعوك بدعاية الله فانى رسول الله الى الناس كلهم لينذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين . اسلم تسلم . فان توليت فعليك اثم المجوس (زاد المعاد: ج ٢ ، ص ٥٦).

[2] O sırada Bahreyn vilâyeti İran'a tâbi' olup emâretinde de Münzir İbn-i Sâvî bulunuyordu. Rivâyete göre, Bahreyn feth olunup Alâ'-i Hadramî *radiya'lāhu anh*, vâli ta'yîn buyurulduğunda Münzir İbn-i Sâvî ile berâber Bahreyn'deki bütün Arablar Müslümân olmuştur.

Bahreyn hakkında bu eserimizin [C. 7, S. 107 (İkinci baskı: 79)] de îzâhat vardır, bakınız!.

Emîri vâsıtasiyle da'vetnâme-i Peygamberî Kisrâ'ya verilip de okuyunca (bu küstah) Kisrâ Resûlu'llāh'ın mektûbunu yırttı attı. Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bu haber erişince Kisrâ'nın mülkünün tamâmiyle parçalanmasına du'â buyurdu (ve öyle oldu)[1].

Buhârî'nin kısa bir metin ile rivâyet ettiği bu mu'azzam vâkı'ayı büyük hadîsci ve târihci şârihimiz Bedreddîn Aynî şöyle îzâh ediyor: Abdullāh İbn-i Huzâfe Peygamber'in mektûbunu (Münzir vâsıtasiyle) Kisrâ Perviz İbn-i Hürmüz'e gönderdi. O (küstah) hükümdar da mektûbu parçaladı ve: "*Benim kölem olduğu halde birisi bana böyle bir mektup yazsın? Diye tefevvühâtta bulundu.*" Bu çirkin mu'âmele Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e erişince Hazret-i Peygamber de "*Allāh'ım! Sen de bunun mülk ve saltanatını parçala!*" diye duâ buyurdu[2].

Hazret-i Peygamber'in mektûbu üzerine, Kisrâ Yemen vilâyetindeki nâibine, (vâlîsi) Bâzân'a mektup yazarak: Kuvvetli iki kimse gönder; bu adamı tutup bana getirsinler, dedi. Bâzan en kuvvetli kahraman bir adamını Kisrâ'dan aldığı bir mektubla ve Harhara adında İrânî birisini terfîk ederek gönderdi. Ve Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e yazdığı bir mektûbunda: Bunlarla birlikte Kisrâ'ya gitmesini emretti.

Bu iki İran bahâdırı Yemen'den çıkıp Medîne'ye vardılar. Ve (İran âdetine göre, sakallarını, bıyıklarını tıraş edip Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna girdiler.

---

[1] عن عبد الله بن عباس انه قال ان رسول الله صلى الله عليه و سلم بعث بكتابه الى كسرى فامره ان يدفعه الى عظيم البحرين يدفعه عظيم البحرين الى كسرى . فلما قرأه كسرى فرقه فدعا عليهم رسول الله صلى الله عليه و سلم ان يمزقوا كل ممزق (رواه البخارى)

[2] Hazret-i Peygamber'in bu duâsı kabûl buyurulup, İran mülk ve saltanatının parçalandığını mütâlea için bu eserimizin 8 inci cildinde 1307 rakamlı Hazret-i Ömer hadîsini ve onun çok mühim olan îzâhını okuyunuz!

Hazret-i Peygamber bunlara: Haydi şimdi gidiniz de yarın geliniz, buyurup huzurdan çıkardı. O gece, bâzı müelliflerin rivâyetine göre, Cumâde'l-ûlâ'nın onuncu salı gecesi, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e vahiy geldi ki: Allāhu Zü'l-Celâl Kisrâ Perviz'e oğlu Şîreveyh'i musallat kıldı ve falan ayın falan günü onu öldürdü.

Bu vahiy üzerine Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* iki İrânîyi çağırttı; onlara bu vâkı'ayı haber verdi. Ve bunlara ikrâm edip bilhassa Harhara'ya altın ve gümüşle murassa' bir kemer hediye etti ki, bunu Hazret-i Peygamber'e Melik Mukavkıs hediye etmişti.

Bunlar huzur-ı Saâdet'ten çıkıp Yemen'e gittiler; Bâzân'a varıp bütün bunları ona anlattılar. Bunun üzerine Bâzân: "*Vallāhi bunlar bir Melik sözü değildir, bir Peygamber tebliğidir; ben bu zâtı iddiâ ettiği veçhile muhakkak bir Hak Peygamberi olduğunu anlıyorum. Göreceksiniz bu sû-i kasd hâdisesi de muhakkak onun dediği gibi tahakkuk edecektir!*" dedi. Çok geçmeden ona Şîreveyh'in bir mektûbu geldi. Bu mektubta Kisrâ Perviz'in şu târihte katl olunduğu bildiriliyordu ki, Resûl-i Ekrem'in haber verdiği târih idi; Bâzân Şîreveyh'in mektûbunun mazmûnuna vâkıf olunca: "*Bu zât muhakkak Hak Peygamberdir*" deyip müslümân oldu. Yanında bulunan Farslılar da müslümân oldular. Resûlu'llāh *Salla llāhu aleyhi ve sellem* de Bâzân'ı San'a'da Yemen vâliliğinde bıraktı. Bu cihetle Bâzân Resûl-i Ekrem'in Yemen'e gönderdiği vâlilerin birincisi oldu [*Umdetü'l-Kārî:* C. 11, s. 453, 454 Matbaa-i Âmire].

HABEŞE SEFÎRİ AMR İBN-İ ÜMEYYE:

Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Amr İbn-i Ümeyye vedâ'atiyle bir da'vetnâme de Habeşistan Melîki Necâşî'ye gönderdi. Amr, Ashâb'ın bahâdırlarından idi.

Damrî nisbetiyle meşhûr olan Abd-i Menâf oğullarından idi. Resûl-i Ekrem'in da'vetnâmesinin meâli şöyledir:

"Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın Peygamberi Muhammed (Salla'llāhu aleyhi ve sellem), den Habeşe Melîki Necâşî'ye. Ey Melik! Müslüman olmanı dilerim. Ben senin nâmına —Melik, Kuddus, Selâm, Mü'min, Müheymin (Sıfat-ı celîlelerini hâiz) olan— Allāh'a hamd ü senâ ederim. Ve şehâdet ederim ki; 'Îsâ İbn-i Meryem Allāh'ın rûhu ve kelîmesidir. Allah, o kelîmeyi (ki, 'Îsâ'ya vücud veren "Ol" hitâbıdır) ve o rûhu —çok temiz ve afîf olan ve dünyâ hayâtından tamâmiyle çekilmiş bulunan— Meryem'e nefhetti. Ve bu sûretle Meryem 'Îsâ'ya hâmil oldu. Ve böylece Allah rûhiyle ve nefhiyle 'Îsâ'yı yarattı. Nasıl ki, Âdem'i de Allah yed-i kudretiyle (ve bir hârika olarak) yaratmıştı. Ey Melik! Seni, eşi ve ortağı olmıyan bir Allāh'a îmâna ve O'na ibâdete ve bana mutâba'ate Allah cânibinden gelen şeylere îmâna da'vet ediyorum. Çünkü ben Allāh'ın bunları teblîğe me'mûr Resûlüyüm; seni ve askerini Azîz ve Celîl olan Allāh'a da'vet ediyorum. Şimdi ben size (İslâm umdelerini) *teblîğ ettim ve nasîhat eyledim, siz de nasîhatimı kabûl ediniz! Doğru yola gidenlere selâm olsun!*[1].

Amr İbn-i Ümeyye bu sefâret vazîfesini pek güzel îfâ etmiştir. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, müşârün-ileyh hazretleri Habeşistan'a varıp mektûbu Necâşî Ashame'ye verdikten sonra, şu hitâbede bulunmuştur: Muhterem Necâşî Ashame! Bana düşen vazîfe vaziyeti söylemek, cenâbınıza da lûtfen dinlemek. Senin bize karşı gösterdiğin rikkat ve şefkat derecesinde bizim de size samîmî güvenimiz vardır. Biz

---

[1] بسم الله الرحمن الرحيم عن محمد رسول الله الى النجاشى ملك الحبشة. اسلم انت. فانى احمد الله اليك الذى لا اله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن. واشهد ان عيسى بن مريم روح الله وكلمته. القاها الى مريم البتول الطيبة الحصينة فحملت بعيسى فخلقه الله من روحه ونفخه كما خلق آدم بيده. وانى ادعوك الى الله وحده لا شريك له والموالات على طاعته. وان تتبعنى وتؤمن بالذى جاءنى. فانى رسول الله وانى ادعوك وجنودك الى الله عز وجل. وقد بلغت ونصحت. فاقبلوا نصيحتى والسلام على من اتبع الهدى (زاد المعاد: ج ٢، ص ٥٩).

cenâbınızdan ne gûnâ hayır ümid ettikse, muhakkak ona nâil olduk. Hiç bir veçhile endîşelenmedik; dâimâ emîn bulunduk. Biz senin lisânından şu emniyet hüccetini almıştık: "*Bizimle sizin aranızda İncil reddolunmaz bir şâhid, zulüm etmez âdil bir hâkim olsun!*" Bu def'a Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* etraftaki devletlere birer sefîr gönderdi. Beni de cenâbınıza. Fakat ben onların ummadıkları hüsn-i kabûlü sizden *umarak ve onların korktukları sû-i mu'âmele ihtimâlinden emîn olarak geldim. Geçmiş hayra istinâd ve müstakbel ecir ve mükâfâta intizâr ederek huzûrunuzda bulunuyorum.*

Necâşî, Amr'ın bu nutkuna karşı şöyle mukābele etti: Muhterem sefîr! Allāh'ı şâhit tutarım ki, Hazret-i Muhammed Ehl-i Kitâb'ın intizâr ettiği Nebiyyi Ümmî'dir. Hazret-i Mûsâ'nın râkıbü'l-himâri (yâni Hazret-i 'Îsâ'nın kudûmünü) beşâreti, 'Îsâ'nın râkıbü'l-cemli (yâni Hazret-i Muhammed'in kudûmünü müjdelemesi gibidir. Gözle görülen hakîkat, bu beşâret haberinden daha ziyâde gönle şifâ ve kanâ'at veremez.

Bundan sonra Necâşî Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in mektûbuna şöyle cevâp yazdı:

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın Resûlü Muhammed *(Salla'llāhu aleyhi ve sellem)' e* Necâşî Ashame tarafından. Yâ Nebiyya'llāh! Selâm Sana ve Allāh'ın rahmeti ve bereketi Sen'in üzerine olsun! Şol Allah ki, O'ndan başka hakîkî ma'bûd yoktur, ancak O vardır. Allāhu Teâlâ'yı tevhîd, ve Hakk-ı risâletlerinde selâmet temennîsinden sonra: Yâ Resûla'llāh! Hazret-i 'Îsâ hakkında beyânâtı hâvî mektûbunuz bana vâsıl oldu. Yerin, göğün Rabbi'ne yemîn ederim ki, Hazret-i 'Îsâ da kendi hakkında zikrettiğiniz şeylerden ziyâde bir şey söylememiştir. Onun teblîğātı da hep buyurduğunuz gibidir. Bize teblîğe me'mûr olduğunuz İslâm esaslarını öğrendik. Amucan-oğlu ile "*Diyârımıza hicret eden*" Ashâb'ınla

tanıştık. Ben şahâdet ederim ki, Sen Allāh'ın Resûlü'sün, sözünde sâdıksın, geçmiş Peygamberleri tasdîk ediyorsun! Yâ Resûla'llāh! Ben zât-ı risâletlerine bî'at ettim. (Sizden önce) amucan-oğluna da bî'at edip, onun delâletiyle âlemlerin Rabbi Allāhu Teâlâ'ya îmân edip müslümân oldum[1].

Bundan sonra İbn-i İshâk rivâyetine devâm ederek: Necâşî'nin Hicret'in dokuzuncu yılında vefât ettiğini ve Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* tarafından vefâtı Ashâb-ı Kirâm'a haber verilerek Ashâb ile beraber musallata çıkıp, müteveffâ üzerine cenâze namazı kıldığını ve dört tekbîr aldığını bildiriyor. Fakat Müslim'in *Sahîh*'indeki rivâyetine göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in mektup gönderdiği Necâşî, üzerine namaz kıldığı Necâşî değildir[2]. Bu cihetle İbnü'l-Kayyim diyor ki: İbn-i İshâk'ın bu rivâyeti —Allāhu a'lem— bir vehim olsa gerek. Râvî, Resûl-i Ekrem'in üzerine namaz kıldığı Necâşî'yi —ki Peygamber'e îmân ve Ashâb'ına ikrâm etmiştir— bununla kendisine mektup yazıp İslâm'a da'vet ettiği, Necâşî'yi ayırd etmeyip iki Necâşî'yi biribirine karıştırmıştır[3].

Resûl-i Ekrem'in amucası-oğlu olarak zikrolunan Câ'fer İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anh*'dir. Ve Necâşî onun delâletiyle müslümân olmuştur. Amr İbn-i Ümeyye Resûlu'llāh'ın mektûbunu götürdüğünde Ca'fer hazretleri bir-

---

1 بسم الله الرحمن الرحيم. الى محمد رسول الله من النجاشى اصحمة. سلام عليك يانبى الله من الله ورحمة الله وبركات الله الذى لااله الا هو. اما بعد فقد بلغنى كتابك يا رسول الله فيما ذكرت من امر عيسى فورب السماء و الارض ان عيسى لايزيد على ما ذكرت تفروقا انه كما ذكرت. فقد عرفنا ما بعثت به الينا وقد عرفنا ابن عمك و اصحابك. فاشهد انك رسول الله صادقا مصدقا، وقد بايعتك و بايعت ابن عمك و اسلمت على يديه لله رب العالمين (زاد المعاد).

2 روى مسلم فى صحيحه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كتب الى النجاشى و ليس بالذى صلى عليه.

3 *Zâdü'l-meâd*. Bu eserimizin dördüncü cildinde Cenâze bahsindeki hadîsin terceme ve îzâhına da bakınız!.

takım İslâm muhâcirleriyle berâber Habeşe'de bulunuyorlardı. Bu ikinci Habeşe muhâcirleri arasında Ebû Süfyân'ın kızı Ümm-i Habîbe de bulunuyordu. Zevci vefât edip, elemli bir vaziyette idi. Hazret-i Peygamber sefîr Amr vâsıtasiyle muhâcirlerin Medîne'ye müreffehen gönderilmelerini ve Ümm-i Habîbe'nin zât-ı risâletlerine nikâh edilerek tatyîb-i hâtırına delâletini de Necâşî'ye bildirmişti.

Necâşî Ümm-i Habîbe'yi Resûl-i Ekrem'e nikâh ettirdiği gibi, Habeşistan'da bulunan bütün İslâm muhâcirlerini iki gemi ile Cezîretü'l-Arab sâhiline gönderdi. Ve Resûl-i Ekrem'in Hayber gazâsında fetih ve zaferi sırasında Hayber'e vâsıl oldular. Hazret-i Peygamber, iki sûretle mesrûr olarak Habeşistan muhâcirlerine de Hayber ganîmetinden hisse ayırıp verdi. Bu eserimizin onuncu cildinde Hayber gazâsını okuyunuz!.

Mısır ve İskenderiye Sefîri Hâtıb İbn-i Ebî Beltea:

Hâtıb *radiya'llâhu anh*'de bir da'vetnâme ile ve Ebû Zerr-i Gıfârî hazretlerinin âzadlısı Câbir refâkatiyle Mısır Melîki Mukavkıs Cüreyc İbn-i Mînâ'ya gönderildi. O vakitler Mısır hükûmeti Şarkî Roma İmparatorluğuna tâbi' olup, Mukavkıs unvânındaki Mısır Melîki Roma Kayseri tarafından ta'yîn olunurdu. Ve Mukavkıs'ler İskenderiye'de otururlardı. Bu cihetle Mukavkısler Arab müellefâtında ekseriyetle İskenderiye Melîki diye anılırlar. Hâtıb da Resûl-i Ekrem'in mektûbunu Cüreyc İbn-i Mînâ'ya İskenderiye'de verdi. Hâtıb'ın hâmil bulunduğu da'vetnâmenin meâli şöyledir:

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allâh'ın kulu ve Resûlu Muhammed (Salla'llâhu aleyhi ve sellem) den Kıbt milletinin ulusu Mukavkıs'e. Selâm hidâyet yoluna giden kimselere olsun. Bu du'â ve temenniden sonra derim ki: Seni İslâm câmiasına ve dînine da'vet

ediyorum. Müslüman ol ki, selâmete eresin ve müslüman ol ki, Allah ecir ve mükâfâtını iki kat vere (Nasrâniyet ve İslâmiyet mükâfatları). *Eğer bu da'vetimden yüz çevirirsen, Kıbt kavminin günâhı boynuna olsun! Ey Ehl-i Kitâb! Bizimle sizin aramızda müsâvî ve müşterek olan bir söze* (Tevhîd kelimesine) *geliniz. Birleşip Allah'dan başkasına ibâdet etmiyelim. Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmıyalım. Allāh'ı bırakıp da biribirimizi Rab ittihâz etmiyelim. Eğer Kıbt kavmi bu tevhîde yüz çevirirlerse, ey müslümanlar! Siz de onlara: "Şâhit olunuz biz Müslümanız!" deyiniz*[1]*!*

Hâtıb Resûl-i Ekrem'in da'vetnâmesini Mukavkıs'e verib müşârün-ileyh meâline muttali' olunca: Bu zât Peygamberse düşmanlarına du'â edip de onları niçin mahvetmiyor? Diye münkirâne bir çehre ile karşıladı. Hâtıb *radiya'llāhu anh*'da şöyle hakîmâne ve müskit cevâp verdi:

Ey Kıbt kavminin ulusu! Senden önce bu Mısır tahtında bulunan bir hükümdar (Fir'âvun) kendisini Rabb-i 'Âlâ (= Ulu Rab) zu'm etmişti, fakat Cenâb-ı Hak onu (derhal helâk etmedi. Nihâyet mev'ûd vakti gelince) dünyâ ve âhiret azâbiyle yakaladı, ve ondan intikām aldı. Ey hükümdar! Başkasından ibret al da, başkasına ibret olma! Hâtıb'ın bu hakîmâne mütâlealan üzerine Mukavkıs:

— Bugün için bizim bir dînimiz var, biz bu dînimizi bundan daha hayırlı bir din olmadıkça bırakamayız, dedi. Buna da şöyle cevâp verdi:

— Biz sizi bir İslâm dînine da'vet ediyoruz ki, Allah bugün beşeriyete din olmak üzere, bu dîn-i mübîni ikāme edip,

---

1 بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد عبد الله و رسوله الى المقوقس عظيم القبط. سلام على من اتبع الهدى. اما بعد فانى ادعوك بدعاية الاسلام. اسلم تسلم و اسلم يؤتك الله اجرك مرتين. فان توليت فان عليك اثم اهل القبط. يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا و بينكم ان لا نعبد الا الله ولا نشرك به شيأ ولا يتخذ بعضنا بعضا اربابا من دون الله فان تولوا فقولوا شهدو ابانا مسلمون (زاد المعاد).

ondan başkalarını neshetmiştir. Sizi İslâm dînine da'vet eden bu muhterem Nebî bütün insanları da'vet etmiştir. Ona karşı en şiddetli husûmeti Kureyş müşrikleri göstermiştir. En azgın düşmanı da yahûdîlerdir. Ona diyânet husûsunda en yakın millet hıristiyanlar bulunuyor. Hayâtıma yemîn ederim ki, Mûsâ'nın İsâ'yı ve kudûmünü tebşîr etmesi, İsâ'nın Muhammed'i müjdelemesi gibidir. Bizim cenâbınızı Kur'ân ahkâmına da'vetimiz sizin Ehl-i Tevrât'ı (yahûdîleri) İncil'e da'vet etmeniz gibidir. Her Peygamber bir kavme idrâk etmiştir ki, o mu'âsır kavim o Peygamberin ümmetidir. Benimle berâber birtakım akvâm da, o Peygamber'e itâ'at ederek onun ümmeti câmiasına iltihâk etmişlerdir. Ey hükümdar! Cenâbınız da bu azîz Peygamber'in zamân-ı nübüvvetine erişen bahtiyarlardan bulunuyorsunuz. Biz sizi İsâ dîninden men' etmiyoruz. Belki onun teblîgâtiyle emr (ve onun teblîgâtı mûcibince İslâm'a da'vet) ediyoruz. Bunun üzerine Mukavkıs:

— Ben bu Peygamber'in hâlini, şânını tetkîk ettim. O ne fenâ şeyler emreder, ne de iyi şeylerden nehyeder. O sâhir değildir, kâhin değildir, kâzib de değildir. Kendisinde hafâyâ-yı umûru bulup çıkarmak ve gönüllerdeki gizli temâyülleri bilip haber vermek gibi nübüvvet alâmeti de buldum. Biraz daha düşünmek isterim, dedi. Resûl-i Ekrem'in mektûbunu aldı ve fildişinden küçük bir kutu içine koyup, mahfazayı mühürliyerek bir câriyesine verdi. Sonra, arabca kitâbete muktedir bir kâtibini çağırıp, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e şu cevâbı yazdırdı:

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Muhammed İbn-i Abdullāh'a. Kıbt'ın ulusu Mukavkıs'ten. Selâm Sana azîz Peygamber! Bundan sonra arzolunur ki, mektûbunu okudum, münderecâtını ve da'vet ettiğiniz husûsu anladım. Peygamber silsilesinden ba'solunacak bir Peygamber kaldığını bilirdim. Fakat onun Şam'dan çıkacağını sanırdım. Sefîrinize ikrâm ettim. Size iki câriye gönderiyorum. Bunların

Kıbtîler arasındaki mevkii yüksektir. Bir de kisve takdîm ettim. Binmeniz için bir de ester hediye ettim. Selâm Sana muhterem Peygamber[1] *!*

Mukavkıs Cüreyc İbn-i Mînâ gerçi müslüman olmamış ise de fakat Peygamber'in sefîri, Hâtıb'e çok hürmet etmiştir. Hâtıb İbn-i Ebî Beltea da hakîmâne mütâlealariyle bu hürmete liyâkat kesbetmiştir[2].

Takdîm edilen iki hemşîre câriyeler Mâriye, Sîrîn adlarında idi. Resûl-i Ekrem Mârîye'yi müslümân olduktan sonra Mülkü Yemîn ile istifrâş edip, bundan İbrâhim adında bir oğlu oldu. Ve on sekiz aylık nevzad iken vefât etti. [Bu eserimizin 4 üncü cildinde 646 numaralı Enes İbn-i Mâlik hadîsini ve îzâhını okuyunuz!].

Mâriye'nin hemşîresi Sîrîn'i Resûl-i Ekrem Şâir-i Nebevî Hassân İbn-i Sâbit'e vermiştir. Düldül adındaki beyaz ester Mu'âviye zamânına kadar yaşamıştır. İrtihâl-i Peygamberîden sonra Hazret-i Alî binmiştir.

YEMÂME SEFÎRİ SÜLAYT İBN-İ AMR ÂMİRÎ:

Resûl-i Ekrem, Sülayt İbn-i Amr vedâ'atiyle bir mektup da Yemâme Melîki Hûze İbn-i Alî'ye gönderdi. Sülayt İbn-i Amr Habeşistan'a hicret eden kudemâ-yı Şahâbe'den olmakla Yemâme'ye sefir ta'yîn olunmuş ve Hicret'in 12 inci yılında yine burada Yemâme harbinde şehîd olmuştur. Hûze'ye gönderilen da'vetnâmenin meâli şöyle idi:

---

[1] بسم الله الرحمن الرحيم . لمحمد بن عبد الله من المقوقس عظيم القبط . سلام عليك . اما بعد فقد قرأت كتابك و فهمت ما ذكرت فيه و ما تدعو اليه . و قد علمت ان نبيابق و كنت اظن ان يخرج بالشام . و قد اكرمت رسولك و بعثت اليك بجاريتين لهما مكان فى القبط عظيم و كسوة واهديت اليك بغلة لتركبها و السلام عليك (زاد المعاد).

[2] Hâtıb İbn-i Ebî Beltea Bedir harbi gâzîlerinden ve böyle yüksek mefkûre sâhibi bir zat olmakla berâber, bir kere gaflet etmiş ve feth-i Mekke için Resûl-i Ekrem'in Medîne'de hazırlığını Mekke eşrâfına bir mektupla bildirmek istemiştir. Fakat bu sakat hareketi Resûl-i Ekrem'e vahiy olunmakla mektup istirdât edilmiştir. Bu eserimizin Onuncu cildinde 321 ve mâ-bâ'di sahîfelerine bakınız!

BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM. ALLĀH'IN PEYGAMBERİ MUHAMMED *(Salla'llāhu aleyhi ve sellem)*' DEN HÛZE İBN-İ ALÎ'YE. DOĞRU YOLDAN GİDENE SELÂM OLSUN! MA'LÛMUN OLSUN Kİ, RABBİM İSLÂM DÎNİNİ YAKIN ZAMANDA DÜNYÂNIN UZAK UFUKLARINDA PARLATACAKTIR. BİNÂENALEYH EY HÛZE! MÜSLÜMÂN OL Kİ, SELÂMETE ERESİN. BEN DE HÂKİMİYETİN ALTINDAKİ MEMLEKETİ SANA TEFVÎZ EDERİM[1].

Sülayt *radiya'llāhu anh* Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in mühürlü mektûbunu hâmilen Yemâme'ye vardı. Hıristiyan olan Hûze'nin huzûrunda Resûlu'llāh'ın mektûbunu okudu. Hûze Resûlu'llāh'ın da'vetini mükerreren reddetmekle berâber cevâbî bir mektup yazarak mektûbunda: "*Beni da'vet ettiğin din ne güzel şeydir, onu kabûl ederim. Şu kadar ki, Arab kavmi benim yerime göz dikmiştir. Saltanatımın bekāsını te'mîn için beni Veliahd yaparsan sana tâbi' olurum.*" diye bildirdi. Sefîr Sülayt *radiya'llāhu anh*'a da câize verip, Hecr kumaşından dikilmiş elbîse giydirerek gönderdi. Sülayt İbn-i Amr bu mektup ve hediyelerle Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelip, sefâret hâtırasını arz ve cevâbî mektûbu takdîm etti. Resûl-i Ekrem mektûbu okuyunca: Bu adam ne söylüyor? Bu şartla şahâdet parmağı kadar toprak istese onu bile veremem; kaldı ki, elindeki Yemâme diyârının hükümranlığı? Buyurdu.

Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethinden avdet buyurduğu sırada, Cibrîl *Aleyhi's-Selâm* gelip, Hûze'nin öldüğünü tebliğ etti. Bunun üzerine de Resûl-i Ekrem: Fakat Yemâme işi bitmiş değildir; yakında orada yalancı peygamber türeyecektir, dedi. Mamaâfih onun da öldürüleceğini haber verdi. Ashab'dan birisi: Yâ Resûla'llāh! O

---

[1] بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله الى هوذة بن على. سلام على من اتبع الهدى و اعلم ان دينى سيظهر الى منتهى الخف و الحافر. فاسلم تسلم و اجعل لك ماتحت يديك. (زاد المعاد).

yalancıyı kim öldürecek? Diye sordu. Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* de: Seninle mücâhid arkadaşların, diye cevap verdi. Ve hakîkaten Hazret-i Ebû Bekir'in hilâfeti zamânında Resûl-i Ekrem'in haber verdiği veçhile Yemâme mürtecîleri Ashâb-ı Kirâm tarafından tenkîl edildi.

Müverrih Vâkıdî'nin beyânına göre, Şam'ın Nasâra ulularından olan Erkün, Hûze'nin yanında bulunduğu sırada, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile münâsebetini sordu. Hûze: Geçenlerde bir mektûbunu aldım. Beni İslâmiyete da'vet ediyordu. İcâbet etmedim, diye cevap verdi. Erkün niçin icâbet etmedin? Dedi. Hûze: Ben dînime bağlı bir adamım. Bununla berâber kavmimin Melîki bulunuyorum. Eğer Muhammed'e tâbi' olursam ne din kalır, ne saltanat, diye cevap verdi. Bunun üzerine Erkün şu yolda öğüt verdi:

Ey Hûze! Yanlış düşünüyorsun. Eğer sen Muhammed'e tâbi' olsaydın muhakkak seni mülkünde ibkā ederdi. Senin için en doğru hareket Muhammed'e tâbi' olmaktı. İyi bil ki, O Nebiy-yi Arabî 'Îsâ İbn-i Meryem'in müjdelediği bir Peygamberdir; biz hırıstiyan ulemâsına göre, İncil'de *Muhammed Resûlu'llāh* diye yazılmıştır ve bu muhakkaktır.

GASSAN SEFÎRİ ŞÜCÂ' İBN-İ VEHB:

Şücâ' hazretleri Bedir gāzîlerinden ve bütün gazâlarda Resûl-i Ekrem'in mâiyetinde hizmet eden bir Sahâbî idi. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Şücâ' *radiya'llāhu anh*'ı Gassan Melîki Hâris İbn-i Ebî Şemmer'e bir mektubla sefîr gönderdi. Şam'ın Belkā' şehri Gassânîlerin hükûmet merkezi olduğundan, Hâris bâzı müellefatta da Belkā' hükümdârı olarak kaydolunmuştur. Resûl-i Ekrem, Hüdeybiye dönüşünde bir da'vetnâme yazdırıp Şücâ' hazretleriyle Hârise gönderdi ki meâli şöyledir:

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın Resûlü Muhammed Salla'llāhu aleyhi ve sellem)' den Hâris İbn-i Ebî Şemmer'e. Doğru yolda gidenlere ve Allāh'a îmân, Resûlü'nün nübüvvetini tasdîk edenlere selâm olsun! Ey hükümdar! Seni şerîki olmıyan bir Allāh'a îmâna da'vet ediyorum. İcâbet ettiğiniz sûrette mülkünüzde yine hükümdâr olarak kalacaksınız[1]!

O günlerde Hâris Şam'ın Gûta şehrinde[2] bulunuyordu. Şücâ' hazretleri nâme-i Peygamberîyi Hâris'e Gûta'da verdi. Hâris Resûl-i Ekrem'in mektûbunu okuyup yere attı. Bu küstah, Şam'da Kayser'in bir vâlîsi mesâbesinde idi. Müstakil bir devlet reîsi bile değildi. Metbûu olan Kayser Herakliyüs bile Resûl-i Ekrem'in da'vetine ve sefîrine karşı hürmet ettiği halde Hâris böyle bir hürmetsizlikte bulundu. Hattâ Kayser'e mürâcaat ederek Medîne üzerine asker sevkine müsâade istedi. Fakat Kayser reddetti.

Şücâ' hazretleri Medîne'ye gelerek keyfiyeti Resûl-i Ekrem'e arzettiğinde: Allah mülkünü elinden alsın! Diye aleyhinde du'â etti. Hâris Feth-i Mekke sırasında öldü. Bir müddet sonra da ehl-i İslâm Gassân diyârını zaptederek Gassân idâresine son verdi.

BİR MÜHİMME:

Müellif Buhârî'nin (Ümerâ ve Süferâ-i peygamberî = Peygamberin vâlileri ve sefîrleri) başlığiyle açtığı bâbının bu unvânını Allâme şârihi Bedrüddîn 'Aynî'nin îzâh ederek

---

[1] بسم الله الرحمن الرحيم . من محمد رسول الله الى الحارث بن ابى شمر . سلام على من اتبع الهدى و آمن به و صدق. و انى ادعوك الى ان تؤمن بالله وحده لا شريك له. يبق لك ملكك (زاد المعاد).

[2] Gûta, Dimeşkı Şam'ın şarkısında imtidâd eden ve vaktiyle dünyânın cenneti diye anılan bağlık, bahçelik kısımdır. Ba'de'l-İslâm Şam merkezi hilâfet ve medeniyet olmakla, Gûta şerefini arttırmış, bugün de cennet-âsâ güzelliğini muhâfaza etmekte bulunmuştur.

bildirdiği vâlîleri ve sefirleri biz de Siyere dâir müellefattan, tabakāt kitaplarından naklen tafsîl etmiş bulunuyoruz. Ancak Allâme ʿAynî, Resûl-i Ekrem'in altıncı sene-i hicriyede gönderdiği sefîrleri altı zat olarak kayıt ve îzâh ettiği halde İbnü'l-kayyim *Zâdü'l-Me'âd*'da bunlara iki sefîr daha ilâve ederek, sekize iblâğ ediyor ki, ilâve olunan iki sefir Alâ-i Hadramî ile Amr İbn-i ʿÂs'tır. Alâ-i Hadrâmî hazretlerinin Münzîr İbn-i Sâvî'ye, Amr'ın da Amman Melîkine birer daʿvetnâme ile gönderildiği kayıt ve tafsîl olunmaktadır.

Şu halde Alâ-i Hadramî Bahreyn'e ilk önce Münzir İbn-i Sâvî nezdine sefîr olarak gitmiş, sonra Bahreyn hükümdârı Münzir ile ahâlînin bir kısmı müslüman, bir kısmı Cizye-güzâr olmaları üzerine de vâlî taʿyîn buyurulmuş oluyor. Şimdi Alâ-i Hadramî'nin bu sefâret safhasını *Zâdü'l-Me'âd*'dan naklen îzâh edeceğiz:

BAHREYN SEFÎRİ ALÂ-İ HADRAMÎ:

Vâkıdî'nin ʿİkrime'den rivâyetine göre, ʿİkrime der ki: Resûl-i Ekrem'in Münzir İbn-i Sâvî'ye yazdığı daʿvetnâmeye dâir bir vesîkayı, ben İbn-i Abbâs'ın vefâtından sonra, kitabları arasında bulup istinsâh ettim. Bunda deniliyor ki: Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* bu mektûbunda Münzir'i İslâm'a daʿvet eyledi. Münzir, Resûl-i Ekrem'e yazdığı cevâbî mektûbunda, arz-ı ihtiramdan sonra: Yâ Resûlullāh! Kitâb-ı Şerîfinizi Bahreyn ahâlîsine okudum. Bunlardan bir kısmı İslâm'a muhabbet ve icâbet edip müslümân olmuştur. Bir kısmı ise müslümân olmayı hoş görmemiştir. Memleketimde Mecûsî, Yahûdî tebeʿam da vardır[1].

[1] Mektûbun bu kaydına hırıstiyan olan Münzir ile berâber hırıstiyan tebeasının müslümân oldukları, mecûsîlerle, yahûdîlerin müslüman olmadıkları anlaşılıyor.

Bu vaziyet hakkında emr-i peygamberîlerini bildirmelerini ricâ ederim.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem şu cevâbı verdi:

"Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın Peygamberi Muhammed (Salla'llāhu aleyhi ve sellem)' den Münzir İbn-i Sâvî'ye. Selâm sana. Kendisinden başka İlâh olmıyan Allāhu Teâlâ'ya senin nâmına hamd-ü senâ ederim. Ve Allāhu Teâlâ'nın varlığına, birliğine ve Muhammed (Salla'llāhu aleyhi ve sellem) Allāh'ın kulu ve Peygamberi olduğuna şahâdet ederim. Bu hamd ü senâ ve şehâdetten sonra, ey Melik seni Azîz ve Celîl olan Allah adına hayır ile yâd ve sana vasıyet ederim. Muhakkak ki, bir kimse bir mü'mine öğüd verirse, onun hayır ve sevâbı ile müstefîd olur. Her kim de elçilerimin hayırhâhâne nasîhatlerine mutâvaat edip, emirlerine tâbi' olursa, bana itâat etmiş olur. Ey Münzîr! Elçilerim seni senâ edip, hayır ile andılar. Ben de kavmin hakkında cenâbınıza şefâat ederek derim ki, bunların müslümân olanlarını müslümanlıkta sebât ettikleri müddetçe kendi hallerinde bırak. Günahkâr olanların da günâhları husûsunda arzettikleri özürlerini kabûl et. Ey Melik! Sen kavmin hakkında nasîhatci oldukça şerefin artar, bir şey eksilmez. Yahûdîlerle Mecûsîler kendi mezheblerinde durmak isterlerse serbest bırakır ve cizye vermeği tarhedersin[1]."

Alâ İbn-i Hadramî Resûl-i Ekrem'in bu mektûbunu hâmilen Münzîr İbn-i Sâvî nezdine bu def'a sefîr olarak değil, vâli olarak gitmiş ve mektup mazmûnuna göre, Yahûdîlerle Mecûsîlere hürriyet-i mezhebiyye bahşolunup kendilerinin mal, can ve müşterek vatan emniyeti nâm ve hesâbına muayyen bir vergi tarhedilmiştir. Müslümanlar da zekât farîzasiyle mükellef bulunuyorlardı.

---

[1] Bu eserimizin (7) inci cildinde (1036) numara ile geçen Câbir İbn-i Abdullāh hadîsi ile (8) inci ciddde geçen Ömer İbn-i Avf hadîsini ve bunların îzahlarını okuyunuz!

Umân'ın şimâl-i garbîsinde ve Uman'dan Basra körfezine kadar Bahr-i Ahmer'in bütün sevâhili boyunca devâm eden bu geniş kıt'anın zekât ile cizye vâridâtı, Medîne'de şiddetli bir zarûret içinde bulunan Beytü'l-mâli zarûretten kurtarmıştır.

UMÂN SEFÎRİ AMR İBN-İ 'ÂS:

Resûl-i Ekrem bir da'vetnâme ile de, Amr İbn-i 'Âs'ı Umân Melîki, iki kardeş Ceyfer ile Abd'e gönderdi. Umân, Cezîretü'l-Arab'ın cenûbu şarkîsinde ve Hindistan'ın karşısında gāyet geniş bir kıt'a olup Hindistan'ın, İran'ın, Cezîretü'l-Arab'ın ticâret anbarı mesâbesinde idi. Bu cihetle intişâr-ı İslâm'a çok müsâit bulunuyordu. Böyle mühim bir mıntakaya Amr İbn-i 'Âs gibi bir dâhî-i siyâsînin intihap buyurulmasında büyük bir isâbet vardı. *Sîret-i İbn-i Hişam*'da Amr İbn-i 'Âs'ın Hâlid İbn-i Velîd ve Osmân İbn-i Talha ile birlikte sekizinci sene-i Hicriyede Mekke'nin fethinden altı ay önce müslüman olduğu rivâyet olunduğuna göre, Amr İbn-i 'Âs Resûl-i Ekrem'in sefîrlerinin sonu olacaktır.

Uman'da Cülendî oğullarından bu iki birâder hükümrân bulunuyordu. Bunlara gönderilen da'vetnâmenin tercemesi de şöyledir:

"*Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Allāh'ın kulu ve Peygamberi Muhammed (Salla'llāhu aleyhi ve sellem)' den Cülendî oğullarından Ceyfer ile Abd'e. Doğru yolda gidenlere selâm olsun! Bu du'âdan sonra ey iki birâder, sizi İslâm câmiasına da'vet ediyorum. Müslümân olunuz ki selâmete eresiniz. Ben beşeriyetin umûmuna gönderilmiş, Allāh'ın Peygamberiyim. Hayatta olanları inzâr etmek, kâfirler üzerine de Allāh'ın emirlerini yerine getirmek vazîfemdir. Ey kardeş hükümdarlar! İslâm dînini tasdîk ve kabûl ederseniz sizi mülkünüzde hâkim kılarım. Eğer İslâm'ı kabûl etmezseniz gene biliniz ki, mülk ve*

saltanatınız uhdenizden zâil olmuştur. İslâm süvârîleri topraklarınızı çiğniyecektir. Mülkünüzde nübüvvetim hâkim olacaktır[1]."

Resûl-i Ekrem *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bu mehâbetli da'vetnâmesini Übey İbn-i Ka'b *radiya'llāhu anh* yazıp mühürlemiştir.

Zâdü'l-Me'âd'da Amr İbn-i 'Âs'ın Umân'a giderek vazîfe-i sefâreti, sûret-i îfâsı bu iki birâderle günlerce devâm eden sûret-i temâsı Amr'ın kendi lisânından naklederek, uzun boylu îzâh ve tafsîl edildikten sonra —ki, bütün İbn-i 'Âs'ın hazâkat-ı siyâsîyesini ifâde etmektedir.— En sonu bu iki Uman hükümdârının Nübüvvet-i Muhammedîyye'yi tasdîk ve şeref-i İslâm ile müşerref oldukları bildiriliyor.

* * *

Müellif Buhârî'nin (Haber-i vâhidin cevâzı) unvânından ve şârih 'Aynî'nin bu unvânını Ümerâ, şüferâ-yı Nebeviyye ile îzâhından bi'l-istifâde biz de Resûl-i Ekrem *Salla'llāhu aleyhi ve sellem Efendimiz*'in neşr-i diyânet ve ilâ-yı İslâmiyet için iltizam buyurduğu siyâsî vecheyi tafsîl etmiş bulunuyoruz. Tevfîk ise Allah'dandır.

---

1 بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد عبد الله الى جيفر وعبد ابنى الجلندى، سلام على من اتبع الهدى. اما بعد فانى ادعو كما بدعاية الاسلام اسلما تسلما . فانى رسول الله الى الناس كافة لانذر من كان حيا ويحق القول على الكافرين، فانكما ان اقررتما بالاسلام وليتكما. وان ابيتما ان تقرا بالاسلام فان ملككما زائل عنكما. وخيل تحل بساحتكما وتظهر نبوتى على ملككما (وكتب ابى بن كعب وختم الكتاب) (زاد المعاد).

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْإِعْتِصَامِ بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ

ALLÂH'IN KİTÂBI KUR'ÂN-I MÜBÎN İLE PEYGAMBER'İN SÜNNETİNE TUTUNMAĞA DÂİR HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR

İ'tisâm bir şeye el ile yapışıp tutmak ve tehlikeden korunmak ma'nâsınadır. Müellif Buhârî bu unvânını Âl-i İmrân sûresi'nin 103 üncü âyetindeki: (واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا = *Ey mü'minler! Hepiniz Allāh'ın* (hidâyet) *ipine sarılınız ve biribirinizden ayrılmayınız!*) kavl-i şerîfinden alınmıştır. Âyet-i kerîmedeki *(Habl=ip)* ile murâd istiâre tarîkıyle Kitap ile Sünnet'tir. Allāh'ın İsm-i Şerîf'ine muzâf olması da bu istiârenin karînesidir. Bu istiârenin cihet-i câmi'ası ve edebî münâsebeti her ikisinin de maksûda ermeğe sebep olmasıdır ki, Kitap ve Sünnet, hayır ve saâdete, ip de birtakım medenî ihtiyaçları telâfîye sebep olur. Kitap ile murâd Kur'an'dır. Sünnet ile murâd da Resûl-i Ekrem'in sözlerinden, işlediği işlerden, başkaları tarafından işlenip de, Peygamber'in men' etmediği hal ve hareketlerden bize vâsıl olan hadîslerdir.

Kitap ve Sünnet İslâm ümmetinin vesîle-i saâdet ve hidâyeti olduğu için Resûl-i Ekrem bî'at alırken, ilk bî'at şartı olarak Kitap ve Sünnet'te vârid olan emirleri dinlemek ve bu yolda itâ'at etmek şartını dermeyan buyurdu. Abdullâh

İbn-i Ömer de Abdülmelik İbn-i Mervân'a bu yolda bî'at mektûbu göndermişti. [2165 numara ile tercemesi yakında geçen İbn-i Ömer hadîsine bakınız!].

* * *

2171. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبَى قَالُوا يَا رَسُولَ ٱللهِ وَمَنْ يَأْبَى قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ ٱلْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Ümmetimin hepsi Cennet'e girecektir. Ancak imtinâ' edenler girmiyeceklerdir, buyurmuştur. Ashâb-ı Kirâm:

— Yâ Resûla'llāh, kimler imtinâ' edecekler? Diye sordular. Resûl-i Ekrem de:

— Her kim bana itâ'at ederse Cennet'e girecektir. Her kim de bana 'âsî olursa, o da (da'vetimi kabûlden ve emirlerime itâ'atten) imtinâ' etmiş olur (ve Cennet'e giremez) buyurdu.

* * *

2172. عَنْ جَابِرِبْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ جَاءَتْ مَلَائِكَةٌ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ نَائِمٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّهُ نَائِمٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ ٱلْعَيْنَ نَائِمَةٌ وَٱلْقَلْبَ يَقْظَانُ

فَقَالُوا إِنَّ لِصَاحِبِكُمْ هٰذَا مَثَلًا فَاضْرِبُوا لَهُ مَثَلًا فَقَالَ بَعْضُهُمْ
إِنَّهُ نَائِمٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّ الْعَيْنَ نَائِمَةٌ وَالْقَلْبُ يَقْظَانُ
فَقَالُوا مَثَلُهُ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى دَاراً وَجَعَلَ فِيهَا مَأْدُبَةً وَبَعَثَ
دَاعِياً فَمَنْ أَجَابَ الدَّاعِيَ دَخَلَ الدَّارَ وَأَكَلَ مِنَ الْمَأْدُبَةِ
وَمَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّاعِيَ لَمْ يَدْخُلِ الدَّارَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنَ الْمَأْدُبَةِ
فَقَالُوا أَوِّلُوهَا لَهُ يَفْقَهْهَا فَقَالَ بَعْضُهُمْ إِنَّهُ نَائِمٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ
إِنَّ الْعَيْنَ نَائِمَةٌ وَالْقَلْبُ يَقْظَانُ فَقَالُوا فَالدَّارُ الْجَنَّةُ وَالدَّاعِي
مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ أَطَاعَ مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ عَصَى مُحَمَّداً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ وَمُحَمَّدٌ فَرَّقَ بَيْنَ النَّاسِ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhümā*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir kere Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* uyurken yanına birtakım melekler gelerek bunlardan bâzıları: Bu zât uyuyor, dedi. Bâzıları da: Gözü uyuyor, fakat kalbi uyanıktır, dedi. Bunun üzerine bu melekler (biribirlerine:) Bu dostunuzun âlî sıfatı vardır (âlî menkabe sâhibidir). Haydi siz de bunun âlî mevki'ini hâricî bir örnekle temsîl ediniz, dediler. Fakat bâzıları: İyi amma bu zat uyuyor, dediler. Bâzıları da: Hayır, onun gözü uyuyor, fakat kalbi uyanıktır, dediler. Bunun üzerine melekler: Bu zâtın hâricî benzeri şu bir kimsenin misâli gibidir ki, o kimse yeni bir ev yaptırır,

o evde bir velîme ziyâfeti tertip edip (bu ziyâfete nâsı da'vet etmek için bir da'vetci gönderir. Bu da'vetcinin da'vetine kim icâbet ederse, o (mükemmel) eve girer ve (mükellef) ziyâfeti yer. Her kim de da'vetcinin da'vetine icâbet etmezse o eve giremez, ve ziyâfet yemeklerini de yiyemez. Bunun üzerine melekler yine biribirlerine: Haydi bu temsîli, bu zâta îzâh ediniz de anlasın, dediler. Fakat yine bunlardan bâzıları: İyi ama bu zât uyuyor, dediler, bâzıları da: Hayır gözleri uyuyor ama kalbi uyanıktır, dediler.

Bunun üzerine melekler (kendi aralarında temsîli îzâh ederek): O ev Cennet'tir, da'vetci de Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'dir. Her kim Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e itâ'at ederse, Allāh'a itâ'at etmiştir. Her kim de Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e 'âsî olursa Azîz ve Celîl olan Allāh'a 'âsî olmuştur. Hazret-i Muhammed nâsın arasını ayırd etmiştir (itâ'at ve isyân şi'ârını bildirip mü'minleri, münkirleri tefrîk etmiştir).

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfin mazmûnu en belîğ bir mürekkep teşbîh ile teblîğ buyurulmuştur. Edebiyat kāidesine göre, mürekkep teşbîhi edilen şâ'irâne hayâli müte'addit teşbihlerden bulup çıkarır. Sonra bu teşbihleri biribirine zam ve ilâve ederek bir belâğat manzûmesi vücûde getirir ki, her zevk-i edebî sâhibi işidince zevk-yâb olur.

Hadîsdeki meleklerin mürekkep teşbihlerini tahlîl edince şu müfret teşbihleri ihtivâ ettiğini görürüz: 1) Cenâb-ı Hakk'ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Server-i Kâinât Efendimiz velîme gibi kudsal bir cem'iyetin da'vetcisine, 2) Allāhu Teâlâ'nın mü'min kulları için hazırladığı Cennet, yeni teşkîl edilen âile için hazırlanan yeni bir âile ocağına, 3) Cennet-i a'lânın gûnâ-gûn ni'metleri, velîme ta'âmı gibi en nefîs bir ziyâfet yemeğine, 4) Kitap ve Sünnet'e ittiba' mü'minler, velîme da'vetine icâbet edip giden ve orada sürûr ve şâdümânî içinde nâil-i saâdet olanlara, Kitap ve Sünnet'den imtina' edenler de velîme ziyâfetinden mahrûm olup hüsrân içinde kalanlara teşbîh olunmuştur.

İşte bir kısmını bildirdiğimiz bu müfret teşbihleri şâ'irin ve mevzû'umuzda meleklerin hayâli bir araya getirince zevk-i edebî ashâbının nazarında mürekkep teşbîh en nefîs bir çiçek buketi hâlini alır. [Cenâb-ı Hak biz kullarını da Hâtemü'l-Enbiyâ'nın da'vet ettiği kitap ve Sünnet'e ittiba' eden ve Cennet ve cemâline nâiliyetle mes'ûd ve bahtiyâr olan mü'minler câmi'asına ilhak buyursun, âmîn[1]].

2173. عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَبْرَحَ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا هٰذَا اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَمَنْ خَلَقَ اللّٰهَ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

İnsanlar birbirlerine birtakım suâller sormaktan vazgeçmiyecekler. Hattâ: Her şeyi yaradan Allāh'dır, fakat Allāh'ı kim yaratmıştır? Diyeceklerdir.

Î Z Â H I

Asr-ı Saâdet'de Arab kavmi ümmî bir ümmet olduğundan hatırına her hangi bir vesvese gelen kimse, Resûl-i Ekrem'e onu sor-

[1] Türkçe edebiyâtımızda mürekkep teşbîhin en belîğ bir örneği şâir Mehmed Âkif'in Çanakkale şehitleri için yazdığı *Makber* manzûmesidir. Bu derece cem'iyetli ve kuvvetli bir mürekkep teşbih bilmiyoruz. Âkif merhum kendisi de bu zâde-i tabiatını çok beğenirdi. Çanakkale'ye dikilecek âbideye yazılacak manzûme için şâirlerden birer nümûne göndermeleri istenildiğinde Âkif merhûma: Sen ne gönderdin? Diye sorduğumda bu manzûmesini gönderdiğini söylemişti.

Bu manzûmenin sonunda şâirin özendiği *Makber*'i yapamadığını iddiâ ederek:

Ey Şehîd oğlu şehîd, isteme benden Makber
Sana âğûşunu açmış duruyor Peygamber.

diye şehit rûhunu Peygamber'in mübârek sînesine göndermesi şâheser bir beytidir.

mağa tasaddî ederdi. Bu suâller yukarıdaki hadîsde olduğu gibi şeytânî bir vesvese eseri olduğu gibi, münâfikāne suâller de soruluyordu. Tekâlifin teşdîdini mûcip suâller de bulunuyordu. Bu cihetle Resûl-i Ekrem Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği üzere: "*Ey nâs! Ben sizi hâlinize bıraktıkça siz de beni kendi hâlime bırakınız* (size bir şey tebliğ etmedikçe siz de bana sormağa kalkışmayınız.) *Sizden önce ümmetler fuzûlî suâller sormak ve peygamberlerine muhâlefet etmek sûretiyle helâk olmuşlardır. Ben sizi bir şeyden nehyedersem ondan ictinâb ediniz, bir şeyin îfâsını da emredersem onu da gücünüz yettiği kadar yerine getirmeğe çalışınız!*".

Bu yoldaki tenbîhlere rağmen bir kere de Resûl-i Ekrem bir hutbe îrâd ederken münâfıkın birisi kalkıyor; "Yâ Resûla'llāh! Kıyâmetde benim yerim neresidir? Diye soruyor. Resûlu'llāh da: Cehennem! Diye cevâp veriyor. Diğer birisi de kalkıyor; Babam kimdir? Diye soruyor. Buna da: Huzâfe! Diyor. Bunun üzerine: (لا تسألوا عن اشياء ان تبدلكم تسؤكم = *Ey îmân edenler! Hatırınıza her gelen* (lüzumsuz) *her şeyi Resûlu'llāh'a sormağa kalkışmayınız. Sonra bu suâllerin muktezâları açıklanacak olursa fenâmıza gider)* âyeti nâzil olmuştur.

Hadîsdeki: Allāh'ı kim yaratmıştır? Sözü en şenî' şeytan ilkā'âtındandır. Kâinâtı yaradan Allāhu Teâlâ'nın bir eser-i hilkat olması aklen de, naklen de muhaldir. Ulûhiyet şi'ârına münâfîdir. Bunun gibi şeytânî vesveselere kapılan kimse (E'ûzü bi'llâhi-mine'ş-Şeytâni'r-Racîm) diye o vesveseyi def' etmesi bir haberde bildirilmiştir.

* * *

2174. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ ٱللّٰهَ لَايَنْزِعُ ٱلْعِلْمَ بَعْدَ أَنْ أَعْطَاهُمُوهُ ٱنْتِزَاعاً وَلٰكِنْ يَنْتَزِعُهُ مِنْهُمْ مَعَ قَبْضِ ٱلْعُلَمَاءِ بِعِلْمِهِمْ فَيَبْقَى نَاسٌ جُهَّالٌ يُسْتَفْتَوْنَ فَيُفْتُونَ بِرَأْيِهِمْ فَيُضِلُّونَ وَيَضِلُّونَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr *radiya'llāhu anhümā*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir: Allāhu Teâlâ ilmi size ihsan buyurduktan sonra (hâfızanızdan) zorla söküp almaz. Lâkin cemiyetin ilim adamlarını bilgileriyle berâber cemiyet içinden alır. Artık kara câhil bir zümre kalır. O sırada halk bunlardan dînî ihtiyaçlarını soracaklar, onlar da (Şahsî) re'y ve arzûlariyle cevap vererek hem halkı idlâl edecekler, hem de kendileri dalâlette kalacaklar.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî (Re'y ve kıyâs tekellüfünün zemmi) başlığıyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellif bu unvânında zikrettiği re'y ile kasdettiği ma'nâ Kitap, Sünnet, icmâ'dan ibâret olan bir asl-ı şer'îye istinâd etmiyen şahsî arzudur ki re'y-i mezmumdur. Nasıl ki mevzû'umuz olan hadîs-i şerîfde İslâmî ilimler, bu ilimlerin bilginleriyle berâber Allah dîvânına gittikten sonra artık ortadan kara câhil bir zümrenin arzû-yı şahsîleriyle telkîn-i dîn edecekleri bildiriliyor. Binâenaleyh Kitap, Sünnet, icmâ'a istinâd eden re'y, içtihâddan olan bir re'y-i mahmûddur.

Bu unvândaki kıyâs ile de usûlü selâseden birisine tatbik olunmıyan zünûn-ı şahsiyedir, kıyâsât-ı fâside ve mezmûmedir. Kitâb'a, Sünnet'e, icmâ'a istinâd eden kıyâs ise, İslâm hukûkunun dört aslından dördüncüsüdür ve (فاعتبروا يا اولى الابصار = *Ey görmek ve anlamak kudretini hâiz olanlar! Vâkı'alardan ibret alınız, görülmiyen vâkı'aları görülenlere kıyâs ediniz!*), [Haşr Suresi: 2] kavl-i şerîfine istinâd eden bir delîl-i şer'îdir. Şu da şâyân-ı dikkattir ki, müellif Buhârî unvânında kıyâsın zemmini mutlak zikretmeyip tekellüf kaydiyle takyîd etmiştir. Güçlükle yapılan ve asıl ile fer' arasında münâsebet bulmakta zorluk bulunan kıyâs demekle kıyâs-ı fâside işâret etmiştir.

Müellif Buhârî bu bâbın unvânında İsrâ' Sûresi'nin 37 inci âyetindeki (ولا تقف ما ليس لك به علم) kavl-i şerîfini zikredip âyetteki "*Kafv*"i "*kavl*" ile tefsîr etmiştir ki, İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh*'â âit olan bu tefsîre göre, ma'nâ: *(Hiç bir sûretle bilmediğin bir şeyi söyleme)*

demektir ki, bu da unvândaki zemmin hiç bir vukûf-ı ilmîye istinâd etmiyen kıyâs ve içtihâda âit olduğunu iş'âr eder.

Öyle sanıyorum ki, İslâmî ilimlerin, bunları bilenlerin âhirete gitmeleriyle zevâle uğrıyacağı ve bunların yerlerini câhil bir zümre alarak hem kendileri dalâlete düşecekleri, hem de halkı idlâl edecekleri terceme ettiğimiz hadîsde bildirilen dalâlet zamânı hulûl etmiştir. Bugün gazete sütunlarına geçen dînî mevzûlara dâir yazılar tam bir anarşi hâlindedir.

* * *

2175. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَاتَقُومُ ٱلسَّاعَةُ حَتَّى تَأْخُذَ أُمَّتِي بِأَخْذِ ٱلْقُرُونِ قَبْلَهَا شِبْراً بِشِبْرٍ وَذِرَاعاً بِذِرَاعٍ فَقِيلَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ كَفَارِسَ وَٱلرُّومِ فَقَالَ وَمَنِ ٱلنَّاسُ إِلَّا أُولٰئِكَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*: "*Kıyâmet kopmaz, tâ ki ümmetim, kendisinden evvelki ümmetlerin yolunu karış karış, arşın arşın tâkip etmedikçe*" buyurmuştu. (Ashab tarafından): Yâ Resûla'llâh! (Yollarında gidilen) Fars ve Rum gibi milletler midir? Diye soruldu. Resûl-i Ekrem de: Onlardan başka nâsdan kim var yâ? Diye cevap verdi.

İZÂHI

Müellif Buhârî bu bâbında bu hadîsin Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llâhu anh*'e müntehî olan bir tarîkını da rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre, Ebû Sa'îd der ki, Resûl-i Ekrem: "*Muhakkak siz, kendinizden önce gelen milletlerin karış karış, arşın arşın yolunca gideceksiniz*" buyurdu. Biz de: Yâ Resûla'llâh! Bu ümmetler yahûdîlerle

hıristiyanlar mı? Diye sorduk. Resûl-i Ekrem: Onlardan başka, ya kim olacak? Buyurdu.

Bu hadîsde yahûdîlerle hıristiyanların, Ebû Hüreyre hadîsinde de Fars ile Rûm'un gayr-i ahlâkî hal ve hareketlerini tâkip ve taklîd etmekten İslâm ümmeti tahzîr buyurulmuştur. Fazâyihi taklidden tahzîr, yâhûdîlerle hıristiyanların ve Fars ile Rum milletlerinin âdetlerini ve âyinlerini taklîde de münhasır değildir. Târihte gelip geçen bütün milletlerin kötü hareketlerini taklîde de şâmildir. Yahûdîlerle hıristiyanların ve Fars ile Rûm'un hâsseten zikrolunması bunların târihte ta'ayyün etmiş en büyük milletler olmasındandır.

Şüphesiz ki, her dînin ve her içtimâ'î teşekkülün kendisine has bir medeniyeti ve diğerlerinden ayıran evsâf-ı fârikası vardır ki, milletlerarası varlığını ancak ve muhakkak o husûsî vasıflariyle muhâfaza eder. İslâm dîninin, İslâm ümmetinin de hiç bir dîni ve hiç bir milleti taklîde ihtiyâcı olmıyan üstün bir medeniyeti vardır. Bu bedîhî hakîkate mebnî Resûl-i Ekrem bu yüce varlığımızı muhâfaza etmemizi emredip mukallidlik derekesine düşmekten men' etmiştir.

* * *

2176. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ ٱللّٰهَ بَعَثَ مُحَمَّداً صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَقِّ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ ٱلْكِتَابَ فَكَانَ فِيمَا أُنْزِلَ آيَةُ ٱلرَّجْمِ .

TERCEMESİ

Ömer (İbnü'l-Hattâb) *radiya'llāhu anh*'den (bir hutbesinde) şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Bir hakîkattir ki, Allah, Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i Hak Peygamber gönderdi ve ona kitap indirdi. Ona indirdiği âyetler içinde Recm âyeti de vardı[1].

---

[1] Recm âyeti şudur: "الشيخ و الشيخة اذا زنيا فارجموهما = *Evli bir erkek ve kadın zinâ ederlerse* (zinâ da beyyine ile veyâ gebelikle veya ikrâr ile) *sâbit olursa* (âile nâmûsunu kirleten) *bunları taşlayınız!*". Bu âyetin okunması nesholunup hükmü ibkâ olunmuştur.

Î Z Â H I

Hazret-i Ömer'in bu sözü Medîne mescidinde bir cum'a günü îrâd ettiği uzun bir hutbesinin bir cümlesidir. Bunun asıl râvîsi de Hazret-i Ömer'in kendisi değil İbn-i Abbâs'tır. Bu uzun hutbeyi ve bunu îrâd etmeğe sebep olan târihî ve siyâsî vâkıayı Müellif Buhârî İbn-i Abbâs'dan Kitâbü'l-Hudûd'da rivâyet etmiştir ki, kısa bir hulâsası şöyledir:

İbn-i Abbâs der ki: Hazret-i Ömer'in son haccında Mînâ'da Abdurrahmân İbn-i Avf'in yanına gitmiştim. Bana dedi ki: Bugün Ömer'in yanında idim. Birisi geldi: Yâ Emîre'l-mü'minîn, haberin olsun! Falanca kişi: "*Eğer Ömer ölürse ben* (Talha'ya) *bî'at edeceğim. Vallâhi Ebû Bekir'e bî'at istişâresiz ve düşüncesiz ansızın yapılıp tamâm oldu*" diye bir fitne çıkarmak istiyor, dedi. Ömer bu sözü işidince fenâ halde hiddetlenerek:

— Vallâhi, bu akşam halkın karşısında bir hutbe îrâd edip milletin mukadderâtını gasbetmek istiyen bu adamları teşhîr ederek bunların tesvîlâtından halkı tahzîr ederim, dedi. Ben:

— Yâ Emîre'l-mü'minîn, böyle yapma! Hac mevsiminde halk ayakta iken yol üzeri böyle bir fitneyi ortaya koymak büyük bir ihtilâle sebep olabilir. Dâr-ı hicret ve dâr-ı sünnet olan Medîne'ye vardığımızda orada erbâb-ı hall ü akdin muvâcehesinde bu mes'eleyi ortaya koyup fesâdı daha iyi önlersiniz, dedim. O da kabûl etti.

İbn-i Abbâs rivâyetine devâmla der ki: Medîne'ye geldiğimizde Hazret-i Ömer bir cum'a günü îrâd ettiği bir hutbesinde Allâh'a hamd ü senâ ettikten sonra bir şöyle mukaddime ile söze başladı: Bir hakîkattır ki, Allah, Muhammed *Salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i Hak Peygamber gönderdi. Ve O'na Kitap indirdi. O'na indirdiği bu Kitâbın içinde Recm âyeti de vardır. Bu âyeti okuduğumuz ve hükmünü tatbîk ettiğimiz halde bir takım müfsidler çıkıp: Bu âyet Kur'an'da yoktur, diye inkâr edeceklerdir[1]. (Hazret-i Ömer bâzı mukaddimeler daha söyledikten sonra) İşidiyorum ki, bâzı kimseler Hazret-i Ebû Bekir'in bîatına i'tirâz ederek hakîkati inkâr etmişler ve ben ölünce bî'at edilecek zâtı hazırlamışlardır! diye Ebû Bekir'e

---

[1] Hazret-i Ömer'in bu sözü ileride tahakkuk ederek, hâricîlerle bâzı mu'tezile inkâr etmişlerdir.

bî'atın târihini teşrîh ederek bundan kuvvetli bir intihap olamıyacağını bildirdikten sonra demiştir ki: Ben şundan korkarım ki, bize muhâlif olan bu zümre bizden sonra içlerinden birisine müslümanların meşveretine lüzum görmiyerek bî'at edecekler. Halk ne o halîfeye, ne de bu zümreye tâbi' olmıyarak müslümanlar arasında harbe ve kıtâle sebep olacaktır.

* * *

2177. عَنْ عَمْرِو بْنِ ٱلْعَاصِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا حَكَمَ ٱلْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ .

TERCEMESİ

Amr İbn-i 'Âs, *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlü'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işitmişimdir: Bir hâkim hükmedeceği zaman içtihad yâni hakkı arayıp hükmeder de sonra bu hükmünde isâbet ederse, o hâkime iki ecir ve sevap vardır: (Hakkı aramak, hakka isâbet etmek sevapları). Eğer hükmedeceği zaman hakkı arar, fakat hatâ ederse bu hâkime de bir ecir vardır (Hakkı aramak sevâbı).

* * *

2178. عَنْ جَابِرِبْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا إِنَّهُ كَانَ يَحْلِفُ بِاللّٰهِ أَنَّ ٱبْنَ ٱلصَّيَّادِ ٱلدَّجَّالُ فَقُلْتُ تَحْلِفُ بِاللّٰهِ قَالَ إِنِّي سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ يَحْلِفُ عَلَى ذٰلِكَ عِنْدَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُنْكِرْهُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdullāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre (Râvî Muhammed İbn-i Münkedir der ki:) Hazret-i Câbir, İbnü's-Sayyâd'ın Deccal olduğuna yemîn ederdi. Ey Câbir! Allah adına bu hususda nasıl yemîn edersin, dedim. O da: Ömer *radiya'llāhu anh*'in bunun Deccallığına Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûrunda yemîn ettiğini işittim. Halbuki Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ömer'in yemînini reddetmedi.

İZÂHI

Hadîsde adı geçen İbnü's-Sayyâd'ın adı Sâfî'dir. Vâkıdî Benî Neccar'dan olduğunu bildirir. Eski zamânın kâhinlerine, zamânımızın da medyumlarına benziyen İbnü's-Sayyâd garîbü'l-ahvâl bir şahıstır. Erlik çağına ermeden nübüvvet iddi'â etmiştir. Resûl-i Ekrem Hazret-i Ömer'le bâzı Ashâb'ını yanına alarak bunu görmeğe gitmiş ve bunun kehânetini anlamak için giderken yolda Duhân sûresi'ni gönlünde saklıyarak bu kâhine soracağını bildirmişti. Varıldığında Resûl-i Ekrem: Haydi gönlümde senin için bir şey sakladım. Şunu bil bakalım? Dedi. İbnü's-Sayyâd: Gönlündeki (Düh) dür, dedi. Bu sûretle (Duhân kelimesinin ilk iki harfini bilebilmiş oluyordu. Resûl-i Ekrem tarafından: Düşde, rü'yâda ne görüyorsun? Diye sorulduğunda: Bana doğru haberler de gelir, yanlış haberler de, diye cevap vererek şeytânî ilkā'âtı hâiz tam bir kâhin olduğunu i'tirâf etmiş bulunuyordu. Bunun üzerine Hazret-i Ömer: Yâ Resûla'llāh! Vallāhi bu Deccal'dır, müsâ'ade et de şunun boynunu vurayım, demişti. Mevzûumuz olan Câbir hadîsinde de bildirildiği üzere Resûl-i Ekrem bu Deccal değildir, diye reddetmemekle berâber öldürülmesine de müsâ'ade etmemişti. Çünkü bugünler Medîne'ye ilk hicret edildiği zamâna müsâdif idi. Yahûdîlerle iyi geçinmek günleri idi. Hazret-i Câbir'in: İbnü's-Sayyâd fitne âmili bir Deccal idi, diye yemîn etmesi de Hazret-i Ömer'in bu yemîninin taraf-ı Risâlet'den reddolunmamasına mebnî idi. İbnü's-Sayyâd'ın bilâhare müslümân olduğuna ve hac ettiğine dâir de Müslim'in Ebû Sa'îd Hudrî'den rivâyeti vardır. Bu eserimizin

dördüncü cildinde 662 numara ile tercemesi geçen İbn-i Ömer hadîsi ile îzâhını okuyunuz!

Oğlu Umâre'nin ebrâr-ı ümmetten olduğu ise şüphesizdir. Hazret-i Câbir'den rivâyetleri vardır. İmam Mâlik'in meşâyıhı cümlesindendir. Mervân'ın hilâfeti zamânında ölmüştür [*Hulâsa*].

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ التَّوْحِيدِ وَ الرَّدِّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ وَغَيْرِهِمْ

BU KİTÂB, ALLÂHU TEÂLÂ'NIN BİRLİĞİNİ İSBÂTA MEDÂR OLAN VE CEHMİYYE İLE ONLARDAN BAŞKA MU'TEZİLE GİBİ EHL-İ BİD'ATIN İ'TİKĀDÎ ŞÜPHELERİNİ REDDEDEN HADÎS-İ ŞERÎFLERİ MUHTEVÎDİR[1]

Tevhîd, lûgat cihetiyle bir şeyi birlemektir. Tevhîd-i ilâhî de Allāhu Teâlâ'nın vâhid-i hakîkî olduğunu ve şerîk ve nazîrden münezzeh bulunduğuna îmân etmekten ibârettir.

---

[1] Yûnûniyye gibi en mu'teber Buhârî nüshalarında bu ünyan yalnız (Kitâbü't-Tevhîd) den ibârettir. *Sahîh-i Buhârî*'nin en son râvîsi olan Firebrî'den de bu sûretle rivâyet olunduğunu *Buhârî* şârihleri bildiriyor. Bu cihetle Buhârî râvîlerinin Cumhûru bu rivâyete i'tibâr etmişlerdir. Yalnız Müstemlî rivâyetinde ünvandaki ziyâde vardır. Müellif Zebîdî bu rivâyeti ihtiyâr etmiştir. Hiç şüphesiz ki, Cümhûrun Firebrî'ye istinâd eden rivâyetleri daha ilmîdir. Çünkü ehl-i rivâyetin vazîfesi i'tikādî, amelî bütün haberlerin sıhhatlerini ve ilmî kıymetlerini ta'yîn ederek rivâyet etmekten ibârettir. Bu haberler üzerine ta'lîlî ve felsefî bir üslûb ile işlemek kelâm ve fıkıh mevzûlarına âit vazîfelerdir. Nasıl ki, Müellif Buhârî de bu bâbından mesleği îcâbı tevhîd-i Bârî'yi ihtivâ eden hadîsleri zikrediyor. Ve Cehmiyye, mu'tezile, cebriye gibi ehl-i bid'attan hiç birisinin nazariyelerini redde ilişmiyor. Çünkü tevhidi isbât başka, muhtelif mesâlik-i içtihâdiyelerini red de başka mevzûlardır.

Cehmiyye, Cehm İbn-i Safvân'a nisbet olunan bir fıkradır. Kazâ ve kader mes'elesinde ehl-i sünnete yakın olmakla berâber Cebriyecilere de meyletmişlerdir. Cehmîler Sıfât-ı ilâhiyyeyi nefy ettikleri gibi rü'yeti de inkâr etmişlerdir. Kur'ân'ın da mahlûk olduğuna kāil olmuşlardır.

Allāh'ı tevhîd ve Allāh'ı birlemek İslâm dîninin üssü'l-esâsını teşkîl eden îmân umdesidir. Ve bu dînin en mühim hassa-i fârikasıdır. Bu cihetle Müellif Buhârî Tevhîd-i Bârî bahsini kitâbına hüsn-i hâtime yapmıştır. *Kitâbü't-Tevhîd* ile *Sahîh-i Buhârî* artık nihâyete ermiş bulunuyor.

Müellif Buhârî yukarıdaki umûmî unvânından sonra (Resûl-i Ekrem'in İslâm ümmetini tevhîde da'vet husûsundaki teblîgâtı başlığiyle de husûsî bir bâb açarak dört hadîs rivâyet etmiştir ki, *Tecrîd*'de bulunan iki hadîsini terceme edeceğiz. Sonra da *Tecrîd*'e geçmiyen ikisini nakledeceğiz.

* * *

2179. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيَخْتِمُ بِقُلْ هُوَ ٱللّٰهُ أَحَدٌ فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذٰلِكَ لِرَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ سَلُوهُ لِأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذٰلِكَ فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ ٱلرَّحْمٰنِ وَأَنَا أُحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبِرُوهُ أَنَّ ٱللّٰهَ تَعَالَى يُحِبُّهُ .

TERCEMESİ

'Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashab'dan bir zâtı bir müfrezeye kumandan yaparak gazāya göndermişti. Bu zât ma'iyyetindeki arkadaşlarına kıldırdığı namazlarda Kur'ân okur ve her zaman (ikinci rek'atlarda " قل هو الله احد " sûresi ile bitirirdi.

Hey'et-i seferiye gazādan döndüklerinde kumandanın i'tiyâdını ma'iyyeti, efrâdı Resûlu'llāh'a arzettiler. Resûl-i Ekrem de: Niçin böyle yaptığını kendisine sorunuz, buyurdu. Onlar da gidip sordular. Kumandan şöyle cevap verdi:

— قل هو الله احد sûresi Rahmân'ın sıfatıdır (Allāh'ın bütün esmâ' ve sıfâtı bu sûrededir). Onun için bu sûreyi okumağı severim. Bu cevâbı alıp Resûl-i Ekrem'e haber verince, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Haydi kumandanınıza müjde veriniz ki, muhakkak Allāh da onu sever, buyurmuştur.

Î Z Â H I

Buhârî'nin bu bâbında ve Tevhîd-i Bârî mevzû'undaki rivâyetleri arasında en yüksek tevhîd delîli Hazret-i 'Âişe'nin bu hadîsidir. Şöyle ki, İhlâs-ı Şerîf'i okumağa devâm eden kumandanın Allāhu Teâlâ'nın muhabbetine nâil olması, Allāhu Teâlâ'nın bütün Esmâ' ve sıfâtında birliğini iş'âr eden bu sûre-i şerîfeye muhabbeti eseridir. Bu küçük sûrenin dört kısa âyetinde bütün tevhîd delilleri hulâsa edildiği için buna "*Tevhîd Sûresi*" de denilmiştir. "*İhlâs sûresi*" adı da en meşhûr isimlerindendir. İslâm dîninin hulâsa-i i'tikādı olan tevhîd umdesini en saf ve hâlis bir sûrette ifâde etmesi de şerâfetle tavsîf olunarak "*İhlâs-ı Şerîf*" denilmesine vesîle olmuştur. قل هو الله احد sûresiyle Âyetü'l-Kürsî'deki tavsîfât derecesinde esaslı olarak Allāhu Teâlâ ulûhiyyet vasıflariyle hiç bir dinde ve hiç bir semâvî kitabta tavsîf ve ta'rîf olunmamıştır. Bu cihetle "*Esas*" adı da verilmiştir.

Müellif Buhârî'nin yine bu bâbındaki bir rivâyetine göre, Ebû Sa'îd Hudrî *radiya'llāhu anh* der ki: Ashâb'dan birisi öbür Sahâbî'nin (bir gece "قل هو الله احد" sûresi okuduğunu, hiç durmadan tekrarladığını işitmişti. Sabah olunca Resûl-i Ekrem'e gelip bunu haber verdiği sırada, o zât sanki hâlâ bu sûreyi tekrarlıyordu. Resûl-i Ekrem: Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, bu sûre Kur'ân'ın üçte birisine mu'âdildir, diye cevap verdi.

Beyzâvî *Tefsîri*'nde bildirdiğin göre, Mekke müşrikleri Resûl-i Ekrem'e: "*Bizi da'vet ettiğin Rabbini bize tavsîf et!*" talebinde

bulunmaları üzerine bu sûre nâzil olmuştur ki, meâli şöyledir: "*Habîbim müşriklere şöyle cevap ver: O* (Zat-i a'lâ) *Allāh'dır*[1], *O birdir, Allāh uludur ve her varlığın merci'idir. O, doğurmadı ve doğurulmadı. O'na hiç bir şey dınk de olmadı* (zâtında, sıfâtında) *O'nun eşi ve örneği yoktur.*"

Görülüyor ki, "*İhlâs Sûresi*", îzâhı bir cilde sığmayan bir tevhîd vecîzesidir. Bu sûrenin mazmûniyle, Âyetü'l-Kürsî ile ve Haşr sûresi'nin son âyetleriyle Allāhu Teâlâ Kemâl, Cemâl ve Celâl sıfatlariyle tanınmıştır. Bu cihetle İhlâs-ı Şerîf okumağı seven irfân sâhibi kumandan bu sevgisiyle Allāh'ın muhabbetine mazhariyetle müjdelenmiştir. Müellif Buhârî de Kitâbü't-Tevhîd'in başında bu hadîsi rivâyet etmekle yüksek bir tevhîd irfânı göstermiştir. Göklerin ve yerin nûru olan Allāh'ımız şu satırları okuyan ve yazan kullarının gönüllerini dâimâ tevhîd nûru içinde yaşatsın!.

Buhârî'nin bu bâbında rivâyet ettiği tevhîd hadîslerinden birisi de şudur: İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anh*'dan rivâyete göre, Resûl-i Ekrem Mu'âz İbn-i Cebel'i Yemen'e vâli gönderirken[2] Mu'âz'a şöyle ta'lîmât vermişti: Ey Mu'âz! Şimdi sen Ehl-i Kitâb olan bir kavm üzerine vâli gidiyorsun[3], oraya vardığında ilk vazîfen Yemenlileri Allāh'ı tevhîde da'vet etmek olacaktır. Allāh'ın birliğini i'tirâf ettikten sonra da onlara her gün beş vakit namaz farz kılındığını bildirirsin. Namaz kılmağa başladıklarında da mallarında zekât farz olduğunu ve bu zekât mallarının zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini haber verirsin. Yemenliler bunu da kabûl edince, onlardan zekât al; fakat onların en güzel sağmal mallarını alma. [Bu eserimizin

---

[1] Bu sûre-i şerîfenin sebeb-i nüzûlüne göre, âyetdeki (هو = O) zamîrinin merciini tercememizde —Müşriklerin tavsîf ve ta'rîfini istedikleri— Zât-ı â'lâ olarak kavis içinde gösterdik. Sebeb-i nüzûlden sarf-ı nazar edilirse ve zamîrin mercii geçmediğine göre, zamîr-i şân olur ki, zamîr-i şanlar muhâtabı mühim bir haberi telâkkîye hazırlamak olduğuna göre, bu sûrette âyet :"*Hakîkat şudur ki, O* (Zât-ı â'lâ) *bir Allāh'tır*" diye terceme olunur. Bu terceme bütün müfessirlerin zamîr-i şan telâkkîlerine uygundur.

[2] Hazret-i Muâz, Yemen'in bir mıntakasına me'mûr edilmişti. Öbür mıntakasına da Ebû Mûsâ el-Eş'arî gönderilmiştir.

[3] Ehl-i Kitâb ile murâd, yahûdîlerdir. Yahûdîler Yemen'e Tübbâ' Es'ad zamânında girmişlerdi. Bu cihetle Yemen'e müslümanlık girdiğinde, Yemen halkının bir kısmı yahûdî idi. Habeşlilerin galebesi üzerine de hıristiyanlık girmişti, Bunlar da Necran'da bulunuyorlardı. Bunlar da bir haraca bağlanarak hürriyet-i dîniyelerine sâhip idiler.

Beşinci cildinde 686 rakamiyle terceme ettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsinin îzâhına da bakınız!].

Buhârî'nin yine bu bâbındaki şu tevhîd hadîsini de mütâlea edelim: Resûl-i Ekrem *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* Mu'âz İbn-i Cebel'e:

— Allāh'ın kulları üzerindeki hakkı nedir? Diye sormuş. O da: Allāh'la Peygamber'i bilir, demesi üzerine Resûl-i Ekrem:

— Kulların Allāh'a ibâdet etmeleri ve O'na hiç bir şeyi şerîk koşmamaları, buyurmuş. Sonra da:

— Kulların Allāh üzerindeki hakları nedir? Diye sormuş. Mu'âz da: Allāh'la Peygamber'i bilir, demesi üzerine:

— Kulları kusurlariyle cezâlandırmamasıdır, buyurmuş[1].

* * *

2180. عَنْ أَبِي مُوسَى ٱلْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ عَلَى أَذًى سَمِعَهُ مِنَ ٱللهِ يَدْعُونَ لَهُ ٱلْوَلَدَ ثُمَّ يُعَافِيهِمْ وَ يَرْزُقُهُمْ .

TERCEMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Hiç bir kimse (kendisi hakkında duyduğu ezâ (verici isnâd ve iftirâ) ya Allāh'dan çok sabırlı değildir. Birtakım kâfirler ve müşrikler Allāh'a oğul isnâd ederler de, sonra Allāh yine onları ilel ve âfâttan masûn kılarak (türlü ni'metlerle) besler, yaşatır.

İ Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî Zâriyât Sûresi'nin şu meâldeki âyetlerini unvân olarak zikrettiği bir bâbında rivâyet etmiştir: "*Ben Cin ve İnsi*

[1] Bu hadîslerin tevhîde delâletleri zâhirdir. İzahtan müstağnîdir.

(görülen ve görülmiyen her mahlûku) *ancak benim varlığımı ve birliğimi bilsinler ve bana kulluk etsinler, diye yarattım. Ben onlardan ne rızk isterim, ne de yemek yedirmelerini isterim. Allah* (öyle bir Zât-ı a'lâdır ki) *O, herkese rızk verir, O kuvvet ve kudret sâhibidir, kuvveti şiddetlidir*[1]".

Sahîh-i Buhârî'de bu âyetlerden üçüncüsü olan unvanda Allāh'ın sıfatlarından Rezzâk = Her mahlûku besleyip yaşatan, Zü'l-Kuvve = Kudret ve kuvvet sâhibi, metîn sıfatları zikrolunmuştur.

Hadîs-i şerîfte Allāhu Teâlâ'ya oğul ve evlâd isnâd ettikleri bildirilenler yahûdîlerle hıristiyanlardır. Tevbe Sûresi'nin 50 inci âyetinde bildirildiği üzere yahûdîler: Üzeyr Allāh'ın oğludur, demişlerdi. Sonra da yahûdîleri ta'kîb ederek hıristiyanlar: Mesîh 'Îsâ Allāh'ın oğludur, dediler. Rivâyete göre, Benî İsrâil Peygamberlerini öldürmeleri ve haklarında türlü zulüm icrâ etmeleri üzerine Tevrât'ı bilen kalmamıştı. Bir zaman sonra Üzeyr Peygamber ba's olunup Tevrât'ı yeniden bunlara yazdırdığında ona, Üzeyr Allāh'ın oğludur, demişlerdir. Hıristiyanların 'Îsâ Allāh'ın oğludur, iddi'âlariyle teslis akîdesinin de îzâhı mevzû'umuzdan hâriç uzun bir târihi vardır.

* * *

2181. عَنِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ ٱلَّذِى لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ ٱلَّذِى لَا يَمُوتُ وَ ٱلْجِنُّ وَ ٱلْإِنْسُ يَمُوتُونَ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle du'â buyurdu: Allāh'ım! Sen'in izzetine (kāhir kudretine) sığınırım. Sen o kudret sâhibisin ki, Sen'den başka ibâdet olunacak ma'bûd yoktur,

---

1 وما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون. ما اريد منهم من رزق و ما اريد ان يطعمون. ان الله هو الرزاق ذو القوة المتين (سورة الزاريات آ ٥٦، ٥٧، ٥٨).

yalnız Sen varsın ve Sen ebedî hayat sâhibisin, halbuki Cin, İns (görülen, görülmiyen bütün mevcûdât) helâke mahkûmdur[1].

* * *

2182. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ وَهُوَ يَكْتُبُ عَلَى نَفْسِهِ وَهُوَ وَضْعٌ عِنْدَهُ عَلَى الْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Allāhu Teâlâ mahlûkātı yarattı (ve onların mukadderâtını ta'yîn buyurduğu) zaman kendi ulûhiyetine âit olmak üzere de bir kitâbını yazdı. (Zâtına ait ahd ü mîsâkı hâvî olan) bu mektûbu da kendi arşına koydu (ki, mazmûn-i şerîfi:) Benim rahmetim gazâbıma galebe eder[2].

* * *

2183. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ

---

[1] كل شئ هالك الا وجهه = *Allāh'tan başka her şey helâk olacaktır.*" [Sûre: 28 (Kasas), âyet: 88].

[2] Rahmet, gazâb Allāhu Teâlâ'nın iki sıfatıdır. Rahmet, sevâbın kula îsâlinden kinâyedir. Gazâb da mecâzî bir mâ'nâ ile kulun istihkākına göre, intikām-ı ilâhîden kinâyedir.

إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي
فِي مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْراً تَقَرَّبْتُ
إِلَيْهِ ذِرَاعاً وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعاً وَإِنْ
أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlu'llāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: Azîz ve Celîl olan Allāh buyurur ki:

Ben kulumun beni sanısı yanındayım (irâdem kulumun beni anlayışına göre, ta'allûk eder). Kulum beni andığı zaman muhakkak onunla berâber bulunurum. O beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu bu sûretle anarım. Eğer o beni bir cemâ'at içinde zikrederse ben de onu o cemâ'at efrâdından daha hayırlı bir cemiyet içinde yâd ederim. O kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım[1].

* * *

2184. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ

[1] Bu hadîsde Allāh'ın kuluna derece-i kurbiyetini ifâde için kullanılan karış, arşın, kulaç gibi mahsûsâta âit ölçü mikyaslarının Allāhu Teâlâ hakkında kullanılanları tamâmiyle mecâzî tâ'bîrlerdir. Yine böyle Cenâb-ı Hak hakkında koşmak tâ'bîri de sür'at-i icâbetten kinâyedir.

سَيِّئَةً فَلَا تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا
بِمِثْلِهَا وَ إِنْ تَرَكَهَا مِنْ أَجْلِي فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً وَ إِذَا أَرَادَ
أَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَلَمْ يَعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمِلَهَا
فَاكْتُبُوهَا لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *Salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

Azîz ve Celîl olan Allāh, (kullarının hasenât ve seyyiâtını yazmağa me'mûr olan meleklerine) her zaman şöyle emreder:

Kulum fenâ bir iş yapmak istediğinde hemen bu irâdesini defterine kaydetmeyiniz; tâ ki, bu irâdesini tahakkuk ettirmedikçe. Eğer o fenâlığı yaparsa, o yaptığı fenâlığın bir mislini yazınız! Eğer benden çekinerek yapmaz bırakırsa, bu def'a onun hesâbına bir sevap yazınız! Bir de kulum bir iyilik yapmak isterse de (her hangi bir mâni' ile) yapamazsa ona bu güzel niyetine mükâfât olarak bir sevap yazınız. Eğer yaparsa, yaptığı o işin mükâfâtını on mislinden yedi yüz katına kadar yazınız!.

* * *

2185. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ عَبْداً أَصَابَ ذَنْباً وَ رُبَّمَا قَالَ أَذْنَبَ ذَنْباً
فَقَالَ رَبِّ أَذْنَبْتُ ذَنْباً وَ رُبَّمَا قَالَ أَصَبْتُ فَاغْفِرْهُ فَقَالَ رَبُّهُ
أَعَلِمَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبّاً يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَ يَأْخُذُ بِهِ غَفَرْتُ لِعَبْدِي

ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ ٱللهُ ثُمَّ أَصَابَ ذَنْباً أَوْ أَذْنَبَ ذَنْباً فَقَالَ رَبِّ
أَذْنَبْتُ أَوْ أَصَبْتُ اخَرَ فَأْغْفِرْهُ فَقَالَ أَعَلِمَ عَبْدِى أَنَّ لَهُ رَبّاً
يَغْفِرُ ٱلذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ غَفَرْتُ لِعَبْدِى ثُمَّ مَكَثَ مَا شَاءَ ٱللهُ
ثُمَّ أَذْنَبَ ذَنْباً وَرُبَّمَا قَالَ أَصَابَ ذَنْباً فَقَالَ رَبِّ أَصَبْتُ أَوْ
قَالَ أَذْنَبْتُ آخَرَ فَاغْفِرْهُ لِى فَقَالَ أَعَلِمَ عَبْدِى أَنَّ لَهُ رَبّاً يَغْفِرُ
ٱلذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ غَفَرْتُ لِعَبْدِى ثَلَاثاً فَلْيَعْمَلْ مَا شَاءَ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet olunmuştur: Bir kula (bilmiyerek) bir günâh isâbet edip veyâ bir günâh işleyip[1] de:

— Yâ Rab! Ben (bilerek) bir günâh işledim, yâhut (bilmiyerek) ben bir günâhla musâb oldum, kusûrumu afv ü mağfiret eyle! Diye (günâhını i'tirâf ve) niyâz ederse, o kulun Rabbi:

— Demek ki, kulum, (dilerse) günâhımı afvedecek, (dilerse) cezâlandıracak muhakkak bir Rabbi olduğunu bildi. Şu halde ben de kulumu mağfiret ettim, buyurur. Sonra bu kul Allāh'ın dilediği kadar bir zaman (günâhsız) yaşar. Sonra bir günâh daha isâbet edip veyâ bir günâh işleyip de:

— Yâ Rabbî! Ben (bilerek) bir günâh işledim, yâhut (bilmiyerek) bir günâhla musâb oldum. Kusûrumu afv ü mağfiret eyle, diye niyâz ederse, o kulun Rabbi:

[1] Hadîsde buradan başlıyarak sonuna kadar devâm eden terdîd ile rivâyetler râvînin şüphesi eseri değildir. İşlenilen günâhın bi'l-irâde amden veyâhut hatâ eseri olarak yapılmış olması aynı Allāhu Teâlânın affetmek veya cezâlandırmak ulûhiyet muktezâsı bulunması i'tibâriyledir.

— Demek ki, kulum, günâhını affedecek veyâ cezâlandıracak bir Rabbi bulunduğunu gereği gibi bildi, şu halde ben de bu kulumu mağfiret ettim, buyurur. Sonra bu kul Allāh'ın dilediği kadar bir zaman günâhsız yaşar. Sonra bir günâh isâbet edip veyâ bir günâh işleyip de:

— Yâ Rab! Ben bir günâh işledim veyâ bir günâhla musâb oldum, kusûrumu afv ü mağfiret eyle, diye Allāh'a yalvarırsa, o kulun Rabbi:

— Demek ki, kulum, günâhını affedecek veyâ cezâlandıracak bir Rabbi olduğunu bildi, ben de üç def'a kendisini afv ü mağfiret ettim. Artık (günâh işlediğinde tevbe etmesini bilen) bu kulum dilediği işi işlesin, buyurur[1].

* * *

2186. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ شُفِّعْتُ فَقُلْتُ يَا رَبِّ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ خَرْدَلَةٌ فَيَدْخُلُونَ ثُمَّ أَقُولُ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى شَيْءٍ فَقَالَ أَنَسٌ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى أَصَابِعِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Enes (İbn-i Mâlik) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet

[1] Nevevî der ki, hadîsde şuna işâret vardır: Tövbekâr olan ve Allāh'a yalvarmak yolunu bilen bir kulun günâhı yüz kere, bin kere ve belki daha çok tekerrür etse de her def'âsında tövbe etse, yâhut bu mükerrer günâh yığınının topu hakkında Allahû Teâlâ'ya arz-ı nedâmet eylese, tövbesi sahîh olur ve kabûl buyurulur ki, mü'minler için en büyük bir müjdedir.

olunmuştur: Kıyâmet günü hulûl ettiğinde (Umûmî sûrette) ben şefâ'at ederim[1]. Bunun üzerine ben: Yâ Rabbî! Gönlünde hardal dânesi kadar îmânı olanları Cennet'e koy, diye niyâz ederim, bunlar Cennet'e girerler. Sonra ben: Yâ Rabbî! Hardal dânesinden az îmânı olanları da koy, diye şefâ'at ederim. Enes İbn-i Mâlik der ki: (Az bir îmânı) dediği sırada ben Resûlu'llāh'ın parmaklarına bakar gibi idim. O parmaklarını biribirine zam ederek işâret ediyordu.

* * *

2187. وَعَنْهُ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ ذِكْرُ حَدِيثِ ٱلشَّفَاعَةِ وَقَدْ
تَقَدَّمَ مُطَوَّلًا مِنْ رِوَايَةِ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَادَهُنَا فِي آخِرِهِ فَيَأْتُونَ
عِيسَى فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا وَلٰكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فَيَأْتُونِي فَأَقُولُ أَنَا لَهَا فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي
وَيُلْهِمُنِي مَحَامِدَ أَحْمَدُهُ بِهَا لَا تَحْضُرُنِي ٱلْآنَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ
ٱلْمَحَامِدِ وَأَخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ٱرْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ
يُسْمَعْ لَكَ وَسَلْ تُعْطَ وَٱشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي

[1] Hadîs metnindeki (şefâ'tü) kelimesi *Tecrîd* nüshalarında mâ'lûm sîgasiyle mazbuttur. Bu kırâat yalnız Küşmîhenî rivâyetidir. Biz de *Tecrîd*'deki bu rivâyete göre terceme ettik. Cümhûrun kırâeti ise meçhul sîgasiyledir. Elimizdeki yazma ve basma *Buhârî* nüshalarında Cümhûrun bu meçhul kırâati tercîh olunup, mâ'lûm sîgasına hâşiye olarak kenarda işâret olunmuştur. Tef'îl bâbından mechul sîgası olduğuna göre, mâ'nâ: Umûmî şefâate Allah tarafından ben me'mûr edilirim, demek olur ki, alt tarafındaki فقلت = *Bunun üzerine ben dedim)* cümlesine uygun olan bu meçhul kırâetidir.

فَيُقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ شَعِيرَةٍ مِنْ
إِيمَانٍ قَالَ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ
أَخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ
وَسَلْ تُعْطَ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ
انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ
مِنْ إِيمَانٍ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُودُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ
ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ
لَكَ وَسَلْ تُعْطَ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي فَيُقَالُ
انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَدْنَى أَدْنَى مِثْقَالِ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ .

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Ma'bed İbn-i Hilâl ma'rifetiyle şefâ'at hadîsi rivâyet olundu, Ebû Hüreyre'den uzun bir metin ile rivâyet olunan şefâ'at hadîsi yukarıda geçti. Buradaki rivâyetin sonuna Enes İbn-i Mâlik şu ma'lûmâtı ziyâde etmiştir[1].

[1] *Buhârî* metninde bu hadîsin sûret-i sevkini Hazret-i Enes'in râvîsi şöyle bildiriyor. Biz Basra ahâlîsinden bir kaç kişi bir araya toplanarak Enes İbn-i Mâlik'i ziyârete gittik. Bizimle berâber Sâbit Bennânî de gitmişti. Sâbit bize Hazret-i Enes'den Şefâat-i Kübrâ hadîsini sorduracaktı. Hazret-i Enes Basra'ya bir iki fersah mesâfedeki Râvîye mevkiindeki kasrında ikâmet ediyordu. Ziyâretimiz Hazret-i Enes'in Duhâ namazı kıldığı bir zamâna tesâdüf etmişti. Müsâade

Mahşer halkı 'Îsâ'ya gelirler (şefâ'at dilerler). Hazret-i 'Îsâ da onlara:

— İstediğiniz umûmî şefâ'atci ben değilim. Lâkin siz, Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gidip mürâcaat ediniz, diyecek. Bunun üzerine ehl-i mahşer bana gelecekler. Ben de onlara:

— Umum beşeriyete şefâ'at bana ihsân olunmuştur. Rabbimden müsâ'ade istiyeyim, diyeceğim. Rabbimden istediğim de müsâ'ade olunacak, ve bana Allāhu Teâlâ'ya arz-ı Mahmedet için şimdi hâfızamda bulunmıyan birtakım hamd ü senâlar ilhâm olunacak. Bu mehâmid-i seniyye ile Allāhu Teâlâ'ya hamdü senâ edip Cenâb-ı Hakk'a secdeye kapanacağım. Sonra bana Allāhu Teâlâ:

— Yâ Muhammed! Başını secdeden kaldır, hem (ne istersen) söyle, sözün dinlenecek, (ne dilersen) iste verilecektir, şefâ'at et, şefâ'atin de kabûl olunacaktır, buyuracak ben de artık:

— Yâ Rab! Ümmetimi ümmetimi, diye niyâz edeceğim. Bunun üzerine bana:

— Haydi git, gönlünde arpa dânesi kadar îmânı olan müslümanları Cehennem'den çıkar, denilecek. Resûl-i Ekrem der ki: Ben de gidip vazîfemi îfâ edeceğim. Sonra dönüp geleceğim. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk'a o birtakım hamdü senâlarla hamd edip sonra Cenâb-ı Hakk'a secdeye kapanacağım. Bunun üzerine bana taraf-ı ilâhîden:

istedi. Verilen izin üzerine Enes İbn-i Mâlik'in huzûruna girdik. Enes bir minder üzerinde oturuyordu. Girerken biz Sâbit'e Şefâat hadîsinden önce hiç bir şey sormamasını tenbîh etmiştik. O da:

— Yâ Ebâ Hamza (Enes), bu Basra'lı kardeşlerimiz size Şefâat hadîsini sormağa geldiler, dedi. Bunun üzerine Hazret-i Enes:

(Haddesenâ Muhammed *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*) diye tercemesiyle meşgûl bulunduğumuz Şefâat-i Kübrâ hadîsini rivâyet etmiştir. Müellif Zebîdî'nin işâret ettiği Şefâat hadîsini Ebû Hüreyre rivâyet etmiştir. Ve bu eserimizin On birinci cildinde 1711 numara ile tercemesi geçti, oraya bakınız! Burada, hadîsin buradaki kısmını terceme edeceğiz.

— Yâ Muhammed! Başını secdeden kaldır, ve (ne dilersen) söyle, sözün dinlenecek, ve iste; istediğin verilecektir. Şefâ'at de et, şefâ'atin kabûl olunacaktır, buyurulacak. Ben de hemen:

— Yâ Rab! Ümmetimi ümmetimi, diye niyâz edeceğim. Bunun üzerine bana:

— Haydi git, gönlünde zerre veyâ hardal dânesi kadar îmânı olan müslümanları Cehennem'den çıkar, denilecek. Ben de gidip onları çıkaracağım. Sonra dönüp geleceğim. Bu def'a da Cenâb-ı Hakk'a evvelki hamd ü senâlarla hamd edip sonra Cenâb-ı Hakk'a secdeye kapanacağım. Bunun üzerine taraf-ı ilâhîden bana:

— Yâ Muhammed! Başını kaldır ve ne dilersen söyle, sözün dinlenecek, ve iste, dileğin verilecek, şefâ'at de et, şefâ'atin kabûl olunacaktır, buyurulacak. Ben de:

— Yâ Rab! Ümmetimi ümmetimi, diye niyâz edeceğim. Bunun üzerine bana:

— Haydi git, hardal dânesine yakın mikdarda, azın azı îmânı olan kimseleri Cehennem'den çıkar, denilir. Ben de gidip onları çıkarırım.

* * *

2188. وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ ثُمَّ أَعُودُ الرَّابِعَةَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ
الْمَحَامِدِ ثُمَّ أَخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعْ
لَكَ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَقُولُ يَا رَبِّ ائْذَنْ لِي فِيمَنْ
قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ فَيَقُولُ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي
لَأُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik'den gelen bir rivâyet tarîkında deniliyor ki: Ben dördüncü def'a dönüp geleceğim. Ve Allāhu Teâlâ'ya o mehâmid-i mübâreke ile hamd ü senâ edip sonra secdeye kapanacağım. Bunun üzerine bana:

— Yâ Muhammed! Başını kaldır ve söyle; sözün dinlenecek, iste, dileğin verilecek. Şefâ'at et, şefâ'atin de kabûl olunacaktır, denilecek. Ben de:

— Yâ Rab! Bana müsâ'ade buyur da Lâ ilâhe illa'llāh, diyen bütün ehl-i tevhîd hakkında şefâat edeyim, diye niyâz edeceğim. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak:

— İzzetim ve celâlim, kibriyâ ve azametim hakkı için Lâ ilâhe illa'llāh, diyen ehl-i tevhîd'in hepsini muhakkak sûrette Cehennem'den çıkaracağım, buyuracaktır.

* * *

2189. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمٰنِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ
ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيمِ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur. İki kelime (iki cümle) vardır ki, onlar Rahmân (olan Allāh)a sevgili, dile hafîf, mîzanda da ağırdır. (Bu mübârek cümleler): *"Sübhâna'llāh ve bi-hamdihî sübhâna'llāhi'l-azîm" dir ki, Allāh'ı tesbîh ve Allāh'a hamd ederim. Yine büyük olan Allāh'ı tekrar tesbîh ederim"* demektir.

Î Z Â H I

Hadîs metnindeki iki kelime ta'bîri iki kelâmdan, iki cümleden kinâyedir. Nasıl ki, Kelime-i şehâdet ta'bîri de böyledir. Bunların Allāhu Teâlâ'ya sevimli olmaları ile de murâd, bunları okuyarak Allāh'ı tesbîh eden ehl-i tevhîd sevimlidir, demektir. Tesbîh, Sübhâna'llāh demektir, ve Allāhu Teâlâ'yı eksik sıfatlardan tenzîh eder, ıraklarım, ma'nâsınadır. Hem de Allāhu Teâlâ'yı kemâl sıfatlariyle övmektir. Şüphesiz ki, Rabbımızı bütün noksan sıfatlardan tenzîh ve kemâl sıfatlarla tavsîf en yüksek ubûdiyet şi'ârıdır. Bu cihetle Allāhu Teâlâ indinde en sevimli ve en ziyâde Allāh'ın rızâsını mûcip bulunuyor. Yine bu cihetle Kıyâmet günü hasenât ve seyyiât tartıldığı ve hesap görüldüğü sırada, bu iki mübârek cümle, ifâdesi hafif olmakla berâber, terâzînin hasenât tarafında ağır basıyor. Hakîkaten bu iki cümle âlim, câhil ve büyük küçük her müslüman için ifâdesi kolay olduğundan İmâm Buhârî'nin son bir rivâyet armağanı olan bu mübârek cümleler tevhîd ve ubûdiyet sembolü olarak dilimizden bırakılmamalıdır.

* * *

Rivâyet ilminin alemdârı olan büyük Türk âlimi Buhârî îzâh etmekte bulunduğumuz bu hadîs-i şerîf ile *Sahîh*'ini bitirmiş bulunuyor. Niyyet hadîsiyle başladığı bu muhalled kitâbını tesbîh ve tahmîd hadîsi ile bitirmesi ne güzel fâtiha, ne 'âlî hâtimedir.

Biz de Buhârî'nin bir hidâyet meş'alesi olan *Sahîh*'inin ışığında müttekā-yı iftikārımız olan şu âciz kaleme dayana dayana bu son durağa gelmiş bulunuyoruz. On senelik, geceli gündüzlü devâm eden mesâ'î merhalelerinde Asr-ı Saâdet'in ibâdet hayâtını yaşadık, îmân ve akîdelerini vicdânımıza sindirdik, o mübârek devrin medenî ve siyâsî olaylarını gördük, bir çok kahramanlık menkabeleriyle dolu gazâ ve fütûhâtını temâşâ ettik. Bu umûmî hayâtın yanında dâimâ gördüğümüz ve öğrendiğimiz şey insan haklarına hürmet ve adâlet, hürriyet umdelerine riâyettir.

İslâm medeniyetinin bu mefâhirini görmek, yaşamak husûsunda bize İmâm Buhârî rehberlik etti. Bu cihetle büyük Türk İmâmını rahmet ve minnetle anarız. Îzâhlarımızda Ashâb ve Tevâbi'înin akvâli ile eimme-i kirâmın müctehedâtından istifâde ettik. Bu sûretle şu on

senelik hayâtım münhasıran sadr-ı İslâm ülemâsı arasında derin bir huzûr ve sükûn içinde geçti *(Radiya'llāhu anhüm)*.

Hadîs-i şerîflerin tercemelerinde asıllarına sadâkat etmeğe ve îzâhlarında hatâ etmemeğe çalıştım. Fakat ben de bir insanım ve masdar-ı acz ve nisyânım Cenâb-ı Hakk'ın afvını ve Resûl-i Ekrem'in şefâ'atini dilerim. Muvaffakıyetim ise münhasıran Allāhu Teâlâ'nın tevfîk ve inâyeti eseri.

Bu teslîmiyyetimi Hayret merhûmun şu rubâ'îsiyle ifâde ederim:

Yâ Rab, kerem et niâm Sen'indir Afveyle bu müttehem Sen'indir
Kulun nesi var elinde Allāh! Hattâ şu yazan kalem Sen'indir

(Rabbenâ leke'l-hamd evvelen ve âhirâ).

10 Muharrem 1367 — 13 Kasım 1947

FİHRİST

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI TECRÎD-İ SARÎH TERCENESİ VE ÎZÂHININ ON İKİNCİ CİLDİ FİHRİSTİ

ZEBÎHALARLA AVLARA VE BUNLARA ÇEKİLEN BESMELE BAHSİ

SAYDÜ'L-BAHR = DENİZ AVI

KİTÂBÛ'L-ADÂHÎ

KİTABÜ'L-EŞRİBE

KİTABÜ'L-MERZÂ

KİTÂBÜ'T-TIB

Sahife

Sahife

KİTÂBÜ'L-LİBÂS

KİTÂBÜ'L-EDEB

Sahife

Sahife

KİTÂBÜ'L-İSTİ'ZÂN

Sahife

Sahife

Sahife

KİTÂBÜ'L-KADER

KİTÂBÜ'L-EYMÂN

KİTÂBÜ'L-KEFFÂRÂT

Sahife

KİTÂBÜ'L-FARÂİZ

KİTÂBÜ'L-HUDÛD

Sahife

KİTÂBÜ'L-MUHÂRİBÎN

KİTÂBÜ'D-DİYYÂT

Sahife

RÜ'YÂ TA'BÎRİ BAHSİ

KİTÂBÜ'L-FİTEN

Sahife

KİTÂBÜ'L-AHKÂM

Sahife

KİTÂBÜ'D-DA'AVÂT

Sahife

KİTÂBÜ'R-RİKAK

KİTÂBÜ'T-TEMENNÎ

ÜMERÂ VE SÜFERÂ-İ PEYGAMBERÎ

KİTÂBÜ'L-İ'TİSÂM

KİTÂBÜ'T-TEVHÎD

Sahife

